

**T.C.
BATMAN ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ**

**REFET AVNİ VE SÜLEYMAN BAHRİ’NİN RESİMLİ MÜNTEHABÂT-I
EDEBİYYE ADLI ANTOLOJİSİNİN ÇEVİRİYAZI VE İNCELEMESİ**

**İDRİS ŞAHİN
1961010501**

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI**

**DANIŞMAN
DOÇ. DR. FERHAT KORKMAZ**

**ARALIK- 2022
BATMAN
Her Hakkı Saklıdır**

TEZ KABUL VE ONAYI

İdris Şahin tarafından hazırlanan “Refet Avni ve Süleyman Bahri’nin Resimli Muntehabât-ı Edebiyye Adlı Antolojisinin Çeviriyazı ve İncelemesi” adlı tez çalışması 24/11/2022 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından oy birliği / oy çokluğu ile Batman Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı’nda YÜKSEK LİSANS tezi olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyeleri

İmza

Doç. Dr. Ferhat KORKMAZ

Danışman

.....

Doç. Dr. Mahfuz ZARİÇ

Üye

.....

Dr. Öğr. Üyesi Ferhat ÇETİNKAYA **Üye**

.....

Yukarıdaki sonucu onaylarım.

Prof. Dr. Osman PAKMA

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürü

TEZ BİLDİRİMİ

Bu tezdeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edildiğini ve tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada bana ait olmayan her türlü ifade ve bilginin kaynağına eksiksiz atıf yapıldığını bildiririm.

DECLARATION PAGE

I hereby declare that all information in this document has been obtained and presented in accordance with academic rules and ethical conduct. I also declare that, as required by these rules and conduct, I have fully cited and referenced all material and results that are not original to this work.

İdris ŞAHİN

Tarih.....

ÖZET
YÜKSEK LİSANS TEZİ
REFET AVNİ VE SÜLEYMAN BAHRİ’NİN RESİMLİ MÜNTEHABÂT-I
EDEBİYYE ADLI ANTOLOJİSİNİN ÇEVİRİYAZI VE İNCELEMESİ

İdris ŞAHİN
BATMAN ÜNİVERSİTESİ LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

DANIŞMAN: Doç. Dr. Ferhat KORKMAZ

2022, 445 Sayfa

Jüri

Danışman Doç. Dr. Ferhat KORKMAZ

Üye Doç. Dr. Mahfuz ZARİÇ

Üye Dr. Öğr. Üyesi Ferhat ÇETİNKAYA

Antoloji kelimesinin kökeni ve anlamı hakkındaki görüşlere bakıldığında kaynakların üzerinde birleştiği izah; şiir veya nesir parçalarının derlenerek bir araya getirildiği bir tür kaynak eser şeklindedir. Bu eserler; Eski çağlardaki edebiyatın, bilimin ve sanatın günümüze kadar ulaşması açısından bir aktarım görevi üstlenmiş kütüphane niteliğindeki kaynaklardır. Bu değerli türlerden biri de Refet AVNİ ve Süleyman BAHRİ tarafından hazırlanan *Resimli Müntehabât-ı Edebiyye* adlı antolojidir. Tanzimat ve Servet-i Fünûn Dönemi yazarlarını bir araya toplayan bu eser resimli olması yönüyle diğer antolojilerden ayrılmaktadır. 1911 yılında hazırlanan bu antolojik eser; Tanzimat ve Servet-i Fünûn Devri’nde yaşayan toplam yirmi üç şair ve yazarın biyografik bilgileri, edebi ve siyasi kişilikleri, aile ve eğitim bilgileri, bulunmuş oldukları devlet yönetimindeki görevleri, etkilendikleri şair ve yazarları, dil ve üslup özellikleri ile yabancı dil bilgileri hakkında bilgileri ihtiva etmektedir. Şinasi ile başlayıp Celal Sahir ile biten bu eserimizde konu alınan yazar ve şaire ait olmak üzere doksan üç şiir türünde, on iki roman-hikâye türünde, on tiyatro türünde, dokuz mektup-hatırat türünde, on beş mensur şiir türünde, altı gezi yazısı türünde ve yirmi iki makale-deneme türünde olmak üzere toplamda yüz altmış yedi örnek edebi parça yer almaktadır.

Anahtar Kelimeler : Antoloji, Resimli Müntehabât-ı Edebiyye, Refet Avni, Süleyman Bahr

ABSTRACT
MS THESIS
TRANSLATION AND EXAMINATION OF REFET AVNI AND SULEYMAN
BAHRI'S ANTOLOGY AS THE NAME OF
RESİMLİ MÜNTEHABÂT-I EDEBİYYE
İdris ŞAHİN
THE GRADUATE SCHOOL OF NATURAL AND APPLIED SCIENCE
OF BATMAN UNIVERSITY
THE DEGREE OF MASTER OF SCIENCE TURKISH LITERATURE
AND LANGUAGE

Advisor: Doç Dr. Ferhat KORKMAZ

2022, 445 Paages

Jurry

Advisor Doç. Dr. Ferhat KORKMAZ

Juror Title Doç. Dr. Mahfuz ZARİÇ

Juror Title Dr. Öğr. Üyesi Ferhat ÇETİNKAYA

Considering the opinions about the origin and meaning of the word anthology, the explanation that the sources converge on; it is in the form of a source work in which pieces of poetry or prose are compiled and put together. These works are; It is a library that has taken on the task of transferring the literature, science and art in ancient times to the present day. One of these valuable genres is the anthology named “Resimli Müntehabat-ı Edebiyye” prepared by Refet Avni and Süleyman Bahri. This work, which gathers the writers of the Tanzimat and Servet-i Fünûn Periods, differs from other anthologies in that it is illustrated. This anthological work prepared in 1911; The biographical information, literary and political personalities, family and education information, their duties in the state administration, the poets and writers they were influenced by, their language and style characteristics, and their knowledge of foreign languages of twenty three poets and writers who lived in the Tanzimat and Servet-i Fünûn era contains. Beginning with Şinasi and ending with Celal Sahir, the subject of this work belongs to the author and poet; There are a total of one hundred sixty seven sample pieces, including ninety three types of poetry, twelve novel-story types, ten theater genres, nine letter-memoirs, fifteen prose poetry types, sixty travel writing types, and twenty two article-essay types.

Keywords: Antology, Resimli Müntehabât-ı Edebiyye, Refet Avni, Süleyman Bahri.

ÖN SÖZ

Yazınsal ürünlerden güzel parçalar seçilerek oluşturulan ve türlü yöntemlere göre düzenlenen antolojiler Türk Edebiyat tarihi açısından önemli kaynak eserlerdir. Antolojiler; tür merkezli, şahıs merkezli veya dönem merkezli yaklaşımlarla hazırlanmaktadır. Hazırlanış şekillerine göre ele aldıkları konunun bir fotoğraf albümü gibidirler. Edebiyat tarihine kaynaklık eden bu fotoğraf albümleri sayesinde birçok kitaptan elde edilecek bilgiler tek bir kaynaktan elde edilerek araştırmacıyı yormadan ve zaman kaybı yaşatmadan bilgiye ulaşmasını sağlar. Ayrıca eski dönem edebiyat görüşünün aydınlatılması ve günümüze ulaşması, günümüz ile bağlarını koparmaması açısından düşünüldüğünde bu eserlerin kültür aktarımında önemli bir role sahip oldukları da anlaşılmaktadır. Bu açıdan bakıldığında eski harflerle yazılmış bu tür eserleri Latin harflerine aktararak gün yüzüne çıkarmak Türk Edebiyat tarihi ve gelecek nesiller için önemli bir hizmeti gerçekleştirmek demektir. Biz de Galatasaray Lisesi muallimlerinden Refet Avni ve Süleyman Bahri tarafından Osmanlı Türkçesi ile hazırlanan *Resimli Müntehabât-ı Edebiyye* adlı antolojik eserden istifade edilsin diye Latin harflerine aktardık.

Çalışmamızın giriş kısmı; yazın dünyamızın değerli türlerinden biri olan Müntehabât diğer adıyla antoloji türünün ortaya çıkışı, gelişimi, Türk Edebiyatındaki yeri ve çalışmamızın yazarları olan Refet AVNÎ ile Süleyman BAHİRİ'nin biyografileri hakkında bilgilere yer verdik. Giriş bölümünün devamında Latin harflerine aktardığımız bu metnin ayrıntılı bir incelemesini de yaptık. Eserle ilgili yapılan inceleme kısmına; eserdeki yazarların seçilen parçalarını türlere ayırarak tablo şeklinde gösterdik.

Eserimizi Osmanlı Türkçesinden Latin harflerine aktarımını gerçekleştirirken; Arapça ve Farsça kelimeleri Osmanlı Türkçesi – Türkçe sözlüklerden yararlanılarak ve imla kılavuzunu esas alarak okuduk.

Çalışmamızın her yönüyle eksiksiz ve kusursuz olduğunu söylemek mümkün değildir. Daha sonra bu konu ile ilgili yapılacak çalışmalara destek olması ve tozlu raflarda unutulmuş bu eseri gün yüzüne çıkarmak maksadıyla hazırladığım bu çalışmamdaki eksiklerimin hoşgörüsü ile karşılanmasını temenni ederim.

Çalışmamın her safhasında görüş ve tecrübelerini benden esirgemeyerek, yoluma ışık tutan değerli hocam Doç. Dr. Ferhat Korkmaz'a şükranlarımı sunarım.

İdris Şahin

Batman – 2022

KISALTMALAR

Ed.	: Editör
Ans.	: Ansiklopedi
C	: Cilt
Doç.	: Doçent
Dr.	:Doktor
Hız.	:Hazreti
ö.	:Ölümü, ölüm tarihi
S	: Sayı
s.	: sayfa
vb.	: ve benzeri, ve benzerleri
Yay.	: Yayınları
Y.y.	: Yayın yok

İÇİNDEKİLER

ÖZET	v
ABSTRACT.....	vi
ÖN SÖZ.....	vii
KISALTMALAR.....	viii
1. GİRİŞ.....	1
2. RESİMLİ MÜNTEHABÂT-I EDEBİYYE’NİN İÇERİK VE ÜSLUBU.....	3
3. RESİMLİ MÜNTEHABÂT-I EDEBİYYE (Çeviriyazı–Tam Metin).....	38
3.1. Şinasi.....	38
3.1.1. Münacaat.....	38
3.1.2. Ceride-i Askeriyye.....	40
3.1.3. Bir Parça (Tasvîr-i Efkâr’dan).....	40
3.1.4. İstanbul Sokaklarının Tenvîr Ve Tathîri.....	41
3.2. Ziya Paşa	42
3.2.1. Hukuk ve Mehakim.....	43
3.2.2. Terkib-i Bend’inden.....	45
3.3. Sadullah Paşa.....	48
3.3.1. Şarlottenburg Sarayı.....	49
3.3.2. On Dokuzuncu Asır.....	51
3.3.3. Ta’zîyetnâme.....	53
3.3.4. 1878 Paris Ekspozisyonu.....	54
3.4. Namık Kemal.....	56
3.4.1. İttifâk.....	57
3.4.2. İstikbâl.....	59

3.4.3. Cezmi'den Bir Parça.....	63
3.4.4. Vatan.....	65
3.4.5. Takrîz (Talim-i Edebiyatta).....	66
3.4.6. Bir Mektup.....	68
3.4.7. Cezmi'den.....	71
3.4.8. Kaside.....	72
3.4.9. Cezmi'den.....	74
3.4.10. Vâ-Veylâ.....	75
3.4.11. Şair.....	76
3.5. Recaizade Ekrem Bey.....	77
3.5.1. Vecd.....	78
3.5.2. Takdir-i Elhan'dan.....	79
3.5.3. Tasvîr.....	80
3.5.4. Bir Manzara-i Ulviyye.....	83
3.5.5. Ah Nijad.....	84
3.5.6. Makber.....	85
3.5.7. Yad Et.....	86
3.5.8. Takdir-i Elhan'dan.....	88
3.5.9. Yakacık'ta Akşamdan Sonra Bir Mezarlık Alemi.....	90
3.5.10. Zemzeme.....	92
3.5.11. Bir A'mâ Çocuğun Tahassürü.....	93
3.5.12. Hugo'dan.....	93
3.5.13. Nijad Ekrem'den "Zavallı Baba".....	94
3.5.14. Bir Kuş.....	95
3.5.15. Hûlyada Bir Temâşâ.....	97

3.5.16. Tahattur.....	99
3.6. Abdülhak Hamid.....	100
3.6.1. Tarık'tan Bir Parça.....	101
3.6.2. Eşber'den Bir Parça.....	103
3.6.3. Garaz.....	105
3.6.4. Nesteren'den Bir Parça.....	106
3.6.5. Tarık'tan Bir Parça.....	117
3.6.6. Türbe-İ Fatih'i Ziyaret.....	118
3.6.7. Eşber'den Bir Parça.....	120
3.6.8. Abdülhak Hamid Bey'den Recaizade Ekrem Bey'e.....	138
3.6.9. Tezer'den Bir Parça.....	144
3.6.10. Makber'den Bir Parça.....	147
3.6.11. Tecelli Yahut Teselli.....	148
3.6.12. Zeynep'ten Bir Parça.....	149
3.6.13. Makber'den Bir Parça.....	155
3.6.14. Abdülhak Hamid Bey'in Sezai Bey'e Bir Cevabı.....	156
3.6.15. Finten'den Bir Parça.....	161
3.6.16. Duhter-i Hindû'dan Bir Parça.....	169
3.6.17. Zeynep'ten Bir Parça.....	180
3.7. Samipaşazade Sezai Bey.....	187
3.7.1. Bir Makale-i Edebiyye.....	188
3.7.2. Ada'da Bir Kaç Gün.....	189
3.7.3. İki Yüz Elli Kuruşa Bir Asır.....	192
3.7.4. Kardeşim Bâkî Bey Merhûm'un Kitâbe-i Seng-i Mezarı.....	196
3.7.5. Sezai Bey'in Hamid Bey'e Bir Mektubu.....	197

3.7.6. Kediler.....	203
3.8. İsmail Safâ.....	207
3.8.1. Kamere Hitâp.....	208
3.8.2. Selami'nin Vâlide-i İçin Mersiyedir.....	211
3.8.3. Hastalık Eseri.....	217
3.8.4. Kitâbullah.....	219
3.8.5. Öksüz Ahmet.....	220
3.8.6. Tevellüh.....	223
3.8.7. Ahlâfa.....	223
3.8.8. Sefâlet-i Bârîde.....	224
3.8.9. Evkâf-ı Hümâyûn Meclis Reisi Âtîf Bey Merhûm İçin Mersiye.....	225
3.9. Tevfik Fikret Bey.....	227
3.9.1. Sultaniyye.....	229
3.9.2. Ferdâ.....	230
3.9.3. Sis.....	232
3.9.4. Valideleri Vefat Etmîşti.....	236
3.9.5. Verin Zavallılara.....	241
3.9.6. Balıkçılar.....	242
3.9.7. Hemşirem İçin.....	244
3.9.8. Hasan'ın Gazâsı.....	248
2.9.9. Kamîs-i Yusuf.....	256
3.9.10. Haluk'un Veda'sı.....	257
3.9.11. Ümîd Ölmez.....	264
3.9.12. Ramazan Sadakası.....	265

3.9.13. Derd-i Nihân.....	266
3.9.14. Akşam.....	266
3.9.15. Ninni.....	267
3.9.16. Balıkçılar.....	268
3.9.17. Karlar.....	269
3.9.18. Yeşil Yurt.....	270
3.9.19. Sabah Ezanında.....	270
3.9.20. Kılıç.....	271
3.9.21. Hayat.....	272
3.9.22. Sabah Olursa.....	273
3.9.23. Mazi Atı.....	274
3.9.24. Millet Şarkısı.....	275
3.9.25. Nef'i.....	276
3.10. Halid Ziya Bey.....	278
3.10.1. Gurûb.....	279
3.10.2. Seyyâr-i Fezâ.....	280
3.10.3. Hikâye.....	280
3.10.4. Ağlarım.....	285
3.10.5. Mezar.....	285
3.10.6. Fırtına.....	286
3.10.7. Mu'ammâ-i Mu'allak.....	286
3.10.8. Fevvâre-i Âteşîn.....	289
3.10.9. Bir Kalp Ki Bir Mezar.....	289
3.10.10. Zevce.....	289
3.10.11. Şelâle-i Müncemid.....	290

3.10.12. Hayat Mıdır?.....	290
3.10.13. Ömr-i Tehi.....	291
3.10.14. Osman'ın Gazâsı.....	292
3.10.15. Ölümünden Sonra.....	295
3.11. Cenap Şahabettin Bey.....	299
3.11.1. Temâşâ-yı Hazân.....	300
3.11.2. Eytâm-ı Şühedâya.....	304
3.11.3. Saadet.....	307
3.11.4. Diyojen.....	309
3.11.5. Elhân-ı Şitâ.....	311
3.11.6. Sekizinci Mektup Kahireden (Hac Yolunda).....	313
3.11.7. Zaviye-i Felâsife.....	318
3.11.8. Münacaat.....	326
3.12. H. Nazım Reşit Bey.....	328
3.12.1. Teffekkür-i Ulûhiyyet.....	329
3.12.2. Tecrübe-i Tenkit.....	330
3.12.3. Valideme.....	333
3.12.4. Şiir Hakkında.....	335
3.12.5. Hatıra.....	338
3.12.6. Şefkat.....	339
3.12.7. Her Zaman Görülür.....	340
3.13. Nabizade Nazım.....	341
3.13.1. Fatih.....	342
3.13.2. Anadoluhisarı'nda Bir Mezarlık.....	344
3.14. Ahmet Hikmet Bey.....	346

3.14.1. Nakiye Hala.....	346
3.14.2. Dünya Yaratılırken.....	352
3.14.3. Bir Damla Kan.....	353
3.15. Süleyman Nesip Bey.....	356
3.15.1. Hakikate Doğru.....	356
3.15.2. Tebessüm-i Zılâm.....	357
3.15.3. Hande-i Adem.....	358
3.16. Rıza Tevfik Bey.....	359
3.16.1. Serâb-ı Ömrüm.....	359
3.16.2. Issız Geceler.....	363
3.16.3. Balaban Dağları.....	363
3.16.4. Gelibolu'da Hamza Bey Sahili Ve Ayazma İçin.....	365
3.17. Faik Ali Bey.....	369
3.17.1. Tulû'dan Evvel.....	370
3.17.2. Hasbihâl.....	372
3.17.3. Mehtâp.....	373
3.17.4. Mesire-i İlhâm.....	375
3.17.5. Hayme Nişin.....	377
3.18. Hüseyin Siret Bey.....	378
3.18.1. Gurûbtan Sonra.....	378
3.18.2. Yıkık Köy.....	379
3.18.3. Mahmut Paşa'ya.....	380
3.18.4. Manş'ın Sahilinde.....	381
3.18.5. Ayşecik.....	384
3.18.6. Nevâ-yı Hicrân.....	386

3.18.7. B�lb�l.....	387
3.19. Hüseyin Cahit Bey.....	388
3.19.1. Hayat-ı Muhayyel.....	388
3.19.2. Hasta �ocuk.....	390
3.19.3. Doktorun Odası.....	391
3.20. Mehmet Rauf Bey.....	392
3.20.1. Mehtâp.....	393
3.20.2. B�r�n-ı Bahar.....	393
3.20.3. Bahr-ı Muhîtte.....	394
3.21. İbrahim Cehdi Bey.....	394
3.21.1. Bahar-ı Münkesir.....	394
3.21.2. Tek�s�f-i �m�l.....	395
3.21.3. Ebuzziyâ Tef�k Beyefendiye.....	396
3.21.4. Na�me-i Hayat.....	402
3.21.5. Evgene Delacroix.....	403
3.22. Hüseyin Suat Bey.....	404
3.22.1. Hilâl-i Nev.....	404
3.22.2. Tabut.....	405
3.22.3. ��hu-i Nevbahar.....	406
3.23. Celal Sahir Bey.....	406
3.23.1. Babama.....	407
3.23.2. Enîn.....	408
3.23.3. U��l�n.....	409
3.23.4. Girit.....	410
3.23.5. Ye's.....	411

4. SONUÇ.....	413
5. KAYNAKLAR.....	416
6. EKLER.....	419
7. ÖZ GEÇMİŞ.....	429

1. GİRİŞ

Sözlük anlamı olarak müntehabât, manzum ve mensur eser veya eserlerle süreli yayınlardan seçilmiş metinlerin yer aldığı derlemelerin genel adı; antoloji olarak bilinmektedir. Antoloji kelimesinin kökeni ve anlamı hakkındaki görüşlere bakılacak olursa birçok lügat veya ansiklopedide aynı izaha varıldığını görüyoruz. Kaynakların üzerinde birleştiği izah; şiir veya nesir parçalarının derlenerek bir araya getirildiği bir tür kaynak eser şeklindedir. (Uzun, 2006, s. 28-29). Antoloji kelimesi; Yunanca “çiçek” anlamındaki “*anthos*” ve yine Yunanca “toplamak” anlamına karşılık gelen “*legein*” sözcüklerinin birleşmesinden meydana gelen bir kelimedir.

Antolojiler çeşitli yöntemlerle hazırlanır. Belli bir dönem veya zaman aralığında eser veren yazarlardan oluşturulan antolojiler olabileceği gibi, tek bir yazarın, bir milletin, geniş bir tarih diliminin veya antolojiyi hazırlayanın özgür iradesi ile seçtiği kritere göre de hazırlanabilmektedir. Tek bir tür üzerinden hazırlanan antolojiler olmakla birlikte genel olarak antolojiler değişik türden metinler seçilerek oluşturulmaktadır. Değişik türde metin seçerek oluşturulan antolojiler her çeşit okuyucuya ulaşabilme imkânı sağlamaktadır. Konu alınan yazar ve seçme eserlerinin bulunduğu antolojik eserler zaman ve uğraş kaybı yaşamadan birden çok kişiye veya seçme parçalara tek bir kaynaktan ulaşılmasını sağlar. Bu yönüyle antolojik eserler edebiyat tarihimizin önemli kaynak eserleri konumundadır.

Antolojilerin tarihi insanoğlunun sanat ve edebiyat eserleri vermeye başladığı ilk dönemlere kadar eskilere dayanmaktadır. Bu yönüyle antolojiler; eski çağlardaki edebiyat, bilim ve sanatın günümüze kadar ulaşmasında aktarım görevi üstlenen kütüphane niteliğindeki kaynak eserlerdir. Antolojiler sözlü kültür ürünlerinin de yazıya dökülüp yüzyıldan yüzyıla ulaşmasını sağlamış böylece geleneği beslemiştir.

Türk Edebiyatı tarihinde antoloji yerine kullanılan antoloji ile aynı anlamı içeren birçok kelime bulunmaktadır. Bunlardan birkaçı; müntehabât, nazire mecmuaları, şuara mecmuaları, güldeste ve Türk halk edebiyatında saz şairlerinin folklorik eseri olan cönk şeklindedir.

Edebiyat tarihimizde bilinen ilk antolojik eserler; divan edebiyatı geleneğindeki şairlerin birbirlerinin şiirlerine aynı vezin ve kafiye ile yazdıkları şiirlerin derlenip toplandığı nazire mecmuaları ve seçilmiş nesir parçalarının bir araya toplandığı münşeat

mecmuaları ile şairlerin şiirleri ile hayatları hakkında bilgi veren şuara tezkireleridir. (Tikdemir, 2019, s. 16).

Ömer Bin Mezid'in; 1436 yılında tamamladığı seksen dört şairin 13. ve 15. yüzyılları arasında birbirlerinin şiirlerine yazdıkları üç yüz doksan yedi nazireden oluşan *Mecmuat-ün Nezair* adlı eseri Türk edebiyatı tarihinin ilk antolojik eseri olarak kabul edilmektedir. Bu eseri Edirneli Nazmi'nin iki yüz kırk üç şairden üç bin üç yüz elli altı gazelden oluşan *Mecmua-ün Nezair* ve Eğirdirli Şair Hacı Kemal'in 1512 yılında tamamladığı *Cami-ün Nezair* adlı eserleri izler. (Yetiş, 2007, s. 65).

Edebiyatımızdaki Türk şairleri hakkında bilgi veren ve Türkçe yazılmış ilk şuara tezkiresi 15. yüzyılda Ali Şîr Nevâyî tarafından yazılan *Mecâlisü'n-Nefâis* adlı eserdir. 16. yüzyılda Anadolu sahasında yazılan ilk tezkire ise; 1538'de Sehî Bey tarafından Anadolu şairlerinin hayatları ve şiirleri hakkında bilgi içeren *Heşt Bihişt*'tir. (İpekten, 1986, s. 21). İlk inşa mecmuası ise Yahya B. Mehmet Kâtip tarafından 15. yüzyılda bir araya getirilip Osmanlı resmi yazışmalarını ihtiva eden *Menahicü'l İnşâ*'dır. (Selim, 1996, s. 3).

Edebiyat tarihimizde ilk antolojiler olarak kabul gören şiir ve inşa mecmuaları ile şuara tezkirelerinden sonra yenileşme dediğimiz dönemdeki ilk antoloji örneklerine Tanzimat Dönemi'nde rastlanılmaktadır. Bu dönemde antolojilerin edebiyat tarihi açısından birer hazine olduğunun farkına varılmış onların geleneği besleme, okuru kültürel açıdan zenginleştirme şair ve yazarları nesilden nesile aktarma gibi kültürel aktarım aracı oldukları anlaşılmış ve bu türün gelişmesi için çaba gösterilmiştir.

Yenileşme dönemi antolojilerinin ilk örneği üç cilt olarak eski ve yeni şiirlerin bir araya getirilmesiyle oluşturulan ve Refik ve Tevfik imzası ile 1865 yılında tamamlanan *Letaif-i İnşâ* adlı eserdir. Bu türün başarılı örneklerinden biri de; Ziya Paşa'nın 1874-1875 yılları arasında üç cilt olarak klasik şiir tarzındaki, Arap ve İran şiirinden örneklerin yer aldığı *Harabat* adlı eseridir. Bu eserin yenileşme dönemi savunucuları tarafından eleştirildiği bilinmektedir. Yine bu dönemde Ebuzziya Tevfik'in 1878-1884 yılları arasında tamamladığı *Numune-i Edebiyât-ı Osmâniyye* adlı eseri değerli bir antolojik örnektir. (Yetiş, 2007, s. 66).

Edebiyat tarihimizde antolojinin en çok yazıldığı dönem 20. yüzyıl sonrasındır. Mustafa Reşid'in 1885 yılında tamamladığı *Müntehabât-ı Cedîde*, Mehmed Celâl'in 1894 yılında tamamladığı *Osmanlı Edebiyatı Nümuneleri*, Bulgurluzade Rıza'nın 1909

– 1919 yılları arasında tamamladığı *Bedayi-i Edebiye*, Mithat Cemal Kuntay'ın 1911 yılında tamamladığı *Nefais-i Edebiye* ve üzerinde çalıştığımız Refet Avni ile Süleyman Bahri tarafından 1911 yılında tamamlanan *Resimli Münyehabat-ı Edebiye* bu dönem antolojilerinin gelişmesine katkı sağlayan eserlere örnektir. (Tikdemir, 2019, s. 17-18).

2. RESİMLİ MÜNTEHABÂT-I EDEBİYYE’NİN İÇERİK VE ÜSLUBU

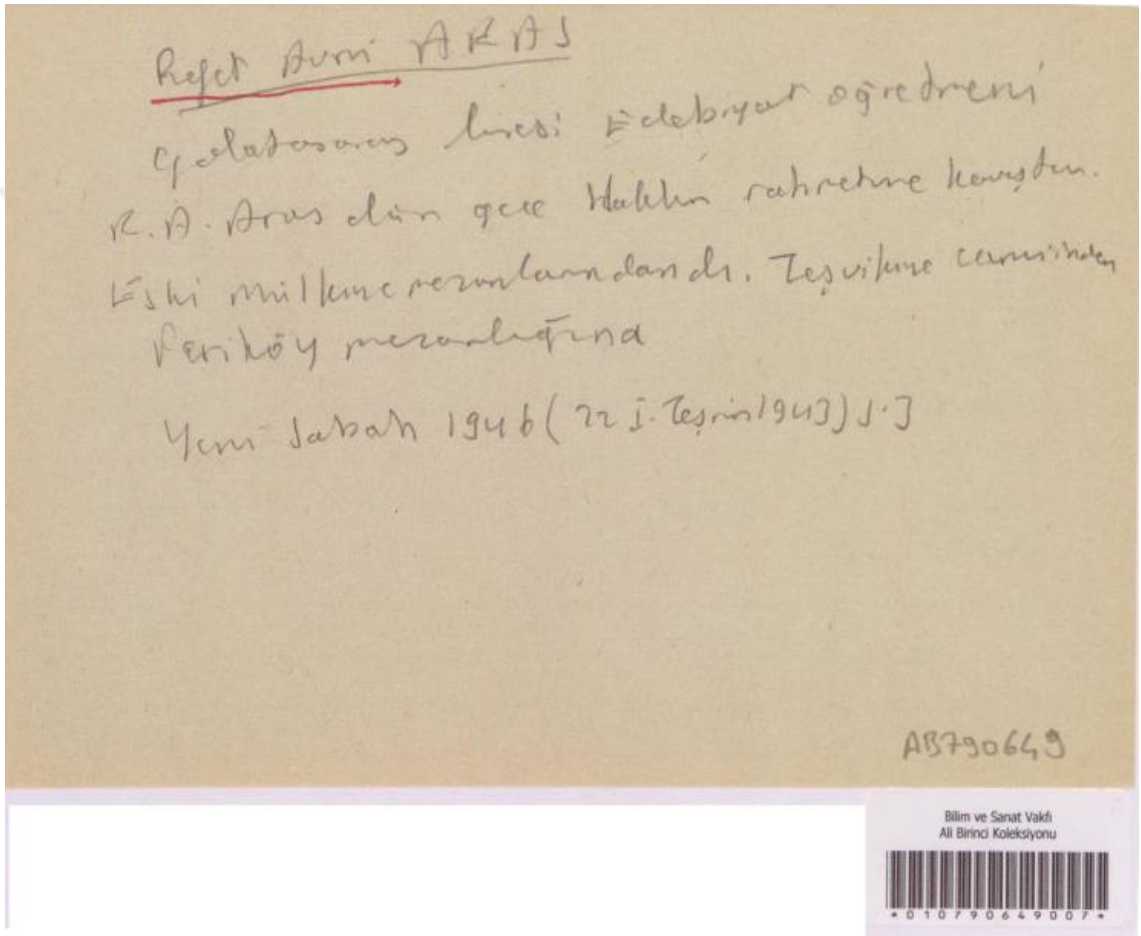
Resimli Müntehabât-ı Edebiyye adlı antolojik eser, Mektebi Sultani ve İdadi muallimlerinden Refet Avni ile Mektebi Sultani muallimlerinden Süleyman Bahri tarafından 1911 yılında kaleme alınmış antolojik bir eserdir.

Refet Avni 1881 yılında İstanbul’da doğmuştur. Ferik Avni Paşa’nın oğludur. Ortaöğrenimini Çiçekpazarı Askeri Rüşdiyesinde, lise öğrenimi ise Mercan İdadisinde tamamlamıştır. 1904 yılında devlet yönetiminde asker olmayan görevliler sınıfı olan Mülkiyeden mezun oldu. Mülkiyeden mezun olduktan sonra Bab-ı Ali İstişare Odası Mülazımlığına atanarak devlet hizmetine girdi. 1905 yılında devlet hizmeti görevine ek olarak Kabataş ve Vefa İdadileri Türkçe öğretmenliğine başladı. 1910 yılında hulefaliğe yükselince Bab-ı Ali’den ayrılıp tamamen eğitim mesleğine geçti. Galatasaray Sultanisinde iktisat ve edebiyat öğretmenliği yapmaya başladı. Bu görevini toplam yirmi altı yıl sürdürdü. 1911 yılında yayın hayatına başlayan Türk Yurdu dergisi kadrosunda yer aldı. 1928 yılında kabul edilen Latin Alfabesinin savunucularından biri oldu. 1943 yılında İstanbul’da vefat etmiştir.

Refet Avni’nin bilinen iki eseri bulunmaktadır. Birincisi üzerinde çalıştığımız, Süleyman Bahri ile birlikte 1911 yılında çıkardıkları *Resimli Müntahabât-ı Edebiye*, ikincisi ise bütün liselerin ilk devriyesinde, orta ve muallim mekteplerinde okutulmak üzere Reşat Nuri ile birlikte 1930 yılında ders kitabı olarak hazırladıkları *Türk Kıraatı* adlı eserdir. (“Galatasaray Liseli Yazarlar”, 2013).

Galatasaray Lisesinde edebiyat öğretmenliği yapan Refet Avni hakkında daha fazla bilgiye ulaşmak için yaptığımız araştırmalar ve Galatasaray Lisesi Kütüphane müdürü ve çalışanları ile yaptığımız görüşmeler sonucunda; Galatasaray Lisesinde çeşitli yıllarda çıkan yangınlardan dolayı lisenin kütüphane kısmında yer alan arşiv

belgeleri ve kütüklerin tamamen kül olduğu bilgisi alınmıştır. Bu sebeble Bilim ve Sanat Vakfı arşivinden elde ettiğimiz 1938 ile 1964 yılları arasında çıkan *Yeni Sabah* adlı günlük gazetede olduğu tespit edilen ve Süleyman Bahri'nin vefat haberinin duyurulduğu el yazması bir haber dışında yazar hakkında daha fazla bilgiye ulaşılamamıştır. Süleyman Bahri'nin vefat haberinin duyurulduğu belge aşağıdaki şekildedir.

Şekil – 1

Refet Avni Aras

Galatasaray Lisesi Edebiyat Öğretmeni R. A. Aras dün gece hakkın rahmetine kavuştu. Eski mülkiye mezunlarındandı. Teşvikiye camisinden Feriköy mezarlığına

Yeni Sabah 1946 (22 Teşrin 1943) s.3

Çeviriyazı ve incelemesini yaptığımız eserin diğer yazarı Süleyman Bahri'dir. Süleyman Bahri 1882 yılında doğmuştur. Tarsuslu Misri Zade ailesine mensuptur. Mercan İdadisi ve İstanbul Hukuk Fakültesinden mezun olmuştur. 1909 yılından 1915 yılına kadar Galatasaray Sultanisinde Türkçe öğretmenliği görevini yürütmüştür. Bir dönem adliye memurluğu daha sonra Mersin savcılığı görevlerinde bulunmuştur. 1936 yılında ahirete göç etmiştir.

Süleyman Bahri'nin deneme, makale, şiir gibi edebi yazıları *Âşîyan*, *Hikmet*, *Servet-i Fünûn* ve *Resimli Kitap* dergilerinde yayımlanmıştır. Refet Avni ile birlikte 1911 yılında *Resimli Müntahabât-ı Edebiye* adlı antoloji tarzında hazırladıkları eseri yayımlamışlardır (Anonim, t.y., s.7).

Galatasaray Lisesinde edebiyat öğretmenliği yapan Süleyman Bahri hakkında daha fazla bilgiye ulaşmak için yaptığımız araştırmalar ve Galatasaray Lisesi kütüphane müdürü ve çalışanları ile yaptığımız görüşmeler sonucunda; Galatasaray Lisesinde çeşitli yıllarda çıkan yangınlardan dolayı lisenin kütüphane kısmında yer alan arşiv belgeleri ve kütüklerin tamamen kül olduğu bilgisi alınmış olduğundan yazar hakkında daha fazla bilgiye ulaşamamıştır.

Sözlükte; manzum ve mensur eser veya süreli yayımlardan seçilmiş metinlerin yer aldığı derlemelerin genel adına müntehabât denilmektedir. Seçilmiş, bir araya getirilmiş anlamındaki müntehâb kelimesinin çoğulu olan müntehabâtın geniş bir kullanım alanı vardır.

İslam dünyasında geniş hacimli eserlerin içinden belirli konuların seçilmesi veya özetlenerek yeniden düzenlenmesiyle ortaya çıkarılan kitaplara ya da bazı müelliflerin eserlerinden yapılmış derlemelere de müntehabât denilmektedir. Bununla birlikte belli konuları ana hatlarıyla ele alan kitaplara da müntehabât adı verilmektedir. Şöyle ki: Abdulkâdir El-Bedâûnî Hindistan tarihi konulu eserini *Müntehabü't-Tevârih* diye adlandırmıştır. Yine Osmanlı yazarlarından Ahmed Câvid Bey, 17. ve 18. yüzyıl Osmanlı tarihçilerinin eserlerinden yaptığı seçmeleri bir araya toplayarak *Müntehabât-ı Câvid Bey* adı altında bastırmıştır.

Dini bilgileri içinde barındıran hacimli kitaplar ile tezkire türü eserlerden tıp, ahlâk, felsefe kitapları ve süreli yayınlardan yapılan derlemeler de bu şekilde adlandırılmıştır. 14. yüzyıl tabiplerinden Hacı Paşa, Arapça olarak yazılan ilk tıp

kitaplarından olan *Şifâ'ü'l-Eşkâm* ve *Kitâbü's-Sa'ade Ve'l-İkbâl* isimli eserlerinden yaptığı seçmeleri bir araya toplayarak *Müntehab-ı Şifâ* adıyla Türkçeye aktarmıştır. Firdevsî'nin İran efsaneleri üzerine yazdığı altmış bin beyitlik olan eseri Şâhnâme'den yapılan seçmeler *Müntehabât-ı Şâhnâme-i Firdevsî-i Tûsî* adıyla basılmıştır.

Manzum olan edebi yazılardan seçilerek oluşturulan mecmualar da müntehabât adıyla anılmaktadır. Seçilen şiirlerin tamamı bir şaire ait ise isimlendirme şairin adı ile ya da başına divan kelimesinin ilave edilmesiyle oluşturulmaktadır. Buna Şinâsî'nin *Müntehabât-ı Eş'âr'ı* ile Edirne Müftüsü Fevzi Efendi'nin *Müntehabât-ı Dîvân-ı Fevzî* adlı eseri örnek verilebilir. Ziyâ Paşa'nın dört yüz otuz iki Türk, dört yüz kırk sekiz Fars ve üç yüz seksen iki Arap şairinin toplamda bin iki yüz altmış iki şiirini içine alan ve 1874 – 1875 yılları arasında yayımlanan *Harâbât* adlı eseri Türk edebiyatında bütünüyle şiire tahsis edilen müntehabâtların en hacimli ve en önemli örneğidir. (Uzun, 2006, s. 28-29).

Tanınmış bazı yazarların gazetelerde çıkan yazılarının daha sonra toplanarak müntehabât adıyla yayımlandığı bilinmektedir. Ebüzziyâ Mehmed Tevfik'in Nâmık Kemal'in gazetedeki yazılarından siyaset – edebiyat - makalât alt başlığıyla derlediği ve 1303 – 1311 yıllarında yayımladığı *Müntehabât-ı Tasvîr-i Efkâr* adlı eseri ve yine 1311 yılında yayımladığı *Makâlât-ı Mütenevvia 'sı* adlı eserler bu tür eserlerdendir.

Müntehabât kelimesinin bazı zamanlarda sözlük adları ile Türk musikisinin bazı eserleri ile mecmuaların bir kısmında kullanıldığı görülmüştür. Ahmed Vefik Paşa'nın *Müntehabât-ı Durûb-ı Emsâl* eseri ile *Müntehabât-ı Âsâr-ı Mûsikî* eseri bu türe örnek oluşturmaktadır.

Resimli Müntehabât-ı Edebiyye adlı eserin birinci sayfasında yazdığı gibi Mektebi Sultani ve İdadi muallimlerinden Refet Avni ile Mektebi Sultani muallimlerinden Süleyman Bahri tarafından kaleme alınmıştır. (Refet Avni ve Süleyman Bahri, 1329, s.1). Miladi 1911 senesine denk gelen Hicri 1329 yılında Dersaadet Kanaat matbaasından basılan eserin başka bir baskısı bulunmamaktadır. Neşri İlyas tarafından yapılmıştır.

Eserin giriş kısmında yer alan: “Galatasaray Lisesi'nce kabul ve Mekatib-i Sultaniyye ve İ'dadiyye programına tevfikeyn tertip olunmuştur.” (Refet Avni ve Süleyman Bahri, 1329, s.1) ibaresinden anlaşılacağı üzere bu eser Galatasaray Lisesi

öğretim programına uygun şekilde hazırlanmış ders kitabı mahiyetindeki antolojik bir eserdir.

Tanzimat ve Servet-i Fünûn Dönemi yazarlarının yer aldığı beş yüz dokuz sayfadan oluşan bu eserde ön söz ve içindekiler kısmına yer verilmemiştir. Eser; Şinasi ile başlayıp sırasıyla Ziya Paşa, Sadullah Paşa, Namık Kemal, Recaizade Ekrem Bey, Abdülhak Hamid, Samipaşazade Sezai Bey, İsmail Safâ, Tevfik Fikret, Halid Ziya Bey, Cenab Şahabettin, Halit Nazım, Nabizade Nazım, Ahmet Hikmet Bey, Süleyman Nesib Bey, Rıza Tevfik Bey, Faik Ali Bey, Hüseyin Siret Bey, Hüseyin Cahit Bey, Mehmet Rauf Bey, İbrahim Cehdi Bey, Hüseyin Suat Bey ve son olarak Celal Sahir Bey olmak üzere toplam yirmi üç yazarımız hakkında bilgi içermektedir. *Resimli Müntehabât-ı Edebiyye* adlı antolojide şair ve yazarlara ait bilgilerin yer aldığı kısımda, bahsi geçen şairlerin ve yazarların bir adet fotoğrafı da bulunmaktadır.

Çeviriyazı ve incelemesini yaptığımız *Resimli Müntehabât-ı Edebiyye*'de yer alan şair ve yazarların; biyografik bilgileri, edebi ve siyasi kişilikleri, aile ve eğitim bilgileri, bulunmuş oldukları devlet yönetimindeki görevleri, etkilendikleri şair ve yazarlar, dil ve üslup özellikleri ile yabancı dil bilgileri hakkında bilgi verilmiştir. Ayrıca eserde, şair ve yazarların önemli görülen eserleri ve mensubu oldukları edebi akımlar hakkında bilgiler de yer almaktadır. Ele alınan şair ve yazarlar hakkında yapılan değerlendirmeler genel olarak objektif olmakla birlikte onlarla ilgili zaman zaman sübjektif değerlendirmelerin yapıldığı da görülmüştür. Eserde yazar hakkında yapılan kısa bir değerlendirmeden sonra herhangi bir ayırım gözetmeksizin o yazara ait manzum veya mensur seçme parçalara yer verilmiştir. Çeviriyazısını yaptığımız bu antolojide; doksan üç şiir türünde, on iki roman-hikâye türünde, on tiyatro türünde, dokuz mektup-hatırat türünde, on beş mensur şiir türünde, altı gezi yazısı türünde ve yirmi iki makale-deneme türünde olmak üzere toplamda yüz altmış yedi seçilmiş edebi metin yer almaktadır. En çok örnek parçasına yer verilen edebi kişilik yirmi beş parça ile Tevfik Fikret olmuştur. Onu, on yedi parça ile Abdülhak Hamid, on altı parça ile Recaizade Mahmud Ekrem ve on beş parça ile de Halid Ziya Uşaklıgil izlemiştir. Manzum parçaların çoğu Tevfik Fikret'e mensur parçaların çoğu da Halid Ziya Uşaklıgil ve Namık Kemal'e aittir. Eserde yer alan örnek parçaların tür ve yazar eşleştirmesi aşağıdaki tabloda belirtildiği gibidir:

YAZAR \ TÜR	ŞİİR	ROMAN - HİKÂYE	TIYATRO	MEKTUP - HATIRAT	MENSUR ŞİİR	GEZİ	YAZISI MAKALE - DENEME
ŞİNASI	2						2
ZİYA PAŞA	1						1
SADULLAH PAŞA	1					2	1
NAMIK KEMAL	2	3				1	5
RECAİZADE MAHMUT EKREM	10			3			3
ABDÜLHAK HAMİD TARHAN	4		10	2			1
SAMİPAŞAZADE SEZÂİ		1		1		2	2
İSMAİL SAFÂ	9						
TEVFİK FİKRET	24	1					
HALİD ZİYA UŞAKLIGİL		3		1	10		1
CENAP ŞAHABETTİN	5			1		1	1
HALİT NAZİM (REŞİT BEY)	4	1					2
NABİZADE NAZİM	2						

AHMET HİKMET		2					1
SÜLEYMAN NESİP	3						
RIZA TEVFİK	4						
FAİK ALİ	4						1
HÜSEYİN SİRET	7						
HÜSEYİN CAHİT		1			2		
MEHMET RAUF					3		
İBRAHİM CEHDİ	4						1
HÜSEYİN SUAT	3						
CELAL SAHİR	4			1			

Çalışmamızda adı geçen şair ve yazarlara ait seçme parçalardan daha önce Latin harflerine aktarılmış olan edebi metinler bulunmuş ve yaptığımız çevirilerin doğruluğu bulunan bu edebi metinlerle karşılaştırılarak incelenmiştir. Metin karşılaştırmada; Dr. Ferhat Korkmaz'ın *Matbû'at Tarihine Medhal İlk Büyük Muharirler'den Şinâsî ve Cezmî Namık Kemal*, Dr. İnci Enginün'ün *Abdülhak Hamid Tarhan Tarık ve Cenap Şahabettin*, Dr. İnci Enginün ve Dr. Zeynep Kerman'ın birlikte hazırladığı *Yeni Türk Edebiyatı Metinleri 2 Hikâye*, Ahmet Hamdi Tanpınar'ın *XIX Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, Dr. İsmail Parlatır'ın *Abdülhak Hamid Tarhan*, Dr. İhsan Kolcu'nun *Tanzimat Edebiyatı I-II ve Servet-i Fünûn Edebiyatı*, Dr. Bahir Selçuk ve Dr. Özcan Bayrak ve Dr. Hasan Şener ve Öğr. Gör. Mesut Algül'ün birlikte hazırladığı *Şair-i Mader-zâd*

İsmâil Safâ Bütün Şiirleri, Tevfik Fikret'in *Rûbab-ı Şikeste*, Dr. İsmail Parlatır, Dr. İnci Enginün, Dr. Ömer F. Huyugüzel, Dr. Bilge Ercilasun, Dr. Mustafa Özbalcı ve Dr. Alaattin Karaca'nın birlikte hazırladığı *Servet-i Fünûn Edebiyatı*, Dr. Mehmet Kaplan ve Dr. İnci Enginün ve Dr. Birol Emil'in birlikte hazırladığı *Yeni Türk Edebiyatı Antolojisi* adlı eserlerden ayrıca yüksek lisans ve doktora tezi olarak hazırlanmış çeşitli çalışmalardan yararlanılmıştır.

İncelemeye aldığımız eserde yer alan yazarlardan ilki Şinasi'dir. Şinasi Türk edebiyatında Tanzimat'ın ilanı ile başlayan batılılaşma serüveninin ilk temsilcisi olarak görülmektedir. Türk edebiyatının Batı edebiyatıyla kaynaşıp gelişmesi noktasında Şinasi'nin büyük bir role sahip olduğundan bahsedilmiştir. Bu yönüyle Şinasi, eserde geçen: "Mukayese kabilse Şinasi Osmanlılar'ın Malherbe'i'dir" (Refet Avni ve Süleyman Bahri, 1329, s.3) cümlesi ile Fransız edebiyatına büyük etkisi olduğu bilinen Malherbe'ye benzetilmiştir. Şinasi'nin Sultan Abdülmecit zamanında maliye eğitimi için Avrupa'ya gönderildiğinden orada Lamartine ve Ernest Renan gibi iki büyük edip ile tanışması sonrasında edebiyata yöneldiğinden bahsedilmiştir.

Avrupa eğitiminden sonra İstanbul'a dönen Şinasi'nin ilk olarak gazetecilik yönü ile tanındığına değinilmiştir. Onun, 1276 tarihinde Âgah Efendi ile birlikte *Tercüman-ı Ahvâl* gazetesini çıkardığı belirtilmiştir. Ayrıca Sultan Abdülaziz'in cülusları sayesinde *Tasvîr-i Efkâr* adlı gazeteyi çıkarmıştır. 27 Haziran 1862'de çıkan bu gazetenin ilk sayısında bulunan ve Şinasi tarafından kaleme alınan kısa mukaddimede gazetenin çıkarılış gayesi şu ifadelerle anlatılmaktadır:

"Devletlerin devamının yönettikleri toplulukların devamına, güçlü olmaları ise ülke ahalisinin iyiliği ve faydası yolunda gereken tedbirlerin alınmasına bağlı olduğu, toplum halinde yaşayan insanların neyi istedikleri ancak fikirlerinin tercümanı olan gazetelerden öğrenilebileceği, bu sebeple her medenî ülke için lüzumlu olan gazete çıkarılması hususunda daha önce de çaba gösterildiği gibi bu defa Tasvîr-i Efkâr isimli yeni bir gazete çıkarıldığı ifade edilmektedir." (Yazıcı, 2011, s.138).

Edebiyat tarihimizde ilklerin babası olarak bilinen Şinasi'nin incelediğimiz eserde değinilen bir diğer özelliği de tenkitçiliği olmuştur. Eserde geçen: "Memleketimizde ilk tenkit ve muhâkeme çağrını açan Şinasi'dir." (Refet Avni ve

Süleyman Bahri, 1329, s.3) cümlesi ile Şinasi'nin tenkit üzerine edebiyat tarihimizdeki öneminden bahsedilmiştir.

Şinasi ile ilgili eserde yer alan bu biyografik bilgilerden sonra Şinasi'nin dini temayı işlediği; Allah'ın varlığına, sonsuz kudretine çeşitli ispatlar sunduğu, Allah'a olan hayranlığını ve bağışlanma isteğini dile getirdiği *Münacaat* şiirinden on dört beyite yer verilmiştir. İncelediğimiz eserde bu şiirin aşağıdaki beyitlerine yer verilmediği tespit edilmiştir.

*Göremez zâtını mahlûkunun adi nazarı
Hisseder nûrunu amma ki basiret başarı
Vahdet-i zâtına aklımca şehâdet lâzım
Can ü gönlümle münâcât ü ibâdet lâzım
Ey Şinasi içimi havf-ı İlâhi dağlar
Sûretim gerçi güler kalb gözüm kan ağlar
Bî-nihâye keremi âleme şâmil mi değil
Yoksa âlemde kulu âleme dâhil mi değil
Kulunun za'fına nisbet çoğ ise noksanı
Ya anın kahrına galib mi değil ihsanı
Sehvine oldu sebab acz-i tabîi kulunun
Hem O'dur âlem-i ma'nîde şefî'i kulunun*

Şinasi'den seçilen bir diğer edebi parça ise onun çıkarmış olduğu *Tasvîr-i Efkar* gazetesinde yayımlanan altı beyitlik ilahisidir. Dini temayı işlediği bu ilahide Şinasi, Allah kavramını ve onun belli başlı sıfatlarını ele almaktadır.

İncelemeye aldığımız eserde Şinasi'nin iki adet mensur yazısına da yer verildiği görülmektedir. Bunlardan ilki “Ceride-i Askeriyye” adlı makalesidir ki bu makalede Şinasi, Osmanlı evlatlarının; asker olarak doğduğunu, savaşmayı iyi bildiğini ve çok sevdiğini belirtmiştir. Osmanlı milletinin bu savaşçı özelliğinin herkesçe kabul görmesi gereken bir durum olduğunu belirtmiştir. Ayrıca Osmanlı Devleti'nin bu cangaver milleti sayesinde Asya ve Avrupa'daki geniş topraklara ulaştığını bu toprakları korumaya çalışan Osmanlı evlatlarının da gözlerini kırpmadan canlarını feda edebileceklerini anlatmıştır. Eserde yer bulan “İstanbul Sokaklarının Tenvîr ve Tathîri”

adlı ikinci makalesinde ise Şinasi; Güzel, temiz ve ihtişamlı bir İstanbul şehir görüntüsü arzulamaktadır. Dönemin İstanbul sokaklarına bakarak; sokakların aydınlatılması ve genişletilmesi, muhtaçlara yardım, dilenciler, sokak köpekleri gibi şehri bütünleyen unsurların üzerinde ayrıntılı bir biçimde durarak birtakım değerlendirmelerde bulunur. Asya ve Avrupa'yı birleştiren ve dünyanın önde gelen şehirlerinden biri olan İstanbul'un sokaklarının aydınlatılması ve temizlenmesi ile ilgili çeşitli öneriler sunmaya çalışır.

Eserde değinilen diğer yazar Ziya Paşa'dır. Ziya Paşa'nın edebi kişiliğinin yanında siyasi kişiliği üzerinde de durulmuştur. Genç yaşında Arapça, Farsça ve Fransızca'yı öğrendiği, üslup olarak eski ve yeni edebiyat arasında ikilik yaşadığı vurgulanmıştır. Onun, şiirlerini güçlü bir üslupla yazdığından ve mutasavvıfâne söz söylemeye meraklı olduğundan bahsedilmiştir. Ayrıca Ziya Paşa'nın araştırmacı kimliği ve özgürlüğüne düşkün kişilik yapısı da vurgulanmıştır. Vali sıfatıyla görevlendirildiği Adana'da vefat ettiği belirtilen Ziya Paşa'nın siyasi yönü ve etkilendiği isim olarak gösterilen Revson ile ilgili eserin onuncu sayfasında: "Ziya Paşa siyasi eserlerinde pek sevdiği Revson'un bir hararetle tilmiz-i takdirkârı görünür. Onun gibi hürriyyet perver ve hukuk-ı beşeriyye müdâfi'liğiyle şöhretinin en rasîn esasını teşkil etmiştir." (Refet Avni ve Süleyman Bahri, 1329, s.10) ifadeleri yer almaktadır.

İncelediğimiz eserde, Ziya Paşa'nın; Jean Jacques Rousseau'da yaptığı *Emil* adlı bir tercümesinin, Londra'da iken yazdığı *Makalât* adlı bir eserinin, *Zafernâme* adlı bir eserinin, *Terkib-i Bend* ile *Terci-i Bend* adlı eserlerinin varlığından bahsedilmiştir.

İncelediğimiz eserde Ziya Paşa'ya ait biri mensur biri manzum olmak üzere toplamda iki adet edebi örnek parça bulunmaktadır. Bunlardan ilki "Hukuk ve Mehakim" adlı makaledir. Ziya Paşa bu makalede, devlet ve milletlerin baki kalabilmesinin kanun ve nizamlarla mümkün olduğunu şu ifadelerle dile getirmiştir: "Devletler dahi bu maksad-ı esasiyi bildiklerinden muhafaza-i hukuku reaya'ya kâfil olacak kavanin ve nizamatı tanzim ve kavanin ve nizamatı kema yenbağı icra edecek mahkemeler teşkil etmişlerdir." (Refet Avni ve Süleyman Bahri, 1329, s.11). Ayrıca Osmanlı Devletinde o dönemlerde geçerli olan şer'i hukukun geçerliliği ve üstünlüğünden: "Bunların içinde birde şeriat-ı ahmediyye görülür ki; umûr-u dünyeviyye ve uhreviyyeyi bir daire-i mukaddesiyyette cem' ve telif etmekle hîn-i tesisinden bu ana kadar bin iki yüz bu kadar sene mürûr ettiği halde şaibe-i teğayyürden

mesûn olmuştur.” (Refet Avni ve Süleyman Bahri, 1329, s.12) sözleri ile bahsedilmektedir. Fransızların ortaya koyduğu kanunları şeriatın bir taklidi ve şerh edilmiş hali olarak nitelendirdiğini: “Şu asr-ı ahirde hukuka dair fûnûnu en ziyade tevsî’ eden Fransızlar iken, Fransa’nın vücuda getirebildiği kavânîn mevki’i tatbiki konulsun! Zahir olur ki mesail-i siyasiyede de şeriat-ı islamiyenin mukallid ve meşrûhudur.” (Refet Avni ve Süleyman Bahri, 1329, s.12) sözleri ile belirtmektedir.

Hikemi tarzı ile bilinen Ziya Paşa ile ilgili örnek olarak verilen ikinci edebi parça ise; Ziya Paşa’nın yaşamdan şikâyet ettiği, dünyanın boş ve geçici olduğunu belirttiği, zamanın vefasızlığı, toplumsal dengesizlik ve adaletsizliklerini vurguladığı, felsefi, dini ve tasavvufî düşüncelerinin bir arada yer aldığı *Terkib-i Bend* adlı manzumesidir.

Çeviriyazı ve incelemesini yaptığımız eserde yer bulan diğer yazar Sadullah Paşa’dır. Onun birden çok valilik görevlerinde bulunduğu, Esat Muhlis Paşa soyundan olduğu ve Erzurum’da doğduğu, Avrupa tarzında eğitim aldığı ve 19. yüzyılda kurulan Bab-ı Âli tercüme odasında hizmete başladığı anlatılmaktadır. Hayatının anlatıldığı bu kısımdan sonra Sadullah Paşa eserde, “Sadullah Paşa’yı üç büyük sıfatla muttasıf görüyoruz: Âlim, siyasi, edip.” (Refet Avni ve Süleyman Bahri, 1329, s.18) ifadesi ile tanıtılmaktadır. Onun; Fransızca’yı iyi derecede bildiği, temiz bir üslubu ve güçlü bir kalemi olduğu vurgulanmaktadır.

Sadullah Paşa’nın Cevdet Paşa ile birlikte Rüştîye Mekteplerinin geliştirilmesinde büyük rolü olduğuna da değinilmektedir. Ayrıca Sultan Abdülhamid Hazretlerinin gazabına uğradığı ve sürgün edildiği bu durumun onu çok hırpaladığı vurgulanarak böyle bir kişiliğin bu nedenlerle vatanından uzaklaştırıldığı incelediğimiz eserin on sekizince sayfasında yer alan: “Metânet-i fikriye, nezahet-i beyanıyla milletin teâli ve terakkisine vakf-ı nefis ederek bir sa’y-i mütemadiyle çalışmaya başlayan Sadullah Paşa, Abdülhamid’in nazar-ı gayzına kurban olarak menfiyyen ve güya taltîfen sefaretlerle vatanından uzaklaştırılmış, bu hal zaten pek hassas olan maneviyatını hırpalamış, ezmiş olduğundan Dârü’l-vatanın pençe-i bi emânında böyle muhterem bir zeka müntehiren üfûl edip gitmiştir.” (Refet Avni ve Süleyman Bahri, 1329, s.18) ifadeleri ile anlatılmaktadır.

İncelediğimiz eserde Sadullah Paşa'ya ait biri manzum, üçü mensur olmak üzere toplamda dört adet örnek edebi parçasına yer verilmiştir. Bu örnek edebi parçalardan ilk ilki:

Bu bağda var garip bir halet

Şayeste ona denilse cennet (Refet Avni ve Süleyman Bahri, 1329, s.20)

Mısraları ile cennete benzettiği “Şarlotenburg Sarayı”dır. İkincisi Paris gezisinden Paris’in güzelliklerini ve Paris’te açılan bir sergiyi anlattığı “Paris Ekpozisyonu” adlı mensur yazısıdır ki bunlar gezi yazısı türünde hazırlanmışlardır. Eserde geçen diğer mensur yazısı ise; aldığı kara haber üzerine dünyanın bir misafirhane olduğunu, ölümün her insan için kaçınılmaz bir son olduğunu ve ölüm karşısında mağrur ve dik olunması gerektiğini anlattığı “Ta’zîyenâme”dir. Ayrıca, Orta Çağ’ın eski zihniyeti ve inanışları ile Yeni Çağ’ın akıl ve ilim önderliğindeki gelişmelerini mukayese ettiği, toplumların varlığını sürdürebilmesi için cehaletten sıyrılıp akıl, ilim ve fen yolunda ilerlemesi gerektiğini savunduğu “On Dokuzuncu Asır” adlı manzumesine de yer verilmiştir.

Eserde yer verilen bir diğer Tanzimat Dönemi yazarı Namık Kemal’dir. Şinasi’nin arkadaşlarından en cansiperane ve en faal olan kişilerden birinin Namık Kemal olduğu belirtilmiştir. Eski ile yeni edebiyatı harmanlayarak kendine has sade, akıcı, şiddetli ve cesur bir üslup meydana getirdiği vurgulanmıştır. O, geçmişten kalmış olan yanlış bağları cesurca koparmaya çalışmış yeni bir lisan ile memleketin çarpmayan kalbini canlandırmış bir diğer tabirle memleketin edebi yönüne hayat vermiştir.

Namık Kemal’in nesirleri; sağlam, ahenkli, yiğit ve kahramancadır. Hayal gücünü Acem’in etkisinden kurtaramadığı anlatılmıştır. Fikirlerindeki anlaşılmazlık keskin bir zekânın ürünüdür.

Namık Kemal şiirlerinin sade ve şiddetli olduğu ancak bir esenlik içerdiği belirtilmiştir. Onun fikirlerindeki heyecan ve coşkunluk halkın düşünceleri ve heyecanı ile birleşmeyince hergün birer adım gerilediği heyecan ve coşkunluğunun zamanla rengârenk bir balonun sönmesi gibi sona erdiği vurgulanmıştır.

İncelediğimiz eserin yirmi dokuzuncu sayfasında Namık Kemal ile ilgili geçen: “Fakat Kemal, sevk-i vakâyî’la hılkatindeki feyz-i şairiyeti kurutmuş, maâ’t-teesüf bir şair, bir edip olmaktan ziyade milletin ağız ve kaba zincirleriyle

inleyen bir ihtilâlcisi halinde kalmıştır. Kemal şair değildi, edip değildi demiyoruz. İktidar-ı edebisine Celalettin Harzemşah'ı, Cezmi'si şahittir. Yalnız Kemal'in katili siyaset olmuştur.” (Refet Avni ve Süleyman Bahri, 1329, 29).

İfadelerde Namık Kemal'in yazarlığının yanında siyasetçi kimliğinin ön plana çıktığı hatta bu kimliğinin onun yazarlığını gölgelediği savunulmuştur.

Eserde Namık Kemal ile ilgili verilen bu tür bilgilerden sonra; onun kaleminden çıkan ve Osmanlı Devleti'nin batılılaşma hareketi ile daha güzel bir yurt olacağını anlattığı “İttifak”, “İstikbâl” ve “Vatan” gibi tarih konulu yazılarına yer verilmiştir. Bunların yanında “Cezmi” adlı tarihi romanından üç parçaya, Hüsnü Paşa Konağından hareketle İstanbul'un güzelliklerini anlattığı “Bir Mektup” ile şairin nasıl olması gerektiğini anlattığı diğer bir ifade ile şairin tanımını yaptığı “Şair” ve sözün gücü ve etkisi üzerine kaleme aldığı “Takriz” adlı makalelerine yer verilmiştir. Namık Kemal “Şair” adlı makalesinde şairi şu şekilde tanımlamaktadır:

“Şair nedir? Tabiatın en sevdalı zamanlarındaki hazîn hazîn tebessümlerinden yaratılmış bir mahlûk!.. Handelerinde - gülde şebnem gibi - girye eserleri, giryelerinde - bulutta kavs-ı kuzah gibi – ibtisâm alametleri görünür. Tabiata her mahlûktan ziyade esir iken tabiatın fevkine çıkmak ister. Kendi vücudunu layıkıyla idareye muktedir değil iken küre-i zemini zayıf kollarıyla sürükleye sürükleye başka bir nokta-i feyze, başka bir merkez-i kemale götürmeye çalışır!” (Refet Avni ve Süleyman Bahri, 1329, s.58).

Namık Kemal ile ilgili manzum olarak iki örnek parça seçilmiştir. Bunlardan ilki; özgürlük, vatan ve millet gibi olguları işlediği “Hürriyet Kasidesi”dir. Bu eser Namık Kemal'in en çok bilinen eserlerinden birtanesidir. Sultan Abdülaziz'in tahttan indirilmesinden sonra sürgünde olduğu Magusa'dan İstanbul'a dönen Namık Kemal bu şiirini Meşrutiyet rejiminin getirdiği özgürlük ortamında tamamlamıştır. Bu şiirin asıl adı “Besâlet-i Osmaniyye ve Hamiyyet-i İnsaniyye”dir. (Akün, 2006, 371). Namık Kemal ile ilgili manzum olarak seçilen ikinci örnek parça ise vatan aşkını coşkun bir üslupla haykırdığı “Vâ-veyla” adlı şiiridir.

Eserde değinilen diğer Tanzimat Dönemi yazarı Recaizade Mahmud Ekrem'dir. Recaizade Ekrem için Şinasi'nin öncülük ettiği edebi geleneğin iyi bir temsilcisi olduğu ve genç edebiyatçıları kendisine mecbur ve hayran bıraktığı anlatılmaktadır. Mekteb-i Mülkiyede edebiyat öğretmenliği yaptığı hatta bu görevin en üst makamında yer aldığı

belirtilmiştir. Mektebi-i Mülkiyede görevde bulunduğu sıralarda edebiyat alanında küçük parçacıklar halinde olan yeniliklerin gelişmesinde büyük katkıları olduğu vurgulanmıştır. Arapça, Farsça ve Fransızca'yı iyi derecede bildiği, eserlerinde duygusallık ve geleneksellik etkisinin olduğu belirtilmiştir. Ayrıca muallimlik yaptığı dönemlerde edebiyattaki gayenin ne olduğunu ayrıntılı bir şekilde açıklamak için yayımladığı “Talim-i Edebiyat”ın yeni edebiyat düşüncesine kazandırdığı soluk, incelediğimiz eserde geçen şu ifadelerle anlatılmıştır:

“Edebiyatta gâye ne olmak lazım geleceğini en muhik bir surette îzah ve ifsâh ederek mahsûl-i tettebbuâtı olan (Talim-i Edebiyat)’ı muallimliği zamanında kaleme almış ve bi’l-ahere tab’ ve neşrettirmekle mezkûr eserin sâha-i feyz-dârını bi’l-cümle müştâkân-ı edebe teşmîl eylemiştir. O zamanlar hadr-i selâsil-i eğlâl ile mukayyet bir halde bulunan şiir ve edebiyat o mudayyak ızdırâptan kurtulmuş ve bir çok mu’annid ve muta’assıb rûkaba’nın tırki-i efkârına dokunarak o âlem-i nur-envâr – rağmen li’i-hussâd- dâire-i şümûlünü gittikçe artırmış ve dev-i teceddüd edebinin bünyân-ı rasînini tesis eylemiştir.” (Refet Avni ve Süleyman Bahri, 1329, s.59).

Abdülhak Hamid ve Namık Kemal’in “Talim-i Edebiyat” ile ilgili tavır ve değerlendirmeleri incelediğimiz eserin elli dokuzuncu ve altmışıncı sayfalarında:

“Saltanat-ı edebiye’nin serir-i ihtîşâmında ebedi bir hayat yaşayan Hamid’in, o büyük dâhî’nin (Talim-i Edebiyat)’ın teşrih-i mezâyası için ibdâ’ etmiş olduğu şiir takrîz-i âmizi ile Namık Kemal’in – mezkûr eserin mukaddimesinde bir tâc-ı murassa’ gibi ârâyiş-pezir olan- mutâla’a-i vâkıfanesi Ekrem Bey’in isnâd-ı ünvânıyla iştilhârını temin etmiştir. Onun için edebiyattan nasibe-dâr-ı irfan olan her sahib-i vicdan bu hakikatı teslimde tereddüt göstermezler zannederiz.” (Refet Avni ve Süleyman Bahri, 1329, s.59-60) ifadeleri ile belirtilmiştir.

Saygıdeğer üstad ifadesi ile övgüye layık görülen Rezaizade Mahmud Ekrem’in; his, hayal, fikir gibi üç büyük kuvvetin tesirinde kaldığı ancak en çok etkilendiği kuvvetin güzellik olduğu vurgulanmıştır. Onun eserlerinde bu kuvvetlerin etkisi açıkça görülmektedir. O, hassas ve ağlamaya meyilli bir şairdir. “Nijad Ekrem” adlı eserinde hassas ve ağlamaya yakın bir şair olduğu anlaşılmaktadır.

Çeviriyazsını yaptığımız eserde, Rezaizade Mahmud Ekrem’in ilk zamanlarda Arap ve Acem etkisinde olduğundan eski tarz şiirler yazdığından ancak zamanla yeni

tarz şiirler yazmaya başladığından bahsedilmiştir. Onun, *Takdir-i Elhan* adlı eserinin çok değerli bir tenkit mecmuası olduğu, Victor Hugo'dan yaptığı *Atala* çevirisindeki bazı parçalarda Fransızca diline hâkim bir yazar olduğu vurgulanmıştır.

İncelediğimiz eserde, Recaizade Mahmud Ekrem'den örnek edebi metin bağlamında on adet şiire ve altı adet mensur parçaya yer verilmiştir. Seçilen örnek edebi metinlerden manzum olanlar; “Vecd”, “Tasvîr”, Ah Nijad”, “Makber”, “Yad Et”, “Yakacık'ta Akşamdan Sonra Bir Mezarlık Alemi”, “Zemzeme”, “Hugo'dan”, “Bir Kuş”, “Hülyâda Bir Temâşâ” adlı şiirleridir. Mensur olan örnek edebi metinler ise; “Tahattur”, “Zavallı Baba”, “Bir Â'mâ Çocuğun Tahassürü”, “Bir Manzara-i Ulviyye” ve “Takdir-i Elhan'dan” başlığı altında verilen bir makaleden oluşmaktadır.

Recaizade Mahmud Ekrem “Tahattur” adlı eserinde, erken yaşlarda vefat eden oğluyla birlikte eskiden gezdiği yerleri anımsayıp oğlu ile birlikte geçirdiği günleri hayal etmektedir. “Zavallı Baba” adlı eserinde, yine erken yaşta vefat eden oğlu Nijad ile birlikte geçirdiği zamanı ve oğlunun vefatı sonrasındaki hayatını oğlunun ağzından anlatmaktadır. “Bir Â'mâ Çocuğun Tahassürü” adlı eserinde, bir çocuk ile bir genç arasındaki konuşmanın geçtiği manzarayı resmetmektedir.

İncelediğimiz eserde Recaizade Mahmud Ekrem ile ilgili seçilen son edebi metin ise “Takdir-i Elhan'dan” başlığı altındaki mensur yazısıdır. Recaizade Mahmud Ekrem bu parçada, edebiyat alanında mantık yerine fikir, his ve hayalin olması gerektiğini savunmuştur. Ayrıca bir şairin, şiirini ahlak dersi vermek için kullanmaması gerektiğini vurgulamıştır.

İncelemesini yaptığımız antolojik eserde yer alan diğer yazarımız Abdülhak Hamid Tarhan'dır. Onun eserleri ile ölümsüz olduğu, dilsiz memlekette ilk şiirin onunla işitildiği, hayal gücünün çok renkli olduğu, karanlıklar içinde parıldayan bir ateşböceğini anımsattığı ve onunla iftihar edilmesi gereken bir yazar olduğu belirtilmektedir. İncelediğimiz eserin doksanıncı sayfasında geçen: “Bizim öyle Hugo'larımız, Lamartine'lerimiz, Theophile Gautier, Laconte De Lisle'rimiz yoktur. Hılkâten ‘Eğer maksûd eserse mısra'ı berceste kâfidir’ diyen kanâatkârlığımızla Hamid'ten başkasını istemesek de olur, biz Hamid'imizle iftihâr ederiz.” (Refet Avni ve Süleyman Bahri, 1329, s.90) ifadeleri ile onun edebiyat tarihimizdeki yeri vurgulanmıştır.

İncelediğimiz antolojide, Abdülhak Hamid Tarhan'ın "Sahra" adlı eserinin öneminden bahsedilmiştir. Edebiyat tarihimizdeki ilk pastoral şiir olan ve kır hayatının dinlendiriciliğini yeni ve serbest bir düzen ile anlattığı "Sahra" adlı eseri ile Naci'nin yeniden filizlendirmek istediği divan edebiyatı kaidelerini yıktığı ve şiire yeni bir soluk getirdiği anlatılmıştır.

Abdülhak Hamid, eski – yeni sancısı bağlamında eski edebiyatı kökünden söküp atmıştır. İncelemesini yaptığımız eserde: "Hamid, hayâtı hayâlinin şa'saa-i elvânına saran ince, rûhfirîb bir zıyâdır. Kâinâtı haşmet-i hayâlî karşısında sönük ve ruhsuz bulur, kendi hüviyetinde temâşâ eder. Eserlerinde derin ve yüksek bir gurur ile enâniyetinin tehakküm-i fevka't-tabiiyesi görünür. Fuzûlî nasıl hissiyâtının kınalı parmaklarıyla kalbini çalmış, nedîm kelimelerden saraylar yapmış ise Hamid'de bu eski, hurda bekâyâyı, Şeyh Gâlib'in enkâz-ı mahmûmunu tasfiye ile dehâsının temâsîl-i âliyesinde istihdâm ederek, yeni bir sanat, yeni bir sîmâ yeni bir hüviyetle mazinin burcu istikbâline, istikbâlin mâzî-i kalbine i'tilâ etmiştir." (Refet Avni ve Süleyman Bahri, 1329, s.90) ifadeleri ile Hamid'in beslendiği kaynakları harmanlayıp zengin hayal gücü ile birleştirerek kendine has bir sanat oluşturduğu anlatılmıştır.

İncelediğimiz eserde, Abdülhak Hamid ile ilgili toplamda on yedi adet örnek edebi parçasına yer verilmiştir. Örnek olarak verilen edebi metinlerden şiir olanlar; iki örnek edebi parçasına yer verilen "Makber", birer örnek parçasına yer verilen "Türbe-i Fatihi Ziyaret" ve "Tecelli Yahut Teselli"dir. Onun, *Tarık*, *Eşber* ve *Zeynep* adlı tiyatro eserinden ikişer parçaya yer verilirken *Nesteren*, *Tezer*, *Finten*, *Duhter-i Hündü'den* adlı tiyatro eserlerinden ise birer örnek edebi parçaya yer verilmiştir. Ayrıca eserde verilen örnek edebi metinlerden biri de "Garaz" adlı makalesidir. Eserin doksan yedinci sayfasında yer alan bu makalede Abdülhak Hamid iftira kavramını:

"Garaz; yeni hükümdâr-ı müsâlemetkârın huzûr-ı saltanatına çıkar, birinin memleketini vüs'atlı ve ma'mûr gösterir, diğerine tecâvüz ve tahrip ettirmek ister, ötekinin kadr-ı mertebesini azîm ve âli bildirir, evvelkine tasallut ve tahkîr ettirmeye uğraşır. Garaz iki allâme-i celîlü'l-kadr'in meclis-i faziletine varır, birinin kadrine hâlel, birinin haysiyetine nakîsa verir. Garaz iki vezir-i siyaset-perverin kilik-i irfânında gizlenir, herkesi ikisinden de tenfir eder. İki serdâr-ı cengâverin seyf-i celâdetine yapışır, birbirinden ikisini de dil-gîr eder. Garaz iki yâr-i hoş etvârın meckis-i sohbetine dâhil olur, birinin muhabbetinde riya,

diğerinin samimiyetinde şüphe gösterir.” (Refet Avni ve Süleyman Bahri, 1329, s. 97) ifadeleri ile ele almıştır.

Abdülhak Hamid’in bu eserlerinin yanında; Hindistan’dan bahsettiği “Yeşil Memleket” ile Çamlıca’nın güzelliğinden bahsettiği “Abdülhak Hamid Bey’in Sezai Bey’e Bir Cevabı” adlı mektuplarına da yer verilmiştir.

Eserde yer bulan diğer Tanzimat Dönemi yazarımız Samipaşazade Sezai’dir. O, Namık Kemal ya da Abdülhak Hamid kadar parlamasa da Şinasi ile başlayan edebi anlayış kolunun övgüye layık önemli bir yıldızıydı. Onun *Sergüzeşt* romanından hareketle realist tavrı öne çıkarılmış ayrıca bu eser ile edebiyatımıza kazandırdığı yeni soluk: “1306’da neşrettiği (Sergüzeşt) feyzli bir devre-i san’atın mebde’ini teşkil ediyor. O zamana kadar bizde (Ponson Du Terrail)’de, (Xavier Demon Tepin)’den başka üstâd tanımayan romancılık, kat’i adımını “Sergüzeşt” ile attı. Bu kitap, tasvîrâtında münâvebeten göze çarpan rikkat ve şiddet ile nefâset-i uslûbuyla, bir âbide-i mehâsin-penâh-ı mi’mârîye benzeyen tarz-ı terkîbi ile bedâî’-i edebiyemizden biridir.” (Refet Avni ve Süleyman Bahri, 1329, s.198) ifadeleri ile anlatılmıştır.

Samipaşazade Seza’nın ince ruhlu biri olduğundan, eserlerini; sade ve temiz bir üslupla yazdığından bahsedilmiştir. Onun *Rumûz’l Edeb* adlı eseri ile fıkra yazma konusunda bir çığır açtığı ifade edilmiştir. *Küçük Şeyler* adlı hikâyesi ile Fransız soyut ressam ve baskı yapımcısı olan Gaston Duchamp tarafından Maupassant’a benzetilmiştir. Onun *Şîr* adında bir tiyatrosunun olduğu ancak matbuası tükendiği için bulunamadığı vurgulanmıştır.

İncelediğimiz eserde Samipaşazade Sezai ile ilgili altı adet örnek edebi metne yer verilmiştir. Yer verilen örnek edebi metinlerin tamamı mensurdur. Eserde yer alan “Bir Makale-i Edebiyye” adlı örnek edebi metinde Sezai, yabancı dil kullanımından ve edebiyatın sevdinilmesi gerektiğinden bahsetmektedir. “Kardeşim Bâki Bey Merhumun Kitâbe-i Seng-i Mezarı” adlı örnek metinde; ölüm ile hayatı karşılaştırmaktadır. “İki Yüz Elli Kuruşa Bir Asır” adlı metinde; Çamlıca’yı, “Adada Birkaç Gün” adlı metninde ise Heybeliada’yı anlatmaktadır. Ayrıca eserde yer bulan diğer metinde; yoksul ve yaşlı bir adamın eşinin evde beslediği kedilerden rahatsız olarak evi terk etmesi ancak çaresizlikten geri dönmesi konulu “Kediler” adlı hikâyesine ve son olarak da Samipaşazade Sezai’nin Abdülhak Hamid’e yazmış olduğu bir mektubuna yer verilmiştir.

Çalışmamızda yer bulan diğer yazarımız İsmail Safâ'dır. Edebiyat tarihimizin en acıklı ve en masum şairi olduğundan bahsedilmiştir. Ona, anadan doğma şair anlamına gelen “Şair-i Mâder-Zâd” denildiği belirtilmektedir. İnce ve asabi kanatları ile yükseklerle çıkmaya çalışan ancak gölgelerde kalan bir yazar olduğu söylenmiştir. Asil dönemin renkli sanatkârlarından biri olduğu yazılmıştır.

İsmail Safâ'nın üslubu, *Resimli Müntehâbat-ı Edebiyye* adlı eserde: “Kelimeleri kendi zevk ve arzusuna göre bir bal mumu gibi yumuşak ve mutî'-i isti'mâl eder. Tebliğde tuhaf bir sâdegi, safvet ve tabi'îyyet, bâ-husûs bir lâubâliyyet vardır.” (Refet Avni ve Süleyman Bahri, 1329, s. 233) ifadeleri ile tanımlanmıştır.

İncelediğimiz eserin İsmail Safâ kısmında ona ait dokuz adet örnek edebi parçaya yer verilmiştir. İyi bir şair olduğu vurgusu yapılan yazar ile ilgili yer verilen bu metinlerin tamamı manzumdur. Bunlar; “Kamere Hitâp”, “Hastalık Eseri”, “Kitâbullah”, “Öksüz Ahmet”, “Tevellüh”, “Ahlâfa”, “Sefâlet-i Bâride” adlı şiirleri ile “Selami'nin Vâlidesi İçin Mersiyesidir” ve “Evkâf-ı Hümâyûn Meclis-i Reisi Âtîf Bey Merhûm İçin Mersiye” başlıklı iki adet mersiyesidir.

İncelemesini yaptığımız antolojik eserde yer verilen Servet-i Fünûn Dönemi yazarı Tevfik Fikret'tir. Tevfik Fikret'in Edebiyat-ı Cedîde denilen yenilikçi edebiyat anlayışının iyi bir temsilcisi olduğu vurgulanmıştır. Ağır işleyen bu yenilik anlayışının onun sayesinde hızlı bir şekilde edebiyatımıza yerleşmeye başladığı anlatılmıştır. Onun Servet-i Fünûn'da üstlendiği görev: “Fikret Bey rûfekâ-yı muhteremesiyle memleketimizin en eski, en mübeccel mecmû'a-i edebiyesi olan Servet-i Fünûn'da – taassub ve betâet zincirlerini kırarak – âsâr ve makâlât-ı müte'addidesiyle edebiyâtı, edebiyât-ı hakîkiyeyi ve bütün manasıyla şiiri müştâkân-ı ilm-i edebe öğretmeye başladı.” (Refet Avni ve Süleyman Bahri, 1329, s.207) ifadeleri ile anlatılmıştır.

Çeviriyazı ve incelemesini yaptığımız eserde; Tevfik Fikret'in, Servet-i Fünûn dergisinin başına geçerek edebiyatımıza yeni bir soluk kazandırma yolunda etkili ve hızlı adımlar atarken dönemin padişahı olan Abdülhamit tarafından yapılan baskılara karşı gelemeyerek meşrutiyet devrine kadar suskun kalmaya mecbur bırakıldığı belirtilmektedir.

Tevfik Fikret'in Arapça, Farsça ve Fransızca'yı ileri derecede bildiğinden, eserlerini doğu ve batı edebiyatı geleneğinden beslenerek ortaya çıkardığından bahsedilmektedir. Süslü ve güzel bir üsluba sahiptir. İncelediğimiz eserde geçen:

“Üslûbu kendine hâs bir tarzda ve gayet metin olup isti’mâl edeceği kelimelerin hüsn-i intihâb ve imtizâcında o kadar mahâreti vardır ki şâir sıfatından mâ’nada ârtist ünvânına mazhardır.” (Refet Avni ve Süleyman Bahri, 1329, s.259) cümlesi ile onun üslubunda, hayalden ziyade his ve fikrin hâkim olduğu anlatılmaktadır.

Tevfik Fikret, Osmanlı ediplerinden Fuzuli ve Nefi’nin, Batı edebiyatından ise Alfred de Musset ve Sully Prudhome etkisinde eserler vermiştir.

İncelediğimiz eserin iki yüz elli sekizinci sayfasında Tevfik Fikret’e ayrılan sayfanın sonunda Cenap Şahabettin’in onunla ilgili aşağıda verdiğimiz mütalaası yer almaktadır:

“Âsâr-ı şâirânesi kadar sevimli, mûnis, nezîhü’t-tab’, haluk, mütevâzi bir genç. Küçük siyah gözleri parlak. Âheste hareket, gûyâ semâ-yı tahayyüld bir lem’a-i ber güzîdey itakip eder gibidir. Gözlerinden eşyâ-yı hâricîyeye in’itâf eden hutut-ı nazariyede bir âvaregî-i mahzûnâne vardır. Sanâyi’-i nefîse haricindeki musâhabât-ı fenniye veya hevâiyeden pek hoşlanmaz. Hele âfâki muhabbetler esnâsında vaz’ında bir yorgunluk alameti görülür. Musâhabe sanâyi’-i nefîseye ve bâhusus edebiyat, resme taalluk ettiği zaman tavrı bütün değişir, birden bire gözünde bir incilâ-yı müteyakkızâne, enzârında bir şa’şa’a-i intibâh leme’ân eder; bir vecd ile, bir iştiyâk ile nazariyât-ı zâtiyesini serdetmeye başlar. Kalbi şâir, eli ressam olduğu gibi hançeresi de bir mûsikî şînâs-ı tabî’idir. Her kelimeye, her cümleye lâıyk olduğu âhengi vererek mülâhazât-ı şâirânesini şerhederken o müntehap kelimeleri, o nezih cümlelerin meâlî sem’a bir ihtizâz-ı âb-ı câri gibi latîf gelir.” (Refet Avni ve Süleyman Bahri, 1329, s. 258).

Çalışmamızda Tevfik Fikret’e ait toplamda yirmi beş adet örnek edebi metne yer verilmiştir. Bu metinlerin yirmi dört tanesi manzum iken bir tanesi de mensurdur. Mensur olarak yer verilen “Vâlideleri Vefât Etmişti” adlı hikâyede; anneleri vefat eden iki kardeşin hayatı ve karşılaştıkları sıkıntılar anlatılmaktadır. Selda Uygur Gürbüz *Dil ve Edebiyat Araştırmaları* dergisinde çıkan “Tevfik Fikret Hikâyeciliği” adlı makalesinde, hikâyenin üçüncü yani son bölümünü Tevfik Fikret’in annesini küçük yaşta kaybetmesinin yarattığı etki dâhilinde ele alabiliceğimizi belirtmiştir. Annesinin vefatından sonra babası Hüseyin Efendi’nin basit bir sebeple sürgüne gönderilmesinin Tevfik Fikret’te belirgin travmalara yol açtığını ifade etmiştir. (Gürbüz, 2021, s.99). Bu

açıdan bakıldığında Tevfik Fikret'in bu hikâyede kendi hayatından esintiler verdiğini vurgulamıştır.

Çeviriyazı ve incelemesini yaptığımız eserde, Tevfik Fikret'ten yirmi dört adet manzum edebi parça yer almaktadır. Fikret bu edebi parçalardan: “Ferdâ” adlı şiirinde; gençlere vatanı emanet ederek sorumluluk yüklemektedir. “Sis” adlı şiirinde; içinde bulunduğu karamsar ruh hali ile İstanbul’a karşı duyduğu nefreti çeşitli benzetmelerle dile getirmektedir. “Verin Zavallılara” adlı şiirinde; gittiği köyün yıkık halini halkın perişan durumunu resmedercesine anlatmakta ve onlara yardım çağrısında bulunmaktadır. “Balıkçılar” adlı şiirinde; yoksul bir ailenin dramatik hikâyesini manzum hikâye şeklinde anlatmaktadır. “Hemşirem İçin” şiirinde; kız kardeşinin vefatı üzerine duyduğu acı ve öfkeyi dile getirmektedir. “Hasan’ın Gazâsı” adlı şiirinde; vatanını korumak için hayatını ortaya koyan yiğitlerin konu etmektedir. “Kâmis-i Yusuf” adlı şiirinde; Hz. Yusuf’un gömleği hadisesini işlemektedir. “Haluk’un Vedâ’sı” adlı şiirinde; oğlu Haluk’un şahsında tüm gençlere seslenerek gençliğin ülkeyi ilim ve fen ışığında ileri medeniyetler seviyesine çıkaracağına olan inancını anlatmaktadır. “Karlar” adlı şiirinde; kar altında kalan tabiat manzarasını konu almaktadır. “Sabah Ezanında” adlı şiirinde; dini temayı işlemektedir. “Mazi ve Atı” adlı şiirinde, geçmiş ile geleceği karşılaştırmaktadır. “Nef’i” adlı şiirinde; hak ettiği değeri görmediğini düşündüğü Nef’i’ye övgüler yağdırmaktadır. Bu şiirlerin dışında; “Sultâniyye”, “Ümid Ölmez!”, “Ramazan Sadakası”, “Derd-i Nihân”, “Akşam”, “Ninni”, “Kılıç”, “Hayat”, “Sabah Olursa”, “Yeşil Yurt”, “Millet Şarkısı” adlı manzumelerine de yer verilmiştir.

Eserdeki yer alan diğer Servet-i Fünûn Dönemi yazarımız Halid Ziya’dır. Uşşâki Zâde Halid Ziya Bey denilerek tanımlanan Halid Ziya Uşaklıgil’in İzmirli asil ve soylu bir aileye mensup olduğu, hicri takvime göre 1284 yılında İstanbul’da doğduğu ve Fatih Askeri Rüştiyesinden sonra eğitimini İzmir Ruhban Mektebinde tamamladığı belirtilmiştir.

İzmir’de *Hizmet* adlı gazeteye dâhil olmuş ve *Ferdi ve Şürekâsı* ile *Nemide* gibi çok beğenilen pek güzel eserler vücuda getirmiştir.

Çeviriyazı ve incelemesini yaptığımız çalışmamızda, Osmanlılar’ın Maupassant’ı olarak tarif edilen Halid Ziya’nın zamanla İzmir’den İstanbul’a gelerek birer yıldız gibi parlayan Tevfik Fikret ve Cenap Şahabettin gibi edebiyatçıların da yer aldığı Servet-i Fünûn dergisindeki topluluğa katıldığından bahsedilmiştir. Onun, ortaya

koymuş olduğu eserleri ve edebiyat alanındaki çalışmaları ile edebiyat alemini nurlara boğduğu anlatılmıştır.

Halid Ziya'nın Avrupa'da aldığı eğitim sonrası Batı edebiyatının bütün inceliklerini edebiyatımıza uyguladığından bahsedilmiştir. Bu yönüyle kendine has üslup oluşturduğundan edebiyat dünyamızda ekol sahibi olduğundan ve kendinden sonra gelen yazarları etkisi altına aldığından bahsedilmiştir. Onun yeni Türk edebiyatı ve kendinden sonraki yazarlara olan etkisi:

“Halid Ziya Bey'in en büyük sıfatı konforistlik stadı Goncourt'lardır. Memleketimizde edebiyat-ı garbiyeyi, tettebbu'la garbın bütün inceliklerini derin hassasiyetini edebiyatı Osmaniye'de temsil ettirmeye Halid Ziya Bey'e kadar kimse muvaffak olamamıştır. Kendine hs bir tarzda olup cevahir-i lafziyye ile pek ziyade ma'nalıdır. Tettebbu'at ve tedkikt-ı rûhiye'deki iktidrının en Muazzam delili (Mai ve Siyâh) ile (Aşk-ı Memnû')dur ki müellif-i muhteremine ebedi şöhretler temin etmiştir. Binâen aleyh romancılıkta da büyük bir üstadı sanattır. Hâsiyet-i üslûbu ile edebiyat-ı Osmaniye'de bir mektep te'sis eden Halid Ziya Bey'in eserine iktifâ etmiş gençler istikbâl-i edebi'de mübeccel hidemtıyla mühim mevkiler işgal edeceklerdir” (Refet Avni ve Süleyman Bahri, 1329, s.315) ifadeleri ile anlatılmaktadır.

İncelediğimiz eserde Halid Ziya'nın kâffe-i sarının mensur olduğu ancak zaman zaman manzum eserler verdiği de belirtilmiştir.

Doç. Dr. Zeynep Uysal, *Yunus Emre Enstitüsü TR Kültür Sanat Edebiyat* dergisindeki “Kurucu Bir Figür Olarak Halid Ziya” adlı makalesindeki ifadeleri ř şekildedir:

“Halit Ziya Uşaklıgil, daha önce belirttiğim gibi, romancılığının yanı sıra edebiyat üzerine düşünüp yazmış, dersler vermiştir. Yazdığı Fransız, Yunan, Latin edebiyatı tarihleri Darülfünunda verdiği edebiyat tarihi derslerine dayanmaktadır. Yazarın bunların yanı sıra dil, edebiyat, gramer, müzik ve resim üzerine yazdığı denemeleri bulunmaktadır. Halit Ziya için edebiyat diğer sanatlarla birlikte yaşanan ve düşünülen bir deneyimdir. Bu denemeler bu ortaklığı sorgulayan, düşünen çalışmalardır. Yazar bu denemelerini topladığı Sanata Dair adlı ciltlerde ayrıca Türk ve dünya edebiyatının önemli isimlerinin kısa biyografileri ile eserlerini tanıttığı yazılarına da yer vermiştir. Bütün bu eşitlilik Halit Ziya'yı yaşadığı yüzyılın sosyal, siyasi ve entelektüel hayatının,

yani imparatorluğun son asrının tanığı ve 19. yüzyılın modernlik deneyiminin öznesi hâline getirir. Halit Ziya Uşaklıgil'in biçimlendirdiği özerk edebiyat deneyimi her ne kadar takip eden yüzyılın başında milliyetçiliğin yükselişi ve on yıllar süren savaşlarla sekteye uğramış olsa da, yazarın ölümünden sonra gelen kuşaklarla yeniden canlandırılır. Bu anlamda modern bireyin hikâyesini anlatan Ahmet Hamdi Tanpınar'ın, Yusuf Atılgan'ın, Sait Faik'in, Oğuz Atay'ın; daha doğru bir deyişle modernist edebiyatın kilometre taşlarının Halit Ziya'nın kurduğu bu özerklik yolunda yürüdüklerini söylemek yanlış olmaz." (Uysal, 2016, s. 112-113).

İncelediğimiz eserde; Halid Ziya Uşaklıgil'e ait; "Gurûb", "Seyyâr-i Fezâ", "Ağlarım", "Fırtına", "Fevvâre-i Ateşin", "Bir Kalb Ki Bir Mezar", "Zevce", "Şelale-i Müncemid", "Hayat Mıdır?", "Mezar" adlı mensur şiirlerinden örnek edebi parçalara yer verilmiştir. "Gurûb" adlı mensur şiirinde; şehirden ve kalabalıktan uzakta, bir deniz kenarında tabiat ve doğa ile baş başa kalan yazar içindeki mutluluğu ve saadet duygusunu dile getirirken gurûb vakti ile birlikte kâinatı istila eden hazin bir sükûtun ruhuna da sirayet ettiğini dile getirmektedir. "Seyyâr Fezâ" adlı mensur şiirinde; kâinatın oluşumu üzerine birtakım düşüncelere girer ve bir oluşum halinde olan kâinatta hiçbir şeyin yok olmadığını: "Piş-i nazarında şedîd müsâdemeler, müthiş kıyametler kopuyordu. Azîm bir âlemi teşkil eden seyyareler merkeziyle beraber esfeli's-sâfilîne düşerek hurd ve haş oluyordu, harâp zerreler semâvâtta her biri bir kuvve-i müncezebeye teb'an sersereyâna başka bir cihân, başka bir âlemi teşkîle şitâbân idi." (Refet Avni ve Süleyman Bahri, 1329, s. 319) ifadeleri ile dile getirir. "Ağlarım" adlı mensur şiirinde; Halid Ziya çevresinde gördüğü her şeye ağlamaktadır. Şehnaz Aliş hazırlamış olduğu *Servet-i Fünûn Dergisinde Küçük Hikâye ve Mensur Şiir* adlı doktora tezinde, Halid Ziya'nın bu mensur şiirindeki tavrı ile Servet-i Fünûn hassasiyetini özellikle de Recaizade Mahmut Ekrem'i yansıttığını belirtmektedir (Aliş, 1994, s. 53). Recaizade Mahmut Ekrem'in ağlamaklı yönü Dr. Mehmet Kaplan tarafından: "Ağlamak Recaizade'nin çok sevdiği kelimelerden biridir... Recaizade durmadan içim içim ağlar. Devri, çocuklarının ölümü ve mizacı, onu bir teessür edebiyatı yapmağa mahkûm etmiş gibidir." (Kaplan, 1998, s. 89) ifadeleri ile dile getirilmiştir.

Halid Ziya "Fırtına" adlı mensur şiirinde; tabiatın güzelliklerinden, bir ormanda iken gördüğü fırtınadan ve zaman zaman karşılaştığı orman iniltilerinden bahsetmektedir. "Fevvâre-i Ateşin" adlı mensur şiirinde; vahşi tabiat patlayan bir

yanardağ tasviri: “Ateşten dūzah-feşân buharlardan mürekkep bir a’mūd-i berkâni gecenin derin zulmetlerini bir sür’at-i şedîde ile yarararak ib’ad-ı semavata şitâb ediyor. Etrâfı muhit dumanlar zirve-i ateş nisar’ın fevkinde bir çerh-i kesîf teşkil eden bulutlar alevlerin ziyası ile garip manzaralar hariku’l-âde’in in’ikâslar kesbediyor. Cebel ateş-fesânın sinesinden fışkıran dūzahı mâyi’ler ateşten mürekkep nehirler, çağlayanlar teşkil ederek sahra’ya hücum ediyor.” (Refet Avni ve Süleyman Bahri, 1329, s. 334) ifadeleri ile anlatılmaktadır. “Bir Kalb Ki Bir Mezar” adlı mensur şiirinde; hüznü kalpleri birer mezara benzetmektedir. “Zevce” adlı mensur şiirinde Halid Ziya nikâhlı kadına ait duygu ve düşünceleri ile ona yüklediği vasıfları sıralar. Onun bu düşünceleri aile kurumuna ve kadınlara verdiği önemi de anlatmaktadır. Zevce, bir vücudun diğer bir vücudu, bir kalbin diğer bir kalbidir. “Zevce, şehrah-ı hayatın daimi bir refiki, bir ruhun ebedi bir enisidir. Zevce ekdârın müştereki sürûrun hissiyat-ı kalbin diğer bir miratı in’ikasıdır. Zevce bir hayata iltihâk etmiş diğer bir hayat, bir vücudun kısm-ı diğeri olmuş bir vücut, hayatı beşer üzerine bir saadet açmış bir melektir. Bir insanın en mukaddes muhabbetleri, en rûhânî hisleri zevcesine inhisâr eder.” (Refet Avni ve Süleyman Bahri, 1329, s. 336). “Şelale-i Müncemid” adlı mensur şiirinde; karlarla kaplı bir sahrada buzlarla kaplı bir şelaleyi resmetmektedir. “Pîş-i nazarda karlarla mestûr bir sahra, yüzlerden mürekkep bir şelale-i müncemid, donuk bir sema, hazin bir güneş, dehşetle vahşetten müteşekkil bir letâfet görülüyor.” (Refet Avni ve Süleyman Bahri, 1329, s. 337). “Hayat Mıdır?” adlı mensur şiirinde; bir lokma ekmek kazanmak ve ölmek için güneş doğmadan önce evden çıkıp gün battıktan sonra evlerine dönen yer altında çalışan işçilerin sürdürdükleri hayatın hayat olup olmadığını sorgulamaktadır. “Yer altlarında imrar-ı hayat etmek, heva-i nesimi’yi zehirnek olarak teneffüs etmek, rutubette ömür sürmek, güneş görmemek, beşerken bir yılan gibi yaşamak, verem olmak, ölmek ne için? Ölmek için!.... (Refet Avni ve Süleyman Bahri, 1329, s. 338). “Mezar” adlı mensur şiirinde; insanın hayat macerası üzerinde durmaktadır. Halid Ziya bu eserinde insan yaşamı ile kâinatın sürekliliği arasında bağlantı kurar. Ölümünden sonraki mezar hayatı için: “Mezar mehd-i ebediyet, atabeyi melekliktir. Orada eşi’a nisâr-ı hayât olan gözler söner, darabat-ı kalbiye sükût eder, hayâtın mebd-i diğeri cihânın mukaddimesidir. Mezar fenânın müntehâsı, bekanın ibtidâsıdır. Hüzünler, kederler, hayaller, ümitler, surûrlar orada mahvolur. Lâkin mezar hakikatin penâhı, esrâr-ı hılkatin cilvegâhıdır. Mezar ulviyyeti süfliyyetten tecrid, beşeriyeti melekliyetle taklit eder bir tasfiye-gâh-ı âlî’dir.” (Refet Avni ve Süleyman Bahri, 1329, s. 329) ifadelerini kullanır.

Hazırlamış olduğumuz çalışmada örnek edebi metin bağlamında seçilen mensur şiirler dışında; “Ömr-i Tehi”, “Ölümünden Sonra”, “Osman’ın Gazâsı” adlı hikâyeler ve yazdığı “Mu’amma-i Mu’allak” isimli mensur yazısı ile “Hikâye” adlı makalesi de yer almaktadır. “Ömr-i Tehi” adlı hikâyesinde; yaptığı işi hiç sevmeyen, hayattan hiçbir beklentisi olmayan yalnız ve çok mutsuz bir postacının anlamsız hayatı anlatılmaktadır. “Ölümünden Sonra” adlı hikâyesinde; ölmek isteyen bir adamın duygularını dile getirilmektedir. “Osman’ın Gazâsı” adlı hikâyesinde; Osman’ın kahramanlığı anlatılmaktadır. “Mu’amma-i Mu’allak” adlı yazısını; savaşların sona ermesi ve ebedi barışın sağlanması üzerine yazmıştır. “Bir gün gelecek midir ki sahife-i tarih-i beşerden binlerce asırların hûnu nâ hakkıyla tahammür eden “harp” kelimesi ebediyyen tay edilsin? O belâ-yı müzmin beşeriyet o darbezen mebnâ-yi medeniyet bir gün gelecek midir ki tarihi cemiyet-i insaniyenin hûn âlûd sayfeleri ile kefen-berdûş iğtirâb olsun? Meâliyâtın, melekiyâtın mahfaza-i mukaddesesi olan insanın fevk-ı sırr-ı ikbâlinde bir yev-i mes’ûd’un melekiyetin fecr-i ruhperver ve dilârâsi handezîr-i incilâ olacak mıdır ki cihân-ı beşeriyet nokta-i gaye-i tekemmüle vasıl olmuş olsun? İnsan artık muhtaç olmadığı silah-ı harbi kırıp bir köşe-i nisyâna atsın? Parmaklarını telvîs eden kanı zülâl-i medeniyet içinde ykasın? O gün küre arzın fezâ-yi bî-inniha-yi hilkatin bu seyyâr-i meçhûlünün nâsiye-i ikbal’inde başka bir necm-i pertevbâr ma’delet, başka bir nûr-i ruhaniyet parlayacaktır. Harp! Medeniyetin bu hasmı ekberi terakki’nin bu sedd-i mehûfu değil midir ki cevelangâh-ı terakkide hırâmân olan fikr-i beşerin ayaklarına kement atıyor Harp! O dâhiye-i muvahhişe medeniyet kalksın; kim bilir beşer nasıl bir hayat feyzâ feyz-i melekaneyle mazhar olacaktır.” (Refet Avni ve Süleyman Bahri, 1329, s. 331).

Çeviriyazı ve incelemesini yaptığımız eserde Halid Ziya ile ilgili seçilen örnek edebi parçalardan sonuncusu, Ahmet Mithat’ın eserleri üzerinden romantizm ve realizm kavramlarını karşılaştırdığı ve maksadını “Maksadımız memleketimizde hikâye nüvisliğe iştihar edenlerle hikâye mütercimlerini tahtı’e etmek veya hizmetlerini küçük görmek değildir, bi’l-akıs vatanımızda “Muhayyelât-ı Aziz Efendi” tarzında hikâyelerden başka bir şey tanılmadığı bir sırada birinci defa olarak milli ve te’lifin hikâye yazan Ahmet Mithat Efendi Hazretleri ile müşârun ilahe peyrev olanlara hissemize isâbet eden Şükran’ı arz etmek isteriz. Lakin şunu da ilave arzusundayız ki bugün derece-i kemâlini bulacağı tarik-i hakikiye giren hikâye şimdi bizde görülenlerin

derecesinde kalmamıştır.” (Refet Avni ve Süleyman Bahri, 1329, s. 324) diyerek açıkladığı “Hikâye” adlı makalesidir.

Eserde yer verilen bir diğer yazarımız Cenap Şahabettin’dir. Cenap’ın Şeyh Galip’i takip ettiğinden ve onun olgun eğitimini aldığından Sezai ve Hamid mektebinin kaidelerini yerine getiren iyi bir öğrenci olduğundan bahsedilmektedir. Onun çetin, ciddi bir sanatkâr olduğu ve edebiyat alanında adeta bir heykeltıraşı andırdığı anlatılmaktadır. Cenap’ın şairliği eserde geçen: “Biz Cenap’ta muayyen hürriyetlerle, iki şahsiyet-i muakese görüyoruz. Cenap, bazen ince, hassas, gıryan bir şairdir. Yazılarında bu hasta, melûl neslin gurûpta son, yumuşak ziyalarla topraklara bakan yaprakların hissi bir ra’şesini, fakat pirâyedar hassasiyetini fark ederiz. Bazen Cenap bütün dehasıyla yüksekler büyüklükler konuşan, fakat mahdûd daha şekli, daha mecalsiz bir Hamid ruhu taşır, bir kuyumcu gibi kelimelerden tâk-ı zaferler, mücevher kuleler, zedercet yollar, yasemin hülyalar, simîn denizler yaratır; kelimelerin yekdiğeriyle tesadümü sûr, aralarındaki ince gayr-i mahsûs münasebetleri bulur ve gözyaşları onda bir billur gibi berrak ve tannân fakat soğuk sükût eder.” (Refet Avni ve Süleyman Bahri, 1329, s.354) ifadeleriyle iki şekilde değerlendirilmiştir.

İncelediğimiz eserde Cenap Şahabettin ile ilgili seçilen örnek edebi metinlerden manzum olanlar; “Temâşâ-yı Hazân”, “Saadet”, “Diyojen”, “Elhân-ı Şitâ” ve “Münacaat” isimli eserleridir. Bu manzum eserlerin yanında “Eytâm-ı Şühedâya”, “Zaviye-i Felâsife” ve “Hac Yolundan” adlı gezi yazısından seçilen “Sekizinci Mektup” adlı mensur eserleri yer almaktadır.

Cenap Şahabettin “Eytâm-ı Şühedâya” adlı eserinde; henüz küçük bir çocuk iken cepheye savaşmaya giden babasını: “Bir yevm-i mahsus, bir yevm-i müstesna idi. O rütbesinin işarâtı resmiyyesi, bir selsebil ziyâ gibi pazularına dökülen parlak apoletleri ile – sim-i zerden yapılmış bir hale-i iftihar içinde esmer bir mah-i muzaffer gibi göründü; desti asaîsi kabza-i seyfinde geniş göğsü bir hava-yi hücum ile memlûv, nafiye-i berini leman-i metânetle, nazarı kemal-i emniyetle taburuna münafıktı; kır atının pâ-y-iâhenîn bî-sabrane eşiniyor kaldırımları koparıyordu o kolundaki üç sırma şeride salahiyyet veren ilk fermanı henüz korumamış bir genç zabıt... o benim babamdı. Tesir-i bâd ile al mevceler yapan, tesir-i bâd ile fısıldayan sancağının pembe sayesi altında bir şehrin kalbi velvedarından çıkıyordu; bir yeşil yola müteveccihiti.” (Refet Avni ve Süleyman Bahri, 1329, s. 359) şeklinde tasvir ederek onunla olan

vedalaşmasını ve babasının şehadetini anlatmaktadır. “Zaviye-i Felâsife” adlı eserinde; filozofları edebiyat üzerine konuşturmaktadır. “Hac Yolundan” adlı gezi yazısından seçilen “Sekizinci Mektup” adlı mensur yazısında Mısır’daki tren yolculuğunu anlatmaktadır.

Çeviriyazısını yaptığımız eserde yer alan diğer Servet-i Fünûn yazarı H. Nazım takma adını kullanan Ahmet Reşit Rey’dir. Ahmet Reşit Rey’in ciddi yazıları ve kıymetli eserleri ile Osmanlı yeni edebiyat oluşumunun seçkin yazarlarından biri olduğu anlatılmıştır. Şinasi’den sonra unutulmaya yüz tutmuş olan eleştiri sanatını tekrar hatırlattığından ve edebiyat tahlili konusunda kayda değer çalışmalar yaptığından bahsedilmiştir. Onun tenkitçilik yönündeki başarısından incelediğimiz eserin üç yüz doksan beşinci sayfasında: “Reşit Bey’in intikattaki iktidarı, tarz-ı ifadesindeki vuzûh ve metanet şâyân-ı dikkattir.” (Refet Avni ve Süleyman Bahri, 1329) ifadeleri ile bahsedilmiştir.

Devlet adamlarından Çankırı Mutasarrıfı Abdullah Efendi’nin oğlu olduğu ve hicri takvime göre 1276 yılında İstanbul’da doğduğu eğitimi Soğukçeşme Askeri Rüştiyesi ve Mülkiye Mektebinde tamamladığı anlatılmıştır.

Kudüs Mutasarrıflığı ve Halep Valiliği gibi mühim görevleri yürüttüğü, mütevazı ve ahlaklı bir kişiliğe sahip olduğu söylenmiştir. Fransızca’yı iyi derecede bilen Doğu ve Batı edebiyatına hâkim olan bir şahsiyettir. Realist bir tavırla samimi ve anlaşılır bir üsluba sahip olduğundan bahsedilmiştir.

Çeviriyazı ve incelemesini yaptığımız çalışmanın üç yüz doksan beşinci sayfasında onun eserleri ile ilgili: “Reşit Bey gayet haluk, mütevazı, fevka’l-ade denecek bir zeka ve hafızaya malik kıymetdâr ve bâ’is-i iftihâr bir siyasi ve edibimizdir. Fransızca’yı pek mükemmel bildiği gibi saha-i tedkîkat ve tettebbuâtı gayet vasi’ şark ve garb edebiyatına bi-hakkın vakıftır. Asar’ı mütala’a ve tedkîk olunursa “Realist” olduğu anlaşılır. Parlak bir hayale müdaffik bir nazar-ı şairaneye malik olan müşarun ileyh’in üslubu metanet, samimiyet ve ruhla kesb-i temeyyüz eder. Mahâsin-i tabi’at onun zihninde, hakikatle mecazın, hayal ile fikrin imtizacından mütevellit bir aheng-i latîf bir, elhan-ı müessir ile tecessüm eder. Ekseri âsârında ve bi’l-hassa nesirlerinde daima mantık hükümrândır. Tedkîkat-ı edebiyeye dair yazdığı makalât derin bir tettebbu’, vakıfâne bir mutala’a mahsulü olduğundan müntesibin-i edebe her vecihle şâyân-ı tavsiyedir. Âsârı Servet-i Fünûn ile Malumat ve bazı resâil-i mevkûte ve gazetelerde

yazdığı manzum ve mensur eş’ar ve makalâtı nefisedir.” ifadeleri yer almaktadır. (Refet Avni ve Süleyman Bahri, 1329, s. 395).

İncelediğimiz eserde Ahmet Reşit Rey’in; “Tefekkür-i Ulûhiyet”, “Vâlideme”, “Hatıra” ve “Her Zaman Görülür” isimli şiirlerinin yanında “Şefkat” adlı romanın bir bölümüne, “Rübâb-ı Şikeste”yi tahlil ettiği bir eleştiri yazısına ve şair ile şiiri konu aldığı “Şiir Hakkında” adlı makalesine yer verilmiştir.

Ahmet Reşit Rey “Rübâb-ı Şikeste” adlı eleştiri yazısında, Tevfik Fikret’in iyi bir şair olduğunu ve onun yazmış olduğu eserleri beğenerek okuduğunu belirttikten sonra şiirin de bütün sanat eserleri gibi tabiatla bağlantılı olduğunu ifade eder. Tabiatla bulunan madenlerden insanların istifade edebilmesi için o madenlerin bazı işlemlerden geçmesi gerektiğini belirtir. Tabiatdaki varlıklar insanlar için işlenmemiş birer cevherdir. Şiirin de bir cevher olduğunu ve bazı işlemlerden geçmesi gerektiğini vurgular. Bu cevheri elden geçirip bir cevher haline getirenlerin iyi şairler olduğunu söyler. Daha sonra “Rübâb-ı Şikeste”de geçen “La Dans Serpantin”, “Süs”, “Zerrişte”, “Heykel-i Sa’y”, “Şehitlikte”, “Verin Zavallılara” adlı şiirlerini inceler ve şu çıkarımlarda bulunur:

“(La Dans Serpantin) ünvanlı şiir bu nâm ile ma’ruf olan oyunu tasvîr için yazılmış. Şair bu oyunun temaşasından hâsıl ettiği tesiri kemal-i vuzuh ve muvaffakiyetiyle zihn-i kâri’e ilkâ ediyor. Demek ki şiirin mevzu’u kusursuz, üslûbu de mevzu’a en yakışacak surette münevver, mütelevvin, latif, tavr-ı ifadesi de üslubu gibi şûh, oynak, hafif; kelimeler güzel, tertipler parlak, vezin muvaffak, ahenk cûşa-cûş. ‘Süs’ ünvanlı şiirin mevzu’u, süsün insanlara ekseriya sebebi mesâib olan letafet-i ca’liyesini izhâr etmekten ibaret. Mevzu velev ayrı ayrı aksâmı itibariyle olsun, zihn-i şairde vuzuh ile mevcut ki ezhan-ı kâri’ine de öylece intikal ediyor. Bu şiirde (La Dans Serpantin’i)’de gördüğümüz temadi-i hayâl yok. Şair bir hayalden başka bir hayale sığıyor; diğer bir mevzu için en büyük nakısa olacağından şüphe edilemeyen bu adem-i irtibat burada süsün tannâz ve cevval tabiatını bir timsal gibi oluyor da kâri’inin hissi telakkisine bile muavenet ediyor. (Zerrişte) evvelki iki şiirden bütün bütün başka, fakat yine güzel, yine mükemmel bir şiir. Evvela mevzu vâzih ve tam olarak tasvîr edilmiş. Üslûbu mevzu’uyla mütenasip, sade tavr-ı ifadesi üslûbüne muvafık, tabi’i ve selis. (Heykel-i Sa’y) ufacık bir savne; fakat güzel bir şiir. Evvela şurasını söyleyelim ki bu kuvvette bir şiir yazabilmek için (Alfred De

Vigny)'i (Victor Hugo)'yu (Laconte De Lisle)'i okumuş olmak lazım; fakat onlardan daha evvel Baki'nin Nef'i'nin Nâbî'nin lisanıyla istînâs etmiş olmalı. Yoksa altıyüz seneden beri mevcât-ı tahavvülât içinde yuvarlanarak şekl-i hazırını bulan lisanımızın her tür tekâmülünü eserleriyle teşhis ettiren esâtize-i edebe bir bîgâne kalanların böyle bir şiir düşünebileceklerini ihtimal versek de yazamayacaklarını kat'iyen biliriz. Zaten Tevfik Fikret Bey kalemi ile lisanı nazma mühim hizmetler îfa etmiş uslûb-i beyanının metanet ve letafetiyle müstesna bir mevki-i edebi ihraç eylemiş zevattandır. Şimdi şiire gelelim: son kıtadan sarf-ı nazar, mevzu-i zihn-i şairde hudut şekliyle muayyen. Bunu son kıtasını görmemek şartıyla şiirin tebliğ ettiği hayalin zihnimizde vuzûh ve ayân ile temessülünden anlıyoruz. Bir kıta berk ve ra'dı, şiddet ve dehşetiyle, okuyanların zihninde temessül ediyor. Hele ikinci beytin uslûb ve beyanı o kadar muhafık, elfâzı o kadar müntehab ki âvaz-ı ra'dı âdetâ istima' ediyor muşuz gibi oluyor. İkinci kıtada şairin zihninde (hayaletlere) izafe etmek istediği sıfatlar herhalde (huvâr ve müsteskil) değil; bunlar huvvâr olabilir; fakat müsteskil.. Neden?! Bu kıtanın üçüncü mısra'ındaki hengâme için müfteris sıfatı da böyle! Üçüncü kıta yine güzel; hususi ile birinci beyti! Kelimeler yine müntehab. Hususiyle ikinci beytinde. Fakat üçüncü beytindeki küçük sıfatı nâb-mahal. Evvela manası itibariyle ziyade mübâlağalı. Saniyen sarsar-ı hırs ve emel'in nefhasına - velev diğer levhalara nispet fikri ile olsun - küçük sıfatını vermek namûlayım. Dördüncü kıtaya gelince ayrıca düşünülürse bu da güzel; ahengiyle, elfâzıyla, tavrıyla güzel. Fakat ikinci mısra'daki (lâ-kayıt ve ulvî) denilen heykel-i sa'ye burada (gayz efşan) denilmesi fena bir tenakuzz ki şiirin vuzuh-ı mevzû'unu ihlal ediyor, fikrimce Heykel-i Sa'yin evvelki şekli, yani lakayt ve ulvi kalması gayz efşan olmasına müraccahtır. 'Şehitlikte' ünvanlı şiirin başlangıcı yağmurdan sonra açılan semada bir gurûbu tasvîr için yazılmış; fakat nâ-mvaffak, na-tamam. Çünkü tabi'atın o zamana hâs olan letâif şiirini beş mısra'a sıkıştırmak kâbil olamaz. 'Verin Zavallılara' ünvanlı manzumede mevzû'u, ale'l-husus üslup ifadesi itibariyle hakikaten muvaffak bir şiir. Birinci kıtası birkaç fırça darbesi ile bir levha vücuda getiren kudret-i ressamâneye nazire olabilir. İçindeki (oof) bile istenildiği kadar memdûd okunmak üzere güzel düşmüş. Hani şu ma'hûd (ooh) lar gibi değil bu bizim kendi lisanımızın malı." (Refet Avni ve Süleyman Bahri, 1329, s. 399-401).

Ahmet Reşit “Şiir Hakkında” adlı makalesinde, şiir hakkındaki görüş ve düşüncelerini Ernest Renan ve Spencer’in şiir hakkındaki düşüncelerinden örnekler vererek anlatmaya çalışır.

“Ernest Renan diyor ki:

“Eğer şair olmak bir nev’i hususi lisan - lisan-ı mevzun – isti’mâlini i’tiyat edinmekten ibaret ise şairliği istemeyenler mazurdur; fakat böyle olmayıp da şiir, ruhun büsbütün başka bir suretle müteessir olmasından ve mehasin-i eşyaya karşı nâ-kabil-i tarif bir sada-yı mahsus izhar etmesinden husule gelirse şair olmayan insan değildir! Ernest Renan’ın nazm-ı eş’ar ile iştiğal edenlerden olmadığı da delalet eder ki bu sözden maksat mevzun ve makfa söz söylemeyenlere ta’riz değil, bilâ-istisna ruh-i beşerde Hâssa-i şa’iriyet bulunduğunu iddiadır. İhtiyacatımızı düşünelim: Bir kısmı sırf idame-i hayat içindir ki bunda insanın hayvanat-ı saireden farkı yoktur; bir kısmı da büsbütün ruha aittir ki insan burada hayvanat-ı saireden ayrılır. İhracatı insaniyenin üssü’l-esası hüsn-i muhabbettir. Bu ihtiyaç o kadar müessirdir ki ekseriya temdîd-i hayat hissine bile galebe eder. Zînet için sıhhatin feda edildiğini her zaman görüyoruz. Humboldt’un kavline: Hindin (Onerak) ahalisi vücutlarını boyayarak nazar-ı istihsanı celbetetmek maksadıyla boya tedarik edebilmek için haftalarca hademât-ı şâkkaya tahammül ederlermiş; bunların kadınları büsbütün uryan gezmekten çekinmezlermiş de vücutlarını boyamadan dışarı çıkmayı adab-ı mu’aşerete münafı görürlermiş.”

Spencer diyor ki:

“Afrika vahşileri keçi derisinden yapılmış mantolarını hava açık olduğu zaman müftehirâne giyerler. Yağmur başlar başlamaz hemen mantolarını çıkarırlar; Kemal-i dikkatle devşirirler; uryan vücutlarını tesir-i bârâna terk ederler. Ne hacet, zamanınızda bile insanların çoğunu intihap edecekleri kumaşın muvafık-ı sıhhat olmasından ziyade güzel olmasını, yaptıracakları elbisenin rahattan ziyade zerafete hizmet etmesini istemezler mi?...” (Refet Avni ve Süleyman Bahri, 1329, s. 407-408).

Eserde yer verilen diğer yazarımız Nabizade Nazım’dır. Nabizade’nin o dönemde ortaya çıkan yeni edebiyat anlayışı içerisinde önemli bir mevkiye sahip olduğu vurgulanmıştır. Onun öksüz doğduğu ve yetim olduğu hayatının çok acıklı bir şekilde

geçtiği anlatılmıştır. İfâ ettiği askeri görevinin yanında kalemi ile de hizmet eden bir yazar olduğundan bahsedilmiştir. Şiirlerinde lirizmin ön plana çıktığı, ince ve sade bir üslubunun olduğu ayrıca nesrinin nazmına oranla daha iyi olduğu eserin 414. sayfasında geçen; “Nabizade (lirik) bir şairdir. Uslûbû rakik ve sade, ekseriya âlâyîş-i lafziyeden âzâdedir. Nalekâr kalemi daima aynı cihete müteveccih, daima cemiyeti beşeriye'nin sefaletini, sufliyetini tasvire mütemâyildi. Nesri, nazmından daha metindir.” (Refet Avni ve Süleyman Bahri, 1329, s. 414) ifadeleriyle anlatılmaktadır. *Zehra* adlı romanının ve Hamid’e nazire olarak yazdığı “Fâtih” adlı manzumesinin değerli eserler olduğu söylenmiştir.

İncelemesini yaptığımız eserde Nabizade Nazım’dan iki adet örnek edebi parça bulunmaktadır. Bu parçalar; “Fatih” ve “Anadolu Hisarı’nda Bir Mezarlık” isimli şiirleridir.

Eserde yer bulan diğer yazarımız Ahmet Hikmet Bey’dir. Fikret devri edebiyat dönemi diye tabir edilen Servet-i Fünûn Döneminin dikkate değer şahsiyetlerinden birinin de Ahmet Hikmet olduğu belirtilmiştir. Onun küçük hikâyeleri ve zarif mensur yazıları ile ön plana çıkan bir sanatkâr olduğundan ve eski edebiyat tesirinden kurtulamadığından bahsedilmiştir. Eserde geçen; “Üslûba ehemmiyet vermiyor gibi görünür. Halit Ziya’nın mütekayyit ve endîşekâr sanatına rağmen Ahmet Hikmet, biraz laubali, tabî’i ve muhterizdir.” (Refet Avni ve Süleyman Bahri, 1329, s. 414) ifadeleri ile üsluba pek önem vermediğinden bahsedilerek üslup olarak Halid Ziya ile karşılaştırılmıştır. En değerli eserinin mensur yazılardan oluşan “Haristan ve Güristan” olduğu söylenmiştir.

Çeviriyazı ve incelemesini yaptığımız eserde Ahmet Hikmet’e ait üç adet örnek edebi parça yer almaktadır. Mensur olan bu parçalar; Ahmet Hikmet’in vatan, millet, din ve şehitlik gibi konuları işlediği *Nakiye Hala* adlı romanı, arkadaşları ile birlikte ava çıkan bir kahramanın başından geçen olayları anlattığı “Bir Damla Kan” adlı hikâyesi ve Dünya’nın yaratılışı ile ilgili kaleme aldığı “Dünya Yaratılırken” adlı yazısıdır.

İncelediğimiz antolojik eserde yer alan diğer yazarımız Süleyman Nesip’tir. Fikret devri edebiyatı içerisinde ihmal edilen yazarlardan birinin de Süleyman Nesip takma adını kullanan Süleyman Paşazade Sami olduğu söylenmiştir. Onun Batı edebiyatını ve Türk edebiyatını ayrıntılı bir şekilde incelediğinden ve öğrendiğinden bunu da eserlerine yansıttığından bahsedilmiştir. İçeride dönük, çekingen, endişeli ve

ihtiyatlı bir üsluba sahip olduğu anlatılmaktadır. Kişiliğinin ince, hassas ve kırılgan olduğu belirtilmiştir. İncelediğimiz eserin dört yüz otuz yedinci sayfasında onunla ilgili: “Elimize geçebilen birkaç nefis eseriyle ruh-i sanatını tahlil edebildiğimiz Süleyman Nesib, ince, hassas, bi’l-hassa tesbât-i şahsiyet etmiş bir şairdir. Eserlerinde endişeli bir tekayyüt, muhteriz, ihtiyatkâr bir uslûb, kalp ve fikrinde rakik ve mûnis bir ihtizâz, derin bir salâbet ve vuzûh vardır.” (Refet Avni ve Süleyman Bahri, 1329, s.437) ifadeleri yer almaktadır.

Çalışmamızda Süleyman Nesib’e ait örnek edebi parça bağlamında üç adet şiiri bulunmaktadır. Bunlar; “Hakikate Doğru”, “Tebessüm-i Zılâm” ve “Hande-i Âdem” isimli şiirleridir.

Eserde yer bulan diğer yazar Rıza Tevfik’tir. Fikret devri edebiyatının kendini kanıtlamış parlak yazarlarından birinin de Rıza Tevfik olduğu söylenmiştir. Rıza Tevfik’in şairliği ile ön plana çıktığı eserdeki: “Hatiplik, doktorluk, filozofluk ile iştihâr eden Rıza Tevfik bizce her şeyden evvel muktedir yüksek bir şairdir.” (Refet Avni ve Süleyman Bahri, 1329, s. 440) ifadeleri ile anlatılmaktadır. Yazılarında şahsiyetini belli eden laubali ve metin bir üsluba sahip olduğu vurgulanmaktadır. Onun keskin ve kuvvetli bir hayali, hassas bir kalbi ve karanlıkları araştıran etkin bir fikri vardır. Onun dili ve şairliği ile ilgili İncelediğimiz eserin dört yüz kırk birinci sayfasında; “Lisanı ve Şairliği ile ilgili; Lisanı o kadar iyi ve pürüzsüz değilse de, Rıza Tevfik Bey güzel şiir söylemiştir.” (Refet Avni ve Süleyman Bahri, 1329, s. 441) ifadeleri yer almaktadır.

Çeviriyazısını yaptığımız *Resimli Müntehabât-ı Edebiyye* adlı antolojide Rıza Tevfik Bey eserlerinden seçilen dört adet örnek edebi parça bulunmaktadır. Tamamı şiir olan bu parçalar; “Serâb-ı Ömrüm”, “İssız Geceler”, “Balaban Dağları” ve “Gelibolu’da Hamza Bey Sahili ve Ayazma İçin” adlı manzumeleridir.

Eserde yer verilen diğer yazar Faik Ali’dir. Faik Ali’nin yeni edebiyat anlayışı ve Servet-i Fünûn edebiyatının mühim ve tanınmış yazarlarından biri olduğu söylenmiştir.

Çalışmamızda; Faik Ali’nin, 19. yüzyıl Dünya tarihini konu alan *Mir’âtü’l-İber* adlı dokuz ciltlik eseri meydana getiren Diyarbakırlı devlet adamı Said Paşa’nın oğlu olduğundan, hicri takvime göre 1292’de Diyarbakır’da dünyaya geldiğinden, Süleyman Nazif Bey’in kardeşi olduğundan ve eğitimini Mülkiye Mektebinde tamamladığından bahsedilmiştir.

Faik Ali'nin henüz küçük yaşlarda şiir yazmaya başladığı adeta bir şair olarak dünyaya geldiği belirtilmektedir. Onun, hassas ve ince bir kalbe sahip olduğu vurgulanmıştır. Geniş hayalleri şekillendirdiği üslubunu ince ve nazik bir söyleyişle süslediğinden bahsedilmektedir. Faik Ali'nin üslubu ve şiir anlayışı incelediğimiz eserin dört yüz elli birinci sayfasında: “Tabî’aten şair yaratılmış olan Faik Ali hassas ve rakîk kalbinin teessürât ve âlâmını samimi kalemiyle henüz küçük bir yaşta iken anlatmaya muvaffak olmuştur. Ekseriya âsârını mektep sıralarında iken yazmıştı. Üslubu vüs’at-i hayâli, rikkat-i beyanla mümtazdır. Faik, bazen hafif, nahif kanatlarıyla keheşanlara, esîrî cihanlara yükselmek, orada Hamid’lerle görüşmek ister; bazen Ekrem’lerle, Cenap’larla hemhâl olarak yaşamak arzusundadır. Mülhemeleri periler, muhatapları semavilerdir. Fani tesellilerindeki ekser-i eş’ârı parlak birer hayal mahsulüdür.” (Refet Avni ve Süleyman Bahri, 1329, s. 451) ifadeleri ile anlatılmıştır.

Çalışmamızda, Faik Ali Bey’den dört adet manzum, bir adet mensur olmak üzere toplamda beş adet örnek edebi metin yer almaktadır. Bunlardan manzum olanlar; “Tulû’dan Evvel”, “Mehtâp”, “Mesire-i İlâm” ve “Hayme Nişîn” isimli şiirleridir. Mensur olanı ise dil üzerine görüşlerini: “Daima bir gaye-i tekâmüle koşan cem’iyet-i beşeriyede edebiyatın şu’abât-ı sâire-i fünundan ziyade terakkiye müste’it ve tahavvüle tabi olduğu her müntesib-i edep ve ma’rifet bilir. Bugünkü lisan dünküne nasıl benzemiyorsa yarınki de bugünküne benzemeyecek. Lisanlar denizler gibidir temevvüc etmezse te’affün eder. Her telâtumunda bir mevc-nâme, bir mevc-i teceddüt ve nezahet uçan edebiyatımızı durdurmak için, kâh tehzil suretinde koparılan sayhalar -sanki her sadme-i seyâlesiyle mevcudiyetlerinden bir şey koparan- mevcât bir denizin coş-ı hurûş me’âlisini nareleriyle dindirmek için bağırmaya benzer ki beyhûde izâ’a-i nefes’ten başka hiçbir netice vermez. Buna hatta o emvâci coşâ-coş kadar malik olduğu efvâc ve cüyûşa, hatta onu kamçılatan serhas bile muvaffak olamamıştır. Fakat şiir bütün beşeriyete hitap etmelidir.” (Refet Avni ve Süleyman Bahri, 1329, s. 456) ifadeleri ile anlattığı “Hasbihâl” adlı makalesidir.

Eserde yer alan bir diğer yazarımız Hüseyin Siret’tir. Yeni edebiyat anlayışının tanınmış isimlerinden birisinin de Hüseyin Siret olduğu söylenmiştir. Onun, yeni edebiyat anlayışının incelik ve derinliklerini anlayıp eserlerine bunu yansıtan hassas bir şair olduğu belirtilmiştir. Uzun yıllar devam eden sürgün hayatının onu derinden etkilediği ve bu etkinin izlerini eserlerine yansıttığı vurgulanmıştır. Lisanının iyi olmadığı gereksiz sözcüklerle dolu bir dili olduğu hatırlatılmıştır.

İncelemesini yaptığımız antolojide iyi bir şair olduğu söylenen Hüseyin Siret'ten toplamda yedi örnek edebi metne yer verilmiştir. Tamamı manzum olan bu metinler; “Gurûbtan Sonra”, “Yıkık Köy”, “Mahmut Paşa'ya”, “Manşın Sahilinde”, “Ayşecik”, “Nevâ-yı Hicrân” ve “Bülbül” isimli şiirleridir.

İncelediğimiz antolojik eserde yer bulan on dokuzuncu yazar Hüseyin Cahit'tir. Osmanlı Edebiyat tarihinde unutulmaz isimlerinden biri olduğu söylenen Hüseyin Cahit'in Fikret devri edebiyatının en mübarek, en gayretli ve çalışkan yazarlarından biri olduğu vurgulanmıştır. Onun kendine has saf, temiz bir üslubu dayanıklı bir fikri olduğu anlatılmaktadır. Çeviriyazı ve incelemesini yaptığımız eserin dört yüz yetmiş üçüncü sayfasında onunla ilgili geçen: “Devr-i meşrutiyette; en ziyade harîs olduğu hayat-ı matbû'âta tanîniyle atılıp sâha-i mesâ'isini tevsî' ve münâfî-i milliye ve vataniyeyi müdâfa'aya vakf-ı hayat eylemiştir.” (Refet Avni ve Süleyman Bahri, 1329, s. 473) şu ifadeler dikkate değerdir.

Hüseyin Cahit'in *Kavgalarım* adlı dergisi ile ilgili: “Kavgalarım' bi'l-hassa şâyân-ı mütâla'a, tarihi bir mecmû'a-i intikadiyedir; Dokadan nâm müzîfânesiyle husemâ tarafından zümre-i şübbân-ı üdebâ'ya savrulan bir sürü galîz hezeyanlara bir sabr-ı medîd ve mütevekkilâne ve fakat bir eda-yı vâkîfâne ve cesûrane ile verilen cevapları orada okuyarak o zamanki âlem-i edebiyat hakkında bir fikir peyda edebiliriz.” (Refet Avni ve Süleyman Bahri, 1329, s. 473) denilmektedir. Osmanlı lisanı üzerine yazmış olduğu “*Küllüyât-ı Sarf ve Nahvî*” kitabının en değerli sarf ve nahiv kitaplarından biri olduğu vurgulanmıştır.

İncelemesini yaptığımız eserde; Hüseyin Cahit'in hayallerini kaleme döktüğü “Hayat-ı Muhayyel” adlı hikâyesi ile “Hasta Çocuk” ve “Doktorun Odası” adlı mensur şiirlerine yer verilmiştir.

Eserde yer verilen diğer Servet-i Fünûn Dönemi yazarı Mehmet Rauf'tur. Servet-i Fünûn Edebiyat Devri'nin en parlak isimlerinden birinin de Mehmet Rauf olduğu vurgulanmıştır. Rauf hicri takvime göre 1290 yılında İstanbul'da doğmuştur. Eğitimini Portsmouth Deniz Mektebinde tamamlamıştır. Rauf'un, insan ruhunun derinliklerine inmesi, onu incelemesi ve açıklaması üzerinde durulmuştur. Zarif bir üslup, sağlam ve asil bir fikre sahip olduğu vurgulanmıştır. *Resimli Müntehabât-ı Edebiyye* adlı eserin dört yüz seksen birinci sayfasında onun Türk edebiyatında ilk psikolojik romanı olan *Eylül* ile ilgili: “Eylül'ü romancılık sanatının yüksek bir

mevki'ini işgâl ediyor. Fikrimizce, Mehmet Rauf, bu müstesna eseriyle üstadı Halit Ziya'ya bile tefevvuk etmiştir.” (Refet Avni ve Süleyman Bahri, 1329, s. 481) şeklinde dikkat çekici ifadeler kullanılmıştır.

Çeviriyazı ve incelemesini yaptığımız antolojide Mehmet Rauf'un üç adet örnek edebi metnine yer verilmiştir. Bu metinler; “Mehtâp”, “Bârân-ı Bahar” ve “Bahr-ı Muhîtte” isimli mensur şiirleridir.

Eserde değinilen diğer yazarımız yazılarını Hüseyin Cehdi adıyla yayımlayan Süleyman Nazif'tir. Süleyman Nazif'in kendini nazımdan çok nesir alanında kanıtladığı “Süleyman Nazif Bey, bizce, nazımdan ziyade nesirde isbât-ı iktidâr etmiştir.” (Refet Avni ve Süleyman Bahri, 1329, s. 484) ifadeleri ile belirtilmektedir. Yazılarında en çok da manzumelerindeki üslubunun karanlık ve ağır olduğu söylenmiştir. Edebi kişiliğinde incelik yerine kaba ve sert bir tavır vardır.

Çalışmamızda Süleyman Nazif'in biri mensur olmak üzere toplamda dört adet seçme edebi metni yer almaktadır. Bu metinlerden manzum olanlar; “Bahar-ı Münkesir”, “Tekâsüf-i Âmâl”, “Nağme-i Hayât” ve “Evgene Delacroix” isimli şiirleridir. Mensur olanı ise Ebuzziyâ Tevfik Bey'e hitaben yazdığı ve edebiyat ile ilgili görüşlerini anlattığı bir yazısıdır.

Eserde yer verilen diğer yazarımız Hüseyin Suat'tır. Hüseyin Cahit'in büyük kardeşi olduğu ve edebiyat sanatının yanında doktorluk sanatını da ifâ ettiği belirtilmiştir. Hüseyin Suat feminist bir yazar olarak değerlendirilmiştir. Onun ortaya koyduğu eserler hisli bir hayal ile ince ve hassas bir kalemin ürünü olarak nitelendirilmiştir. Eserlerinde, hayatındaki olayların izi görülmektedir. İncelediğimiz eserin dört yüz doksan dokuzuncu sayfasında geçen: “Son yazdığı piyesleri – ma'at-tessüf âlan yetişemeyen- Osmanlı sârâları, rejânları tarafından temsil edilmiş görmek isterdik ki rûh-i sanat anlaşılsın.” (Refet Avni ve Süleyman Bahri, 1329, s. 499) ifadeleri ile onun değerli eserlerinin Osmanlı'nın ileri gelenleri tarafından iyi bir şekilde temsil edilmediği anlaşılmaktadır.

Çeviriyazısını yaptığımız eserimizde Hüseyin Suat'a ait üç adet örnek edebi metne yer verilmiştir. Bu eserler; “Hilâl-i Nev”, “Tabut” ve “Şûhu-i Nevbahar” isimli şiirleridir.

Eserde yer alan son yazarımız Celal Sahir'dir. Celal Sahir'in Yemen Valisi ve Kumandalığını yaptığı sırada vefat eden İsmail Hakkı Paşa'nın oğlu olduğu ve hicri takvime göre 1299 senesinde dünyaya geldiği belirtilmiştir. Henüz küçük yaşlarda iken edebiyata ilgisinin olduğu, iyi bir eğitim aldığı, Fransızca ve Farsçayı iyi derecede bildiği belirtilmektedir. Edebi eserler ortaya koymaya başlaması ve edebiyata olan bağlılığı: "Edebiyata intisâbı pek eskidir. Numûne-i Terakki Mektebinde iken küçücük mefkeresinin, kalb-i ma'sûmânesinin tercümanı olan bazı parçaları ra'şedâr elleriyle muallimlerine gösterir, onların nevâziş-i müşvikânesiyle sâha-i mesâ'isini takviye eylerdi. Ekseri tevzi'-i mükâfatlarda mahsul-i karihası olan nutukları okurken tarz-ı teblîğinde görülen metânet ve letâfet istikbâlin parlak bir nâtika perdâzı ololacağını tebşîr ediyordu." (Refet Avni ve Süleyman Bahri, 1329, s. 502) ifadeleri ile anlatılmaktadır.

Celal Sahir'in şiire olan ilgisi incelediğimiz eserde: "Bugün gençler içinde Celal kadar şiir okuyan nâdirdir, desek mübâlağa etmemiş âsârı ekseriyâ yeknesak olup birçoğu mülhemeler taht-ı te'sirinde yazılmıştır." (Refet Avni ve Süleyman Bahri, 1329, s.502) ifadeleri ile anlatılmıştır. Onun üslubu, sade olmakla beraber zaman zaman yükseldiği söylenmiştir. Nazma çok ilgili olmasına karşın nesrinin daha iyi olduğu konusunda görüş bildirilmiştir. Hayatını eserlerine yansıtan bir yazar olduğundan bahsedilmiştir.

Hazırladığımız çalışmada Celâl Sahir Bey'den biri mensur dördü manzum olmak üzere toplamda beş adet örnek edebi metin yer almaktadır. Örnek edebi metinlerden manzum olanları; "Babama", "Enîn", "Girit", "Ye's" adlı şiirlerdir. Mensur olan örnek edebi metni ise; "Yapraklar gibi sarararak, çiçekler gibi sâkının üstünde boynun bükerek soldun. Yavrum kuşlar gibi ince, nârin, titrek sesinle haykıra haykıra öldün. Yaprakların, çiçeklerin, kuşların düşmanı olan kış senin nazik hayatının da düşmanı oldu." (Refet Avni ve Süleyman Bahri, 1329, s. 505) ifadeleri ile küçük yaşta vefat eden kızını anlattığı "Ufûlün" adlı eseridir.

3. RESİMLİ MÜNTEHABÂT-I EDEBİYYE (Çeviriyazı–Tam Metin)

3.1. Şinasi

1242-1288

Bizde edebiyatta ilk bûy-i tekvîni nefheden İbrahim Şinasi merhumdur. Eslâfın mütereddit, mütehayyir lisanını vicdanlara bir hitâb-ı hâtifi, bir edây-ı selîs ile neşir ve iblâğ'a vasıta-i tercüman olarak garp edebiyatıyla tenmiye eden ve bu günkü terakkiye bir lisân-ı samimi veren Şinasi'dir. Merhum'un âsâr-ı mensuresi eski kuyûd-ı müselsele ve âkime'den müberrâdır. İş'ârı sade ve samimidir. Mukayese kabilse Şinasi Osmanlılar'ın (Malherbe)'idir.

Sultan Abdülmecit zamanında Fethi Paşa delâletiyle Avrupa'ya gönderilerek Paris'te evvela ulûm-ı riyâziye ve maliye tahsil eylemiş ve ba'dehü Lamartine ve Ernest Renan gibi iki büyük edip ve hekim'in meclis-i ünsiyetine dâhil olarak tettebbuat-ı edebiyesini ta'mik eylemiştir.

İstanbul'a avdetinde Şinasi'yi bir gazeteci olmak üzere tanıyoruz: 1276 tarihinde Âgâh Efendi namında bir zatla (Tercüman-ı Ahvâl)'i sonra cennet mekân Sultan Aziz'in cülûsleri hengâmında memleketin sükût-ı ebkemiyyetine hitap eden (Tasvîr-i Efkâr)'ı neşre başladı.

Memleketimizde ilk tenkit ve muhâkeme çığrını açan Şinasi'dir. Âsârı az fakat ifâ ettiği hizmet pek çoktur.

Tercüman-ı Ahvâl, Tasvîr-i Efkâr gazeteleriyle Ceride-i Askeriyye'de yazdığı makalât, divançesi, maât-teessüf nakıs kalan lügâti şâyân-ı dikkattir.

3.1.1. Münacaat

Hak Teâlâ azamet âleminin pâdişehi;

Lâ-mekândır olamaz devletinin taht-gehi,

Hâsır zât-ı ilâhisine mülk-i ezelî;

Bî-hudûd anda olan kevkebe-i lem-yezeli,

Eser-i hikmetidir yerle göğün bünyâdı;

Dolu boş cümle yed-i kudretinin icâdı.

İzzet u şânını takdis kılar cümle melek;
 Eğilir secde eder pîş-i celâlinde felek.
 Emri vech üzre yer eyler gece gündüz hareket;
 Değişir tâzelenir mevsim-i feyz u bereket.
 Pertev-i rahmetinin lem'asıdır ayla güneş;
 Tâb-ı hışmından alır alsa cehennem âteş.
 Şerer-i heybet-i ulviyyesidir yıldızlar;
 Onların şûlesi gök kubbesini yaldızlar.
 Kimi sâbit kimi seyyar be-takdîr-i kadîr;
 Tanrı'nın varlığına her biri bürhân-ı münîr.
 Varlığın bilme ne hâcet küre-i âlem ile?
 Yeter isbâtına halk ettiği bir zerre bile.
 Neş'e-i şevk ile âyâtına tapmak dilerim;
 Anla var Hâlik'ima gayri ne yapmak dilerim!
 Eder isyanıma gönlümde nedâmet galebe;
 Neyleyim yüz bulamam ye's ile afvım talebe.
 Ne dedim tövbeler olsun bu da fi'l-i şerdir;
 Benim ömrüm günahımdan iki kat bed-terdir.
 Nûr-ı rahmet niye güldürmeye rû-yi siyehim?
 Tanrı'nın mağfiretinden de büyük mü günehim?
 Beni afvetmeye fazl-ı ilâhîsi yeter!
 Sanma hâşâ kerem-i nâ-mütenâhîsi biter.

3.1.2. Ceride-i Askeriyye

Bir millet ki insaniyetin tenvîr ve tehzîbine me'mur olmak i'tikadında bulunur; efrâdı dünyaya askerlik için gelir; ve askerlik yolunda fedâ-yı can eder.

İşte bu davayı sûret-i tevatürde isbata kâfi olacak Millet-i Osmaniyedir ki avâmından her biri cengâver ve zaten asker oğlu asker olup, fezâil-i kahramani ile müsellah ve akâid-i râsiha ile müveşşah oldukları için muzafferiyetin esbâb-ı zâhiresi olan levâzım ve maârif-i harbiyeleri mükemmel oldukça kendilerine alemin baştan başa askeri denilebilir ki bu kaziyeyi dost ve düşman itirafa mecburdur.

Bu mücâhit millete askerlik sıfatı ecdâdı olan kahramanlardan mevrûsdur ki dest-i adaletle sell ettikleri seyf sayesinde tevsi'-i mülk eyledikleri misillû lem'a-i şimşirleri bir iklime pertev-bahş olmadan evvel âvâze-i şöhret-i galibiyetleri münteşir oldukça (semi'nâ ve eta'nâ) cevabıyla telakkî olunurdu. Bunlara ise meziyyet-i askeriyye meydana denilen ma'rekelerde Âl-i Osman padişahları beyninde (aşere-i mübeşşere) ıtlakına şayeste olan Osman Gazi'den Süleyman Kanuni'ye kadar geçen mülûk ile Murad-ı Rabi' gibi cihangir refik-i cihat olurlardı ki seferlerde askerliğin bâ-cümle metâ'ibine iştirâk ettikleri cihetle unvân-ı saltanatları nisbetinde şân-ı muzafferiyet iğtinâm etmişlerdir.

Ecdâdımızın meâsir-i himmetlerinden bize baki kalan mülk Avrupa ve Asya kıtalarının mültekây-ı hududunda ve rub-ı meskûnun en güzel cihetinde bir devleti vâsi'a teşkil eder ki tesisi şerefi onlara ait ise de milel-i ecnebiyenin kemâl-i intizâ vaktinde muhafazası şanı dahi bize raci' olmak lazım gelir.

Böyle bir vazife-i mukaddeseyi cümleden evvel ifâya me'mur olan heyet-i meüelleha hakkında her ne kadar ihtimâm olunsâ şâyândır. Binaen aleyh devletçe nizam-ı askerinin tesisinden beri usullerinin başlıca tadilatına muvaffak olunarak Tensikat-ı Askeriyye namını almış, ve bunun üzerine külli ve cüz'i teferruatının ikmâline itina olunmakta bulunmuş olduğu gibi, bu defa dahi hayli zamanlardır ihdâsı mütesavver (Ceride-i Askeriyye) meydana çıkarak, asr-ı hümayûn-i padşiahîde zuhûr eden âsâra bir lahika-i cedîde olmuştur.

3.1.3. Bir Parça (Tasvîr-i Efkâr'dan)

Kâinatı yaratan hak azze ve celle

Kim ânın vahdetidir mebde-i feyyaz-ı ezel.

Padişahanın odur padişah-ı lem yezeli
 Saltanat sürmededir kendiliğinden ezeli.
 Devlet-i hassı beka üzere olunmuş bünyâd;
 Öyle devlet ki ânın hükmüne olmuş münkâd!
 Zat-ı a'lâsı vücut ve 'ademin sahibidir;
 Ehl-i enfâse hayat ve ecelin vahibidir.
 Zulumatın arasında çıkarır nur-ı latîf;
 Dahi envarın içinde yaratır zıll-ı kesif
 Feyz-i lütfu dil-i sâfa erişir eyler eser
 Çeşm-i şeffafın içinden nitelim nur geçer

3.1.4. İstanbul Sokaklarının Tenvîr ve Tathîri

Mâsîvâ şaibesinden dili tathîre çalış

Pertev hikmet ve irfan ile tenvîre alış

Beytinin manasını kalpten beden ve bedenden tâ mesken ve müdün cihetlerine kadar te'vîl etmek, hayır içinse neden caiz olmasın?

Fi'l-hakika bu usul tamim olunduğu halde geceye mahsus bir takım mahzûrat-ı zâ'il ve bir hayli muhassenât hasıl olur ki bahse şâyân olanları ta'dât olunur:

Evvela, meramlarının icrasını karanlığa alıkoymaktan başka fırsat bulmayan eşhâs-ı muzırradan kuvve-i zabıtaya tekarrüb veya tesadüflerinde hayal gibi, gözden nihân olanları ele geçirilmek için hükümetçe sühûlet peydâ olmasıdır.

Saniyen, ahali birbirine gitmek ve esnaf dükkan küşâd etmek gibi, hem ziyaret, hem ticaret maddelerinin tezâyüt bulmasıdır.

Sâlisen, fener taşımak zahmet ve mesarifinden herkesin halâs olmasıdır.

Râbi'an, sokaklarda fevka'l-ade bir hal zuhûrunda, zabıta ve ahalice birden bire ışığın vücuduna lüzum terettüp eder ise tedarik için bir takım tekellüfât ve vakit zayi' etmek gibi mahzûratın indifa' bulmasıdır.

Hâmisin, sokaklarda gezinenler ahalice bir şüphe vaki' olsa kolaylıkla bertaraf olmasındır.

Sâdisin, şehirde sokaların şehir-i ayin gecelerinin şenliğine yakın bir letafet bulmasıdır.

Sokaklarda aydınlık olduğunu kim istemez? Meğer gece karanlığından istifade eden ehl-i fesat ola!...

Halkın rûşeni-i ezhânına kim kâil olmaz? Varsa ukûl-ı muzlemedir ki ancak âherin cehli karaltısında pertev-yâb-ı ikbâl olur. Nitekim yıldız böceğinin lemeânı zulmet-i leyle münhâsırdır.

Şehrimiz bir pâ-yi taht'tır ki, yalnız başına bir devlet değer ve ona malik olanlar ise –bir sahib-i hurucun kavlince- cihana hükmetmeye muktedir olabilir.

Öyle bir darü'l-mülk ki, zamanımızda Asya'nın akıl pirânesi, Avrupa'nın bîkr-i fikriyle izdivac etmek için bir haclegâh olmuştur.

Letafet-i tabi'yesini bir tab-ı şairane vasfetmek istese şöyle hayal etmez mi:

(İstanbul beldesi Avrupa'nın kenar sahilinde Asya'ya karşı kurulmuş bir malike-i deryadır ki, manendi zir-i eflâkte mer'i olmaz. İlla ki âyine-i âb-dârı olan safha-i Haliç'inde mün'akis sûret-i bi-kararıdır. Âvaze-i cihangîri uzaktan işitenlere bir mertebe hoş gelir ki, manzara-i dil-güşâsını yakından temâşâ etmeye kulaktan âşık olmamak muhâl-i mutlaktır. Hasretü'l-milel unvanına mazhâriyeti na-becâ mıdır?)

Böyle bir şehir-i şehir ne kadar tahsîn ve tathîr ve ne kadar tezyîn ve tenvîr olunsa şayestedir.

Tenvîrine re'y-i hükümetle mübâşeret olundu, bu bir beşârettir ki, sokaklarının tathîri dahi evvelkinden ziyade ittirât üzere icra olunmak zamanının tekarrubuna işarettir.

3.2. Ziya Paşa

1241-1269

Ziya Paşa inkılâb-ı edebi ve siyasimizin en mühim âmilllerinden biridir.

Genç yaşında Arabî ve Farisi, Fransızca'yı tahsil etmiş müsaadekâr bir hayat-ı memuriyetin evkât-ı hâliyesini tetkîk ve tettebbu'la geçirmiştir. Vali sıfatıyla teb'îd edildiği Adana'da vefat eden bu edîbin âsâr-ı mensuresi safiyyet ve sadeği-i uslûp ile temeyyüz eder. Eş'ârı umumiyetle üslûb-i kadim'in şevâibinden, mahmûliyet-i garbiyesinden hâli değildir. Ba husus muktedir bir nâzımdır. Mutasavvıfâne söz söylemeye meraklıdır.

Ziya Paşa siyasi eserlerinde pek sevdiği Revson'un bir hararetli tilmiz-i takdîrkârı görünür. Onun gibi hürriyyet perver ve hukuk-ı beşeriyye müdâfî'liğiyle şöhretinin en rasîn esasını teşkil etmiştir.

Âsarı meyânında Jean Jacques Rousseau'nun (Emil) tercümesini Londra'da iken yazdığı Makalâtını, müteessir ve nüktedâr bir eser-i hecâi olan Zafernâme ve Terkiib ve Terci'i Bendlerini zikrederim.

3.2.1. Hukuk ve Mehakim

Her insanın bulunduğu hal nisbetinde müstehak olduğu bazı aidatı olur ki, lisanımızda hukuk tesmiye kılınır. Herkesin hukuku kendince bit-tabî' ve akvâm-ı mütemeddine beyinde bil-iltizam müseddestir. Bir insan ki hukuk-ı mukaddesesini istifadeden aciz ve mahrumdur; esir ve mazlumdur. Âlemde ne kadar heyet-i medeniye zuhûra gelmiş ve ne kadar hükümet teşekkül etmiş ise cümlesi bu hukukun muhafazası dâyesiyle başlayıp sonradan sü-i isti'malât ile mahv-ı münkarız olmuşlardır. Çünkü bir şahıs ne kadar ceri ve bahadır olsa hukukunu ebnay-ı cinsinin iğrazından vikayeye kifayet edemeyeceğinden ve iki şahs-ı mütearızeynin her birisi kuvve-i idrakiyesi nisbetince iddiasında kendisini haklı görerek hukukunu muhafazaya çabalayacağından her kuvvet-i münferideye galip olacak ve emir ve hükmü tarafeyn-i mütenaziayne cebren kanaat verecek bir kuvvet-i galibe ve hakime îka'ına lüzum görünerek ve cemiyetin her ferdi eczây-ı teayyüşünden bir miktarını terk ve feda ederek şu hükümetler meydana gelmiştir. Devletler dahi bu maksad-ı esasiyi bildiklerinden muhafaza-i hukuku reaya'ya kâfil olacak kavanin ve nizamatı tanzim ve kavanin ve nizamatı kema yenbağı icra edecek mahkemeler teşkil etmişlerdir. Şimdiye kadar yeryüzüne gelip gitmiş olan akvâm'dan tarihleri mazbut olanların bu maksat üzerine husûle getirdikleri âsâr birer birer m'raz-ı im'an ve tahkike çekildikçe görülür ki her kavmin vikaye-i hukuku için tanzim olunan kavânin ve nizamat iki sınıfa münkasımdır. Bir takımını yalnız muamelat-ı dünyeviye ve muhaletat ve muaşeret-i beşeriyyeye müteallık olarak katiyyen ruhaniyete

dokunmaz. Hukemâ-yı Yunaniye'nin ve Roma Cumhuriyetinin yaptıkları kanunlar gibi ki; bunların vazı' ve müessisleri insan ve insan ise melûf-i noksan olmak haysiyetiyle her kanun nihayet birkaç yüz sene devam edebilmek için akıbet ihtiyacı-ı asriye ye tatbik ve ikmâl-i dâiyeleriyle bozulmuş ve onların bozulması kavmin fesad-ı ahlakını ve kavmin fesad-ı ahlakı dahi heyet-i medeniye nin teşettüt ve izmihlâlini müeddi olmuştur.

Diğer sınıfı dahi kavânin-i şer'îye dir. Buda iki türlü olarak bir kısmı sırf umûr-ı ruhaniyeye taalluk eder, muamelât-ı dünyeviyece beyan-ı hudud etmez. Ve kısm-ı âharı ol derece mahsur ve maksurdur ki; yalnız yapıldığı asır ve kavmin hacatına kifayet edebilip, ilcâat ve teceddat-ı zamaniye üzerine tevsi' ve isti'mali haric-i imkandır. Bu cihetle enbiyay-ı selevin ümmetinden gelen ukela ve erkân-ı millet muamelat-ı dünyeviye için müceddeden kanunlar yapmaya muhtaç ve mecbur olmuşlar ve bu kanunlar dahi tebeddülâtdan mesun olmamakla türlü enva' ve şekle girerek hal-i makaddesiyette kalmışlardır.

Bunların içinde birde şariat-ı ahmediye görülür ki; umûr-ı dünyeviye ve uhreviye bir daire-i mukaddesiyette cem' ve telif etmekle hîn-i tesisinden bu ana kadar bin iki yüz bu kadar sene mürûr ettiği halde şaibe-i teğayyürden mesûn olmuştur.

Bizde fırka-i naciye-i islamiyeden olduğumuz halde, şu bahiste hakikat-ı hali ızhar için bi-araf olarak söyleriz ki; şu asra gelinceye değin mezbûr-ı tevarih olan kavânin ve nizmatın cümlesi arza-i imtihan ve tedkîke konulsun! Ve insaniyet ve hakkaniyet hatırıçün bi-arafane ve münşıfane her biri hadde-i im'andan geçirilsin! Her hangi iklimde nasıl âdât ve ahlâkta bulunursa bulunsun, insanın aklen ve tab'an ve hikmeten medar-ı emniyet hukuku olmak için şariat-ı islamiyeden daha evsa' ve a'del ve ahkem bir kanun bulunmak kabil midir? Değil midir? Zahir olur.

İşte Kur'an-ı Kerim'in cildi meydandadır. Havî olduğu âyât-ı kerimeye nazar olunsun. Ahkâm-ı siyasiyeye taalluk eder âyât-ı muhkemat rub'u kur'ana müsavi bir raddede olduğu ve muamelata müteallık mesailde me'haz-ı ictihat olan ehadis-i sahiha-i nebeviye dahi bu âyât-ı kur'aniye ahkâmı dairesinden zer tema hariç olmadığı halde eimme-i ızam ve fukahay-ı kiramın istinbat ve icthad ettikleri mesaili hamil olan kütüb-i mevcude-i islamiye Avrupa'nın daire-i medeniyete duhulünden beri iane-i matbuat ile arsa-i husûle getirdiği âsâr-ı ilmiyeye mukabele edecek derece kesret ve vüs'atte olduğu tebeyyün eder. Ve her ne kadar bab-ı ictihat mesdûd ise de mesail-i muamelatta teğayyur-ı ezman ile tebeddül-i ahkam yani şer'i islamın mebniyyün aleyhi olan adl-ı

hakkaniyet üzere tevsi-i fetava kaziyesi usul-ı fıkıhdan olduğu ve cihan durdukça ve nev-i beşerin müsteid olduğu terakkiyat ilerledikçe mesail-i muamelatın tevsi' ve tezyidi yolu açık durduğu cihetle bin ikiyüz bu kadar seneden beri ahkâi esasiyesinden hiç birine bir teğayyur arız olmaksızın her diyar ve iklimde mergup ve muteber ve onun ahkâmıyla amil olan her kavim muhafaza-i hukuk-ı mukaddesesine mazhar olmuştur. Bu da mahalli istiğrab değildir. Çünkü Şeriat-ı islamiye-i kavânin-i salife'den iki sınıf-ı nakıs'ın dahi noksanlarını cami' ve mükemmil olduktan fazla her bir mesele-i beşeriye'nin me'hazi Kur'anı Kerim ve Kur'anı Kerim ise akide-i islamiye üzere kelamı rabb-i rahim olmakla bil-vasıta her bir emr-i şer'i emr-i mahsus-ı ilahi hükmünde reng-i mukaddesiyyet almış ve fıkıh denilen fenn-i celil, asr-ı nebeviden beş-altı yüz seneler mururuna kadar Arap ve Acem ve Endülüs'de sernemay-ı zuhûr olan ulema-yı islamiyenin telâhuk-ı efkâr ve teteabu-ı âsârıyla tedkîk ve tevsi' ve tedvin olunmuştur. Acaba ulûm-ı siyasiye için bu kadar dikkat, bu kadar ihtimam hangi asırda, hangi kavimde görüldü? Şu asr-ı ahirde hukuka dair fûnûnu en ziyade tevsi' eden Fransızlar iken, Fransa'nın vücuda getirebildiği kavânîn mevki'i tatbike konulsun! Zahir olur ki mesail-i siyasiyede de şeriat-ı islamiyenin mukallid ve meşrûhudur. [Kod Napolyon], [Kod Sivil] denilen nizamat-ı siyasiyenin ekseri Napolyon'un Mısır'ı istilâsında eline geçirdiği kütüb-i fıkhiye ile Endülüs'ten alınan kitapların tercüme ve hulasalarından başka bir şey değildir.

3.2.2. Terkib-i Bend'inden

Ey kudretine olmayan âğâz u tenâhî!

Mümkün değil evsâfını idrâk kemâhî.

Her nesne kılar varlığına hüsn-i şehâdet;

Her zerre eder vahdetine arz-ı güvâhî.

Hükmün kılar izhâr bu âsâr ile mihri;

Emrin eder ibraz bu envâr ile mâhî.

Dil-sîr-i bisât-ı niamın mürğ-i hevâyî;

Sîrâb-ı zülâl-i keremindir suda mâhî.

Zâlimleri adlin ne zaman hâk edecektir?

Mazlumların çıkmadadır göklere âhı!
 Emrin ki ola mûcib-i hayr-ı şerr-i ef'âl!
 Ya Rab! ne içindir bu evâmir bu nevâhî?
 Sendendir ilâhi yine bu mekr ü bu fitne
 Bu mekr ü bu fitne yine sendendir ilâhi!
 “Güftî bikün ü bâz zenî seng-i melâlet”
 “Dest-i men ü dâd-ı tu der rûz-ı kıyamet”

Bir katre içen çeşmi pür hûn-ı fenâ dan
 Başın alamaz bir dahî bârân-ı belâ dan.
 Âsûde olam dersin eğer gelme cihana
 Meydâna düşen kurtulamaz seng-i kazadan!
 Sâbit-i kadem ol merkez-i me'mûn-ı rızâda
 Vâreste olup daire-i havf ü recâdan!
 Dursun kef-i hükmünde terâzû-yi adâlet
 Havfın var ise mahkeme-i rûz-ı cezadan!
 Her kim ki arar bû-yi vefa tab'-ı beşerde
 Benzer ona kim devlet umar zıll-i hü mâdan;
 Bî-baht olanın bağına bir katresi düşmez
 Bârân yerine dür ü güher yağsa semâdan,
 Erbâb-ı kemâli çekemez nâkıs olanlar
 Rencîde olur dîde-i huffâş ziyâdan.
 Her âkile bir dert bu âlemde mukarrer
 Râhat yaşamış varmı gürûh-ı ukalâdan?

Halletmediler bu lûgazın sırrını kimse
 Bin kâfile geçti hukemâdan, fuzelâdan!
 Kıl san'at-ı üstadı tehayyürle temâşâ
 Dem urma eğer ârif isen çün-i çerâdan!
 “İdrâk-ı me'âli bu küçük akla gerkezmez”
 “Zirâ bu terâzû o kadar sikleti çekmez”

Dehrin ne safâ var aceb sîm-i zerinde?
 İnsan bırakır hepsini hîn-i seferinde!
 Bir reng-i vefa var mı? Nazar kıl şu sipihrin
 Ne leyl-i nehârında ne şems-i kamerinde!
 Hür olmak eğer ister isen olma cihânın
 Zevkinde safâsında gamında kederinde!
 Hayr umma eğer sadr-ı cihân olsada bil-farz
 Her kim ki hasâset ola ırk-ı güherinde.
 Yıldız arayıp gökte nice turfa müneccim
 Gaflet ile görmez kuyuyu reh-güzerinde.
 Ânlar ki verir lâf ile dünyaya nizâmât
 Bin türlü teseyyüb bulunur hanelerinde!
 Ayînesi işdir kişinin lâfa bakılmaz
 Şahsın görünür rütbe-i akli eserinde.
 Ben her ne kadar gördüm ise bazı mazarrât
 Sâbit-i kademim yine bu re'yin üzerinde:
 “İnsana sadâkat yakışır görse de ikrâh”

“Yardımcısıdır doğruların Hazreti Allah”

İkbâl için ahab-ı siâyet yeni çıktı

Bilmez idik evvel bu rivâyet yeni çıktı!

Sirkat çoğalıp lâfz-ı sadâkat modalandı

Nâmus tamam oldu hamiyyet yeni çıktı!

Hak söyleyen evvel dahi menfûr idi gerçi

Hâinlere amma ki riâyet yeni çıktı!

Evrâk ile i'l'an olunur cümle nizâmât

Elfâz ile terfih-i ra'yyet yeni çıktı!

Âciz olanın ketm olunur hakk-ı sarîhi

Mahmîleri her yerde himâyet yeni çıktı!

Milliyeti nisyân ederek her işimizde

Efkâr-ı frengiye tebaiyet yeni çıktı.

“Eyvah bu bâzîçede bizler yine yandık!”

“Zîrâ ki ziyan ortada bilmem ne kazandık!”

3.3. Sadullah Paşa

1254-1306

[Şinasi-Kemal] mektebinin mühim, mübeccel sîmâlarından olan Sadullah Paşa müteaddit valiliklerde bulunan Esat Muhlis Paşa sulbünden bin iki yüz elli dörtte Erzurum'da tevellüd etmiştir. Dâru'l-maârifte tahsil ettikten sonra Bâb-ı Âli tercüme odasına duhûlüyle başlayan hizmeti, devâir-i devletin mübhem ve muğlâk lisan-ı resmisinde şâyan-ı dikkat bir inkılâp husule getirmiştir. Müşârun ileyhin Edebiyât-ı Osmaniye'yi şehrah-ı hakikiye îsâle ettiği hizmet kadar vatanın ikbâline bezl-i himmet eylemesi kalb-i millette ebedi bir ihtirâm bırakmıştır.

Sadullah Paşa'yı üç büyük sıfatla muttasıf görüyoruz: Âlim, siyasi, edip.

Maârifette ettiği hizmet âsârından ziyade icraât ve fi'liyâtta tecelli eder. Şûra-yı devlet maârif dairesinde bulunduğu sırada üstâd-ı Ekrem ve rufekâ-yı muhteremesiyle kaleme aldığı maârif nizamnamesi hizmetinin en büyük delili maârif nizam namesine yazdığı münakkah, mûciz esbâb-ı mûcibe mazbatası iktidarının en mükemmel numûnesidir.

Maârif nazareti müsteşarlığında iken Cevdet Paşa ile birlikte Mekâtib-i Rüşdiyye ve ibtidâiyyenin ıslahında gösterdiği himmet ve feânet pek büyüktür.

Metânet-i fikriye, nezahet-i beyanıyla milletin teâlî ve terakkisine vakf-ı nefis ederek bir sa'y-i mütemadiyle çalışmaya başlayan Sadullah Paşa, Abdülhamid'in nazar-ı gayzına kurban olarak menfiyyen ve güya taltifen sefaretlerle vatanından uzaklaştırılmış, bu hal zaten pek hassas olan maneviyatını hırpalamış, ezmiş olduğundan Dârü'l-vatanın pençe-i bi emânında böyle muhterem bir zeka muntehiren üfûl edip gitmiştir.

Ekseri âsârı nezih bir uslûp mahsulüdür. Fransızca ya derece-i vukufuna tercümeleri şahittir. Manzum ifâdâtında mensûr âsârındaki samimiyet görülmez. Aşağıya naklettiğimiz parçalar kuvve-i kalemiyesini isbâta kâfi dir.

3.3.1 Şarlotenburg Sarayı

Geçen gün havanın müsadelerinden istifade ile şehrin civarında bulunan [Şarlotenburg] sarayının bahçesine gitmiştim. Bahçe pek güzel olduğu gibi içindeki Frederik-i Sâlis'in türbesi dahi şâyân-ı temâşa olmakla evsafı tahrir kılınır. Şöyle ki:

Saraya cephesinden nazar olundukta iki tarafta birer daire ortasında azametli bir kuleden ibaret fersude renk bir bina görünür. Manzara-i bina şairane teşbih olunursa iki cenahını açmış bir ikâb-ı azîmü'l-heykel pervaza müheyyadır denilebilir.

Önündeki saha bir ravza-i bedi'ül-manzar ki fûshat-ı arz ve tûlunu ihata da meddi nazar-ı kasır, letafet-i intizamını tarif ve ifadede kuvve-i mütehayyile-i üdebâ aczini itirafa her zaman hazırdır.

Hele tarh-ı zümrüt fâmi üstad sanatın nefâyis-i tabiatı taklitte kemaline birer nişane, her sath-ı şukûfezarı ârâyiş-i bahardan bir numune-i bi-bahanedir. Yollarının

havli ve etrafı eşcâr-ı latife ile müzeyyendir ki her şâh-ı nazaret vâyesi târ-ı şu'â-i âfitâba bir güzel şâne, sayesi ise altında gezenlerin hayatına sermayedir.

Bu icmalin tafsîlini Edip-i Merhum Kâmil Paşa'nın Kalipso ceziyesine dair tarifât-ı belîğânesi müfiddir.

Bu bağda var garip bir halet

Şayeste ona denilse cennet

Nasıl cennet denilmesin? Sahasında ahvâl-i ukbâyı andırır bir âleme girilir, bu temâşâdan sonra safâ-yı cennet sürülür. Şöyle ki: Bu ravza-i vesi'û'l-inhanın bir köşesinde şimdiki imparatorun pederi Frederik'in ve zevcesinin türbesi mevcuttur. Bahçenin sapa bir cihetinde uzun bir yol ile oraya gidilir. Bu yolun etrafında servi gibi hüznü arttıracak ağaçlar dikilidir. Mübtedâsından müntehâsına doğru bakılınca bir sırat-ı müstekîm ki, zalâm-ı zılâl-i eşcârıyla manzarası gayet müheyyeb ve müvahhiş ve tesir-i riyah ile ağaçların tesâdüminden hâsıl olan inilti ziyade hazin ve müthiştir.

Züvvâr bu yolun ortasında sünuhat-ı uhreviye öyle müessiru'l-cenan olur ki duvardan bir mağara deliği gibi meşhûd olan türbe kapısını medhal-i alem-i ahret zannetmeye başlar, tekarrub ettikçe tevahhuş eder. Kapıda içeri girdiğinde beş on basamaklı çifte merdiven ile bir hücreye dâhil olur ki kapısının pencereleri mâi camlarla yapılmış olduğundan akseden zıya, zulmeti andırır. Ve bu şibh-i zulmet içinde sağda Frederik'in, solda zevcesinin mezarı görünür.

Bu temâşâ "Küllü nefsin zâikatü'l-mevt" tenbihiyle ra'se-i kalbi öyle tezyid eder ki zair, hal-i vecde müsteğrak olarak, "Ya Rab! delâlet-i azrâile hacet kalmaksızın kendi ayağımla bârigâhına geldim" diyerek:

Muhtac-ı afv-ı safhım ilâhi inâyet et!

Bu mücrimi azâb-ı elimden sıyânet et!

Münâcâtıyla meşgul-i dağdağa-i bûd-ı nebûd iken perde değişir; yani hücre-i zulmaniden yanındaki hücre-i nurani ye girilip korkulu rüyanın orada tabiri anlaşılır; ikinci hücrede sahib-i mezarların mermer firaş üzerine yatmış ve mermerden yapılmış mücessem suretleri mevcuttur ki, halet-i irtihallerini müş'irdir. Senktraşın maharet-i sanatı doğrusu calib-i takdirdir.

Bu iki heykel-i meyyit nûma, yan yana olarak müteveccih oldukları cihette tecelliyat-ı ilâhiyeden kitabe-i resm-i İsa taht-ı arşta kâ'iden mütecelli, füyûzatıyla cenazeler güya mütesellidir. Bi-çare Frederik elbise-i hükümdarisiyle mülbes olduğu halde beline kadar kefene sarılmıştır; simasından zaman-ı hükümetinde Büyük Napolyon'un Prusya'yı istîlâsı ve zevcesinin genç yaşında irtihal-i tessüratı ve hayatında cümle-i hevesatından olan âli saraylar ve güzel bahçeler içimde me'lûf-i naz-ı naim iken kara toprağı mesken ittihazı teesüfâtı mahsûstür.

Âli saraya sığmaz iken cism-i haşmeti

Tabut-ı kabir şimdi serir-i ikameti

Seyreyle kabr-ı resm-i Frederik'i ibret al

Nolsan budur cihanda hayatın akıbeti

Zevcesi ise omuzlarına kadar bir kefene sarılmış; vücudu zîr-i kefende feleğin bu insafsızlığına titrer gibi görünür.

Ahvâl-i ahreti tasavvurda numûne-gâh olan bu türbeden çıkıldığı gibi yukarıda vafını ettiğim bağda gezilir; sanki kabirden çıkılmışta cennete girilir. Artık sözü burada keseyim; zira müşahededeki teesür tarifte tecessüm etmeye başlandı; sünühat-ı inşaiye teesürat-ı kalbiyeye münkalib oldu.

3.3.2. On Dokuzuncu Asır

Erişti evc-i kemâlâta nur-ı idrâkât,

Yetiştirdi rutbe-i imkâna kısm-ı mümteni'at;

Besâit oldu mürekkep, mürekkep oldu basî;

Bedâhet oldu tecarible hayli mechulât.

Mecaz oldu hakikat, hakikat oldu mecaz;

Yıkıldı belki esasından eski malûmat.

Mebâhis-i felek ü arz ü hikmet ü kimya,

Değil vesâvis-i ezhân ü vehm ü temsilât.

Mesâil-i nazarîye tecârib oldu senet

Erişti hadîkına fusûl-i zanniyat.
 ûkûl-i zâhire sa'îd feza-yı ecrâma
 Kuva-yı cazibe kanunu paye-i mirkât,
 Nüfûs-ı fâkire nazil kî'âre-i arza
 Delîl-i mebhas-ı tekvîn defâin-i tabakât.
 Heva vü berk ü ziyâ vü buhâr u mıknatıs
 Yed-i tasarruf-ı insanda unsur-ı harekât.
 Ziyâ hayalen iken şimdi bil-fiil sâ'î,
 Zılâl zâil iken şimdi zîver-i mir'ât.
 Seda hisâb-ı mesâfâtta muhbir-i sadık
 Buhâr zulmeti tenvîrde ebde'-ı âyât
 Cihât-ı erbaa'ya ya berk nâkil-i ahhâr
 Buhâr; bahr ü ber üstünde hızr-ı nakliyyât.
 Tefâhür eylemesin mi bu asır a'sâra
 Kısalttı bu'd-ı mekan u zamanı muhtere'ât.
 Ne kaldı çeşme-i hayvan ne daru-yı suhrab
 Ne kaldı nüsha-i efsûn ne hükm-i tılsımıyyât.
 Ne kaldı sa'd-i tavâli' ne kaldı nahs-i kıran
 Ne kaldı reml-i kehânet ne kaldı cıfriyyât.
 Ne var hümâda saâdet ne var şeâmet-i bûm
 Mukayyet aslı irâdâta cümle mec'ûlât.
 Ne atlas âlemi hâmil ne Zühre fâil-i küll
 Değil ukûl-ı felâtun usûl-i tekvinât.
 Ne kaldı zann-ı tenâsüh ne kaldı nâr-ı mecûs

Değil ukûle ekânîm kible-i hâcât.
 Esas-ı hikmet-i asır oldu vahdet-i bâri;
 Teammüm eyledi aslû'l-usûl-i mu'tekadât.
 Bulur gider cihet-i vahdetin umum-i milel
 Vücûd-ı vahdeti müsbit olunca mâ'kulât.
 Hudud-ı hakk u vezâif muayyen-i sabit
 Ne kaldı cebr-i tegallüb ne kaldı keyfiyyât.
 Hukuk-ı şahs-ı tasarruf masûn taaruzdan
 Verildi âlem-i umrâna başka tensîkât.
 Ne Amr Zeyd'in esir ne Zeyd Amr'a veli
 Müessis üss-i müsâvata nass-ı mevzu'at.
 Münevver eyledi ezhânı intişârı cihan ulûm
 Mükemmel eyledi noksanı feyz-i matbu'ât.
 Meğarip oldu dirîğa metâli'i i'rfân
 Ne kaldı şöret-i Rûm-ı Arap ne Mısır, Herât
 Zaman zaman-ı terakki cihan cihan-ı ulûm
 Olur mu cehl ile kâbil-i beka-yı cem'iyât?...

3.3.3. Ta'zîyetnâme

Aldığım kara haber sa'ika-i bela gibi nazil oldu gönlüm viran gözlerimden sirişk-i hasret revandır. Cümlemiz muhabbet-i evlat esiriyiz. Hususan peder ve validenin böyle vukuat-ı ciğer sûzde hâsıl edecekleri teesürat-ı kalbiyeyi mûlahaza ettikçe hüzn ve elem bir kat daha müştedd olmaktadır. Feleğin böyle şetimleri çekilir dertlerden değildir. Lakin ahkâm-ı kazaya rızadan başka çare var mıdır? Gidenleri ta'ziye ile uğraşanlar dahi bu âlemde gitmeyecekler mi? Kim hayata mağrûr olabilir?

Bu misafirhaneye mihman olanların kimi erken kimi geç gider. Her giden nöbetini savar. Müddet-i müsaferetin kasr-ı meddinde ehemmiyet yoktur. Mesele âlem-i bekâ da uğranılacak tavr-ı halettir.

Masum gidenler arkadan bıraktıklarını mahzun ederler. Amma gaile-i hesap ve kitaptan masun ve ni'am-ı uhreviyye ile ebediyyü's-sürur olurlar. Bu cihet düşünülür ise kalp müteselli olmaya başlar.

Ve Cenab-ı Hakk'ın idrâkından âciz olduğumuz hükm-i hafiyesine arz-ı teslimiyet eder. Hüda-yı müteâl cümlemize sabr-ı cemil ihsan eylesin. Tatvîl-i makâle mecâlîm olmadığından bu kadar yazabildim.

Biraderim! Rica ederim, hikmet-i ilahiyyeyi teemmül ile âteş-i kalbi teskin ediniz.

3.3.4. 1878 Paris Ekspozisyonu

Avrupa bir fushat-serayı umran ki, şehirleri değil karyeleri belki kırlardaki mezra'aları bedi'atan min bedâyi'ü'l-insandır. Ve terakib-i intizamının her cüz-i ferdi bu âlemi temaşaya gelen ehl-i şerefin tederrüs ve itibarına bi-hakk-in şâyândır. İşte (şehr-i şehir Paris) bu iklîm-i kemalin daru'l-mülk ihtişamı ve saltanat-ı medeniyetin Sultan-ı âli makamı denmekle layık ve tesisat ve tazimatça gördüğüm bilâd-ı azime'nin cümlesine fâikdir. Vel-hâsıl sair şehirler ile kıyas, kıyas-ı maa'l-farik'tir.

Başka yerlerde ne görülse şüphe yok ki Paris'ten muktebes ve zeraif-i mesnû'attan her ne beklense sani'i mu'terif ki oranın hüsn-i tabiat ve icadından muhtelistir.

Sergiye gelince: Bu teşhîrgâh-ı imtihan, Fransa'nın ulüvv-i ka'bına bir burhandır. Yalnız Paris şehrine mahsus olan kısmındaki bedayi'-i âsâr gıpta ferma-yı aktar-ı şöhet-şiardır.

Sergi öyle vasi' ki yalnız havlini devr için saatler ister. Muhteviyatı temaşaya ise bir hafta değil bir ay güç kifayet eder. Züvvar bir hatta-i vesi'u'l-enha da seyahat eder gibi harita ile seyr ve devrederler, haritasız gidenler, şüphesiz daire-i devr ve teselsüle düşerler.

Serginin (Şan Dumaris) deki mevkiini (Sen) Nehri ikiye taksim eder. İki kısmın vasıta-i ittisali (Âyâna) köprüsüdür. Nehrin canib-i yemininde (Taru-Kadero) sarayı ve karşısında sergi ebniyesi vakı'dır. Aralarındaki mesafe vasi' olup muntazam bahçeler ve

her memleketin usûl-i mimariyesine numûne kasır ve kâşâneler ve bazı sanayi-i mühimmeye mahsus müfrez dairelerle müzeyyendir. Serginin en büyük kapısı (Taru-Kadero) sarayı cihetindedir. Bu saray kavis şeklinde sergiye nazır bir bina-yı âli'dir. Canibeynindeki cenahlar güzel direklerle müzeyyen olarak âsâr-ı atika-i sana'îye ye ve vasatında bulunan daire-i vesi'a mükemmel ve muntazam tiyatro resminde olarak ameliyat-ı musiki ye mahsustur. Yani birincisi (müze) ikincisi (konser) dir.

Taru-Kadero'nun önünde bir büyük selsebil vardır ki, kenarı fil, arslan, gergedan, kaplan gibi vühuşun yaldızlı heykelleriyle müzeyyendir. Bahçeden bu bina-yı âli'ye bakılınca zannolunur ki pervaz için iki kanadını açmış bir karakuş, kenar-ı havuzdan havl-i teşhir-gâha nigâh ediyor. Vasattaki dairenin yanlarında bülend-kamet iki kule vardır. İçinde makine ile müteharrik nerdüban (merdiven) ile zirvesine çıkılıp etraf seyrolunur. Büyük kapıdan girildikten ve sarayın içinden geçildikten sonra bahçeden ve ara yerdeki köprüden gûzar edilerek, asıl sergiye muvazalet olunur.

Bahçenin kalıçe-i atlas gibi tarh çimenlerinden ve her tarha ta'bih olunan şekûfe ve yaseminlerinden ve cabeca yapılmış dilnişin nişimenlerinden ve tabiata taklit edilen senksar ve gühsarından ve bahire ve çeşmesarından bahsedecek ve bu saha-i cennet mislin nukat-ı muhtelifesindeki kâşânlere Çin ve Japon ve Arap ve Acem sazendeğânının âheng-i tarfa tarif eyleyecek olsam mektup değil bir kitap olur.

Köprü ise (parket) döşenmiş ve tenteli bahçe kanepeleriyle tefriş olunmuş bir salondur. Oradan mermer oluktan akar gibi mutantan taş rıhtımlardan cereyan eden (Sen) nehri üzerindeki hengâme-i âmed-şed seyr olunur.

Asıl sergi ebniyesi araları sokaklarla bölünmüş dolanı aksâm-ı müteaddideden mürekkep ve her kısmı bir sınıf eşyaya mahsustur. Birkaç kademedan ibaret nerdüban (merdiven) çıkıldığı gibi orta kapısı önünde mevzu' heykel-i hürriyete tesadüf olunur, destinde âsa bir kürsiye kâ'iddir. Tarz ve tavrı nuzzara bir manayı muhtırdır. "Ey züvvâr-ı hûşiyar! Nazarrübâ-yı hayretin olan bu numûnegâh terakiy^t-ı beşeri temâşâ ederken gafil olma ki bu kemâlât bütün hürriyet eseridir. Akvâm ve milal bu sayede karin-i saâdetdir. Hürriyet olmayınca emniyet olmaz, emniyet olmayınca sa'y olmaz, sa'y olmayınca servet olmaz, servet olmayınca saâdet olmaz!....

Ey seyyâh-ı sahib-i itibar! Âgâh ol ki burası nazar-ı ehl-i hakikate göre teşhîrgâh-ı mesnû'ât değil belki dâru'l-imtihan-ı mevzu'attır. Meşhûdün olacak âsâr-ı

nefise kanun-ı hürriyete tabi memalik mahsul-i terakkiyatidir. Merdûdün olacak âsâr-ı hasise zincir-i esarete mübtela memalik mec'ûl-ı tedenniyâtidir.

3.4. Namık Kemal

1256-1306

Şinasi merhumun en fa'âl en cansiper rüfekâ-yı müceddidesinden biri de Namık Kemal'dir. Kemal eski devr-i edebi ile yeni devir arasında fevka'l-me'mül denilebilecek bir infilâk-i edebi göstermiştir. Kemal'in kendine mahsus adeta taklit edilemez bir uslûbu, bir tarz-ı beyanı, bir lisanı, bir edebiyatı vardır. Bil-hassa eslafının kuyût ve i'vicacını en cesur en lâkayt bir darbe ile kırarak ibda' ettiği lisan ile memleketinin miskin ve hakir sükûtuna, artık çarpamayan kalbine bir lerze-i hayat vermiştir.

Fakat Kemal, sevk-i vakâyi'la hılkatindeki feyz-i şairiyeti kurutmuş, maâ't-teesüf bir şair, bir edip olmaktan ziyade milletin ağız ve kaba zincirleriyle inleyen bir ihtilâlcisi halinde kalmıştır.

Kemal şair değildi, edip değildi demiyoruz. İktidar-ı edebisine Celalettin Harzemşah'ı, Cezmi'si şahittir. Yalnız Kemal'in katili siyaset olmuştur.

Nesirlerinde fevka'l-âde celâdet ve hamâset tecelli eder. Ahenk-dâr olmakla beraber metindir. Efkârında hüküm süren mübhemiyet değilse de keskin bir zekanın fakat hep bir noktaya müteveccih, mahdûd bir daire içinde cevval heyecanı kımıldar. Hayalini acemin sıklet ve akâid-i garibesinden kurtaramamıştır. Şiirlerinde bir sade ki bir şiddet ve selâmet vardır.

Bunun içindir ki efkâr-ı umumiyyede taarruz kabul etmez bir hayziyyet işgâl eden Kemal hususiyet-i hassasiyetini nazar-ı dikkate almayanlarca her gün bir hatve daha sükût ediyor ve yavaş yavaş mülevven, muhteşem bir balonun ufûl-ı hazini görüyor.

Evet, Kemal bir tâbûtü's-sekine idi; onu külliyâtının neşriyle, ibzâl-i âsârıyla açmamalıydı.

3.4.1. İttifâk

Tevfik ile ittifâk iştikâk'ta nasıl müttetik ise hakikatte dahi o sûretle müttehittir; denilebilir.

Kütüb-i edebiyede mesturdur kibir hekim, fevâid-i ittifakı zahirde göstermek için yüz değnek cem eder.

Yüz tanesini birer birer kırar. Sonra elli tanesini deste tarzında bağlar; pehlivanların zor pazusuyla bile kırılması muhal olur.

Avrupa hukemâsından âlem-i siyasetin azrâili denmeye şâyân meşhur Makyavel (Machiavelli) tegallübe ittifaktan büyük bir mani olmadığını beyan için “Tefrika peyda edin, ta ki hükme muktedir olasınız” kaidesini tayin etmiştir.

Tevfik'in ittifâk'a tevekkufu tarih-i alemin hangi sahifesine bakılsa bil-bedahe meşhut olur. Mesela Devlet-i Selçukiye'nin müteahhirin hukkâmı bütün akraba ve birader iken infirattan istifade vahimesine zehab ile birbirlerinden ayrıldıkları için perişan ve muzmahill oldular. Ve Tuğrul Bey, Alparslan, Celalettin Melik Şah gibi her biri yalnız başına bir dünyaya medar-ı mefharet olabilecek üç büyük padişah'ın himmet-i cihangiranesine, üç dört bin sene dünyaya hükmeden dört beş bin devlette ne kadar vezir gelmiş ise cümlesinden âli tutulan Nizamülmülk'ün intizam-ı dirayet-i fevka'l-âdesiyle teşekkül eden ve vüs'atçe Avrupa'nın umumiyetine fâik olan koca bir devleti kölelerinin, hizmetkârlarının pençe-i istilâsında bıraktılar.

Halbuki o kölelerin o hizmetkârların her biri hudud-ı mülkün bir tarafından toplanmış gelmiş idi. Fakat cümlesinin menfaatleri müşterek bulundu. Ve kendileri de bu iştirâk-ı menfaati idrak ederek müttetikâne çalıştılar.

Evet! karâbet-i efkâr olmadıkça cinsiyet-i insaniye değil, karâbet-i nesebiyenin bile faidesi görülmez. Bir kerede kendi devletimizin tarihini düşünelim! Üç bin kişilik bir aşiretin üç yüz sene zarfında dünyanın üç büyük kıtasını ihata edercesine bir koca saltanat haline girmesine en büyük sebep Âlaaddin ile Sultan Orhan'ın vezâif-i uhuvveti, lezâiz-i saltanata tercih edercesine ettikleri ittifak değil mi?

Eğer iki Beyazıd'ın evâhir-i saltanatında kâh ızdırari ve kâh ihtiyari zuhûra gelen tefrikaları def için Mehmed-i Evvel ve Selim-i Evvel gibi iki büyük müceddid yaratılıp da milletin esas ittihâdını kâh mâü'l-hayat adalet kâh seylâbe-i hûn-i hamiyetle ihkâma

muvaffakiyet hâsıl olmamış olsa idi, devlet-i Osmaniye'nin bekasına ihtimal mutasavver miydi?

Layıkıyla düşünölsün! Bir hanedan veya birkaç adamın ittifak veya ihtilafından bu kadar büyük neticeler meydana gelince, birkaç kavmin ittihat ve iftirakı ne tesir gösterir?

Amerika Cumhuru ta'dât kâbil olamayacak derecede ecnâsdan ve her biri bir yolda idare olunur hükümetlerden mürekkep iken maâriflerinin ittifak-ı efkârı tevlide o derecede kâfidir ki, o koca kişver, bayağı bir toz madenine benzemiştir. İçine her kim düşer ve birkaç sene oturursa bütün bütün Amerikalı olup gider.

Dünya'nın her yerinde mütevellit olan taraftaran-ı terakki ve mağduran-ı tegallübün vatan-ı umumisi hükmünde olan İsviçre'nin halkı üç cinse münkasımdır. Hatta üç lisan söylerler.

Ancak birbirine merbut doğmuş biraderler gibi hakikat-ı halde bir vücut hükmündedir.

(Kuvveti ittifâk hâsıl eder). Bu kaide Avrupa'da en sonra teşekköl ettiği için ulema-yı siyasetin hulasa-yı tecaribi sayılan ve hakikat-ı halde kemalât-ı medeniyece pek çok cihetlerde misal göstermeye şâyân olan Belçika hükümetinin şiarıdır.

Acaba bahsettiğimiz efkârı akvâm-ı Osmaniye beyinde dahi o derecelere götürmek kabil midir? Bize kalırsa imkânsızlığına değil suubetine bile kolaylıkla ihtimal vermeyiz.

Zira mademki bir vatan halkıyız menafimizde olan iştirâkı anladığımız gibi şu küre-i zemine daimi surette müstevli olan tufan-ı havadis içinde sefine-i Nuh'ta bulunan mahlûkat gibi, her türlü infi'âlât-ı nefsanıyeyi bir tarafa bırakarak, birbirimize takarrübe çalışmaktan başka çare olmadığını da zaruri idrak ederiz. Biz her fırkamız bir havaya düşer de heyecana başlarsak tabiatıyla sefinede sallanır. Ve o halde teâkub-ı vürudu zaruri olan emvâc-ı beliyyâtın serpintisi dokunur.

Serbesti-i efkâr sadmesiyle her türlü âkâid-i mevcude yi zîr-i zeber etmeye çalışan bazı hukemâ –diye bilirler ki- vatan denilen harita-i âlem üzerinde bir galibin reşha-i şimşiri veya bir kâtibin çekide-i kalemiyle çizilmiş bir kaç hattan ibaret değil midir? Böyle bir emr-i mevhum'un tayin-i hakikatte ne hükmü olabilir?

Biz deriz ki: Hayır! Vatanı teşkil eden ne seyf-i galip ne de kalem-i kâtiptir.

Vatan sekenesinin iştirak-ı menafi'yle teşekkül eder. Binaen aleyh evlad-ı vatan, validesini nasıl muhafaza ederse, oda ba'is-i vücudu olan menafi'i müşterekkeyi o suretle muhafaza eder. Halka fikr-i vatan ve iştirak-ı menafi' layıkıyla anlatmak ise ma'ârif nizamnamesinde muayyen olan muhtelit mekteplerin zuhûruna mütevakkıftır. Akvâm-ı muhtelif bir mektepten çıkarılsın, o zaman her ne yapılsa aralarına ihtilaf bırakmak nâ-kabîl olur. Nitekim birkaç fidan birbirine sarılsın; büyüdükten sonra aralarını ayırmak cümlesini yerden köklerinden çıkarmaktan müşkil olur.

3.4.2. İstikbâl

Layıkıyla düşünölsün; insanın hayatı yalnız istikbâlden ibaret değil midir?

Mazi nedir?

Bir mevt-i ebedi!

Hal nedir?

Bir nefis-i vâ-pesîn!

Gerek fert için ve gerek cemiyet için mazi mesut imiş şanlı imiş, bu güne ne faidesi görölür? Hal rahat imiş, emin imiş, yarına ne lütfu kalır? Ya sevâbikimizin hakikaten en büyük milletlerin sermaye-i iftihar olabilecek derecelerde âli olan azamet ve ikbâlini mi unutalım?

Ya zamanımızın bütün âlem-i insaniyeti esir-i iştilgal eden ilcââtını mı düşünelim?

Hayır! Yalnız şurasını da unutmayalım: İnsan ecdadının kemal ve ulviyetiyle iftihar eder. Lakin evladını ecdadına fâik etmeye çalışmazsa ahlâf nazarında eslâfının mahsul-i ömrü olduğuna liyakâtsizliğini göstermiş olur.

Şunu da düşünelim ki, adam gününün hoş geçmesini arzu etmekte mazurdur. Fakat himmetini o maksada hasr ederse neticesinde yine o maksattan mahrum kalır. Dünya da bir mesut gün yoktur ki saadeti dünden hazırlanmış olmasın. Bu bedahetler meydana iken insana göre istikbâlinin emniyetini istemekten büyük bir hak, saadetini aramaktan büyük bir vazife var mıdır?

İstikbâl ki milletin nur-ı didesi cemiyetin ciğer pasesi, medeniyetin hulâsa-i ümidi, insanın mümidd-i hayatıdır. Halk için onun selametine çalışmamak evladını açlıktan öldürmek kabilinden olmaz mı?

İntisabıyla müftehir olduğumuz ümmetin tahdis-i mefahir-i yolunda söyleriz ki buralarca ecdadımızın yad-ı meâlisi herkesin vicdanında âkâid-i mukaddese kuvvetini bulmuştur. Bu bir hiss-i ulvîdir ki efkâr-ı umumiye de eşrafı taklit ve hâsıl olmuş şöhreti vikaye büyüklüğe gıpta gibi zaten tabiatıta mevcut ve mekârim-i ahlaka hadim olan bir takım saikaları besliyor ve binaen aleyh istikbâlimizin emniyetince pek büyük ümitler veriyor.

Derununda müteâyyiş bulunduğumuz devrin tahmîd-i meâsiri yolunda şurasını da beyan ederiz ki subh-ı safa-yı marifet âfak-ı garpta bârika-feşân oldukça zıyâsı tabiatıyla buralara dahi in'ikâs eylediğinden hayli zamandır bir takım hakâyik çaresiz görmeze çarmaya başlamıştır. Bu bir sevk-i tabiidir ki ahlak-ı milliye de terakki istemek, hakikat aramak, idrak-i noksana çalışmak gibi birçok hâhişleri kuvvetlendiriyor. Ve binaen aleyh oda istikbâlimizin emniyetince pek büyük emniyetler veriyor.

Ancak şurasını da kemal-i teessüfle ilaveye mecburuz ki biz, temin-i istikbâlin ehemmiyetini layıkıyla idrak edemiyoruz. Tarik-i terakkide olan akvâmın halini gördük. Kendi mesleğimizi de biliriz ya! Onlar da bizim gibi bir dakika sonra yaşayacağını sahîhân bilmez; ve nihayet yüz seneden ziyade yaşayamayacağını yakînen bilir. Birer mevcud-ı fani iken dünyaya kazık kakacak surette taştan yontulmuş ve belki demirden dökülmüş saraylarda oturmaya çalışıyorlar. Bizde sırf kendimizi düşünerek ancak bir sene kabîl-i bekâ ve her dakika bir hadisenin şerrine feda olan tahta çadırları ihtiyar ediyoruz. Onlar beş yüz sene sonra makinelerini idare için iktiza eden kömürün şimdiden tedarikine çare düşünüyorlar; biz beş gün sonra muiddemizin hareketi için kat'ıyyü'l-vücub olan gıdanın esbâb-ı istihsalisini bile düşünmüyoruz.

Onlar vatanlarının her cihetinde demir yol yapmayı bâi's-i hayat addediyorlar. Biz yalnız pâ-yi taht-ı saltanatın bir köşeciğinde yapılan tramvayı illet-i memmat biliyoruz. Onlar iktiza ederse kendi karınlarını aç bırakıyorlar, çocuklarının fikrini besliyorlar. Biz düğünde ahaba ziyafet verememek korkusuyla çocuklarımızı mektebe başlatamıyoruz da nimet-i marifetten mahrum ediyoruz. Mamafih yine istikbâlimiz emindir.

İstikbâlimiz emindir; çünkü devletimizin bünye-i asliyesi adl-i ilahinin hariçte zuhûrundan ibaret olduğu için ezeliyet ve ebediyet levazım-ı zaruriyesinden olan şariat-ı garra terkip ediyor.

İstikbâlimiz emindir; çünkü “Kad tetegayyera’l-ahkâm bi tebeddüli’l-ezman” kaide-i fıkhiyyesi hükmünce âlemin her cihetinde zuhûr eden âsâr-ı terakkiyatı telâkkiye memur olduğumuz için bize göre maziye avdet veya halde tevakkuf caiz değildir.

Haddi zatında dahi maziye avdet nasıl kâbil olsun? Hiç ma’dûme yeniden vücut verilebilir mi? Halde tevakkufa ne suretle imkan tasavvur olunabilsin? Hiç saadetin rakkasını tevkîf ile ömr-i beşer yolundan kalır mı?

İstikbâlimiz emindir; çünkü hamire-i vücutları dört yüz kişilik bir aşiretten şu koca hilâfet-i islamiyeyi teşkil ile dört-beş yüz sene karada, denizde hakim-i alem geçinen Osmanlı kahramanlarının hûn-ı şehadetiyle yoğrulmuş olan ebnâ-yı vatan her zaman dünya’nın en birinci askeri olduğunu hîn-i hacette göstermeye ve bulundukları yerin her taşını bir cevher-i cana bedel vermeye hazırdır.

İstikbâlimiz emindir; çünkü feyyaz-ı kudretin bu yerlerde ihsan ettiği bereket cihetiyle toprağı tutsan altı olur. Kim bir arşın yer kazsa altında bayağı bir define buluyor; üç büyük kıtanın üç büyük denizin hazâin-i ticaretine bu memleket kilit olmuştur. Mahsulat-ı ziraatımız Avrupa destgâhlarının (tezgâh) -şimdi belki on binde birini beslemiyor fakat – ileride hemen cümlesini idareye müstaidir.

İstikbâlimiz emindir; çünkü gerek efradı ve gerek umumi hikmet ve siyasette muallim âlim olan Keldan ve Yunan ve Arap ve Türk daru’l-fünun-ı marifet, devlet-saray-ı medeniyeti bu hâk feyyaz olmuştur. Bizde o e’âzımın evladı ve binaen aleyh varis-i isti’dadıyız.

İstikbâlimiz emindir; çünkü islamiyet vahdet-i kelimeyi emreder. Cinsiyet ve lisan gibi avarız-ı dünyeviyeyi vesile-i ihtilaf etmeye kat’iyen manidir. Binaen aleyh her türlü mev’hûmata vücut vererek mevcudatı vehim içinde içinde bırakmayı burhan-ı dirayet addeden bazı mütesalliflerin zannı gibi buralarda Lazlık, Arnavutluk, Kürtlük, Araplık davasının zuhûru muhal hükmündedir.

İstikbâlimiz emindir; çünkü şimdilik serd ettiğimiz mukaddematın istilzamıyla sabittir ki Müslümanlar bu âlemi terakkide elbette bir gün kelime-i vahide üzerine

ictimia edecektir. Bu halde madem ki kuvvette, nisbette, mevkiin kabiliyetinde, halkın istidadında zamanımızın vatan-ı medeniyeti ola Avrupa'ya kurbiyette, ve hatta servette, marifette burası memalik-i islamiyenin kâffesine mukaddemdir. Bahsettiğimiz ictimain elbette merkezi burası olacaktır.

İstikbalimiz emindir; çünkü islam olmayan vatandaşlarımıza dahi hafi olmadığı üzere kendilerinde ne kadar hukuk-ı müktesebe varsa cümlesi bu devletin yadigâr-ı inayetidir. Cümlesi bu devletin, bu vatanın vücuduyla kaimdir. Hatta her türlü akaidi vicdan dairesinde bilip de gayra tecavüzden beri oldukça sahabet etmek hususu ki hürriyet-i efkârın en sahih mikyâsıdır. Kurûn-i ahire de Osmanlıların icad-ı mürüvveti olduğunu bir sahib-i vukuf inkar edemez. Bir asırdaki medeniyet-i Şarkîye'nin mevt-i müşahhası olan Tatar beliiyesinin şiddet-i hücumuyla Ceyhun ve Fırat ve Sind ve Hazar arasındaki mamureler henüz tezelzülü hıtâm bulmamış arazi-i müstahsene halinde idi. Bir asırda ki naire-i ta'asubun mana-yı mücessemi olan ehl-i salib-i dahîyesinin taaddiyât-ı can-suzuyle Anadolu tarafları daha kömüründen dumanlar, külünden ateşler saçılan bir yangın yeri şeklinde idi.

Bir asırdaki herkesin gönlünde gayrın itikadına husumet, kendi itikadına muhabbetten yüz bin kat ziyade kuvvet bulmuş seyf-i ta'addî çekilmiş, ateş-i zulüm alevlenmiş, şark ve garp arasında tevali eden sademat ile âlem birbirine girmiş idi. Saltanat-ı seniyye adl-i ilahinin savn-ı himayetine iltica ederek kavaidini tesis ve hududunu tevsi'a başladı. Bir suretteki muamelat-ı kerimanesine bakılsa islamın kâffe-i ahvali sırf âdl ü ihsandan ibaret olan neş'e-i evlâ-yı zuhûru avdet etmiş zannolunurdu.

İstikbâlîmiz emindir; çünkü (Bu devletin bekasında ümit yoktur. Bari biz fırsat elimizde iken yükümüzü turalım da ileride refah ile vatanımız bakidir. Biz ölürüz vatanımızı ihya ederiz) diyenlerin hâlâ istikbâlde âbâ ve ecdadının şöhret-i hamiyetini idame edecek evladı dünyaya geliyor. Tanzimat'ın perveriş-i adl ü himayetiyle âgûş u vatanda neşv ü nemaya başlayan nazende tıfl-ı terakki, tabiatıyla yakında gördüğümüz emekleme tarzında yürüyüşü terk ile cihan-ı medeniyetin hareket-i hakayık-ı cûyâsına müsabakâta başlayacaktır. İşte o vakit bizde akranımıza fâik ve ecdadımızın hayru'l-halefi yiz demeye layık oluruz. İşte o vakit envâr-ı marifet bu merkezden Asya ve Afrika cihetlerine dahi yayılır. O halde Avrupa müvazenesi hasıl olur. Âlem-i insaniyette ise bir mizân-ı itidal vücuda gelir. Feyyaz u kudret bu saadeti bizim

evladımız için saklıyor. Halimizden memnun olmasak da fütür getirmeyelim, istikbâlimizin feyzini düşünelim. Her âtî karîbtir, yaşasın Osmanlılar.

3.4.3. Cezmi'den Bir Parça

Adil Giray Lisanından

Mâderle peder olup bahâne. Sevk etti kaza beni cihâna
 Hânzâde idim velâdetimde. Doğdum yine pek kalenderâne.
 Üryân-ı sefil idi vücûdum. Muhtaç değilse âb u nâne
 Bir katre suda dehân çalardı. Melûf idi giye vü figâne
 Benzetse beni hata değildi. Bir kimse bakıp da arifâne
 Zincirde inleyen esirin. Koynundaki tıfl-ı na-tuvâne
 Fıtratta tesâvi-i zuhûru. Bu hâl ile hâlık-ı yegâne
 Etfâlde gösterip dururken. Bin hüccet ile cihâniyâne
 Bilmem ne sebeple vardı daim. Gûşumda şu hâtifi terâne.

Yüksel ki yerin bu yer değildir

Dünyaya geliş hüner değildir

Geldi beden-i za'îfe kuvvet. Oldu yürümek de başka âdet
 Yerlerde sürünme vakti geçti. Doğruldu semâya doğru kâmet
 Mahvoldu beşik, bebek, salıncak. Eğlenceye, zevke geldi nevbet
 Yanımdaki dâyeler ederdî. Her hâlîme ayrı ayrı dikkat
 Amma yine kendi âlemimde. Mahsûs idi kendime hükûmet
 Rüya gibi geçse de çocukluk. Birdir göze hâb ile hakikat
 Hâlâ o zamana tâlibim ben. Döndürmeye ömrü olsa kudret
 Etrafımı seyreder sanırdım. İnsanı melek, cihânı cennet
 Derdi yine muttasıl başımda. Amma ki o hâtif-i hidâyet

Yüksel ki boyun kadar kalırsın

Sa'y eyle ki bî-hüner kalırsın

Geldi dem-i rağbet-i maârif. Oldum nice fenne bende vâkıf

Her ilme ki sırf-ı dikkat ettim. Bir müşküle olmadım müsâdif

Herhangi kitabı ders edinsem. Gûya ben idim ona müellif

İdrâkime sa'yım oldu yâver. Tahkikime hafızam mürâdif

Bir bahsi unutmadım cihânda. Bir asıl ile düştüm muhâlif

Eylendi fühûle her kelâmım. Tayin-i makâsıd u mevâkıf

İrfân-ı ezel mesailinde. Fikrimdi yine bana mu'arrif

Tahkik-i sıfat-ı Hâlık ettim. Esrârına olmadımsa ârif

Durmaz yine i'tilâ-yı câha. Bu beyt ile sevk ederdi hâtif

Yüksel! Hünerinle kâni' olma

İhsan-ı hüda'ya mani olma

Han oldu Kırım'a bir birader. Çekti beni tahtına beraber

Ol heves-i şebab-ı metrûk. Geldi yerine umûr-ı kişver

Olmuştu mukalledim cihânda. Adl-i Ömeri âtâ-yı Cafer

Azmetmiş idim kalem-revimde. Terk etmemeye harâb bir yer

Bir re'yime bulmadım muâriz. Bir emrimi görmedim muhakkar

Devrimde ibâdı Kibriyânın. Dil-sîr-i surûr idi serâser

Herkesteki hande-i neşâtın. Aksiyle açardı dilde güller

Hükmümde safâ süren ra'yyet. Evsafımı vird ederdi yer yer

Amma ki yine ederdi hâtif gönlüm bu itâb ile mükedder

Yüksel ki! Cihan sefil ve dündür

Rağbet ona adeta cünûndur

3.4.4. Vatan

Hikmet-i tecrübeye ki cihânın şu gördüğümüz kemalât ve terakkiyâtına her şeyden ziyade hizmet etmiştir. Bu kadar fevâidiyle beraber, bir-iki asırdan beri her türlü hududu zîr u zeber ederek, fikirlerde ne kadar mu'tekadât, gönüllerde ne kadar hissiyat var ise cümlesini birer birer nazar-ı şek ve tedkîk önüne çekmek şaibesinden mesûn olamamıştır.

Tecrübe namına taharri-i hakikatle melûf olanlarda ise, aradıklarını maddiyat içinde bulmaya hasr-ı nazar etmiş bir takım ashâb-ı muâheze görülür ki dünyada lems ve müşahedesi nâ-kabîl her ne varsa mevhûm veya ma'dûm hükmünde tutmak isterler. Umumun menfaatından başka hakk-ı efradın ihtiyatından başka ahlak tanımazlar! Tasarrufa sirkat, verasete gasp, nikaha esaret namını verirler.

İşte insaniyeti bu nokta-i nazardan temaşa edenlerdir ki vatan fikr-i mukaddesinden bahis olundukça bulundukları yerin ya hudut veya haritasını tasavvur ederek “ Vatanı tayin eden madde bir kaç bin mazlumun kanı veya birkaç rical-i devletin kalemiyle çizilmiş bir hatt-ı mevhumdan ibaret değil midir! Böyle akıl ve tabiatla hiç münasebeti olmaksızın sırf mevzuat-ı beşerden olan ve insanların uhuvvet ve itilafına sed çekmekten başka dünyada bir tesiri görülmeyen bir vahimenin insaniyet nazarında ne hükmü olabilir?” derler.

Evet! Sani'-i hakim insanın fikrini kerrat cetveli, vicdanını hendese mikyası mahiyetinde halk etmiş olsa idi dünyada aile, millet, mesken, vatan tasavvurlarının vücuduna imkan kalmazdı, sırf maddi olan fevaidden başka bir şey düşünülemez idi. Şu kadar var ki adam başka sıfatta, başka mahiyette yaratılmış, akıl iki ile iki dört eder, davasını ne kadar bedahetle kabul ediyorsa vicdanda bir kadın ile bir erkek meyl-i tabi'i ve kavli-i şer'i ile irtibat hâsıl edince, bir aile meydana gelir, hükmünü o kadar bedâhetle tasdîk eyliyor.

Akıl, merba' başkadır, müselles başka, kaziyesinin hakikatine ne kuvvette hükmeyleyorsa vicdanda, vatanda başkadır, haric-i vatan başka, sözünün sıhhatine o kuvvette i'timâd ediyor.

Şîrharlar beşiğini, çocuklar eğlendiği yeri, gençler maişetgâhını, ihtiyarlar gûşe-i ferâgatını, evlat validesini, peder ailesini ne türlü hissiyat ile severse insanda vatanını o türlü hissiyat ile sever. Bu hissiyat ise, sırf sebepsiz bir meyl-i tabi'îden ibaret değildir.

İnsan vatanını sever; Çünkü mevâhib-i kudretin en azizi olan hayat hevâ-yı vatanı teneffüsle başlar. İnsan vatanını sever; çünkü âtâya-yı tabiatın en revnaklısı olan nazar, lemha-i iftitâhında hâk-i vatana taallûk eder.

İnsan vatanını sever; çünkü madde-i vücudu vatanının bir cüzüdür. İnsan vatanını sever; çünkü etrafına baktıkça, her köşesinden ömr-i güzdeşesinin bir yâd-ı hazinini tehaccür etmiş gibi görür. İnsan vatanını sever; çünkü her şeyi, rahatı, hakkı, menfaati vatan sayesinde kaimdir. İnsan vatanını sever; çünkü sebep-i vücudu olan ecdâdının makbere-i sükûnu ve netice-i hayatı olacak olan dinin cilvegâh-ı zühûru vatandır.

3.4.5. Takrîz (Talim-i Edebiyatta)

Söz ne kadar müessir bir bedi'a-i fitrattır ki bunca akvam-ı fâzıla'nın ma'mure-i irfan-ı beşere yâdigâr ettiği tesîsât-ı âliye ve mesnû'ât-ı nefiseden binde birinin - inkılâbat-ı havâdis- a'mâk-ı zeminde mestür olan parçalarından başka bir eserini bırakmamış iken âsâr-ı edebiyelerinin –bir takımını bütün bütün mahveden- zulm-i ateşleri, cehalet tufanları bile bir takımının hatta bir harfini hafıza-i enamdan izale edememiştir.

Söz ne kadar müessir bir kudrettir ki cihanın en büyük allâmelerinden birini “zuhûr-ı islamda seyf-i şeriate karşı duran mütaassıbın arab-ı hükm-i belâğata mukavemet edemediler” meâliyle şanına sitâyîş-hûn olmuştur. Söz ne kadar cavidâni bir cevher-i tabiattır ki beyt-i ilahi birkaç kere tamir edildiği halde üzerine ta'lik oluna kasâid-i seb'adan hiç birinin bir beyti tağyir edilememiştir!

Söz ne kadar mukaddes bir mahiyettir ki mevcudat içinde halık-ı mevcudattan başka mahlûk olmadık bir şey varsa o da nev-i kelâma dahildir!

İşte bu ulviyyet iktizasındandır ki söz dünyada her mevcudun tarif-i mahiyetine vasıta-i münferide iken kendi meziyetinin bi-hakk tarifinden aciz kalıyor!

O bir hurşid-i ruhanîdir: ib'âd-ı mutlaka-i zî-hayatı olan fikir na-mahdût-ı beşerden Ziya Paşa olduğu âvalim-i tasavvur-ı elvan-ı günâ-günü eşkâl-i rengârengi ile nigâh-ı ibtisara izhar eder.

Lakin mahiyetini anlamak için âyine-i nazar ve derya-yı hayale aksettirilmek istenildikçe görünen aynı nuraniliğini bütün bütün kaybetmemekle beraber şa'sa'a-i âlem arasından tecerrüt etmiş bir muzdarib-i sayesidir.

O bir ressam-ı bedayi'dir! Bin türlü hayali levhalar üzerine bin türlü nazarı elvan ile – mehasin-i tabiattan hangisine olsa- bir suret verir. Timsallerini aks-i müşahhas gibi ma'dûm iken mevcut gösterir. Fakat kendini tasvîr etmek istedikçe yalnız zavâhirini tecessüm ettirebilir. Maneviyatı yine bulunduğu âlem-i bâlâyı istinarda münzevi kalır.

Ya bu cevher-i ulvinin hakikati tamamıyla tasvîr ve belki tasavvur kabil olmadığı için havas ve evsaf-ı zahiresini tecritten teberri mi lazım gelir? Bilakis bu taharri elzemdır. Çünkü idrak-i beşerde bir sima şınaslık kuvvet-i karibesi vardır ki mücerredat ve ruhaniyat için hasıl ettiği fikirleri hep o kuvvetle evsaf-ı sâireden istidlâl eder. Velev evsaf-ı zahireyi olsun acaba tayin ve tedvin etmek mümkün müdür?

Elbette değildir. Na-mahdûd olan fikrin âsârına bir had vaz' etmek nasıl kabil olabilsin? Mamafih envâ'-ı mahlukatın kâffesi bilinemediği için menâkıb-i tabiyyâtı taksimat, fûnûnda hariç tutmak lazım gelmeyeceği gibi mehâsin-i kelimânın hasr-ı ta'dâdı muhal olduğu için edebiyata bir takım kavait vaz' etmekte abes addolunamaz.

Amma denilecek ki: dünyaya bunca müellifin-i edeb gelmiş, -hiç biri okuyup yazmak bildiği mechûl olan- “Omeros” ve yahut “Nabiğa” gibi bir eser meydana getirememiş asrımızda pek güzel mutavvel okutabilir birçok zatlar vardır. İçlerinden bazıları edebiyata iki satır bir tezkire yazmaya ve şairane iki mısra söylemeye muktedir olamıyor. Böyle musanniflerine, muallimlerine bile ifaza-i iktidar edemeyen bir fennin tedvininden ne fâide hasıl olur?

Fil-hakika her edebiyat okuyan edip olmak lazım gelmiyor. Belki birinci derecelerde edip olarak yaratılanlar, istidat-ı fevka'l-âdelerinin âsârını ibraz için edebiyat ile iştiğâle muhtaç olmuyor. Hatta güneş zulmetten doğduğu gibi ekser-i akvamın en büyük şairleri cehalet zamanlarında zuhûr edegelmiştir. Bununla beraber şurası şâyân-ı dikkattir ki bir vakit mesela İngiltere'de fûnûn-ı edebiye hakkıyla müdevven değil imiş. İçlerinde “Shakespeare” gibi dünyaya pek nadir gelenlerden bir şair zuhûr etmiş, fakat zamanında ancak birkaç edip daha varmış. Şimdi fûnûn-ı edebiye müdevvendir. Aralarında bir Shakespeare yok, lakin birkaç bin müellif var.

Kemalât-ı fikriye'yi ve o kuvvetle terakkiyât-ı âlemi bir dereceye getiren hassa ashab-ı kalemin fevka'l-âde olmasıyla beraber nedreti değil fevka'l-âde olmasıyla beraber kesretidir.

Ne hacet! Lisanımız da daha birkaç sene evvel edebiyat tarz-ı hakikisine meyletti. Tabiata mutâbık birkaç misâl meydana geldi. Şimdiki eserlerde görülen letâfet ve husûsiyle o âsâr-ı latifeyi meydana getirmekte olan sühûlet muhtac-ı tarif değildir.

Milletin edebiyata olan kabiliyet-i külliyesini tarik-i istikmâle sevk için lazım olan esbâbın biri de kavâ'id-i edebî ize mahsus bir tarzda tedvini idi. Meziyatını ifhâma namını zikretmek kâfi olan edib-i marifet perver Ekrem Bey Talim-i Edebiyatında bu ihtiyacı îfâ eyledi. Müellif eserinin birinci olduğundan ve o cihetle noksanından bahsediyor. fi'l-hakika eser lisanımızda birincidir. Ve o cihetle eser noksanı değil hakk-ı tekaddüm gibi bir fazlı vardır. Maamâfih ihtimal ki noksanı da bulunabilir. Fakat bir millette edebiyat gibi ekser-i kavaidi zaman ve mekan ile tebeddül eden bir fenni tedvin etmekte mevcut olabilecek noksan yine başka bir lisandan tercüme etmekte gösterilecek kemâlâta gıpta resân olur. Talim-i edebiyat Nur Seyyid Kan marifete ne kadar büyük bir hizmet ise min gayr-i istîhal mensublarından addolunduğum tarz-ı cedit taraftarlarından bir birader vicdanımın mahsul-i irfanı olduğu için nefsimce dahi o kadar mutena bir medar-ı müfteharettir. Halik-ı levh ü kalem sa'yini meşkür eylesin.

3.4.6. Bir Mektup

Oturduğum ev, kibirli âşık gönlü gibi aşağıya meyli pek güç his olunur bir yokuş üzerinde, önü oldukça vasi' bir meydan; meydanın ortasında bir cadde var. İki tarafına iki sıra zeytin ağacı dikilmiş, o latif renkleri dalgalana dalgalana aşağı doğru aktıkça soldan sağa asılmış bir zümrüt hamâ'il şekli bağlıyor da insanın nur-ı nazarını da arkasından çekiyor.

Zeytinlerin daha ortasında ve biraz daha yüksek bir mahalde üç beş çınar var. Her biri eflâke ser çekmiş, hiçbir semeresi olmayan e'azımın henüz neşv-i nemaya başlayan nevrestegân-ı irfana attıkları kec-negâhlar gibi o azametli çınarlarda o mübarek zeytinleri bulundukları mevki-i itila'dan nazar-ı hakaretleri altında üzmeye çalışır gibi görünüyor.

Çınarların biraz ötesinde Hasan Paşa köşkü var. Köşk ufak bir şey, daha yeni tamir olunuyor. Mamafih banisi olan Hasan Paşa merhumun şanını tahaccür etmiş bir timsal ile nazarlarda idame etmek için yapılmış zannolunur.

Bu Hasan Paşa Abdulhamid-i evvel zamanında kaptan, Selim-i Sâlis zamanında sadrazam olan meşhur ve Cezayir’li Hasan Paşa’dır ki, şimdi köşkü bir mevki-i mürtefi’den deryaları ayağının altında titrettiği gibi, kendi de senelerce bulunduğu mertebe-i ûlyâ-yı himmet ve hamiiyetten denizde icra-yı hüküm etmişti.

Köşkün bulunduğu mevki dünyada bulumaz bir mevki, iki tarafını aşağıda iki liman kucaklamış, iki cihetine yukarıdan iki dağ kanat germiş, haline bakılsa nazarda, nedimin:

Gûh-ı derya iki cânipten der-âgûş eylemiş

Sanki diyâr dâyesi, gühisâr ise lalesidir

Hayalini tasvîr ediyor zannolunur.

Muhabbetin gamdan, kederden hali bir köşesini arayanlar bu mevki ye gelsinler! İnsan, akşamüstü gidip de bir tarafına oturduğu gibi nazarına tesadûf eden tamâşâ-yı ruh-perver-i gönülde olan âlâmın tahtîrine meydan vermiyor! Gûyâ ki rüzgârında bir hasiyet var. Nefis ile kalbe girip çıktıkça bulabildiği ekdârı toplayıp âlem-i ademe sürüyor.

Adam mevki’in nezaretine, letafetine, şekline, heyetine, bakıyor da kudretten zevk-i ruhani âlemlerine böyle bir taht yaratılmış diyeceği geliyor. Köşkün önü boğaz içinden biraz vasi’ bir deniz; daha ötesi Anadolu dağlarıdır. Amma sevimli korkunç dağlar! Hudûd-ı vatandan bir cihete kemal-i azametle kurulmuş, nazar-ı temaşaya bile beni parça parça etmedikçe bundan ileri geçilmez! diyor da yetiştirdiği kahramanlara bu suretle bir müşabehet gösteriyor. Oturduğum odadan nazar sağa ihâle olununca Midilli Limanı görünür. Denizden karaya doğru beyaziye mâil bir şekle girmiş, Mağosa ile Varoş bir insan şeklinde tasvîr olursa iç liman o çehrede nasıl bir ağız gibi görünürse, Midilli de bir insan çehresi addolunsa, bu liman ağız o çehrede burun zannolunur!

Rüzgâr sertçe olduğu zaman bu liman-ı tabii her liman gibi dalgalar içinde kalıyor, zelzelelere uğramış bir kayığa benziyor. Fakat rüzgâr kesilince liman’ın bazı yerleri hafif hafif, bayağı çin-i cebin kadar ince dalgalarla oynuyor, bazı yerleri bütün bütün saf, berrak bir hale geliyor. Umumi manzarası bit-tesadûf ötesine-berisine, irili ufaklı endam-ı âyineleri atılmış vasi’ çimenzar’a benziyor. Midilli’nin en mamur mahallesi dediğim Hristiyan mahallesidir. Memleketin en güzel cihetini tutmuşlar, içlerine karışan Frenkler o güzel yerlerin güzellerinden güzelini ele geçirmişler, mülkün

bir ufacık numunesi de orada teşekkül etmiş duruyor. Limanın her tarafını ufacık bir dağ ihata etmiş, öyle bir dağ ki mütevazı bir sahib-i kemal meşrebi misilli, teâli ye meylini hissettirmemeye çalışır gibi hafif hafif yükseliyor. Limanın vasatına kadar Midilli şehri imtidâd ettiği gibi nısfından öteye bir-ikisi deniz kenarında ve bir kaçı da dağ üzerinde birbirlerine sekizer onar dakika mesafeli güzel güzel köyler var.

Köylerin araları nefis bahçeler, â'lâ köşklerle tezyin olunmuş, ebniye'nin hepsi beyaz boyalı olduğundan uzaktan kârgir gibi görünür. O kadarcık ufak bir mevki de bu kadar kesretli esbâb-ı ma'muriyet Midilli'yi Boğaziçi'ne tercih ettirse şayestedir.

Bayağı tufan-ı havadis Avrupa'dan ufak bir kıta koparmış ta sürükleye sürükleye buraya getirmiş diyeceğim geliyor.

İkametgâhımızın sol tarafında bir iki duvardan başka bir şey görünmüyor. Sade o duvarların arkasında bir hayli nazar firîb olacak mehâsin-i tabi'îye ve sına'îye mevcuttur. Mehâsin'in birincisi kaledir ki, taht-ı hükümet gibi şehrin en yüksek bir mevkiine kurulmuş, o dehşetli nümayişle denizleri karaları tehdit ediyor. Mağosa kalesinin nısfından büyücek ve onun birkaç misli kadar haraptır. Sekiz sene evvel vuku bulan bir şiddetli zelzeleden yıkılmış, içinde kırk elli kadar hane ancak kalmış, onlarda da islamın fukara takımı oturuyor.

Memleketi görmek için en büyük nokta-i nazar kaledir. Kaleden şarka teveccüh olunursa, yukarıda tarif ettiğim Anadolu dağları cenuba bakılırsa piş-i nazara bir dağ tesadüf eder ki; vaziyeti güzelse de limanın üstüne müşerref olan dağ gibi mamur ve müzeyyen değildir. Dağların biri tavus gibi zinetli, biri koyun gibi güzel.

Gelelim kalenin cenup cihetine: burası islam mahallesidir. Bi-çare milletin hali gibi daima yukarıdan aşağıya mail olarak hadd-i intihasına ittisâl ediyor. Hristiyan mahallesi kadar mamur değilse de Kıbrıs kadar harapta değil. Hüsn-i tabiatla yapılmış nefis kahvehaneler de var. Mahallenin bir tarafına diğer bir liman girmiş ki, şekli, büyüklüğü ötekinin aynıdır. Sanki sani'i kudret birini yarattıktan sonra beğenmiş birde nazirini vücuda getirmiş! Sanki mader-i vatan o güzel yavrusunun tek olasına kanaat edememişse tev'em doğurmuş! Sanki birinin aks-i letafeti karşısında biri misal-i mücessemmini peyda eylemiş, birbirlerine o kadar yakın sokulmuştur ki aralarına bir hail tesadüf etmiş iki aşık üftâde girye-i hazin ile birbirine sarılmaya çalışıyor. Kıyas olunsu becâdır. Limanın ötesinde diğer bir liman daha var. Fakat hayal meyal görünüyor. Güya

ki berikilerin hüsn-i letâfetinden utanmış da kendini nazarlardan saklamaya çalışıyor, zonnolunur.

3.4.7. Cezmi'den

Onuncu asır içinde idi ki cihan-ı marifette gerçekten bir devran-ı haşir vücuda getirmeye ba'is olan ve fitrat-ı beşeri müsta'id olduğu istikmâlâta isal için hemen tabiat-ı külliye kadar hizmeti görülen o sanat-ı celile (tıbâ'at) sihir olmak, hattatların menfaatına mugayir bulunmak ve hatta en faidesiz lahvîyâtta sayılmak gibi hayvanlara bile yakışmayacak bir takım ta'rizat ve mümâne'at'tan kurtularak - hıfâ ki islam mülkünde bayağı zuhûru bile haber alınmaksızın – Avrupa'nın her tarafına intişar eyledi.

Yine o asır içinde idi ki, Almanya imparatoru meşhur (Şarlken) Sultan Süleyman'ın kuvve-i kahiresine karşı durmak için senelerce uğraştıktan Viyana'yı Osmanlı muhasarası ve Macaristan ve Hırvatlığın ekser cihetlerini islam istilasî altında gördükten sonra, kendisine saray-ı hükümete bedel, bir manastırı mezar-ı dünyevi ihtiyar etmişti.

Yine o asır içinde idi ki, İspanyollar Gırnata medeniyet-gâhını mazlum, Meksika vahşet-i âbâdını masum kanına gark ederek, Şarkta, Garpta temaşası nazar-ı hikmete kan ağlatacak bir dehşetli grup levhası peyda eymişler idi.

Yine o asır içinde idi ki, dünyalar sığışamamakta zıya-yı şems ile rekabet eden bir zeka (Kopertik) eb'âd-ı mutlakayı seyredencesine bir takım tedkikat-ı riyâziye ile istikrar-ı şems ve devr-i arzı isbat ederek tabi oluşu bir dinin mucizât-ı bakiyesinden olan bir ayet-i kerimenin meâl-i âliyesini fennen izah eylemişti.

Yine o asır içinde idi, ki hükm-i galibâne'nin cihanı zir-pây-ı istibdadında ezmek için yapılmış bir timsal-i âhenini hükmünde olan Napolyon'ları, Bismark'ları bile birçok telaşlara düşüren (Cizvit) cemiyeti zâdegândan iken dilenciliğe kadar tenezzül etmiş, gözü açık fakat ayağı topal, sureti insan fakat kendi şeytan bir mahlûk-ı garibin saye-i taassup ve riyasetinde teessüs eylemişti.

Yine o asır içinde idi ki, Yemen'den kahve Amerika'dan tütün birbirini müteakip halkın ma'raz-ı hevesatına atılarak, insanlar için biri mayi' bir havâyî iki siyah belâ-yı ihtiyaç daha peyda olmaya başladı.

3.4.8. Kaside

Görüp ahkâm-ı asrı münharif sıdk-ı selâmetten,
 Çekildik izzet ü ikbâl ile bab-ı hükümetten
 Usanmaz kendini insan bilenler halka hizmetten
 Mürüvvet-mend olan mazlûma el çekmez i'ânetten
 Hakîr olduysa millet şânına noksan gelir sanma
 Yere düşmekle cevher sâkıt olmaz kadr-ı kıymetten
 Vücudun kim hamir-i mâyesi hak-i vatandandır
 Ne gam rah-ı vatanda çâk olursa cevri-ı mihnetten
 Muini zalimin dünyada erbab-ı denaettir
 Köpektir zevk alan sayyad-ı bi-insafa hizmetten
 Hemen bir feyz-i baki terk eder bir zevk-i faniye
 Hayatın kadrini âli bilenler hüsn-i şöhetten
 Nedendir halkta tûl-ı hayata bunca rağbetler
 Nedir insana bilmem menfaat hıfz-ı emnetten
 Cihanda kendini her ferd'ten alçak görür her kim
 Utanmaz kendi nefsinden de âr eyler melâmetten
 Felekten intikam almak demektir ehl-i idrake
 Edip tezyid-i gayret müstefid olmak nedametten
 Durur ahkâm-ı nusret ittihad-ı kalb-i millette
 Çıkar âsâr-ı rahmet ihtilaf-ı re'yi ümmetten
 Eder tedvir-i âlem bir mekînin kuvve-i azmi
 Cihan titrer sebat-ı pay-i erbab-ı metânetten
 Kaza her feyzini her lütfunu bir vakt için saklar

Fütûr etme sakın devletteki za'f-ı betâetten
 Değildir şîr-der zincire töhmet acz-i akdâmı
 Felekte baht utansın bi-nasip erbâb-ı himmetten
 Ziyâ dûr ise evc-i rif'atinden ızırâridir
 Hıcap etsin tabiat yerde kalmış kâbiliyetten
 Biz ol nesl-i kerim-i dûde-i osmaniyânız kim
 Muhammerdir serâpâ mâyemiz hûı şehâdetten
 Biz ol âli himem erbâb-ı cedd-i ictihâdız kim
 Cihângirâne bir devlet çıkardık bir aşiretten
 Biz ol ûlvî nihâdânız ki meydân-ı hamiyette
 Bize hâk-i mezar ehven gelir hâk-i mezelletten
 Ne gam pür âteş-i hevl olsada gavgay-i hürriyet
 Kaçar mı merd olan, bir can için meydân-ı gayretten
 Kemend-i cân güdâzı ejder-i kahr olsa cellâdın
 Müraccahdır bin kere zincir-i esâretten
 Felek her türlü esbâb-ı cefasın toplasın gelsin
 Dönersem kahpeyim millet yolunda bir azîmetden
 Ânılsın mesleğimde çektiğim cevri-i meşakkatler
 Ki ednâ zevki â'lâdır vezâretten sadâretten
 Vatan bir bi-vefâ nâzende-i tannâze dönmüş kim
 Âyırmaz sâdikân-ı aşkını âlâm-ı gurbetten
 Müberrâyım recâ vü havfdan indimde âlîdir
 Vazifem menfa'atten hakkım a'râz-ı hükümetden
 Civan-merdân-ı milletle hazer kavgâdan ey bi-dâd

Erir şemşîr-i zulmün âteş-i hûn-i hamiyetden
 Ne mümkün zulm ile bi-dâd ile imhâ-yı hürriyet
 Çalış, idrâki kaldır muktedirsen âdemiyyetden
 Gönülde cevher elmâsa benzer cevher-i gayret
 Ezilmez şiddet-i tazyikden te'sir-i sıkletten
 Ne efsûnkâr imişsin âh ey didâr-ı hürriyet
 Esir-i aşkın olduk gerçi kurtulduk esaretten
 Senindir şimdi cezb-i kalbe kudret setr-i hüsn etme
 Cemâlin tâ ebed dûr olmasın enzâr-ı ümmetten
 Ne yar-ı cân imişsin âh ey ümmid-i istikbâl
 Cihânı sensin âzâd eyleyen bin ye's-i mihnetden
 Senindir devr-i devlet hükmünü dünyaya infâz et
 Hüdâ ikbâlini hıfz eylesinher türlü afetden
 Kilâb-ı zulme kaldı gezdiğin nâzende sahrâlar,
 Uyan ey yâreli şîr-i jeyân bu hâb-ı gafletden

3.4.9. Cezmi'den

Askerliğin şanı gülerek ölmek, ve hatta ölürken bile gülmektir. Asker gözyaşını şehit olduğu vakit vücudunu tezyin eden yahut düşmanını öldürdüğü zaman kılıcından o mağlûbun üzerine dökülen kan damlalarından görür.

Asker sahîhan asker ise mezarını en karanlık köşesinde cennete bir pencere bulur.

Asker sahîhan asker ise cismi topraklar altında yatarken ruhu gökyüzlerinde, nâmı halkın lisân-ı iftihârında gezineceğini düşünür de yerin altını üstüyle müsâvî ve belki altını üstüne müreccah görür.

Asker gerçekten asker ise rahat dölşeginde irtihal edip de şöylece bir mezara atılıvermek ile şan meydanında şehit olarak bir mezara bedel bir milletin kalbinde yatmak arasında ne kadar fark olduğunu pek kolay bilir.

Böyle bir âli, böyle vatan-perverâne mütala'lalardan dolayıdır ki askerliğin en büyük bir hasleti de meydân-ı muharebeyi bile bir güzel mesire, bir güzel güzergâh hükmünde addetmektir.

3.4.10. Vâ-Veylâ

1

Feminin rengi aks edip tenine
Yeni açmış güle misâl olmuş
İn'itâf ile bak! ne âl olmuş,
Serv-i sîmin safâlı gerdenine
Bu letâfetle ol nihâl-i revân
Giriyor göz yumunca rüyama;
Benziyor ayni kendi hülyama;
Bu tasavvur dokundu sevdâma;
Âh böyle gezer mi hiç cânân?
Gül değil arkasında kanlı kefen!
Sen misin sen misin? Garîb vatan?

2

Bu güzellikte hiç bu çağında
Yakışır mıydı boynuna o kefen?
Cisminin her mesâmı yâre iken
Tuttun evlâdını kucağında;
Sen gidersen bizi kalır sanma
Şühedân oldu mevt ile hândan;

Sağ kalanlar duru mu hiç giryân?

Tende yaştan ziyâdedir âl kan.

Söyleyen söylesin sen aldanma!

Sen gidersen bütün helâk oluruz

Koynuna can atarda hâk oluruz

3

Git, vatan Kâbe’de siyâha bürün!

Bir kolun Ravza-i Nebi’ye uzat

Birini Kerbelâ’da meşhed’e at!

Kâinât o hey’etinle görün!

O temâşâyâ Hak da âşık olur;

Göze bir âlem eyliyor izhâr,

Ki cihanda büyük letâfeti var

O letâfet olunsa ger inkâr,

Meşrebimce demek muvafık olur:

Aç vatan göğsünü ilâh’ına aç

Şühedânı çıkar da ortaya saç

3.4.11. Şair

Şair nedir? Tabiatın en sevdalı zamanlarındaki hazîn hazîn tebessümlerinden yaratılmış bir mahlûk!.. Handelerinde - gülde şebnem gibi - giryelerinde - bulutta kavs-ı kuzah gibi – ibtisâm alametleri görünür. Tabiata her mahlûktan ziyade esir iken tabiatın fevkine çıkmak ister. Kendi vücudunu layıkıyla idareye muktedir değil iken küre-i zemini zayıf kollarıyla sürükleye sürükleye başka bir nokta-i feyze, başka bir merkez-i kemale götürmeye çalışır! Bu kadar takat gelmez ikdam ile tâb-ı tüvânı gelince ya kafeste siyah perdeler içinde mahpus olmuş olan bülbüllerin namesi kadar hazin, ya kürreden teneffüse kâfi hava bulunamayacak derecede ayrılıp hiddetle aşağı süzülen şahinlerin sadâsı kadar acı feryâtlara başlar. İşte şiir o türlü ferya o türlü

feryatlar, şair ise o mizaçta, o fitratta yaratılan o bî-çarelerdir. Yalnız on beş heceyi efâ'il ve tefâ'ile tevfiik etmeye, yirmi sekiz kelimeyi birbirine kafiye yapmaya muktedir olanlar değil.

3.5. Recaizade Ekrem Bey

Ekrem Bey, Şinasi'nin tesis etmiş olduğu meslek ceddî-i edebiyi asrının ilcâât ve ihtiyâcâtına en muvafık bir surette tevsi', sehâb-ı meşkuhiyyet altında istitâr eden sitâre-i sehhâre-i edebiyatı rengîn bir surette enzâr-ı müştâkân-ı edebe arz ile şebâb-ı mütefekkirini kendisine ile'l-ebed mecbur-i şükrân bırakan esâtizedendir.

Bundan takriben otuz sene evvel mekteb-i mülkiyede edebiyat dersinin müşârun ileyh'in uhde-i iktidârına tevdi' edilmesi o vakitler henüz ruşeym halinde bulunan edebiyatın inkişâfâtına hizmet eden vesâil-i muvaffakiyâtın en mühimlerinden olmuştur.

Edebiyatta gâye ne olmak lazım geleceğini en muhik bir surette îzah ve ifsâh ederek mahsûl-i tetebbuâtı olan (Talim-i Edebiyat)'ı muallimliği zamanında kaleme almış ve bi'l-ahere tab' ve neşrettirmekle mezkûr eserin sâha-i feyz-dârını bi'l-cümle müştâkân-ı edebe teşmîl eylemiştir. O zamanlar kadar selâsil-i iğlâl ile mukayyet bir halde bulunan şiir ve edebiyat o mudayyak ızdırâptan kurtulmuş ve birçok mu'annid ve muta'assıb rûkaba'nın tîrki-i efkârına dokunarak o âlem-i nur-a- nur – rağmen li'i-hussâd- dâire-i şümûlünü gittikçe artırmış ve dev-i teceddüd-i edebinin bünyân-ı rasînini tesis eylemiştir.

Saltanat-ı edebiye'nin serir-i ihtişâmında ebedi bir hayat yaşayan Hamid'in, o büyük dâhî'nin (Talim-i Edebiyat)'ın teşrih-i mezâyası için ibdâ' etmiş olduğu şiir takrîz-i âmizi ile Namık Kemal'in –mezkûr eserin mukaddimesinde bir tâc-ı murassa' gibi ârâyış-pezir olan- mutâla'a-i vâkıfanesi Ekrem Bey'in isnâd-ı ünvanıyla iştihârını temin etmiştir. Onun için edebiyattan nasibe-dâr-ı irfan olan her sahib-i vicdan bu hakikatı teslimde tereddüt göstermezler zannederiz.

Üstad-ı muhteremin; his, hayâl, fikir gibi üç büyük kuvvetin en ziyâde meshûr-ı tesiri kaldığı kuvvet, hüsündür. En ziyade hassas, giryân bir şair olduğuna şiirleri delâlet eder.

Ekrem Bey; tarz-ı kadim üzere de şiir yazmıştır. 94 tarihlerinde tab' ettirmiş olduğu (Nağme-i Seher)'i cezâlet-i elfâz, cevdet-i ma'âni itibâriyle Nâilîler'den

fehimlerden aşağı kalmaz. Çünkü Ekrem Bey o zamanlar en ziyade Arap ve Acem edebiyatının taht-ı tesirinde kalıp muhît-i edebisinde rev-ecyâb-ı iştihar olan uslûbunu zamanının dest-i mücbirinden kurtaramamış idi.

“Takdir-i Elhân”, kıymet-dar ve şâyân-ı istifâde bir macmu’a-i tenkidiyedir.

“Zemzeme”si ilk “Rübab-ı Şikeste”imizdir.

“Atala” tercümesi, Victor Hugo’dan nazmen aldığı bazı parçalar Fransızca’daki derece-i vukûfunu ispat eder.

“Nijad Ekrem” elvâh-ı rikkatin en giryân, en nâlân bir safhasıdır. Her kelimesi ruhtan kopan bir gözyaşıyla yazıldığı için hassas kalpleri müteessir eder. Semere-i fevâidi Nijad’ının hayal-i sema-pervâzı ve nâlekâr babasının hissiyle terafuk, tevâfuk etmemiş olsa idi iki ruhu birbirine rabdeden şua-ı manevi o enîn ateşinin safahatını göstermekten belki baîd kalırdı.

3.5.1. Vecd

Bir mükevkeb geceydi ben tenhâ

Bulunurdum kenâ-ı deryâ da..

Pâk idi ibreden fezâ-yı semâ

Bahr ise bâdbândan âzâde..

Dalarak gözlerim ederdi hirâm

Mâ-verâ-yı cihana hayret ile

Gûh-ı eşcâr-ı kâinat tamam

Sanki bir lehce-i garâbet ile

Bir ses eylerdi sırr-ı mâ’nâyı

Dalgalardan nücûm-i zâhireden

İhtirân-ı tâc pertev efzâyı

Eğerek râki’âne bâlâdan

Dalgalar ki- hurûş vahdetine

Veremez kimse inkisâr-ı devrânın

Serferû ettirip şehâmetine

Şöyle derler idi hep behem âhenk

“Ki bülendi sadâ da pestî-gâh”

“Vahdehû lâ ilâhe illâllâh”

3.5.2. Takdir-i Elhan’dan

Edebiyat-ı samîme tesâvîr-i hayat-ı insaniye ve tamâsîl-i meşhûdât-ı tabî’iyedir. Onun içim erbâb-ı şiir ve inşâ’nın yazdıkları şey insaniyete dair oldukça –tabiat-ı beşeriyeden hariç şeylere mütehakkimâne kâil olmamakla- meşhûdât-ı tabî’iyeye taalluk ettikçe tabiatta bulunan evza’ ve etvârı irâeye hod-serâne kalkışmamakla mükelleftir. Bu halde bihakkın edip olmak isteyenler için insan-ı manevî’yi tettebbu’dan hâli kalmamak ve mahiyet-i eşyaya bi-nâne nazar etmek lazımdır.

Ancak lâ-yüâdd serâir perdeleri altında mestur olan çehre-i insan-ı manevî’yi görüp gösterebilmek dühât-ı şü’âr içinde (Shakespeare) gibi pek az kimseye nasip olmuş. Halbuki eşkâl ve elvân-ı dîl-firîbiyle herkese ayanen manzûr olan bedâyi-i tabî’ati mehmâ-emken taklide ekser-i şuara da muvaffakiyet görülür.

Şiir resim gibidir. Mesela arzettiği manzara bir şeb-i mehtâba dair iken her cihetini gündüz gibi ayan ve parlak gösterir bir levha-i tasvîr-i tabiata mugayir olduğu için dekâyik-i şînâsan-ı sanayi’ nazarında nasıl makbul sayılamazsa faraza kediden köpekten korkupta validesine dehâlet için haykırmaya başlayan üç yaşında bir sabî’ye seksen yaşında bir mustalih’in bile birden bire bulup söyleyemeyeceği yolda bir takım güzellikler ettiren bir manzûme dahi hakikate münafi olduğu için nefâyis perverân-ı edep yanında şayeste-i nazar görülemez.

Ancak sanâyi’-i nefise mahsûlâtı’nın o türlü nakâyis ve kabâyih’ini temyiz, zevk-i selim ile mümkün olur. O hâssa-i celileden mahrum olan “dakîka-sencan” münakkidîne bu farkları bu dakîkaları anlatmak kabil değildir.

Âsâr-ı edebiyece hakikat ve tabiata muvâfakat lüzumu, mübâlağat ve teşbîhât gibi sanâyi-i hayâliye ye mani olmadığı mahakkıkîn-i üdebâ nezdinde malumdur. Şiir ve inşâ’nın o türlü sanatları fenn-i tasvîr’in elvânı hükmünde olduğu için ziyadesiyle mühim ve mutenâ dır.

Meşâhir-i üdebâmızın metin şairleri o teşbihler, o isti'âreler, o mübâlağalar olmasa aceb meydana gelir miydi?

Ancak resimde renk uydurmak ne kadar güç ve hususıyla o renkleri imtizâç ettirmek ne mertebe muhtâc-ı mahâret ise edebiyatta sanayi'-i maneviye yi hüsn-i icra etmekte o kadar müşkül ve bâ-husus mevzu'u tabiatla mütenâsip düşürmekte o derece şâyân-ı dikkattir.

Vâkıan mübâleğât, hakikat ifade etmez. Fakat yolunda oldukça hakikatten daha müfit olur. Şair efkâr ve inkılâbâtını kendisinin hissettiği kuvvet ve şiddetiyle sairlerine de ilkâ edebilmek içindir ki mübâleğâta gayri ihtiyârî bir surette mürâcaat eder. Sâik-i mücbir ise yine tabiattır. Ve insanda âsâr-ı edebiye yi takdire vasıta olan zevk-i manevi ve hiss-i hayâl kuvvetleride o türlü sanatlardan mahzûz dur. Hatta bazı vakit tamamıyla mugayir akıl olan fikr-i şâ'irâne pek çok ma'kûlâtın fevkında bir câ-yi itibar bulur.

Edebiyatta mantık iltizam olunmaz. Çünkü maksad-ı edebiyat fikir ve his ve hayâlce olan mehâsin-i bedâyi'i meydana zuhûra çıkarmaktır. Bu maksat husul bulurken yazılan şeylerde mantıka mutabakat olup olmadığını aramak, kimi imla bilmez, kimi mana anlamadan mesâil-i edebiyeye karışmak, temyiz-i âsâr ve iş'âra kalkışmak cür'et-i câhilânesini izhardan çekinmeyen nev-zuhûr tenkitçilerden başka kimsenin hatırına bile gelmez!.

Mesela bir şair (iki ile iki yine iki eder) diyebilir. Fakat öyle bir mevkide, öyle bir güzel surette söyler ki siz bu kazıyenin (iki kere iki dört eder) bedâhetiyle teâruzunu zihninizde hissedemezsiniz. İşte bir hakikat-ı edebiye budur. Demek olur ki sanayi'-i tehayyüliye yerinde olmak şartıyla yine tabiat dairesinde bulunur.

Edebiyatın gayeti terbiye-i efkâr, tasfiye-i vicdan, tehzib-i ahlak, tenvir-i ezhan olduğu münker değildir. Lakın bir şair şiirini ahlak dersi vermek için söylemez. Emeli şevk-i muhabbete ve letâif-i tabiata ve saireye müteallık sânihât-ı kalbiye ve hayâlât-ı ulviyesini mümkün olduğu kadar latif ve rengin, zarif ve metin bir surette arz ve tasvîr etmeye münhasırdır. Bu sırada müfit olacak bir şey var ise oda ahlâk-ı umumiye yi taaruz edebilecek perde-birûnluklardan tebâ'ud etmektir.

3.5.3. Tasvîr

Seyreyle şol levh-i nâzenini

Gûyâ bürünür behište sahrâ!

Fikret şu hayâl nev-zemini

Gördün mü bu yolda şiir-i garrâ?

Gûş et şu terâne-i hazini

Üstâdına san'at etmiş icrâ!

Nisbet bunu diğere hatadır;

Mensûbun ileyh ona hüdâ'dır.

Her nakş-ı bedi'-i hayret endûd

Bir cilvesidir Cenab-ı Hakkın!

Her şi'r-i belîğ-i hikmet âlûd

Bir nüktesidir kitâb-ı hakkın !

Her lahn-i latîf-i rikkat efzun

Bir nağmesidir rebâb-ı hakkın!

Hep tab'a safa veren bedâyi'

Ya Rabbi! Sana değıl mi râci'?

Hallâk-ı kerîmsin ki olmuş

Her zerrede müncelî meâlin;

Nur gele sen olmasan nemâyân

Zulmette kalır idi bu ekvân.

Eşyâda tenâsül ve tevâlüd

Hükm-i cereyân-ı hikmetindir.

Fıtratta temâyül ve teveddüd

Feyz-i sereyân-ı hikmetindir.

Âlemde şu muttasıl teceddüd

Hep sun'ı kemâl-i kudretindir.

Subhâneke ey müessir gel!

Subhâneke ey müdebbir gel!

Mevlûd neden harîs-i mâder?

mader ne içün esir nevzâd?

Âyâna safâ bulubda duhter

Olmuş kuzusuyla inse mu'tâd?

Fermân-ı muhabbete serâser

Fıtrat neden oldu böyle münkâd?

Ya Rab sana doğru fikri i'lâ

Etmez mi bu cenneti temâşâ?

Cennetten uçup semaya berhûr

Burc-ı hamle tekâbül etmiş.

Yahût ki düşüb zemîne bir nûr.

Kız sûretinde temessül etmiş.

Bir nazlı kuzu olunca manzûr

Âmizişine temâyül etmiş

Göğsünde tutup o nev-hayâtı

Eyler şu zeminde iltifâtı:

Ey körpe kuzu vefâ-güzîn ol!

Kaçma o kadar seni sevenden

Terkeyle tevahhuşu emin ol!

Gelmez sana bir hasâr benden

Ey mûnis-i cân nedir bu efgân?

İncitti mi kollarım vücûdun?

Nevha gele derûnum oldu sûzân

Ateşli midir senin sürûdun?

Ettirmez idim enim-i zârı

Ölseydim eğer seninle hemdem.

Mâder fakat istemez ayırmak.

İster seni kendisi kayırmak.

Ey mâder-i mihribân ne dersin,

Hiç kaldı mı firâka tâkat?

Feryâda niçün kıyâm edersin?

Hâline âmân nedir o haşyet?

Sabret kuzunu alır gidersin;

Havf-ı halcân bulur nihâyet.

Hep î'ş-i safâda âdet üzre,

Geçsin gününüz sa'âdet üzre,

3.5.4. Bir Manzara-i Ulviyye

On yedi yaşında bir genç hab-gâhında firâş-ı istirâhate uzanmış, nasiyesinde bir parlaklık var ki hiddet-i zekâsına, gözlerinde bir uyanıklık var kiâfiyet-i vücuduna delâlet eder. Yattığı yerde hiçbir söz söylemeksizin yalnız ara sıra kollarını tahrik ederek karşısında bir ferah-ı tıfılâne ile oyuna dalmış iki yaşında bir sabinin terennümâtını istima', harekâtını temâşâ ile meşguldür.

Genç ile sabinin müşâbehet-i simâlarına, ittihad-ı renklerine bakanlar iki birader olduklarına hükmederler.

Genç için ne saadet ki ömrün bin türlü mihen ve meşâkkına mukabil bir medâr-ı teselli olmak üzere hüsn-i terbiye vetalimiyle meşgul olacağı ufacık bir birader can-beraberin ümitler içinde perver-şebâb olduğunu görüyor!.. Bundan dolayı olmalıdır ki vaz'ına halel getirmeksizin bazen nazarını simet-i a'lâ'ya tevcih ederek iki dudağının etrafından bir lem'a-i ibtisâm gösteriyor!..

Sabi için bahtiyarlık ki tarik-i hayat içinde tesadüf edeceği müşkülât tâkat-fersâyı kendisine mümkün mertebe teshil edecek bir hâmi-i müşfik'in, bir ikinci pederin parlak bir istikbale tekarrub ettiğini hissediyor!.. Bundan dolayı olmalıdır ki önündeki kâğıt parçalarıyla oynarken gâh gâh biraderine atf-ı nazar ederek güftâr-ı mübhem medlûlü ancak kendisine malum olan terennümât-ı tıfılânesiyle i'lân-ı meserret ediyor.

Heyhat!.. Genç dediğimiz o bedbaht, firâş-ı istirahat ihtiyarıyla uzanmamış, felek onu bir dâ-i devâ nâ-pezîr ile esir pester-i melâl etmiş. Cebînindeki parlaklık muncemid olmuş bir nur-i zekânın donuk bir timsâlidir. Gözlerindeki uyanıklık mün'adim olmuş bir kudret-i nutkiyenin tercümân-ı infî'âlidir!. Ara sıra meyl-i ibtisâm ile bir memnûniyet-i mevkûte gösteriyor. Kim bilir ne içindir?

Karşısındaki sabi.. o masum melek bu hakikatı nasıl idrak etsin. Ya bizde bu hikmeti nasıl idrak edelim ki bu ufacık vücut bir aralık birden bire yerinden kalkıp büyük kardeşinin yanına gidiyor, mini mini elleriyle biraderinin yüzünü gözünü okşadıktan sonra cebinden çıkardığı bir şekeri o bedbahtın.. o kendisine mürebbi ve hâmi olması lazım gelen bi-çarenin ağzına götürüyor.. Öteki de bu hediye-i masûmâneyi. Bu taltif-i melekâneyi bir hazin tebessüm ile hüsn-i kabul ediyor.

3.5.5. Ah Nijad

Edeydim hane-i çeşmânemi meşhûn gubârından,

Düşeydim lücce-i hîcîye âğûş-ı mezarından!

Ne hikmet var bu işte? âh! kimden sorsam öğrensem..

Ziyân gördü vücûd-ı bi-zebânın rüzgârından,

Seni devrân düşürmek istiyordu, intibâhınla

Onu evvel düşürdün sen nigâh-ı itibârından!

Ne ma'nâlarımı işrâk ettiği, hep şimdi fehm ettim.

O dalgın gözlerin endîşe-i hikmet medarından.

Sabâhın düştü bir deycûr-i bi-pâyâne mahvoldu

Ne şöret bekliyorken ben tecelli-i bahârından!

O solmuş gül ki düşmüştü lebinden ihtizârında,

Bana bir yâd-gâr-ı sermedi kaldı baharından!
 Bekâ-yı nâm ile dünyada ömr-i zi bekâ buldun,
 Tecerrüd eyledin gerçi hayât-ı müste'ârından.
 Büyüktü kudretin takdîr-i mâhiyet-i eşyâda,
 Seninle hem meziyyet kimse yok gelmiş tebârından!
 Yıkıldın hâk bir ser kaldın amma künbed-i kabrin
 Mücessem bir lisândır bahseder ı'zz-ı vakarından.
 “Düşünsün ağlamak bir kâr-ı âcizdir!” demişsin sen,
 Haber verdi bir kuş ki gelmişti civarından.
 Nasîbi ağlamakmış tâb-ı mahşer ağlasun yansun,
 Bırak yavrum ne istersen eb-i hasret-güzârından?
 Nijad.. ey hasret ruhum! Kavuştursun bizi Artık
 Temenni eyle rahmâniyet perverdigârından..!

3.5.6. Makber

Ey zâir-i i'tibâr perver
 Seyret ne güzel durur şu makber!
 Yalnızlığı hoş-nümâ değimli?
 Ya sâdeliği değil mi dilber?
 Gâyetle hazîn iken o toprak
 Üstünde yakışmamış mı mermer?
 Nâfında biten nihâl-ı gül-biz
 Bak bak ne kadar lâtîf manzar!
 Olmazmı nazar rubâ-yı vîcdân
 Nezdinde o mevc uran çemenler?

Virmiş ona başka bir letâfet
 Pişindeki serv-i sâye göster.
 Düşse bu kadar düşer muvâfık
 Bir zille ziya-yı mihr-i enver.
 Seyret bunu görmedinse şâyed
 Mahzûnluk içinde şâd bir yer.
 Söyle hele pek güzel değil mi,
 Şu serv ü nihâl-i kabr yek-ser?
 Hepsinden ânın güzeldi eyvah
 Altında yatan zavallı duhter!

3.5.7. Yad Et

Vaktâki gelip bahâr... Yekser
 Eşyada ‘âyân olur tegayyîr;
 Vaktâki hezâr-ı aşk perver
 Yapraklar ile edip tesettür
 Bilmem kime karşı hasretinden
 Başlar nev-hâta bi-te’ahir
 Kıl göyüzünün letâfetinden
 Sâfiyet-i aşkımı tahattur
 Yâd et beni bir dakika yâd et!

Bir leyl-i sükûn nemâda tenhâ
 Oldukça neşîminin serâb
 Kold-ı çeşmini ‘atf-ı semt-i balâ

Sevdâlar içinde nûr-i mehtâb
 Oldukça derûnunâ gamm-ı efzâ
 Eyle o geçen demi tezekkür
 Pîş-i nazarında sath-ı deryâ
 Ettikçe temevvic ü tenevvür
 Yâd et beni sâkitâne yâd et!

Vaktâki sabâha karşı nâgâh
 Bir zevrak içinde tek bir insan
 Hasretle çekip bir ateşin âh
 Titrek ses ile olur gazel-hân
 Ol âh hazîn âşîkâne
 Ol gamlı terâne-i tahassür
 Bî şübhe edince kalb u câne:
 Îcab te'essür ü tekeddür
 Yâd et beni gizli gizli yâd et!

Bir kalb-i rakîk-i nâ-tüvânla
 Firkatte ne çektiğim bilinmez!
 Hicrânla, sitemle, imtihânla
 Amma ki vefâ-yı dil silinmez!
 Sevdimse seni bu yolda sevdim
 Sensin bana mâye-i tefekkür!
 Ettikçe lisânım üzere dâim

Ezkâr-ı muhabbetin tekerrür

Yâd et sende gâh yâd et!

Vaktâki hulûl edip de eylül

Müsteğrak-ı hüzn olur tabiat;

Vaktâki bir iğbirâr-ı mechûl

Eyler dilini esîr-i kasvet

Seyret o sehâbeyi semâda

Ettikçe hazin hazin takdir

Bir rikkat ile hılâf-ı âde

Şâyet ola yaşla gözlerin pûr

Yâd et beni ol zamanda yâd et!

Vaktâki durup şu kalb-i gamnâk

Toprakta nihân olur vücudum;

Vaktâki dolup dehânıma hâk

Şevkinla tamam olur sürüdüm;

Tenhâ gecelerde bir hayâlet

Manzûrun olunca bit-tehayyür

Yum çeşmini bâ kemâl-i rikkat

Bedbahti-i aşkım et tasavvur

Yâd et beni gamlı gamlı yâd et!

3.5.8. Takdir-i Elhan'dan [1]

Her şâir-i hakikide olduğu gibi sizde dahi âsârı meşhut olan füyûzât-ı ulviyye mücerret tabiatın ihsanıdır. Hepimiz o tecellizâr kudretin birer acemi şâkirdiyiz.

(Hepimiz) tabiri içinde –şîir ile şâiriyet gibi biz-zat ve bil-izâfe kînâtı muhit olan iki büyük tecelli-i kudreti kâffe-i a'lâyik-i ulviyesinden tecrit ile mahiyyât-ı tenâhi-yi nâb-zîrini birkaç kelime ile tarif ve tahdîde muktedir olan- esâtize-i ı'zâm elbette dâhil değildir. Bu tabir yalnız elvâh-ı hayâliyesinin elvânını mesela bir şafak bulutundan, ziyâsını bir seher yıldızından, gölgesini bir şâm-ı garîbânedan iktibâsa- terennümât-ı muzdaribânesi bir cûyibârın çağlításından, nevhât-ı şâikânesini bir derenin iniltisinden ahze çalışan- bir gece kuşunun kanadı altına ilticâ ve yahut bir kabir çiçeğinin reng-i inkisârı içinde ihtifâ arzu edecek kdar sükûn ve mahviyete mail iken güneşi matla'-ı kabzında durdurmak, cenneti rûy-i arza getirmek gibi hired-güzâr ruh fersabir takım emellerle dâima zâr-ı bi-karâr olan bedbahtlara râci' dir ki onlarca şîir had kabûl etmez, zerrâtından şümûsa kadar her güzel şey şîirdir. Şa'sa'alara müstağrak nevrûz-ı kâmirâniyet sükûn âsâyış fermâsıyla zulumâta bürünmüş bir fırtına gecesinin heyecân-ı dehşet efzâsı beyrinde şî'riyetçe evvelkinin rengin ve lâtîf ve nazık, ikincisinin mağmûm ve şedid ve bülend olmaktan başka bir farkı yoktur.

Bazen kadîd olmuş bir çiçek bir hadîka-i nev baharı kadar kendilerine ifâza-i hayât ifkâr eder. Bazen yıkılmış bir mezar ilhâmât-ı ulviyelerinin bir kenz-i lâ yefnâsıdır. Ma'sûka-i rûhlarını hayâllerinde kendileri yaratırlar. Cismâniyetini nûr-i şafaktan, reng-i bahârdan, hande-i ma'sûmâneden, rûhâniyetini hüzn-i seherden, girye-i şebâneden, hiss-i âşıkânden terkîp ve tekvîn ettikleri halde mülkiyette istedikleri derece-i kemâl-i îsâle muktedir olamadıkları için muzdariptirler.

Evet! onlarca her güzel şey şîirdir. Ormanlarda kuşların hazin hazin ötüşü, derelerde suların latîf latîf çağlayışı, hatta dağlarda kavalların garip garip aksedişi şîir olduğu gibi bir sühanverin, bir mûsikî perverin akvâl ve nağamât-ı mevzûnesiiçinde tabiata muvâfık, ervâha nâfiz ve müessir olanlarda şîirdir.

Her mevzûn ve makfilerde şîir olmak lazım gelmez. Her şîir mevzûn ve makfi bulunmak iktizâ etmediği gibi.. ancak her şîir Cenâb-ı Hakkın tabiat-ı eşyâda yani cemâdda, nebâtta, tuyûrda, vühûştta, yerde ve ale'l-husus insan-ı manevide (ki fitrat-ı beşerde demek isterim) gösterdiği bazen garîp, bazen latîf, bazı vakit müthiş, bazı vakit menfûr ve fakat her halde câlib-i dikkat ve hayret olmak zere gösterdiği evzâ' ve etvâr ve hasâyis ve ahvâle muvafık veya hiç olmazsa mütekârib olmalıdır.

Şâirler içinde tabiatı taklîde sa'yedenlerdir ki mesleklerinde dâima müterakki olup giderler. Tabiat gibi bi hâce-i bedi' dururken şundan bundan te'allüm-i şîir etmeye

tenezzül mü edilir?!.. fakat tabiatı taklit etmek, yani manâzır-ı tabi'iyesindeki gizli gizli bir takım güzelliklerden, dakîk dakîk bir çok nefâsetlerden tereküp ve teşekkül eden âheng-i umûmi-i letâfeti elvâh-ı şâiranede irâ'e ye muvafakiyet ziyâdesiyle mişkündür. Bir şairde hay3al ne kadar cevdetli. Nazar ne mertebe kuvvetli, karîha ne derece vüs'atli olursa olsun hattâ hâme-i çire destânesi şehperden, tâvustan ma'mûl, midâd-ı feyz mâyesi, yâkût-ı müzâbtan, gubâr-ı elmâstan mürekkep dahi olsa yine bir grup levhasını o elvân-ı dil-firîb ile ile şiirinde nakış ve tasvîre muktedir olamaz. Onun içindir ki: hepimiz, tabiatın birer acemi şâkirdiyiz, demekle kendimi değil, ancak szizin gibi sâlikân-ı nev-meslek-i edebe min gayri had bir imtiyâz vermeye cesâret ettim.

3.5.9. Yakacık'ta Akşamdan Sonra Bir Mezarlık Alemin

Bir şebti köyde âzim-i geşt ü güzâr idim

Ahyâya dûr-geşte vü emvâta câr idim.

Metrûk bir mezarlık idi meskenim benim

Yalnızca anda hâk-nişîn-i mezâr idim.

Topraktı her mezâr-ı fakîrâne bî-ruhâm

Fakrım ile ben de zâir-i zî-ibtisâr idim.

Cismimle çun alâmet-i makber sükûn-nümâ

Fikrimle lîk muztarib ü bî-karâr idim.

Vahşetle hâzirûn nazar-endâz idi bana

Zîrâ ki içlerinde garîb-üd-diyâr idim.

Etrâf pürdü nâle-yi guûk ü hezâr ile

Lâkin sükût-i mevkîe ben gûş-dâr idim!

Giryân idim; fakat gözüm âzâde-yî dümû'

Yoktu lehimde nâle.. fakat nâle-kâr idim!

Çökmüştü ol kadar dele bâr-girân derd

Kim âh çekmeyi bile bî-iktidâr idim

Andım o bî-vefâyı garîbâne ağladım

Geldi hayâli dîde-yi giryâne ağladım!

Ârîydi gök nümâyîş-i reng-î sehâbtan

Envâr akardı her tarafa mâh-tâbtan.

Samt ü sükûn o mertebe hâkimdi mevkie

Kim muztaripti bende olan ıztırâbtan!

Benzerdi gâh o ses ki gelirdi baîdten

Ol savta kim tahassul eder âsiyâbtan.

Leylin rutûbeti geçerek tâ zemîne dek

Bir bû-yi uhrevî duyulurdu türâbtan!

Dehşet bulurdu dil müteharrik zılâlden

Emvât kaldırırdı serin sanki hâbtan!

Atfeyledim derûna nigâh-i tahassürü

Duydum şu gizli nâleyi kalb-i harâbtan:

“Var mıydı kimse bende olan derde uğramış

“Şunda huzûr içinde yatan şeyh ü şâbtan?

“Ammâ yine bu derd iledir zevk u lezzetim

“Kurtarma ey Hüdâ beni bu iktirâbtan!”

Andım o bî-vefâyı garîbâne ağladım

Geldi hayâli dîde-yi giryâne ağladım!

Semtin sükûn ü zulmeti artardı dem-be-dem;

Gûyâ çekerdi ka’rına doğru bizi âdem.

Dehşetle doldu hâne-yi kalbim fakat yine

Asla hayâl ü hâtırına gelmedi nedem.
 Nâ-geh teccessüm eyledi karşımda bir vücûd;
 Bir kahramân-ı işve, mehâbetli bir sanemi;
 Emvâc-ı nûr vâri vücûd-i lâtifini
 Örtterdi nîm sûtire-yi beyzâsı hem-be-hem.
 Müthişti gözleri, deheni lerze-dâr-ı hışm
 Giysisi târumâr idi, ebrûları be-hem.
 Nûr-ı nigâhı berk-i belâdan nişân idi;
 Seyyâl bir alevdi lebinden çıkan sitem.
 Ref eyleyip hevâya tehevvrle bir elin
 Takrîb ederdi nezdime kendin kadem kadem.
 Ettim kıyâm düşmek içün pâ-yi kahrına
 Eyvâh!..Uçtu gitti o nûr-î semâ-harem!
 Andım o bî-vefâyı garîbâne ağladım
 Geldi hayâli dîde-yi giryâne ağladım!

3.5.10. Zemzeme

Lakin neye mahv etti ol genci felek bilmem
 Ol genci ki etmişti her yolda hüdâ-i mükerrerem
 Ahbabı tutar sandım birkaç gececik mâtem
 Baktım ki giden gitmiş dünyadakiler haram,
 Devran yine ol devran ‘âlem yine ol ‘âlem

 Ol zata tahassürle sandım ki zaman ağlar
 Umdum ki yüzü subhun bir reng-i hazîn ağlar

Gördüm ki güneş doğmuş pür hande bütün ağlar

Bülbüller öter pür neşe-i sular çağlar

Devran yine ol devran ‘âlem yine ol ‘âlem

3.5.11. Bir A’mâ Çocuğun Tahassürü

İşitiyorum ki: güneş pek güzel.. çay kenarında suyun üzerine doğru sarkan çiçeklerin manzarası pek latîf imiş. Nazik nazik öten kuşların, havada böceklerin uçuşuda görülecek şeylerden imiş!

İşitiyorum ki: geceleri gökyüzünde gizli ışıklar görünürmüş.. Dalgalar gibi hazin olan deniz içinde dahi beyaz yelkenli gemiler akıp giderlermiş!

İşitiyorum ki: çiçeklerin renkleri râyihalarından letâfetçe daha bâlâ imiş. Dereler, dağlar, çayırklar, sular, ormanlar, hususiyle fecir zamanları o kadar latîf, o kadar şirin imişler ki bu kadar azamet-i ihtişâma karşı insan zânûzede-i zemin-i hayret olmak lazım gelirmiş!

Lakin ben ne o gürültüsünü işitmekte olduğum denizi, ne o güzel meyveleri, ne kuşları, ne aydınlığı göremediğimden dolayı müteessif değilim.. Hayır Allahım! .. hayır!.. şu fânî âlemin letâfetinden hiç biririsini arzu etmem illâ Heyhât! ... anneciğimi göreydim!....

3.5.12. Hugo’dan

Gördüm gezinir çimende cânân

Zülfü dağınıktı pâyı uryân

Sandım ki peridir ol semenber

Sordum ki gelir misin beraber

Bakdı bana bir yamân nazarla

Bir hâlet-i infi’al eserle

Ülfet demirdi –dedim- âmân bu

Gülgeşt edelim gel ey perî-rû!

Tahrîk-i kadem-i kulûb nihânı

Etti yine bir nigâh-ı sâni.

Âldı beni bir tefekkür ol ân;

Bülbüller öterdi şâd-ı ferhân;

Okşardı kenâr-ı bâğ-ı cû ler;

Gördüm geliyor o mâh-peyger ;

Vechin kapamış saçıyla amma

Olmakta tebessümü hûydâ.

3.5.13. Nijad Ekrem'den

“Zavallı Baba”

On on iki seneden beri pek yakın vakte kadar görürdüm: Yazın -Boğaziçinde ise- ekseriya Tarabya'da, Kalender'de yeni köy caddesinde – Büyük Ada'da ise- ekseriya büyük tur yolunda, hristos çamlığında, ma'den ve Âyâ Nikola civârındaki kumluk sâhillerde, hemen dâimâ tenhâ mevki'lerde, kışın Beyoğlunda, ekseriyâ Nişantaşı, Şişli cihetlerinde, bazen Taksim bahçesisinde, Taşkışla önünde Gazhaneye giden o tenhâ yolda, ara sırada köprü üzerinde daima beraber görürdüm.

Son zamanlarda bunlar –biri artık ihtiyarlık çağına varmış diğeri ise sabâvet mevsimini geçirerek ahd-i şebâbın devre-i ûlâsına henüz girmiş- iki vücut idi ki biri birinin gölgesi gibi biri birinden ayrılmazdı.

Üç beş sene mukaddem bir tesâdüf bunların baba ile oğul olduklarını bana bildirmişti. Ondan sonra her tesâdüf ettikçe hâl-ı hareketlerine, muâmelelerine bir hiss-i takdir ve tes'îd ile dikkat eder oldum.

Baba, senelerden beri it'âb olunmuş bir beynin endîşe-i muhakemât rû zümresini tercümeden ârtık tamamıyla âciz görünen, yorgun dalgın, hûn alûde gözlerinin bakıyye-i nûr-i hayâtıyla ikide birde oğlunun oğlunun vücudunu tekmîl-i ihâta etmeye çalışır.. Oğul bu temâsın nûr-i iştiyâk ile okşandığından mütehassıl mahzûziyetini imâ eden mağrûr bakışlarıyla etrâfını süzerek yoluna devam eder.

Renkleri birbirine benzemez: Baba sarı oğul ise karaya yakın kumraldır. Fakat müfrit denilecek bir asabiyet-i mizâç, bir cidiyyet-i mişvâr, bir ibtilâ-yı tefekkür gerek babanın, gerek oğlunun, hususan oğlunun sîmâ-yı hazin hayatında muntabı'dır.

Bunlar az lakırdı ederler. Lakırdıya en evvel başlayan da mutlaka babdır. Konuşurlarken pek nadir olarak ikisininde mağmûm çehrelerinde – kat kat muzlem bulutlar altından fırlayan şimşek gibi-hafif birer em3re-i ibtişâm görünür ki derhal zâil olur.

Babada oğla karşı mevcûd olan ibtilâ-yı ezeli-i ruh, bir âlâka-i ebediye-i kalbiye hiçbir nazar-ı dikkatten mestûr kalamayacak derecede şiddetli ve ateşlidir. Bunun o yorgun, o dalgın nazarlarının bakıyye-i nûr-i hayatında dembedem nemeyân olan inkisâr-ı bî-tâbı, bunun o seri’u’l-intifâ ibtisâmatında gizlenmek isteyen ârzû-yu bedîhî-i bükâ îmâ eder ki kemterin ve Nâ-tüvân bir emel-i hazîn ile kakhâr-ı bi-emân bir endîşe-i haşîne, ma’reke-i hîcâ olan ruh ve kalbi dâimâ hunçegân-ı infî’âl’dir. Ma’amâfih oğluyula daima beraber bulunmak onu mes’ûd eder gibi idi.

Şimdi biraz vakitten beri artık bunlara hiçbir yerde tesâdüf etmiyorum. Bu Mart ayı içinde bir sabah Büyükada’nın hristos ormanına Diyaskilos’tan çıkarken ihtiyar babayı yalnız olarak gördüm. Elindeki kalın bastona dayanarak yokuş aşağı ağır ağır iniyordu. Renginin uçukluğu harekâtının betâeti, halsizliği. Mecâlsizliği ile beraber simâsının keder âlûdeliği, siyahlara müstağrak kıyafetinin perişanlığı kendisinin hastalığından ziyâde musîbetzedeliğini hatıra getiriyordu.

Bu zavallı babayı bu hale getirecek ne olabilirdi?... Bunu düşünmeye vakit kalmadı. Karşı karşıya geldik. Kendisini bir eşnây-ı kadîm gibi selamladım. Bu gördüğüm hiss-i mukâbeleden cesâret alarak –bilemem nasıl bir ârzû-yu tefahhusun ibrâmıyla- :”küçük refîkinizi bu gün beraber âlmamışsınız..” dedim.o ânda zavallının her vakitten pek ziyâde kızarmış gözlerinden fırlayan iki büyük katre-i teesür sapsarı çehresinden aşağı yuvarlanırken bana cevap verdi:

Nijadı mı soruyorsunuz?.. o öldü..!

3.5.14. Bir Kuş

Nereden uçmuş? Zavallıcık.. bir kuş!

O kedernâk, o sâkinâne duruş

Bana bak hiş! Sakın kaçıp gitme.

-Böyleyim ben- dokundu rikkatime.

Münkesirsen benim de var elemim..

Gel, yakın gel! Seninle dertleşelim.

Ne içindir gönlüceğin meksûr?

Mütehassir benim gibi meftûr

Bunu ben etmek isterim tahmin:

Bu yerin sende bir garibi misin?

Dertliyim ooh! Bakma güldüğüme

Yokmu rûhunda bir hazîn nağme?..

Söyle ben anlarım lisanından:

Ne zaman düştün âsumanından?

Bu sükûtun yakışmıyor söyle:

Yaşamak pek mi güç tehassürle?..

Sana, lâkin, bütün ufuklar açık..

Pek sıkıldınsa âsumânına çık..

Duracaksın sebab ne, rencîde?

Hiç kalır mıydı hâk süflîde

Uç bu berzahdan oynasın kanadın.

Âh! Olaydı kanatları Nejâd'ın?..

Vuruyor işte kalb-i mecruhum;

İşit, ey kuş! Ne söylüyor ruhum:

Mütelevvin sema bu yerlerde,

Neş'esiz ekseri seherlerde..

Müntehî dâimâ hazâna bahar.

Soluyor hep açılmadan ezhâr.

Mütehavvil ve bi-bekâ her şey..

Rûha râci' kederse peyderpey.

Bize hayretmeyen bu gülşende

Gezelim kehkeşânı, hoş me'men..

Kaçalım sende bende kurtulalım.

Zevk-i rû'yâ-yı sermedi bulalım.

Olalım her beliyeden sâlim;

Uçalım âsumâne dönmeyelim!..

3.5.15. Hûlyada Bir Temâşâ

Gördüm felekte bir şeb bir dilnişin temâşâ

Kim müstemir gönülde te'sîr-i şevki hâlâ

Bir şeb ki benzemişti aks-i fer-i kamerle

Bu şîde-i sefîde yekpâre sath-ı deryâ

Yalnızca bahre çıktım üç müydü beş mi sâ'at

Ol âlem-i safâyı şaşdım görünce tenhâ

Zorukça mı braktım kendi hevâsı üzre

Etti sular emlece tahsîs-i simet mecrâ

Menzûr idi âçıkdan başka letâfet üzre

Deryâ-yı nûr-perver, mehtâb-ı leyle pîrâ

Sâhildeki emâ kin olmakta bahre âhis

Bir resm ederdi teşkîl gayet bülend-i pehnâ

Ârîdir ibr-i gamdan rûy-i semâ-yı Enver

Bir nev-arûs-i hüsnün vech-i müniri âsâ

Ol vech-i bâ-safâda dürdâne-i serkeşe

Benzerdi âsumânda ba'zen nücûn-i zehrâ

Leb-i teşnigân-ı aşkı reyyân-ı hüzn iderdi
 Bir çeşmesâr-ı sevdâ olmuşdu bedr gûyâ
 Herhangi seviye baksan eylerdi hak tecelli
 Bir hayret-i sükûna dalmıştı cümle eşyâ
 Meşhûd idi serâser halinde vasf-ı cennet
 Nev-kisve-i şebâbe girmişti pir dünyâ
 Lâyıktı reşşin ideydi bâlya arz-ı süflâ
 Şâyan idi bakaydı hasretle zeyre bâlâ
 Böyle akıp giderken nazara kenân-ı etrâf
 Yâd-ı zâne peyrav, âb-ı revâne hempâ
 Karşımda zâhir oldu bir kâh nezdimde
 Bir rûzinende kâhin bir çehre-i dilâra
 Hûlyâ nasıl tasavvur eylerse öyle ulvi
 San'at ne türlü tasvîr eylerse öyle zîbâ
 Eşkâl-i hüsn-i pâki mer'iydi pek musarrah
 Yoktu meyânımızda çokluk mesâfe zîrâ
 Mahzûndur ol-kadar kim vaz'ı sükûn nemâsı
 Bir heykel-i tehassür dinse olurdu ahrâ
 Vechinde aks-i mehtâb titrerde gösterirdi
 Nûrun ziyâyâ karşı aczîn sarîh ve ra'nâ
 Bir levi zî hayâta mânend idi o manzar
 Kim mutlakâ olurdu bakdıkça hayret efzâ
 Dirdim ki avdet etmiş zâhir dem-i esâtîr
 Etmiş bu yerde ârâm nâhîd-i âşve pîrâ

Yâhûd ki naklolunmuş firdevsden cihâne

Bir kasr ile içinde bir hûr-i nur-i sîmâ

3.5.16. Tahattur

Bir çiçek gibi geldim geçtim. Kırdaki otlar gibi kurudum. Bir bî-çâre âlem neye geldi? Yürekleri zehr-i âlâmın merâretleri içinde olanlara hayat niçin verildi?...

Bu cümle-i edebiye Chateaubriand'ın "Atala" sındadır. "Atala"yı tercüme ettiğim sırada hafızama kazılmış gibi yerleşmiş olan bu şiir mensûrû kırlarda, dağlarda Nijad ile birlikte gezerken ekseriyâ tizkâr ve tekrâr ederdim. Nijad'da her defasında buna itiraz eder ve derdi ki: "Aleme gelipt de bî-çare olmayan kimdir?.. İnsan olarak doğup da yürek zehr-i âlâmın acılıklarından vâreste bulunmak nasıl olabilir?. Ve birde kable'l-hayât yürek zehirlenemez ki (Bunlara hayat niçin verildi?) demeye mahal olsun..."

Geçen bir sabah adanın kırlarında –artık Nijad ile değil, o vücûd-ı fânî'nin hayâliyle birlikte-geziniyordum. Bir noktaya geldim ki karşım, sağım, solum, her yanımda çiçek kesildi. Evet, rengârenk, tâze, nâzenin bahar çiçekleri ki bir sermesti-i bahtiyârî ile pürhande-i neşâd kaynaşıp duruyordu. Bunları görünce " Bir çiçek gibi geldim geçtim, kırdaki otlar gibi kurudum. Bir bî-çare âleme neye geldi? Yürekleri zehr-i âlâmın merâretleri içinde bulunanlara hayat niçin verildi?.." sözleri lisânımdan bilâ-ihitiyâr dökülüverdi.

Âh Nijad –dedim- sen olaydın şimdi yine i'tirâza kıyâm ederdin. Fakat bugün i'tirâza artık hiç mecâl yok.. Bunun ne kadar münâsebetli, ne kadar mutâbık-ı hakikat bir söz olduğunubir taraftan senin mazhariyet-i garîbânen, diğer taraftan benim tecelli-i bedbahtânem şâhit.

Evet, Nijad! Sen bir çiçek gib gelip geçmedin mi?.. Bende bu gün zehr_i âlâmın merâretleri içinde kalan hayâtı niçin bana ihsan ettiğini Hâlıkımdan sormuyor muyum?...

O hükm-i şâirânede senin mazhariyetine münâfî düşen yalnız şu ki: fi'l-hakika sende bir çiçek gibi geldin geçtin.. Âncak bir zavallı çiçek kadar olsun bahtiyâr olamadan geldin geçtin. Bu nazlı çiçekler bu gün ne kadar beşûş, ne kadar mes'ûd iseler dün, evvelki gün de öyle idiler... yarın, öbür gün.. daha öbür gün de yine öyle mes'ûd olacaklar. Ya sen Nijadcıgım? Ya sen? Yazık ki sen şu bahar çiçekleri kadar bahar-ı şebâbından bir nasip alamadan geldin geçdin.. değil mi zavallı Nijadcıgım?..

3.6. Abdülhak Hamid

Şiir ve edeb nâmına ebediyetle yaşayan Hamid'in târih-i tevellüdünü yazamayacağız. Diyebiliriz ki Hamid, altı asırlık hayât-ı edebiyenin nasıl mevcûd müselsili ise belki altı yüz asırlık bir imtidâd-ı velvele-i dâr'ın yine öyle bir mevcûd-i zî-irtihâli kalacaktır.

Evet, Hamid 699 da doğmuş, 1327'de isbât-ı mevcûdiyyet etmiş bir dehâ'dır. Çok değil bu dilsiz memlekette ilk şiiri biz Hamid'ten işittik.

Bizim öyle Hugo'larımız, Lamartine'lerimiz, Theophile Gautier, Laconte De Lisle'rimiz yoktur. Hılkâten "Eğer maksûd eserse mısra'ı berceste kâfidir" diyen kanâatkârlığımızla Hamid'ten başkasını istemesek de olur, biz Hamid'imizle iftihar ederiz.

Hamid'in ilk tasvîr-i bülendi, bi-hoş ölü gözlere çizdiği Sahrâ'sıdır. Hamid burada bir giyotin tarâka-i anîfesiyle bütün kuyûd-ı atıkayı, Nâci'nin filiz verdirmek ve bazıların -bir hissi istirkâbla- terbiye etmek istediği şecer-i zakkûmu kökünden koparmıştır.

Hamid, hayâtı hayâlinin şa'saa-i elvânına saran ince, rûhfirîb bir zıyâdır. Kâinâtı haşmet-i hayâli karşısında sönük ve ruhsuz bulur, kendi hüviyetinde temâşâ eder. Eserlerinde derin ve yüksek bir gurur ile enâniyetinin tehakküm-i fevka't-tabiiyesi görünür. Fuzûli nasıl hissiyâtının kınalı parmaklarıyla kalbini çalmış, Nedîm kelimelerden saraylar yapmış ise Hamid'de bu eski, hurda bekâyâyı, Şeyh Gâlib'in enkâz-ı mahmûmunu tasfiye ile dehâsının temâsîl-i âliyesinde istihdâm ederek, yeni bir sanat, yeni bir sîmâ yeni bir hüviyyetle mazinin burc-ı istikbâline, istikbâlin mâzî-i kalbine i'tilâ etmiştir.

Hamid histen ziyâde yıldızlarla konuşan hayâlinin, gölgeler, hafâlarda dolaşan efkârının adamıdır. Onun için ekser eserleri kâbil-i temessül değildir. Bir şimşek nasıl parlar ve sönerse Hamid'te öyle, asırlarımızın bir şebtâb-ı zulûmâtıdır.

Sahra, Ölü, Bunlar Odur, Makber, Tezer, Eşber, Nesteren, Kahpe Yahut Bir Sefile'nin Hasbihâli, Hacle, Duhter-i Hindu, Tarık bin Ziyâd, Sabır ve Sebât, İçli kız, Zeynep, Mâverâ-yı Aşk, daha birçok meteferrik eş'ârı ve ahîren tab' edilmek üzere bulunan (İlhân)'ı külliyyat dehâiyettir.

3.6.1. Tarık'tan Bir Parça

Bundan altmış altı sene mukaddem, yani hicretin yirmi altısında Mısır ile İskenderiye hâkimi Abdullah bin Sa'd bin Ebi Serhî Afrika'yı fetih için asker sevketti. Husemâmız ne derse desin hepsi türrehâttır. Biz tarihimize bir manzara-i fütûhât namı verebiliriz. Afrika o zaman Roma Kayseri'nin idaresimde idi. Trablustan şu bulunduğumuz Sebte Boğazı civarında bulunan Tanca'ya kadar yayılıp giden iklimin hâkimi Çerçiz yüz bin neferi mütecâviz bir ordu ile mücâhidîn-i islama setrâh olmak ister, Sebitte civarında kırk elli gün muharebe ederler. Çerçiz ne kadar sühûletle asker tedarik ederse tuttukları mahal islam memâlikine ba'îd, merkez-i hılâfetle muhaberede bi't-tabî' munkatî' bulunduğu tûl-i emel nisbetinde mesafeler katederek vurûd eden mücâhidîn ordusunun da istimdâd etmesei o kadar müdtehîl olmuş olur. Bunun netâyic-i tabî'yesinden olarak git gide bizim tarafta za'f-ı fütûr alâmetleri zuhûr eder. Düşmanın fırsatı ne yolda iğtinâm ettiğini size nasıl şerhedeyim? Ordumuzun makarrı bir şühedâ mahşeri olmuş idi! Büyük bir sahrâda hicret ber-âhiret olmuş kırk elli bin kadar cenâze nasıl gider? İşte mücâhidîn ordusu o hali kesbetmişti. Hâneleri kehf-i inzivâ, pencerlerine siyah perdeler çekilmiş, kapıları duvar kesilmiş, mescitleri ziyâret-gâhları, meclisleri, mesireleri, mehbesleri, sarayları, pazarları hâlî ender hâlî, samt-ı sükûnette kabristan haline gelmiş bir büyük ma'mûre-i medeniyet tasavvur ediniz. İşte mücâhidîn ordusunun mâtemîni tutan merkez-i hılâfetin hâlî o merkezde idi. Âhâlinin cezîretü'l-arap'ta döktükleri gözyaşları mücâhidîn'in bir beriyyede döktüğü kana iltihâk edecek râddelerde idi diyebilirim.

Bu menhûs iklim yediği yetim hakkı, içtiği mazûm kanıyla haşre kadar lekedâr addolunsa sezâdır. Ashab'tan Abdullah bin Ömer, Ukabe bin Nâfi' bir fırka muvahhidîn ile firâr ettikleri sırada imiş ki Abdullah bin Zübeyir, ecel-i kaza gibi habersiz havârik-i felekiye gibi nâgeh zuhûr, sarsar-ı belâ gibi kum deryâlarını hurûşân ederek maiyetinde bir cemm-i gafîr, serdar-ı bedbaht Abdullah bin Sa'd'ın muharebede tuttuğu mevkinden nemâyân olur.

İşte kütüb-i vakâyi' de Harbû'l-abâdile alan cihâd-ı meşhûr o mevki' de vukubuldu. Hizmet-i yek vücudânede Çaryâr Hazretlerinin veresesinden bulunan bu dört serdâr-ı fedâkâr, keff-i gayretlerinde hâme-i seyf-i nusret, manzûme-i fütûhat olan Arap tarihine bir zafernâme daha yâdigâr eder ki öyle bir zafernâme haceru'muallak'ta mahkûk olsa revâdır. Çerçiz dediğimiz sedâr-ı berberi İbn-i Zübeyir elinde hayattan beri

olur. Erkânı ile maiyeti ise ekseriyet üzere esir edildiğinden âmâl-i müsâlemet muvakkaten husûl bulur. Bundan bir müddet sonra Yezid bin Muaviye bin Süfyan zamanlarında da Mısır hakimi olan Ukabe bin Nâfi' Afrika'ya geldi. Sirin'i, Kartaca'yı, Tunus'u zabdetti. Kırvân namıyla malûmumuz olan şehri bina ettirdi. Ne büyük eser! Tahrip değil inşâ etmiş! ne büyük zafer! Atlas dağlarının cenûbuna doğru şetâbân olur. Sûs memlekti sahiline nüzûl eder. İbn-i Nafi'in Kanarya adaları mukabilinde, zabdettiği azametli iklimin sahilinde, devesini bahr-i muhîte sürmek istediği ve sonra bir denize birde gökyüzüne tevcih-i nazar ederek askerinin rûy-i deryâda yürüyebilmesi için, şeriat-ı islâmı kutbeyn-i arza îsâl etmek va'diyle, Cenab-ı Hak'tan temenn-i iktidâr ettiği meşhur olmuştur.

Aşağıdan yukarıya edilen bu hitâp yukarıdan aşağıya inen hitâplar kadar ulvî idi! Onu gökte meleklerin layık olduğu vecihle telakki edebilmesi için gerdûne-i arzın birkaç saniye durmuş olmasına kailim! Onlar bu yoldaibtidâ-yı fetih ve nusret etmişler. Bize bir şehráh-ı ibret küşâd eylemişler. İşte bu gün de ben ki Halife Abdülmelik bin Mervân tarafından Hasan bin Nu'mân'ı istihlâfen Mısır'a hâkim tayin olunan Abdülaziz'in emriyle Afrika'yı istilâ eden Musa bin Nusayr'ım. Mağrib-i aksâ da eslâfım olan eâzımın hakkıyla galebe edemedikleri cengâver-i Berberileri tarumâr ettim. Şevket-i islamiye i'lâ-yı ilim ederek geçtiğim memleketlerden aksâ-yı garba kadar pîrû oldum. Yer muvahhitlerimiz, gök tevhidimizle doldu. Ukabe'nin mâlik olduğu mesleğe ben sâlik oldum. Fakat benim mâlik olduğum yerlere o yalnız vâsıl olmuştu. O zabdettiği yerleri yine eski ashabuna iade etmiş. Ben o yerleri eski ashabından alıp islama hediye ediyorum.

Şekil sîmâda Araplara benzeyen sebât ve salâbette, şecâat ve mehâbette yine Araplara benzeyip fakat ihtiyâl ile hıyânette hiçbir kavme benzemeyen berberiler, vakt-i hazarda bile çıkaramadıkları zerre kuvâ yı bir tarafa atıp boyunlarına taktılar da bizden istîmân ettiler.

Öyle siyah çehreli yüz binlerce mahlûkâtın beyaz kefenler bürümüş oldukları halde karşıma gelişi üstüne fırtına bulutu çökmüş bir müteharrik kabristan gibi görünüyordu.

Mevtâ elbisesi giyinmiş bu dünyevilerin gönlüme ilkâ ettiği hasaret, diyebilirim ki cenab-ı mesih'in bir işâret i'câzkâranesiyle yeniden iktisâ-yı hayât ettiğini gördüğü ölülere karşı hasıl olan tasavvurları kadar âli idi!. Biz o kavm-i vahşiden intikâm almak

istemedik, istîmân istedikleri için cümlesi affolundular. İnsaniyetin aşığı olduğum gibi ma'sûğu olmayı da arzu ettim. Bilirsiniz ki ben Allah'ın kimseye benzemez bir mahlûkuyum. İbn-i Nâfi'in setrâhı olan deryalar benim azametimi tahvîl edemez. Şimdiye kadar geldik, şimden sonrada gideceğiz. Yalnız karalar sultanı değil, islamiyeti denizlerind de mâlikesi görmek isterim. Geçtiğimiz ovaların denizden ne farkı vardı? Onların da bahr-i muhît gibi müteharrik dağları var idi. Bata çıka geldik, yine bata çıka gideriz. Berberiye ehlini gördük. Şimdide Endülüs halkını öğrenmeliyiz. Fethini azmettiğim bu Endülüs kıtası arazisinin letâfeti cihetiyle Berru's-Şâm'a, havasının i'tidâli münâsebetiyle Yemen'e ezhar ile ıtriyâtının mebzûliyeti hasebiyle Hindistan'a mahsûlâtının bereketi sebebiyle Mısır'a maâdîninin zî-kıymet olmasından Çin'e benzer. Maksadım bu kadar memâlik mehâsin-i tabî'yesini cem eden bu kadar nimete müstağrak olan bir memleketin halkına Hakkın inâyetini, kudretin semâhatini diyânetimizin feyz ve hakikatini, ekâbir-i islamın müessir himmetini, insaniyetin ferâiz-ı ubûdiyetini tayin etmektir.

3.6.2. Eşber'den Bir Parça

Aristo Lisânından

Ya Rab! Bu ne şûriş u kıyâmet!

Hengâme-i haşre mi alâmet?

Ol nefis-i harîs pür-leâmet,

Etmez mi bu fi'line nedâmet?

Bir nâm âlacak o şâh-ı zâlim;

Dünyaları kaplıyor mezâlim!

Âlmaz bunu havsalam, hayâlim:

İnsanda nedir bu cehl-i muzlem?

Hemcinsini makbere delâlet!

Îrâs-ı mazarrat ve sefâlet!

Ya Rab bu ne vahşiyâne haslet!

Âyâ bu mu bizdeki adâlet?

Kan akmada râyet zaferden!
 Ma'dûd oluyor bu zîb-i fer den!
 Âzâde olaydılar seferden!
 Bir ordu çıkardı bir neferden!
 Bir köy bularak şehrle şöhret,
 Bir millet olurdu bir aşiret,
 Bir mülkte bir cihân-ı hayret!
 Kâbil iken ey beşer! Bu sûret,
 Bir katre görüp güzel bu nehri,
 Hiç eyler o mülk ile o şehri;
 Hem sonra olup zebûn kahrı
 Bir şahısta seyreder bu dehri!
 İnsanı görüp erîke pîrâ,
 Lâzım mı tezellül-i medârâ?
 Her hükmünü eyliyorlar icrâ,
 Göstermedi mi o hükmü dârâ?
 Ey cehlile çâkiçâk olan halk!
 Evhâm ile ra'senâk olan halk!
 Bir ordu değil helâk olan halk!
 Akvâm idi serbehâk olan halk!
 Bir mülk ya bir şehir değildi!
 Dehrin gad-i gâmeti eğildi,
 Nısfı beşerin yere çekildi,
 Bir zâlim için alem dikildi!...

3.6.3. Garaz

Cem'iyet-i beşeriyeye tefrikalar veren garazdır.

Garaz; yeni hükümdâr-ı müsâlemetkârın huzûr-ı saltanatına çıkar, birinin memleketini vüs'atli ve ma'mûr gösterir, diğerine tecâvüz ve tahrip ettirmek ister, ötekinin kadr-ı mertebesini azîm ve âli bildirir, evvelkine tasallut ve tahkîr ettirmeye uğraşır.

Garaz iki allâme-i celîlü'l-kadr'in meclis-i faziletine varır, birinin kadrine halel, birinin haysiyetine nakîsa verir. Garaz iki vezir-i siyaset-perverin kilik-i irfânında gizlenir, herkesi ikisinden de tenfir eder.

İki serdâr-ı cengâverin seyf-i celâdetine yapışır, birbirinden ikisini de dil-gîr eder.

Garaz iki yâr-i hoş etvârın meckis-i sohbetine dâhil olur, birinin muhabbetinde riya, diğerinin samimiyetinde şüphe gösterir.

İki ıyâl-i vefâdarın hâbgâh-ı saadetine saklanır: birinin mizâcına hiddet, birinin tabi'atına bürûdet ilkâ eder.

Garaz iki şâir-i sâhir'in divân-ı tab'ına girer: birine diğerinin medhiyesi hakkında hicviye söyletir, diğerine evvelkinin mezzemmetiyle sahifelerini telvis eder.

İki üstâd-ı mâhir'in tedrisgâh-ı ma'rifetine sokulur: ikisine de birbirinin aleyhinde ders verir.

Ve'l-hâsıl garaz, yalnız vicdanlara giremeyen garaz –çünkü o cennetten bu iblîs müebbeden tardolunmuştur- müddâ'î salâhiyetiyle mahkemelere, sefir sıfatında meclis-i devlete, muâriz sıfatıyla şûrâ-yı millete, âbid kıyâfetiyle mevki'i takvâya girer.

Hakîm mekânetiyle mecma'-ı fuzelâya, bir müttefik zâbıt tavrında hayme-i ümerâya bir güzel hayâl tarzında encümen-i üdebâya, bir dost gibi bizim ahlâba girer.

Âsâr-ı mahremiyet gibi dâire-i müteallikâta, esbâb-ı sıhhat gibi hücre-i etibbâ ya, vasıta-i ma'rifet gibi mekteb-i etfâl'e, sâika-i menfaat gibi dükkan ahz-ı i'tâyâ girer.

Bir tavır ve tarz-ı makbûlde görünerek bir gencin zihnine, ârifâne teveccühler, hâtifâne tenbihler ederek bir ihtiyârın hatırına gelir.

Lütf-i beyân gibi kalbe, hüsn-i ân gibi sîmâyâ girer. Ermediği yâr, girmedığı diyâr, görmediği, girmedığı yer kalmaz.

3.6.4. Nesteren'den Bir Parça

İkinci Fasıl

“Sabahleyin Sahrâ'da”

Birinci temâşâ

“Şâh Gazanfer, Şehzâde Behrâm”

Halkın bekâyâ âdem-i rızası

Hep senin teşvîki'nin iktizâsı!

Ef'âlimde gördükleri hatîât,

İdâremden bildikleri seyyiât,

Ehl-i mürüvvet sâhib-i atâyâ,

Bir hükümdâra isnâd-ı hatâyâ ,

Halına kıyâm, tebdîline cür'et,

Seni iclâse ittifâk-ı hey'et

Hep senin ifsadından neş'et eder..

Yoksa beni hal'â kim cür'et eder?

Behrâm

Halkın beni size tercîhi sahih.

Ancak teşvîk zannı muhtâc-ı tashîh

Şunu bil ki illet-i ruchân kadar

Ol emirde bana ettiğin gadr:

Mugâyir-i insaf, hılâf-ı âdet

Bir vecihle ettiğin cebr-i şiddet.

Sâniyen idârede atâletin,

Halka karşu noksan adâletin,
 Nihâyet ehliyetsizlik, cehâlet,
 Bunların her biri bir mühlik illet!
 Metbû' dan etbâ'a nüfûz-ı mutlak
 İbtidâ zabt-ı kulûbe muallak.
 Kulûbe sâhib olmayan hükümdâr
 Cihângir olsa yine bî-iktidâr
 Ne dinimdendir, ne milliyetimden,
 Umûm'un rağbeti ehliyetimden.
 Fütûhâtım bu millet için mefhar
 O sâyede gönüllerde müsahhar,
 Bundan akdem, büyük muhâsarada,
 Düşman vatanı ezdiği sırada,
 Pây-i tahtı teslîme müterakkıb,
 Kavî-yü kâdir, mâlik-i bahr-ı ber
 Bir şâh oğlu olduğumla beraber,
 Tebe'a ya inkıyâden gittiğim,
 Zabtıyla i'lâ-yı şöhret ettiğim
 O kadar memâlik-i büldân halkı,
 Ya'ni Kâbilîlerle Keldân halkı,
 Nazarımda ne idi? ayn-ı evlâd!
 O cihetle şimdi de ehl-i bilâd,
 Beni peder bilmiş ri'âyet eder,
 Sen zulmediyorsun şikâyet eder!

Ne teşvîkim nede iğrââtımdır,
 Kabûlüme sebep icrââtımdır,
 Gönüm o kabûlden şâh kadar mesrûr!

Gazanfer

O kabul ile pek fahretme mağrûr!
 Seni millet tâlipse asker değil.

Behrâm

Saltanatı isterim münker değil
 Ancak mukteza-yı ûlûv hem
 Ânı cebren almayı kabûl etmem
 İster haksız tutulsun ister haklı
 Taht-ı saltanatı Behrâm’a aklı
 Hulûl vaktinden evvel vâkı’a
 Ne arzu etdirir ne iddi’a

Şu var ki halka o akı mücerred
 Beni taleb etdiriyor seni red!

Gazanfer “Gazûb”

Behrâm! Ya geçen hatîâtımı say!..
 Yâhud zât-ı haşmet âyâtımı say?

Behrâm “Bağteten”

Geçen hind muhârebesinde âdûvv
 Bizde ne kal’a bıraktı nede ordu!
 Çîpâl hind bi’cümle erkânıyla,
 Sarâyı sarâyının sükkânıyla

Tahtgâhına kadar yürüdü!

Dünyâları havf-ı dehşet bürüdü!

Hıfz-ı vatan yolunda pîr-ı civân,

Kavî-yü nâtüvân, zükûr-i nisvân,

Herkesler silâha sarılub gitti..

Devletin esâsı tezelzül etti!

Belki ecdâdımızın kemikleri

Harekete gelmişdir disem yeri!

Sen yine mezâr taşı gibi durdun!

Milletin na'sına çıkıp oturdun!

Taht-ı hükümet zannederek hâlâ

Şu yaslandığın serir değil musallâ!..

Namâzın kılındı kımıldanmadın!

Gazanfer

Beni aldattılar...

Behrâm

Sen aldanmadın,

Sen halkı aldattın.

Gazanfer

Nihâyet!

Kaldım ya.. buda bir muzafferiyet

Behrâm

Ancak millet fenâya müncer gibi

Gazanfer

Olsun!..

Behrâm

Sen kaldın! Fakat hançer gibi

Halkın gönlüne saplanıpda kaldın!

Ana ki ayaklar altına aldın

Vatanı batırdın da çıktın

Gazanfer

Yeter!..

Behrâm

Hadi görelim inkâr yüzü göster.

Gazanfer

Aklının îcâb etdiği istiğnâ

Buna hizmet demek olmak müstesnâ.

Kemâlin sence sîte âlet

Şahsında benim nüketime illet

Sen hâzır oldukça fesâdda hâzır

Dimekki devlete vücûdun muzır.

Gaybûbetin bâd-i keder amma

Huzûrunda mûcib sefk-i dimâ.

Halka en pâdişâhane behşâyîş

Bir memlekette te'mîn-i âsâyîş.

O cihetle nasihatden geçerek

Tahtgâhımdan çıkub gitsen gerek.

Behrâm

Te'mîn-i âsâyiş halka mukâbil ,
 Buradan senin gitmenle de kâbil
 Sen gitmeyüb bana teklîf-i sefer
 Neden îcâb ediyor Şâh Gazanfer?
 Çünkü Şâh Gazanfer'de saltanat var,
 Âciz Behrâm'da ise meskenet var!
 Çünkü âcizi koğmak müşkül değil,
 Saltanattan ayrılmak ise müşkül!
 Çünkü bedbahtım! Çünkü bahtiyarsın!
 Çünkü beni nefsinden dûn sayarsın!
 Öyle değil mi?

Gazanfer

Nefsim senden akdem!

Behrâm

Ünvânın mülkse cinsin âdam.
 Herkes insanlıkda herkesle yeksân,
 İnsan hükümdârsa, hükümdâr insan.
 Mertebeten farkımız olur, lâkin
 Hissiyâtca tefâvüt gayr-i mümkün.
 Mertebeten sen muktedir ben hakir.
 Fazîleten ben hükümdâr sen fakîr.
 Ben şehzâde Behrâm sen Şâh Gazanfer.
 Sen sinnen gâlib, ben fazlen muzaffer.
 Sen mütegalib olduğundan me'cûr.

Ben bî-kudret olduğum için mehcûr.

Bana kaza hükmetmiş, sana kader..

İşte farkımız bu kadar mukadder!

Gazanfer

Metbû' ki her şeyde halka fâikdir;

Cânı daha azîz olsa lâyıkdır.

Behrâm

Söyledim sözümü tekrar istemem.

Gazanfer

Bende bu derece ısrâr istemem.

Bil ki seni nefyermeye kudretim var!

Behrâm

Âlemin bir ismi de dehr-i devvâr!

Gazanfer

Benimde sükûnetim devredecek!

Behrâm

Kâdirsın demiştim. Hemde demincek!

Gazanfer

Ricâmı reddedersen emrederim!

Behrâm

Emir ile gitmem. Cebr ile giderim!

Gazanfer

Teklif yaramazsa zor îcâb ıder!

Lütfumla gitmeyen kahrımıla gider!

Behrâm

Millet katlimi emretse kâilim;

Hâlbûki muktezâ-yı fezailim

Sana tâbi'iyyeti tecvîz itmez!

Gazanfer

Gitmezsen cânın gider!

Behrâm

Şânım gider!

Gazanfer

Dimek olur ki icbâr vakti geldi!

Behrâm

Yâhut sana idbâr vakti geldi

Gazanfer

Düşün ki muhâtabın hükümrândır!

Behrâm

Doğru sözler ekseriyâ kerândır

Gazanfer

Hükümdârânı tasdîk îcâb eder

Behrân

Âkil bunu tasdîk den hicâb eder.

Gazanfer

Bir şâh'a karşı bu ne tuhaf inad

Behrâm

Şahlığına bu ne garîn istinâd

Gazanfer

Mülûke bu ne mertebe cesâret!

Behrâm

Acezeye bu ne kadar hakâret

Gazanfer “hezm-i sükûnetle”

Merâmım seni sürmk değil yiğit

Hatırım için ihtiyârınla git!

Emrim duyulmasın, azmim musammem

Talebinle olmuş bilinsin.

Behrâm

Gitmem!

Gazanfer

Mülâyemet kâr etmiyor.. galiba

Şiddet istersin!

Behrâm

Bu emelde hebâ:

Çünkü millet mukâbil o şiddet

Daha çok mûris-i heyecân ve hiddet

Daha kavî bir vesîle-i nefret

Daha biter sence müntic-i fetret

Daha çok nîce mûcib-i meyl olur

Hâsılı müdhiş bir netîce bulur

İstemekle gitmek mûris-i melâl

Cebrinle gitmek mûris-i ihtilâl

Mademki merâm te'mîn-i râhat

Ne hüküm nefyet ne arz-ı seyâhat!

Girdâb-ı gamma Behrâm'ı müstağrak

Görmek istersen iş bir aksolarak

Bil ki o azîmet nâb-hengâm

Ânı kâmyâb ider, seni nâ-kâm

Gazanfer

Sence daha muzır!

Behrâm

Ne?

Gazanfer

İkâmetin!

Murâdım senin âzâd ve selâmetin.

Behrâm

Reddedelim ne lâzım bahs-ı cedel?

Senin elinle âzâdeme bedel

Hâk-i esâretde zâr-ı muzmahil

Düşmanlar elinde girsem muhil!

Gazanfer "Sarsarak"

Senin selâmetin diyorum Behrâm!

Memleketimden çık!...

Behrâm

Beyhûde ibrâm

Maksad-ı asli te'mîn-i hükümet

Ettığın dostâne arz-ı husûmet
 Merâmın terfihimdir .. ma'amafih
 Bâtinen râhat düşküne terfih!
 Râhat lafzında meâl-i ızdırâb
 Elmaslı kadehle takdîm-i zehrâb!
 Zıyâfet diyerek menfâya da'vet
 Siyâsetgâhda te'min-i mürüvvet
 Tatyîben te'dîb, terahhümen tedfîn
 Hıl'at iksâ idercesine tekfîn
 Âdetâ – ben ben yaşayım sen öl- dimek!
 Fakat kâimim çektiğin boş bir emek!
 Bu kadar mahrûmiyetle beraber
 Yaşayacağım!... sen tahtında geber
 Şâh Behrâm musallâda dirilecek!..

Gazanfer “Tekarrubla”

Bu bahse şöyle bir faysal verilecek:

“bir sille (v)urarak”

Âl te'dîb böyle olur, öyle değil

Behrâm “sell-i silâh ile”

Ya tıgını çek, ya önümden çekil!

Gazanfer

Ya tahtıma gel yüz suyu nisâr et,

Ya o kılıçla sonra ahz-i sâr et.

3.6.5. Tarık'tan Bir Parça

-Tarık Bin Ziyâd Yalnız-

Endülüs hükümdârânının hazineleri içindesin, Tarık! Sen nereden gelip nerede durmuşsun? Azimetin ne tarafa !. Sen taa Suriye'den gelip Tuleytule'de durmuşsun. Yarın sana bir Fatih diyecekler! Bununla beraber sen bir kulübeden çıktın, bir saray hazinesindesin. Bir mezara gireceksin!..

Şu gözünün önünde parıl parıl yanan şeyler nedir.! Bir takım hükümdârân mazinin sernigûn olmuş efserleri! Bu şehir bir tahtgâh-ı saltanat olmasa bile bu oda bir taçgâh-ı musahhardır! O kralları teşhîn eden taşlar senin pençende iktidarının kemaline yirmi beş burhan , yirmi beş şahit!.. bununla beraber ey serdar-ı galip, sen yalnız bir türbedarsın!.. Bu taşların ashabı olan hükümdârâna imtisal eyleme. Onlar gafil ve mağrur imişler. Zü'l-celâl'in kudretini, beşerin aczini zamanın inkılâbını düşünmemişler. Hep birbirlerinden intikam alarak gelip gitmişler. Sen onların saray-ı saltanatına girdin. Haine-i servetine malik oldun. Define-i esrarını keşfettin. Rodrik sana onların istikbalini gösterdi. Sende âleme Rodrik'in âtisini tasvîr ediyorsun. İşte koca bir milletin âlem-i istikbâli ayağının altında yuvarlanıp duruyor!...

İşte dâhilinde cereyan eden nehr-i ikbâle bir başka mecra açıldı. Bu da maheza senin getirdiğin inkılâp ile açıldı! Bununla beraber sen hiçbir şey değilsin Bin Ziyâd, mücerret hiçsin!

Tebdil-i Tavırla

Ne olur Rabbim banada biraz gurur gelse! Gurur ile çıksam, çıksamda sonra birden bire düşüp ne kadar aciz, ne kadar iktidarsız bir mahluk olduğumu bir kere daha öğrensem!. Oku Bin Ziyâd, oku! şu efserlerin herbiri bir hükümdâr-ı bedbahtın sergüzeştidir. Oku İbn-i Nusayr'ın kölesi!..

Biraz Sonra

Rodrik halka zulmetmiş. O kadar zulüm ki tebeasında, kinden, intikamdan başka arzu kalmamış efâdıl ve ukalâ meclisinde istikrah eylemiş; o derece istikrah kişi nâ-ehiller elinde, kendi müdahinler içinde kalmış. Ne tebe'a onu ne o tebe'ayı düşünmemiş. Bir mektep, bir hastane yok. Şehrin ebniyesi mahpesle kiliseden birde kendi saraylarından ibaret. O mahpeslerde yatan hep zulmüyle mahkûm olmuş bi-çareler! O saraylarda hizmet eden hep canının düşmanları! Kiliselerde ise zeker mabuda

bedel kendi namını takdis ettirmiş! O namı takdis edenler değil, hatta kâle alanlar bir takım cühelâ ve yahut bir sürü hayvanattır.

Rodrik hiç düşünmemiş ki bir cemiyet-i insaniyenin bir zalim elinde her şeyden mahrum ve mazlum olup gitmesine insaniyet tahammül etmez. İnsaniyete hadim olan devletler ise böyle bir güzel kıtanın bir takım hayvanat ile meskün ve muattal kalmasına hiçbir vakitte razı olmaz. O canavar kendini şu Taca Nehrinin timsahı yerine koymuş! Hazinelelerine bakmışta ejderha kesilmiş! Onun kellesini bir arap sipahisi götürdü.

“Bî-Çareye Tekarrüb ve Atf-ı Nazarla”

Ey nehir! Kim bilir tarih-i neb’ânın hangi tufandır? Kim bilir kaç bin inkılâp görüp geçirdin. Bunca asırlardan berii cereyan edip gelmişsin. Bir kere götürüp bıraktığın şeyler bir kere daha gelip geçti mi? Heyhat! Bir takım ezvak-ı padişahane ile geçirirken yine güvendikleri zamanın müruruyla nam ve şöhretleri unutulmuş binlerce hükümdârân, melekeleriyle mehbubeleriyle kayıklara, ta devr-i esâtire kadar gidersen, ilaheleriyle, perileriyle, timsahlara yunuslara binerek senin üstünde safalar, sefahatlar etmişler! Hiç bilmemişler ki mesireleri olan nehir-i ikbalin menba’ı gibi mensabı da deryâ-yı ademdir. Hiç bilmemişler ki bir gün bir Arap serdarı ordusuyla gelip onların sevahilini ihata eder fakat yine cereyanına bir sedd-i hail yapamayacağını gördüğü için aklı bunun hikmetini ihâta etmez. Ne kadar aciz olduğunu derhâl anlar.

Mağrûr ve mesrur olacağı yerde, nefisini tahkire mecbur olur, birtakım mutâlaât-ı hüzn engiz ile ağlamaya başlar. İşte vücud-ı ihtişamlarının a’za-yı meyyitesinden hasıl olan zıya-yı kâzip mamure-i saltanatlarının şu sönük, sönük yanan kandillerinde görünür, bu hal ile Tuleytule şehri derûnunda fosforlar görünür bir kabristana benziyor.

3.6.6. Türbe-i Fatih’i Ziyaret

Her gûşesinde dehrin nam-ı beka medârın

Şayestedir denilse âlem senin mezârın.

Sensin ki ol şehinşeh bu ümmet-i necîbe

Emsâr bahşîşindir ebhâr yâdigârın.

Meydân-ı harbi kıldın sen tahtgâh-ı şevket,

Leşkerdi hep meselleh etbâ-ı bî-şümârın.

Mazi o perde-i gayb ekşâde-i huzurun;
 Âti o râh-ı muzlem âmade-i güzârın.
 Tevhir idi merâmın islam ile enâmı;
 Birleşti ol uğurda ilminle iktidârın,
 Beyt-i hüdaya konmuş câhın mutâ'-ı islam,
 Durmuş başında bekler bir kavim türbedârın!
 Tâkında müncelidir hep beyyinât-ı ma'na
 Esrâr-ı lem yezelden mesnû' olan bu dârın!
 Her dem san açıktır ebvâb-ı arşı rahmet!
 Türbendir en azimi fethettiğin diyârın!
 Yoktur senin gurubun ey neyyir-i me'âli!
 Var şu'le-i dehâdan bin necm-i tâbudârın!
 Bab-ı necâtı sensin ey fatih eyleyen fetih;
 Miftâh yaptı ancak cedd-i bezir-güvârın.
 Bir mecma-ı siyâset buldun ukûle çesbân,
 Tâbân-ı ufuklarından eczâ-yı târumârın.
 Ervâh-ı mü'minîndir encüm kadar meşâ'il ,
 Bâlâ-yı türbetinden tenvir eder mezârın.
 Gösterdiğin meâli ehramdır müselsel
 Gühsârlar umûmen bâlîn-i ihtizârın.
 Her azmin eylemişti tefsir-i âyet-i hak,
 Zâhirdi nâsıyende âsâr-ı çâr-i yârin
 Titrerdi secdegâhın oldukça sen cebîn-sây,
 Hâlâ gelir zemînden tekbîr-i zâr-ı zârın,

Açtı sana cenâhın cânân-ı sermediyet,
 Etti ânı derâğuş cânân-ı cihan-sipârın!
 Ecr-i azîm vasfın kaydında gönlüm ey şâh!
 Afveyle bu kusûrun sen ol günehkârın,
 Medhinde şâirâne ilhâmlar gerekdir
 Ta' rîfî yerde bitmez arşa çıkan kibârın.

3.6.7. Eşber'den Bir Parça

Fasl-ı Sâlis

“Keşmir’de saray-ı hükümdârîde bir oda”

Meclis-i evvel

Eşber, Sumru

Sumru

Kardeş ne bu gördüğüm tedârik

Eşber

İcâbını olmadın mı müdrik?

Sumru

Allah için olsun anlat Eşber

Asker ne için bu gün seferber?

Eşber

Düşmanlara dövüşmek üzere Pencâb

Bundan ediyor tedârik icâb

Sumru

Sen de gidecek misin beraber?

Eşber

Askerlerim istemez mi rehber?

Sumru

Ya Rab, bu ne kâr-ı zâr düşvâr!

Eşber

Düşvâr ise de azimetim var

Sumru

Bir fâide bâri olsa ma'mûl

Eşber

Sen de bu keder ne sere-i mahmûl?

Sumru

Rabbim şu memalik-i birader

İskender eylemiş mukadder!

Sen âciz, o gâlib-i tûvâna

Eyler bizi bir uruşda ifnâ

Bir emr-i yakîn iken hezimet

Lazım mı “vatan” diyüb azîmet

Kardeş gibi söylerim be-tekrâr

Sevdâ-yı seferde itme ısrâr

Eşber

Kim varsa vatanda pîr-i bernâ

Hep gitmeği eyliyor temennâ

Âlem buluyor sezâ-yı takriz

Bir sensin iden bu fikre ta'rîz

Alma bu sözü lisana zinhar

Gayretsiz isende itme izhâr

Eşber

Bir devlete karşı bir aşiret

Zu'munca ider mi arz-ı kudret

Eşber

Gâlibdir olan helâka tâlip

Sumru

Sergerde olur mu şâha gâlib?

Eşber

“Menhûr”

Sergerde biraderin mi bedbaht!

Dîvânda mı durmalı ya bir taht?

Geh berâete mûcib-i tecelli

Geh bir gemidir anın mahalli

Görmekte iken vatan mezâim

Tasvip olunur mu i'tizâlim?

Sumru

Efrâd-ı beşer o şâha leşker!

Kuvvetli didim bu söz mü münker?

Biz âciz isek yalan mı yoksa

Bir zülmü bize mu'îni çoksa?

Ceyşinde Girit, Tesalya halkı

Makedonya, Mora. Trakya halkı

Âsûri-yi Fers-i Türk-i Tatar

Olmuş yedi kahrına giriftar
 Erbâb-ı nücûm ve ehl-i hikmet
 Bezminde bu gün esir-i hizmet
 Hûri. melek, asker kalender
 Bir hayli de fîl-i dîv-i ejder!
 Ashab-ı kehânet-ı şerâfet
 Erbâb-ı sabâhat-i zarafet
 Esnâm-ı mülûk, ecinne, ruhbân
 Şuc'ân, şu'arâ yolunda kurban
 Halk-ı dû-cihân ra'yyetinde
 Gît mahşeri gör ma'yyetinde
 Hem Hind ile Sind'e oldu mâlik
 Avucunda dimek bizim memalik
 Meydanda iken bu acz-ı kudret
 Mümkün mü bizim tarafta nusret?
 Azminde netice: mevt-i hâil
 Gel olma aman bu fi'le kâil
 Lâyık değil inthara cür'et
 Ber töhmet olur o bî-berâet
 İnsâf ile rahmi i'tiyad et
 Evlâdını akrabânı yâd et
 Nâ-hak yere halkı değmez ızrâr
 Allah için olsun itme ısrâr
 Ma'sûmen idübde celb-i la'net

Razımı buna ulüvv-i tînet?
 İkdâm ile halka bahş-i âlâm
 Kâil mi olur bu kadre mevlâm?
 Hem dûzeh için fedâ-yı cennet
 Hem sonra o hâle arz-ı minnet!
 Âkil sana azv-ı cennet eyler
 Menkul ise hiç değil bu şeyler
 Bir orduya bir nefer mukâbil
 Durmakla zafer olur mu kâbil
 Evlâsı adûv çalınca nevbet
 Teslim ile ilticadır elbet!

Eşber

“Biden bire Parlar”

Kimden geliyor hayâl-i teslîm?
 Düşman mı iden bu fikri ta'lîm?
 İfnâlarına olunca âzim
 Zâlimler serfûrû mu lazım
 Biz geçmez isek mukavemetten
 Ânlar usanır muhâsametden
 Herkes oluyor gulâm-ı zulmî
 Andan çoğalır zalâm-ı zulmî
 Ol muktedirin bu kem bizâ'at
 Hallâkına eylemez itâ'at
 Yârânına itmeyen recâ hiç

A'dâya ider mi ilticâ hiç?
 Emretmede varken imtiyâzım
 Kâbil mi olur bu gün niyâzım?
 Saldırsa vuhuş ile beraber
 Virmez ona bir karış yer Eşber!
 Hâzır duruyor hücumla merdân
 Gelsin gelecekse işte meydân
 Mevc urmada ru'yetim cebelde
 Urdukça benim demek bu belde!
 İskender'e olsa da müyesser
 Zabdetse diyârımı serâ-ser
 Gelmez bana bir nakîsa asla
 Belki şerefim olur dû-bâlâ
 Zîra döğüşübde terk-i büldân
 Virmez şeref silâha fikdân
 Harbetmeden ilticâyı lâkin
 Merdân göremez mecâz-ı mümkün
 Yol virmesede zaman halâsa
 Etmem taleb-i emân halâsa

“Hiddetle Yürür”

Sumru

“Müzeyyifâne”

Merdân diyerek nedir bu telkîb?
 Üç çöpçü değil mi ehl-i ta'kîb?

Eşber

Onlar dahi itmeseydi rağbet

Ben bir başıma giderdim elbet!

Sumru

Ölmek ne için deminden akdem?

Bir kere gelir cihâne âdem!

Eşber

Bir kere gelirse ol bedâhter

Rüsvây olarak mı gitmek ister?

Sumru

Vaktiyle vefat olunca makdûh

Her kendini öldüren mi memdûh?

Eşber

Teslim eder iğtirâbı intâc!

Sumru

İsyan ona da ider ya muhtâc!

Eşber

Sulh etmede var mı bir mükâfât?

Sumru

Harb etmede yok mu yüz bin âfât?

Eşber

Ta'mîr olunur mu zull-i teslim

Sumru

Vîrân edilir mi böyle iklim

Eşber

Matlubum olan bekâ-yı şöhret

Te'yîdine vâsıtam bu suret.

Sumru

“Handân”

Nâm olmayacak diyüb de gâib

İfnâ-yı beden nede acâib!

Eşber

Mehtâba idüb hasr-ı sevda

Hiç terk olunur mu fikr-i ferdâ?

Sumru

Seylâbe-i hûn iderse tuğyân

Binlerce büfûs olursa giryân

Bin âileye girerse hicrân

Sence bu olurmu câ-yı şükrân?

Eşber

Ya hasm ile çiğnenirken etrâf

Bir can yoluna idübde isrâf

Nâmûsumuzu idersek itlâf

Şâyân-ı senâ görürmü ahlâf?

Sumru

Câiz mi edip o havfî rîzân...

Eşber

Lâyık mı olup da ben girîzân...

Sumru

İnsanlığına halel getirmek

Eşber

Haysiyeti çiğneyip bitirmek.

Sumru

Şöhret diye da'vet-i mesâib

Olsun mu karîn-i re'y-i sâib?

Bir böyle seferle mahv-ı asker

Zulmolduğu bence gayr-i münker!

Kim şâd olacak hamiyetinden

Nef'in ne senin ra'iyetinden

Eşber

Her hangi gün istesem isti'âne

Millet bana eyliyor i'âne

Şimdi o talebi derse berdâd

Lâyık mı ki itmeyim ben imdâd

Sumru

Olsan da vatan için fedâkâr

Evlâdı o nâmı eyler inkâr

Pek boşdur o halka yâver olmak

Zîrâ biliriz ki hepsi ahmak!

Almış ne olur bu mülkü düşman?

Bir başka taraf olurdu me'men

Millet nola düşse ızdırâba

Olmuş ne çıkar vatan harâbe?

Lazım mı bize vatanla millet?

Biz var olalım, yeter bu devlet!

Eşber

“Bî-iẖtiyâr-ı Gazab”

Lerzân oluyor şu seyf-i sâtı’!

Şimdi o verir cevâb-ı kâtı’!

Sensin görünen bize mübâyin

Hiç çıkmadı alimizde hâin!

Hasma seni itmeyüb muhavvel

Bi’z-zât ururum ben andan evvel

Sumru

“Zehr-i Hand ile”

Maksûdu vikâye-i arâzî

Hemşiresini fedaya râzî

Ma’nen idiyor adüvve imdâd!

Şevkim oluyor bununla müzdâd!

Sence bu mu gayret-i hamiyet?

Ya böyle midir hulûs-ı niyet?

Muhtâc iken en küçük medara,

Şâhâne lisân ne hoş idâre!

Her gördüğü şey müferrihu’l-bâl

Yok böyle karîn-i câh-ı ikbâl

Olsa yerimiz cibâl-i vahşet

Ölmek bana bahşederdi dehşet,
 Can virme değil gör iktifâ kıl
 Virmem ben o halka belki bir kıl!
 Sen halka beni idince ikrâm
 Olsam ne çıkar adüvve ben râm?
 İskender’e eyleyüb dehâlet
 İstesem nola azmine delâlet?
 İlhâma ne hâcet işte takrir!
 Te’min için eyleyim ki tekrar:
 Harbinde şeriken olmam asla
 Terk-i vatan eylerim!

Eşber

Pekâlâ

“Sumru’yu Birçok Süzdükten Sonra”

Titrer bu sözünle basdığın yer
 Tardın ânı çiğnemekten ahyer
 Çık toprağımızdan anda zîrâ:
 Sen ölmeyede değilsin ahrâ
 A’dâmıza varsa istinâdın
 Belki tükenür o gün i’nadın
 Var gez kayalıkda, dağda, kırdâ,
 Düş bir çukura geber kakırdâ

Sumru

Olmam bu gidişle ben pişman

Ancak kalışım virirdi hırmân

Eşber

“Sumru Giderken Yakasından Tutarak”

Gel ver bana bir cevab-ı mülzem

Sence bu vatan değilse lâzım

Var mı vatana senin lüzumun

Sumru

“Çekilerek”

Ben fâ’iliyim her arzumun

Sen tardımı itmesen de fermân

Ben gitmeye hâzırım hırâmân

Yok bence bu yolda fakr-ı zillet

Belki olurum karîn-i devlet

Lâyık mı durubda fevt-i evkât

Yârimle seferdedir mülâkât

“Gidecek Olur”

Eşber

“Tevkîf ile”

Yârim mi dedin?

Sumru

Evet ne varmış?

Eşber

“Kalbi”

Bak, bak! Ara yerde fitne varmış!

“Cehren”

İsmi ne? Yakimdir ol sitemkâr?

Sumru

“Terğîm ile”

İskender!

Eşber

Aman!

Sumru

Ne lâzım inkâr

Eşber

Hasmım mı?

Sumru

Ta kendisi riyâsız!

Eşber

“Çılgın”

Vay gayreti kalmamış hayâsız!...

“Durur Dehşetle Bakar”

Sumru

Gitsem ne kadar garîb-i mahzun

Derdim ne kadar olursa efzûn

İskender edince arz-ı dîdâr

Bende ne i’lel kalır, ne ekdâr

En sonra yerimde olsa mahpes

Dîdârına mazharieyetim bes!

Ya ülfetime olub da mâil
 Eylerse beni visâle nâil
 Olmakla ona refik-savlet
 Ta tahtına eylerim delâlet!

Eşber

“Lerzân-ı Tehevvür”

Sus, kim idemem de zabt-ı hançer
 Rü’yân görülür fenaya müncer!

Sumru

“Terğîm ve Isrâr ile”

Şehri yakarak derûn-ı bî-rûn
 Bârûları olsa hâke makrûn
 Ma’bedleri eyleyüb de vîrân
 Sükkânını itse sevk-i nîrân
 Emvâlını hep idüpde gâret
 Evlâdına itse cebr-i hicret

Merdâne nasîb olub esâret

Nisvâna idilse bin hakâret

Keşmir idilüb halâsa sûzân
 Görsem seni ânda eşk-i rîzân
 Bulmakla o hali neşe-i bahşâ
 Meftûnen ider idim temâşâ!

Eşber

İskender’e rağbet-i muhabbet

Mel'ûn bana mı bu rağm-ı nisbet

“Savlet Eder”

Sumru

“Biraz Tersân”

Bir ilet-i pür meşakkatim var!...

Harbetmeme de ifâkatim var!...

Eşber

Sen şehre ânı girer mi sandın?

Girse bana, şeyn irer mi sandın?

Sumru

Sumru dileyeydi yoktu hâil

İskender yine olurdu nâil

Kavgâyı eğer göreydi câiz

Zevciyeti olurdu hâiz

Harp itmeyiniz diye mücerred

Teklifini önce eyledim red

Eşber

“Gittikçe Şiddeti Artarak”

Sulh olsa demek düğün musammem

İşte buna ben tahammül itmem!

Benden olacak o tâbi'iyet

A'dâya mı şart nâiliyyet

Andan dolayı demek bu tasni'

Halka vatana bu ta'n-ı teşni'?

Andan dolayı demek bu hicrân

İskender doğru azm-ı seyrân

“Selli Silâh ile”

Ma’şûkuna gitde eyle tebşir:

Ben bekliyorum elimde şimşir

Olmak emeliyle hasma nâil

Bak, mülkü fedaya gönlü kâil!

Deverân oluyor gözümde zindan!

Ya Rab buna virmedin mi vicdân?

“Tekarrüb Kenân”

Teshîr idecekse şehri-yârin

Elden gidecek senin diyârın!

Berbâd olacak senin vücûdun!

“Sumru Çekilir Eşber yaklaşır”

Şeytana mı tâ’atın sücudun?

Ya Rab bu akdında yok mu tînet?

İnsan mı değil nedir bu la’net?

Hiç kalmayacak yerin fenâda

Güyâ o mezârını binâda

“Çıldırma Raddelerine Gelerek”

Olsun diye iştiâsı zâil

Bak itmede da’vet rezâil

Nâmûsu mu böyle mahva müştâk

Kimdir bu kadın nedir bu kaltak?

İ'dâmı helâl olan bu hılkat
 Hemşîre midir bana hakîkat ?
 İnsan bedeninde rûh-i akrep
 Vâkı'mı bu kudretinde Ya Rab?
 Hemşire bana o hemde sultân!
 Gûyâ sanemin içinde şeytân!
 Lazım mı idi o iddi'âlar
 Halka, vatana o beddu'âlar

“Büsbütün Kendini Kaybederek”

Düşmanlarıma olan muhabbet
 Hem sonra nişân yolunda nekbet
 Tâc-ı ser mi fedaya tâlib!

“Sumru Kaçacak Olur, Önüne Geçer”

Dâlibir alır bu mülkü gâlib
 Ancak yerim olmadan makâmı
 Ben almalıyım şu intikâmı
 Fethetmeden evvel ol cihândâr
 Sen terk-i cihân it!

“Vurur”

Sumru

Aaah!.. Gaddar!

“Düşer”

Eşber

“Hançerini Yaradan Çekip Bir Daha Vurarak”

Sus din-i vatan la'îni sus!

Sumru

Aaah!...

Eşber

“Bir Daha Vurarak”

Mahvolda sus!

Sumru

“Nesis ile”

Aaah!..

Eşber

Öldü!.. hah.. hah!

“Çirkin Bir Kahkahadan Sonra”

Bir hamlede bî edeb geberdi!

Buldu yegâne-i neberdi!

“Nazar Figen-i İstikrâh”

Pas tuttu ölünce reng-i rûyu!

Görsün hukemâya ser-fürûyu!

İtlâkı değil sezâ-yi hâin

İndimde budur cezâ-yı hâin

Hâin idilüb bu anda teşhir

Nâmım ola dehşet-meşâhir!

“Yere ıtâb ile”

Gül, gül ki mukadder eylemiş hak

Ma'şûkuna oldun işte mülhak

Görmekle seni kanında gıltân
 Tezvîcine meyleder o sultân!
 Şehrin kapusunda ol da berdâr,
 İskenderi bizden it haberdâr!

3.6.8. Abdülhak Hamid Bey'den Recaizade Ekrem Bey'e

Yeşil Memleket

11 Teşrîn-i evvel 1884

Birâderi Azîz ve Muhteremim

30 Temmuz ve 10 Ağustos sene 1300 tarihleriyle iki uhuvvetnâme-idil-pesendini aldım. Bunların şu yukarıda yazdığım tarihe kadar cevaplarını vermeyişim kusur ise de tavsiye ettiğin kâide-i sahîhaya ri'âyetten ileri geldiği için husûsiyle senin nazarında ma'fûv ve ma'zûr olmak iktiza eder. Memleket-i tuyûrdan îsâl ettiğim feryâdların aksini bana işittirmekte sende beni kaç ay geçiştirmiştin. Sebebi o aralık göz ağrısından bî-huzur olduğun imiş. Buna bâ'is, kesret-i iştiğâl olacağından lazım gelen tedbir-i sıhhî elbette meşgalede i'tidâl ile olur. Binâenaleyh bu tedbirde yani mektuplarımızın cevaplarını te'hirde ikimizde ma'zûr ve mevbûr tutuluruz. Lâkin banım sana istediğim vakitlerde istediğim ve istediğn gibi yazamamak pek gücüme gidiyor. Bak bu mektubu dahi henüz başlamadan ta'til ile biraz dinleneceğimde kim bilir ne zaman tekmil edeceğim. Yazık!

İşte tamam on üç gün sonra yine başlıyorum: Cevaba şuru' edeyimde hasbihâl açılsın, söz olsun.

Memleket-ituyûr benim arif ettiğimmertebe-i letâfetin birkaç derece fevkında bir hande âbâd-ı sürûr idi. Zâten mevâk'-ı tabî'iyenin hangisi haliyle ta'rif veya hakkıyla tevsîf olunabilir ki ma tahayyürâtın tasvîr-i kalemîsnde kusur olmasın! Tecdîd-i san'at, ne kadar edersek edelim, taklîd-i tabî'at mümkün olmuyor. Biz kuderetin bedâyi'ini tasvîre değil takdire muktedir olalım, elverir. Çünkü oda bir feyz, bir mazhariyettir.

Kullandığın güzel teşbihde gösterdiğin gibi benim ne kalemim fûnûnun hâk-i idrâkında tenebbût etmiş, ne mürekkekim Şekspir'in hûn-i irfanıyla terbiye edilmiş! Bunun birincisi hüzüngede-i tenhâide biten neyler, sazlar gibi girye-i tabî'attapeyda,

hüdâi nâbit bir kalem, ikincisi tâli'imîn gölgeme in'ikâs eden rengi yani mâtemdir. Hele benim Fenelon'la Shekespeare'im Kemal ile Ekrem'dir ki o kalemle mürekkebin terbiyesine bunlarında hizmetleri munzamdır.

Evet, kafeste ruhları uçurulan âile-i tuyûrun macerâsı... Sevdâzedelerine daha hazin gelmek tabî'idir.

Bu kanatlı şeylerin envâ'ı şimdi bulunduğum yeşil memlekette görülüyor yahut iştiliyor. Birkaç kere daha tecrübe ettik; kafeste yaşamaya bir türlü razı olmuyorlar.

Yok! Senin bana yazacağın mektuplar daime istediğim gibidir. Çünkü en kısası yine bir şeydir. En kısası mufassal, en küçüğü büyüktür. (İstediğin gibi yazamıyorum; ibtidâ iktidâr, sâniyen vakit yok. Fikrini niçin bir alay hezeyan okutmakla it'âb edeyim? Onun için hezeyannâmelerimi kısa kesmek istiyorum) bu yeni lisan mıdır? Yoksa Çince mi söylüyorsun? Ben bir senedir Hindistan'da isem de daha Türkçeyi unutmadım. Allah aşkına bana Türkçe yani Hamid'e Ekrem'ce yaz, rica ederim kardeş!

Bizim keyifsizlik yalnız it'âb-ı dimağdan değil hareketten, rahattan, devamdan, ferağdan, el-hâsılı her şetden neş'et ediyor. Bu sebele indifâ'ı ölmeye mütevakkıftır. Öyle değil mi? Yahut hastalık olmalı! Yemekten sonra bir kabahat işlemiş gibi mağmum ve mükedder bir tarafta oturuyorum. Yazı yazmak için günde üç saat bulursam ne saadet! Bak işte Sezai gelmiş; elbette görüşürsünüz. Avdetde buraya uğrasa ne olur! Yazdım ki Hindistan İstanbul'a uzak isede Hamid Sezai'ye yakındır.

Muktedir olsan (mevsim-i sayfi takip ederek dolaşırdım) diyorsun. Hindistan'a gelirsen bu takibe asla ihtiyaç görmezsin. Hele benim keyifsizliğim sıcaaktan oluyor gibi sanıyordum, İstanbul'un havası gidemiyor. Tedâbîr-i sıhhiyye, tavsiye ettiğin yollar Şıpka geçitlerinden de sa'bu'l-murûr dur. Fakat çaresiz ihtiyar olundu. Adam ölümünden kurtulmak için diri diri mezara da girer.

Bizim ibtidâ Londra'ya sonra İstanbul'a gidecek olan Hindli zat Londra'ya gitti. Sezai ile görüşmüştür; bilmem İstanbul'a gider mi? Giderde seninle mülâkât ederse Farisi yahut Fransızca söylersiniz.

Hindli Müslümanlarından bizim görüşeceğimiz gibi zevâtan hemen cümlesi fâris bilirler. Öyle olmasa bende dilsiz kalırdım. İngilizce iki üç ayda ne kadar öğrenilebilirse ben bir senede o kadar öğrendim. Cemiyetlere girip çıkmıyorum ki

terakki edeyim fakat bu defa yani bir hafta sonra Bombay'a gittiğimizde bir kulübe falan girmenin yolunu bulacağım.

Denize girip geldik... pek a'lâ.. Biz burada yağmurun çokluğundan az kaldı memleketçe denize girecektik. Su sıcak, hava sıcak, adamlar çıplak. Arada gerçekten bir büyük hamamda gibi oluyoruz. Hindistan'ın sıcaklığı şiddetli değil ama devamlı olduğundan beziliyor.

Ta'âm etmek bence senin dediğin gibi zahmet, külfet değildir; bi'l-akıs pek büyük rahat lezzettir. Öyle olmasa bu hâzime za'fına uğramazdım. Pek çok şeyleri hazmettiğim halde gariptir ki yediğim iki lokma gıda midemde gayri münhazım kalıyor.

İşte Bombay'a gidip geldim; üç gün sonra yine yazıyorum. Dört gün sonra bombay'a nakl-i mekân olunacak. Şehrî otuz beş lira kira ile bir ev buldum ki manzarası şâirâne, nazareti âşıkâne, mevki'i ise sosyeteye mey3ane olduğu için hoşla gitti! Eğer bizim iki başlı hastalık aman verirse o evde rahat buluruz sanıyorum. Malûmdur ki dühâtın hemen cümlesi de familyaları, milletleri için bin türlü mâniaya tesâdüf ettikleri halde bi'l-âhere hepsine galebe edip mertebelerini bulmuşlardır. İnşallah ... da muzaffer ve muvaffak olur. (...) e dahi muâriz ve mezâhim çok idi. Dediğim bi't-tabi' edip olanlardan değildi. Vakıan pederi kâtip, evi ise bir mektep idi. Lâkin okunan usûl-i kitâbet başka yolda mürettep, (...) ye de yine başka bir yol matlap olduğu için kendisi o mektebin hâricinde bir tâlib-i edeb idi. Âkıbet-i gayret ve ikdâmı sayesinde gâlip ve istediği mesleğe sahip oldu. Edebiyât'a biraz isti'dâdı olupta etrâfatan hiçbir mûmâneat görmeyen belki de teşvik gören bu âciz birader-keder ki atâlet ve betâetiyle biraz fakr-ı zaruretinden başka âdem-i terakkisine bir sebep gösteremez. Birinci "istiğrâk" hakkında olan ikinci tevsîfinle o manzumeye gittikçe beğenir oldum. Ben şiirden hususiyle kendi yazdığım şiirden pek azanlarım. Senin de şiirden anlar, şâir yaratılmış olduğunu bilirim. Onun için yazdığım bir şiiri sen beğenirsen bende ona göre telakki ederim. Amma sen benim bu sözüme inanmazsın. Bunada gerçekten esef ederim biraderim.

(Bana i'timat et, ben güzel şey yapamazsam da takdir ederim) diyorsun! Güzel şey yapamadığınıza ma'at-teessüf itimat edemeyeceğim. Böyle sözleri bana ne için

yazarsın bilmem? Avaba senin kadrini, iktidârını bilmediğime zâhib olup da bana bu zehâbını mı imâ etmek istesin? Dört kişiyiz, hep birbirimizi biliriz!

“Yeşillik” manzûmesinin ismi hakikaten tezyîka sezâ!

Manzûmede tarif olunan kızı gördüğüm zaman ilk “Empresyonim” sözü tevlîd etmişti. Yeşillikten sebzeler hatıra geldiği gibi bu isimden sonra manzûme’nin birinci lakırdısı:

Yeşil Giymiş Ne Anlarsın Gelenden

Mısra’ındaki “yeşil giymiş” tekrarı olmada pek yakışksız! Onun için manzûme’nin ismi (Dağda bir mevce-i hüsn) olsun. Lütfen yahutta beğenirsen öyle kabul et. Şimdi sen benim garâbet-i temeyyüzüme bak ki ben o manzumeyi şimdiye kadar söylediğim eş’ârın cümlesine fâik bulurum. Yukarıda şiirden anlamam dediğimi de unutmam.

Evet, hasret, bin hasret ki bizim gençlik hazinesi de tükendi!.. Lâkin dediğin gibi gönül için herm yok. Buna taaccüp, hiddet ediyormuşsun! Niçin ya? Ben, gönülde ihtiyarlar ise hayat bir şeye yaramaz sanırım; öyle değil mi? Ve ben şimdi âtîden ziyâde mâziyi seviyorum. Çünkü mâzîde hiç olmazsa bir hayâl var; istikbâlde ise vücut bulacağı şüpheli birçok zalâl! ...

Sezai’nin Zemzeme mutâlaasını gördüm. Pek güzel yazmış, âferin Sezai! ... Senin bir (Mezar Alemi) ünvanlı manzûme dahi bizler için meşk-i ittihâz olunacak şeylerdendir. Lâkin (Lîk) gibi (Çûn) gibi nesirde kullandığımız söleri şiirde niçin isti’mâl etmeli? Ben kendim kullanmadım, demem; fakat kullanmamalı derim. Birde (mezarlık) gibi Türkçeleşmiş bir kelimenin:

Yani Mezarlıkta Mahalli Tevakkufum

Mısra’ındaki gördüğümüz vech ile isti’mâli bilmem nasıl olur? Sana yolladığım manzûmâtı münhasıran bir vâsıta-i intişâra verilsin diye değil, beraber okuyalım eğlenelim, söylenelim diye gönderiyorum. Bak meselâ: (Zamâne-i ebi) tahsin ediyorsun. Husûsiyle:

Hâkim sana şâhik-i cebelden

Bu şâhıs ki bunda nâle zender!

Bil kim mütebahhirindendir!

İstersen ânı bir imtihân it!

Kıt'asını beğeniyorsun ki bilmem muradın istihzâ mıdır? Bu mübarek kıt'a da fahr'den başka ne gördün? Temeduh memdûh değildir ki böyle bir fahriye yaptığım için iftihâr edeyim! Ben fahriyeyi hiç sevmem: ne yapayım ki onda benim de haberim olmayarak gibi gönlümden cüdâ oldu. Acab kıt'a yı bundan dolayı mı beğendin?

Zemzem'yi sıkılmadan nasıl okudum öyle mi? Sen sıkılmadan bu sözü nasıl yazdın? Ben o kadar mahrûm-i hasmîyim ki âsâr-ı edebiye yi okumaktan sıkılacağım?.. Yok, Zemzeme'yi sen yollamasaydın niyazlarla, intizârlarla İstanbul'dan getirtip defâ'atle okuyacağımı Ekrem bilir.

Dört gün oluyor ki yeşil memlekete veda ettik. Bu sözden anlarsın ki mektuba bilmem kaçınıcı defa bir fâsıla daha verdim. Şimdi yine yeşil dağlar, pembe beyaz bulutlarla müzeyyen olan sema ve deryaya nâzır bir mevki' deyiz.

İsmi (Malabar Hill) dir ki Bombay şehrinin yarım saat bu'dunda vâkı' ve Avrupa sosyetesine mevki'dir. Geçen sene oturduğumuz semt (Berneckendi) idi ki deniz kenarında idi. Bana defâ'atle ilhâm-ı şiir etmişti. Bilmem, (Malabar Hill) dahi öyle bir takım sânihâta masdar olur mu?

Hurma ağacına şebîh ve ondan dahi büyük narcıl ağaçları k bizim memlekette meyvesine Hindistan cevizi derler, bulunduğumuz mevki'-i mürtefi' yiz tezyin ediyor.

Âh bilmezsin ki bu ağaçlar benim ne kadar sevdâma dokunuyor. Bende bilmem ki bu mesnûât-ı latîfe debenim efkâr ve hissiyâtımı secdesâ-yı zemîn ibtihâl eyleyen hal ne haldir!

Bahr-i muhitten dâimi bir rüzgâr eser ki bana vatanımın toprağını getiriyor sanırım. Dalgalar dâima mütehebbic, ağaçlar dâima mütemevvic.. Şeb-i mehtâbta bütün kâinatın zikir ve tevhit ile cûş-i hurûşunu görüyorum ki ta'rîfi dâire-i imkândan hariçtir.

Baht-i hayret ile yâd-ı ebediyet bir dakika gönlümden çıkmıyor. Hatıra Allah geliyor, yine Allah geliyor. Âh ben bu muhiti ne kadar seviyorum Ekrem! .. Sanıyorum ki her dalganın üstünde elihe-i cemâl oturmuş, ezelden, melekûtten bu yerler sevdâ naklediyorlar. Her birini ruhum çıkıpta istikbâl edecek oluyor. Kalbimden nihânî bir

feryat koparak onlara iltihâk ile haşrolduklarını bir iştiyâk-ı azîm ile hissediyorum. Bunların duhul eder gibi oldukları meşcere-i sâhil güzîn ki -dediğim eşcâr-ı sevdâ-nisâr ile yine onlara mümâsil olan muz ve hurma ağaçlarından, o eski tabloları görülen ağaçlardan teşekkül etmiş bir hayâbândır- ümid-i istikbâl ile hayâl-i mâziye ne hoş telâkîgâh oluyor! O ümit ile hayâl sanki bu meşcere nin yahut bu letâfet-i ruhâniye âleminin rûz-ı şebi olmuş, her âağcın altında perişan saçlı bir peri muhtefi ve mekîn... Bana mütebessim fakat yakın gidilecek olursa muhteriz... Nasıl peri? Ne diyorum? Benimle hiç alâkası kalmayan genç günlerimden bir yâd-ı hazîn!.. Buranın bu manası pek ulvî. Ekrem! Burada bir şâir için bahtiyarlık pek mümkün, pek kolay!..

Ey beni her gün helak eden zehirli şüphe, hûnrîz-i tereddüt, feryat elinden!... Evet bu şüphe, bu tereddüt ölüm gibi her yerde karşıma çıkıyor. Gülüp duruken ağlamaya başlıyorum. Dalmış giderken vurulmuş gibi düşüyorum.. Rahîm olan, Kerîm olan Allah beni yine düştüğüm yerden kaldırıyor. Kıl inceliğinde bir ümide sarılarak çıkıyorum, ama nereye çıktığımı bilmiyorum.

Mektuba gelelim mektuba !.. Evet, (Mağrûka) manzumu evvelki mektubumda dediğim derecenin fevkındadır. Senin şiirlerinde bir hâsse var okundukça güzellikleri artıyor. Hele mektupların dâimâ birbirinden güzel geliyor. (Mağrûka) hakkında yazdığım mütâla'a sanada vârid olmuş öyle mi? Bununla isâbetleri teyyüd eder. (Refîk) mersiyesini cidden beğenmeyipte hatır için mi seveceğim? Husûsan ki o mertebeyi sende sürmüşsün, güzelliğinden bir delil değil midir? Yekdiğerimize mukabilde mahviyetler, mevâzi'lar mı yapacağız? Bu sonra, bir güzel kızın aynaya bakıpta nâz-ı nahvet ile ne kadar çirkinim demesi kabilinden olmaz mı?

Ben hamdolsun senide kendimi de bilirim. Ben ne kadar iyi şîr söylersem söyleyim, sen onu tashih ve ikmâl edersin. Yine senin gösterdiğin delâile istinaden söylerim ki manen nedret üzere, fakat ifâdeten ekseriyet üzere kusurlarımı görüp söylersin; değil yalnız kusurlarımı benim bilmediğim muhassenâtımı da sen benden evvel bulur tahdir edersin.

Zemzeme'deki mahmuse, tesdise ehemmiyet vermedim değil! Fakat ehemmiyet vermemiş gibi göründüm. Niçin? Bak diyorsun ki "Zemzeme"yi okuyanlardan onda dokuzu o şiirleri beğendiklerini söylerler. Fenâ havâdis değil mi?" işte bunun için!

Hem sen bazı kere beğenilmemek için yazılmış şeyler yazmaz mısın? Ben yazarım. Aman ihmâl etmede şu (Terâvim-i müntehabâtı) , (Zeyl-i ta'lîmi) tab' ettir! Zeyl-i ta'lîmi mektepte okutuyor musun? Tab' olunmazsa bile isteriz ve's-selâm.

Bâkî yed-i makdese-i uhuvvetini takbîl ile kesb-i fahr ederim. Birâder-i muhteremim efendim Ekremim.

7 Teşrîn-i Sâni 1884

Mütehassir kardeşin

Hamid

3.6.9. (Terez'den (Tezer'den) Bir Parça)

“Bir Harâbe, Nısfu'l-leyl, Ay Batıp Çıkar”

Birinci meclis

“Rişâr Tek ve Tenhâ Gezinir”

Rişâr

Yine bak tazelendi efkârım

Bunda bi hîle bir habâis var

Bendede eleme verâset var

Anı fi'len revâmı inkârım!

İntikâm almada var ısrârım

Dahada pek civân-i dilber âh!

Fakat ağyâr ile beraber âh

Bunu câiz mi kalben ikrârım?

Geçemem ben bu hakk-ı müsbetten

İntikâm almalı o nekbetden!

“Torba Elinde Gezinir”

Edeyim arzımı bu gün ikmâl

Yarın olsam da kâilim hammâl
 Çok olursa ne sevdâ ger-pârem!
 Yok olub gitti nuhbe-i âmâl!
 İrtikâba nasıl değer pâre
 Arza fâik midir meğer pâre?
 Ne var itsem şu kîseyi pâmâl!
 Bu değil ya benim ciğer pârem!

“Torbayı Yere Atıp Çiğnedikten Sonra”

Geçemem ben bu kanlı hülyadan
 Öç alıp gitmeli şu dünyadan!

“Ba’de’t-Tevakkuf”

İntikâm âh o bir kudurmuş kelb!
 Dişleri gönlüme değüb gûyâ
 Etti her zerre mi şerareye kalb
 Bende her hisse şimdi gâlibdir!
 Neye mâliksem itdi gasb ile selb
 Hiç gözümde değil bu gün dünya!
 Bu firûzân olan cerîha-i kalb
 Kan ile intıfâyı talibdir!
 Sâbitim ben bu fikr-i ahsende
 Kalmaz ahım benim tezer sende!

“Ay Doğar, Devam İle”

Berka benzer hayatımız çâlâk
 Ki ânın cûşeş-i peyâpîne

Kalb olur mâlik olduğun emlâk!

Hele bulmaktayım teslimi:

Seni ben mutlak eylerim ihlâk!

Kanda görsem bütün şu iklimi

Ateşe yansa serteser edlâk

Yine ben senden ahz-i sâr ederim

Hûnum olsan seni nisâr iderim

“Birdenbire Tagayyür ve Teessür Ederek”

Ay gibi ayda bir ederdi zuhûr

Yine ben gözlerim ânı her ân

Sâniye sür’atinde olsa şühûr

Razıyım ömrüm eylesin güzerân

Geçmiyor firkatiyle bir sâat

Sanki ömrüm benim tedennide!

Yine cân vaslını temennide

Sanki mahvında gözlüyor sür’at!

“Meshûr Hava”

Severim bazı ben şeb-i târı

Viririm subh-ı nevbahârı ona

Düşen nâzende zülf-i zertârı

Görünür yârimin hayâli bana:

Yetişip ân-ı ızdırâbımda

Yüzüme nûr-i hüsnünü serper

Sanırım bir perî-i zerrin-per

Dolaşır kulübe-i harâbemde

“Bekâ Eder”

Acaba kimledir o hem sohbet?

Ettiğim nâleler olup da musîb

Gelecek mi aceb bana nevbet?

Şüphesiz şâha eyledi rağbet!

Harem-i vuslatı olunca nasîb

Âna da âşık oldu şâh elbet

3.6.10. Makber’den Bir Parça

Lâhût nedir, nedir ya nasût

Feryadıma karşı emr-i meskût

Bir sır oluyor bütün bu esrâr

Ma’nâ bitiyor kılınca tekrâr

Ya rabbi nedir o tahta tâbût?

Olmaz mı ukûl bunda mebhût?

Mümkün mü o cism-i nâzenîni

Tekfîn ide bir acûz fertût?

Ölmek diyoruz nedir bu ta’bîr

Canânımı ede bu hâli tefsîr?

En ince yerim kırıldı Ya Rab!

Karşımda nedir bu burç-ı akreb?

Etmez mi bu hâl câna te’sîr?

Kılmaz mı bu i’tikâdı tağyir?

Hayret eğer olmasaydı vârid

İnsan neyi addederdi tedbir?

Sen Fâtma öyle gittin bensiz

Gönlüm acaba yaşarmı sensiz?

Ölmek, yaşamak, ya can çekişmek!

Razıyız aman fakat değişmek!

Sen bir gül isen bu gün dikensiz

Âzâde hayatsın mihensiz!

Ben âlemi neyleyim çimenzâr!

Ben âlemi neyleyim çimensiz!

3.6.11. Tecelli Yahut Teselli

Seher vaktiydi çıktım geçen gûhisâra

Ki ses yok bir taraf da, sis inmişti civara

Nemâyândı o yerden deniz, sahra, hıyâbân

Garîbü'l-hâl bir köy müsâdif rehğüzâra

Harâb olmuş ne varsa, turâb olmuş o bir köy

Başında seng-i makber iki vîrân minâre

Uyurdu hep çocuklar, fakat kuşlar uyanmış

Sönüp yıldızlar emvâc ider savlet kenâre

Nedir bilmem emînîm ki bir şeyler sorardım

Sorardım cûybâre, sorardım rûzgâra

Ağaçlardan ederdim tazarru'lar içimden

Ağaçlar kim sararmış tahassürden bahâra

Sanırdım yâdıdır bu verem bir dilrubânın

Akardı cûy-i ömrüm dü-çeşmimden gubâre

Birinci def'a gördüm o gün bir serv-i ebyaz
 Karanlık bir beyazlık ki benzerdi mezâre
 Olur, mâzisi gûyâ o envâtın nemeyân
 Çıkardı servilikden bulutlar pâre pâre
 Nedir Ya Rabbi dirdim, niçin solmuş çiçekler
 Bakardım bir taraftan cibâl-i zî-vakâre
 Hani, dirdim, ilâhî o sultan-ı melâik
 Ki itmişdin bana sen cinânından itâre
 Güneş doğdu nihâyet duyub bir hiss-i ta'zîm
 Kıyâm itdim o anda gözüm vakfoldu yâre
 Meğer cânân imiş o, evet timsâl-i cânân
 Ki bâlâ-yı ufukdan çıkar perverdigâre

3.6.12. Zeynep'ten Bir Parça

“Abbasi Ceyrân'ı perdeli kapının yanına götürüp içeriye girmek için perdeyi açınca kapının iç tarafından kefen-pûş bir hayalin durduğu görülür. Abbasi bunu görünce dehşetle haykırarak geri çekilir. Ceyrân ise hayâleti görmeyip, fakat Abbas'ın halinden müteessir, korku ve telâş içinde bulunur.”

Abbasi

Çıktın mı yine karşıma ey zıl?
 Ya karşıma çıkmakla ne hâsıl?
 Yar beynimi, vir fikrime târâc
 Aç sinemi et kalbimi ihrâc! ...
 Mâzî ki değil avdeti kâbil
 Git olma bana, olma mukâbil
 İsyân demek olmaz mı bu hâlet?

Eyler gibi ümîd-i dehâlet
 Gelmiş gibi bir müşkili halle
 Ma'sûke me mahsus o mahalle
 Benden daha evvel giriyorsun!

Ceyrân

“Lerzeler İçinde”

Bir meyyite mi can viriyorsun?
 Öldür beni ehven budur elbet!

Abbas

“Haykırarak”

Girmiş buraya bak şu musibet
 Çıkmış mı ciğergâh-ı zeminden?...
 Bî-havf-i hazer dâm-ı keminden
 Geçmiş nîce meçhul memerden!...
 Düşmüş mü desem batn-ı kamerden
 Donmuş yine sâir-i dâir
 Etmiş de tahaccür yine tâir!...
 Ölmüş yine bizden diri hâlâ
 Ölmez hele o bir daha asla!

“Daha menhûr

Bekler iken etrâfı bir ordu
 Ya hacle ye girsünmü nu câdu?
 Ma'sûka me itmek kefen ilbâs...

Ceyrân

Ben görmüyorum kimseyi Abbas!

Abbas

Sen görmek anı nâ-mütasavver!

Etmez o iki necm-i münevver

Bu manzaraya arz-ı güvâhî

Bir ben görürüm böyle devâhî!

Sen görmede et kesb-i mübâhât

Ceyrân

“Kalbî”

Zeyneb mi aceb gördüğü?.. heyhat!...

Abbas

“Hayâlete”

Al mâtemîni kabre götür çek

Öldürmedim a ben seni gerçek?

Git bul seni her kimse geberten!

Taşlarla git ol yekser-ı yekten!

Zeynep şunu gördün mü?.. o ne hey’et?

Kimdir bu duran şey ona hey’et

Bir âkıllı etmez mi bu medhûş?

Çılgın ölü bir lâşe-i bî-hoş!

Feryâd be-leb halka bekrden

Zencîr-i bepâ, çıkmış o yerden!

Makber mi doğurmuş bunu bir pîç?...

“Hayâlete”

Mahvol geri ey zıl, geri ey hiç!

Durmuş ne bakarsın bana öyle?

Bedbaht ne yapmış sana söyle?

Gelmiş şu kızı yıldırıyorsun!

Ceyrân

Öldür beni sen çıldırıyorsun

Öldür beni görmeyim!

Abbasi

İnsâf!

Ey zıl ki hakikat gibisin sâf

Ey zıl ki hak etmiş bunu makdûr

Şeffâf teninden görünür dûr!...

Ey zıl ki seni hâlik-ı mahşer

Kılmış ebediyetle mübeşşer!

Çok görme bize rûy-i zemîni

Söndürme bu şebtâb gemini!

Nâ haktır olub târik-i ukbâ

Mecnun gibi bî-havf-ı mehâbâ

Göstermek için bir kıza şiddet

Bir saniyelik ömre bu avdet!...

Meçhul değil sür'ati evkât

Sür'atle gelir vakt-i mülâkât

Ahyâya o erbâb-ı fenaya

Lâyıkça tekrîm-i senâya

Esrâr-ı firâr olmaya meşrûh

Fânilere insâf kıl ey rûh!

Ecsâd ile eğlenme, rahîm ol!

“Hamle ile”

Git zînet-i dîvâr-ı cahîm ol!

Çık arşa seni görmeyim, ey nûr

Senden soğusun gayri bu tennûr

Eşbâha ne lâzım bu hakâret?

Ervaha ne lazım bu hasâret?

Git cennete, dûr ol nûkhemden!...

Ey hâ’ile çok hacle kehmden!..

Zeynep! Yüzüme bakda hayâ it!..

Bu zulmete sen neşr-i zıyâ it!..

Sen ağla da sönsün şu cehennem!

Heyhat, ana kâdir mi o şebnem?

Ey tayf, yeter çık melekûte

Bu yerleri garketme sükûte

Sen merd değil, zen değil ey tayf

Var âlem-i ervaha revân ol!

Bi-vesvese-i pîr-i civân ol!...

“Sendeleyerek”

Veçhin ona mihrâb-ı pür âdâb!

Çeşmin ona bir lücce-i girdâb!

Umh-ı nehkin Hâlîka mukaddem

Baktıkça sukût itmede âdem!

“Düşerek”

Zeynep bana senden ola ihsân

Bak olmadayım hâk ile yeksân!

Manzarasını da etti mi ibhât?

Zeynep kapa şu perdeyi!..

Ceyrân

“Heyhât”

Zeynep nerde? Nerde o devlet?

Abbas

Oldun mu acep sende hayâlet?

Ceyrân

“Gidip perdeyi kapayacak yerde”

“Şiddetle çekip yere düşürerek”

“Ben görmüyorum kimseyi asla!”

“Abbas’a doğru gelerek ve yanına oturarak”

Düşmüş oraya sâye-i neyyir

Bir şey göremem bunda muhayyir

Abbas

Olmuş mu sabah?

Ceyrân

“Oldu ya elbet”!

Askerler ise çalmada nevbet!

3.6.13. Makber'den Bir Parça

Ey necm-i kebûd bir hıtâb et!

Hamid'le şu kırdâ mehtâb et!

Olmaz mı kemikler etse feryâd?

Yok mu bana bir peyâmın e dâd?

Ey bâd bu çeşmi âsiyâb et!

Ey ebr şu kabre incizâb et!

Bu söziş fikri hal et ey nehr!

Teşrîh-i kazıyye-i türâb et!

Allah belânı virsün ey nehr!

Ömrüm gibi sende kahrol ey şehir!

Vaktiyle aceb şu hâr-ı muvahhiş

Bu kız mı idi bu hâle gelmiş

Düşmüş sana ey muhit-i pür-kahr!

Ey göz yok ol ey temevvüç-i zehr!

Allah belânı versün ey mevt!

Allah belânı versün ey dehr!

Pek dilber imiş evet o duhter

Eczâsına bak ne rûh perver!

Düşmüş gözünün biri şu nesrîn

Uçmuş gibi rû berû-yi pervîn

Berk rahı yerde berk-i asfer

Zihnindeki nûr-i kerem ahter

Ey dilber târ u mâr cem' ol

Bir hançer olup içimde tut yer!

3.6.14. Abdülhak Hamid Bey'in Sezai Bey'e Bir Cevabı

“Birader-i Muhteremim Efendim;”

15 Nisan 97 tarihli mektubunu ahz ile kesb-i safâ-yı rûhânî ettim. Lezâiz-i hayattan mahrumiyet ve belki de kendi kendimdem me'yûsiyetle geçen şu eyyâm-ı hîcî debilmezsin ki senin hıtâbât-ı gıyâbiyen vicdanıma ne kadar şevk resân, ruhuma ne derec teselliyet bahşoldu. Bulunduğum maskat-ı hicrî-i sefâlette hem hâl-i esâfil olduğuma kemâl-i ye's ile hükmedip dururken sandım ki bir sadâ-yı ulvi bana: “Yok, yok senin bu hükmün nâbecâdır. Ben sana gezdiğim lâ tenâhiyetsarây-ı meâlî'de yer hazırlıyorum” hıtâbını serdetti. O zaman hayâl-i ebediyet temessül ve karşımda Kemal ile Ekrem'den ve Sezai'den ibâret bir simâ teşekkül ederk muhit olduğu marifet ve hakikat-ı kâinata müteveccihen nefsimi rehyâb-ı irtikâ buldum. Ne büyük mazhariyet! Mektubundaki sözlerinle Çamlıca'ya olan sevdami uyandırdın. Bilmem ki sen Çamlıca'nın ulviyet-i cismâniyesi misin; yoksa Çamlıca senin hâtıra-i ulviye-i mücessemen midir? Çamlıca'da bülbül yavrusu dinlediğimizi ben nasıl unuturum? O bizim tabi'at tiyatromuzun “Adelina Patti”si idi. Bu kadın pek çok şâirleri âşık ettiyse o kuşçağızda pek çok meüte'ıdd-i muhabbeti şâir eylemiştir. Ben eminim ki biz Çamlıca safâsını ne yeni dünyada sürebiliriz, ne eski âlemde; ne Amerika ormanlarında buluruz, ne İtalya müzelerinde. Çünkü o mübarek yer vatanımızdır. Dediğin küçük hânende-i kudretten aldığımız hiss-i ulvîyi ise ne “Nelson” telkin edebilir ne “Albâni”, ne Paris'in Grand operası ihzâr eder ne Viyana'nın askeri mûzikası. Çünkü o âciz mahlûk bizim vatandaşımızdır.

Çamlıca yalnız vatanımız değil efkâr-ı şâirânemizin maderidir; Bülbül yavrusu yalnız vatandaşımız değil hemde birader hissimiz, birader-i âh-ı zarımızdır. Hatta bazı kere ben onu kendi zâde-i tab'ımıza benzetirim. Gönlümdeki sevda aksettiğ zalâm içinde feryâd ediyor gibi gelirdi.

Ya umûmen kuşların sâye-i şefkatinde icrâ ettikleri o hüsn-i sadâ çağlayanının letâfeti âvâze-i medeniyet dediğimiz araba gürültüleri ve lüle-i terakki bildiğimiz pâre çingırtıları bize nasıl andırabilir?

Şüphe yoktur ki bizim gibiler füyûzât-ı edebiyeyi bedâyi'-i tabiattan iktibâs ederler. Efrâd-ı beşer isti'dâdlarına göre hep inkılâbât-ı tabi'atten mülhem olur. Şiir

ebhârın yetiştirdiği mahlûkâtandır. Her te'lîf-i latîf bir mevki'-i tabi'atin tasvîr-i manevisi, her müellif bir mesire-i kudretin mahlûk-ı bedâyi'idir. Her cûybâr bir hiss-i müteheyyic, her ağaç bir fikr-i sâkin, her sehâb bir hayâl-i ulvîdir.

Tabiat ona fevka'l-âde şâir ki bütün âsârı da şuarâ'dan zuhûr eder. O ne büyük haliktır ki mahlûkâtıda iktidâr-ı halk ile metehallik! Ey temâşâ-yı kevâkible ihyâ ettiğimiz geceler nerdesiniz? O zıya-yı şafağa doğru uçtuğunu söylediğin kuşlar ki seyyâr bir şekûfezâra benzer. Gönümüzde olan hissiyât-ı ilâhiyeyi hâmil olup gittikleri için dergâh-ı sermediyete gönderilmiş sâilerimiz addolunsa sezâ değiller mi?..

Ey tulû-ı dâimî ki bir inkılâb-ı mütenâvibsin. Ey gurûb ki sana bir cihân mütezelzil desem, veya bu âlem için seni bir numune-i sukût addetsem becâdır!..

Ey mâhtâb ki bizim ilahinin sâye-i müstetîli senin kadar dilrubâdır!...

Ey temâşâ-yı kevâkible ihyâ ettiğim geceler! Ey ma'mûre-i tabi'at nerdesiniz, nerdesiniz?

Yıldızları eyledim temâşâ

Eş'âr ki hâlik etmiş inşâ

Saatlerce kıraat ettim

Şekden kesb-i berâet ettim

Yok hiç birisinde o fazîlet

Vechindeki cilve-i hakîkat

Hakikat yıldızlar ki sema denilenülûhiyetin o âli sırperde-i serâiri etrâfında ukûlün nüfûzüne haylûlet için nighbân olan meleklerin enzâr-ı Pertev-nisârı denilmekle şâyândır. Bana senin mektupların derecesinde bir şevk ve meftuniyet vermiyor. Hamid'e Sezai kadar takrir-i meâli edemiyor. Ara sıra mezalle-i leyâlî değiştirmiş ve bir takım vahşiye kadınlar manzara-i fenaya kahrkaha zen-i istihfâf oluyor gibi dinlediğim baykuşların sadâsını... Ahbâb ve ahâlîsinden cümlesinin müsâhabetine tercih ediyorum.

Buranın tabi'at-ı mevki'iyasını çürütmem. Âfâk-ı şarkıye'ye nisâr olunan letâif-i kudretten burada dahi dağların etekleri dolmuş, kırlar sahralar donanmışlar. Gâlibâ Çamlıca'dan gelen bir rüzgâr Sezai'nin yâd-ı tahassürüyleberâber mevsim-i bahârı da

getirerek bu eski âliheler harâbesi bir gülistandan misâl oldu. Kırlarda tepelerde sürüler serbest serbest gezer, kuzular meler, günlerce dolşılsa tükenmeyecek bir sâha-i dilrubâ üzerinde vâkı' büyük bir zeytin ormanı balkonumun zîr-i nazâretinde lerzandır. Mahsur olduğum cibâl-i âliye'ye beyaz beyaz köyler serpilmiş, bilmem hangi mahlûkât-ı semaviye oralara yuva yapmış gibi durur. Bir takım âlihe ittihâz-ı mesken etmiş zannolunur. Şehrin dağlarla muhât olan sâkin körfezi, yere inmiş sema'ya benzer. Tulû'dan evvel bülbüllerim uyanır; gurûb'dan sonra ishaklarım başlar, "Lemizerabel"i ihtâr eder. Bir kırlangıç odamda lâne sâzdır. Pencereyden girip kapımdan çıkar Londra ve Paris'in parfümözlerini andırır latîf bir rüzgâr mevâki'i vahşet müekkeleleri gibi râyihalar neşreder eser, havası sünbülü, sabahı rengîn, mâhtâbı ulvîdir.

Bilirim, bilirim. Bilirim ki oranın kadınları hüsn-i cemâlde benim teşbîhâtımla vasfolunacak derecelerden bâlâdır. O nûr-i lâciverde benzeyen hevâî gözlerinde bir subh-ı nâmütenâhinin ibtisâmından mün'akisbir hal görürnür. Ulvi bakışları hep semâviyâtı ihtâr eder. Şa'sâ'a nisâr olan saçlarına nazar olursa zannedilir kibaşlarına nûr inmiştir. Yürüyüşlerinden terbiye ve ma'rifet, kıyafetlerinden letâfet ve zerâfet anlaşılır. Düşünmeli ki kendileri latifliğin, zarifliğin de favkında olmak lâzım gelir. Denizdeki ser-i siminler onların âlem-i âbında olan safâ kadar şevk engîz değildir. Gökteki u'mûd-ı nûrânilere benzettiğin endâmları mir'ât-ı kâinâtın suver-i mehâsininde bî-hemtâ dır. Gâlibâ Paris meşhûdâtımdan olarak sanada nakletmiştim ki o benâtü'l-cezîre tenâsüb-i kâmet, temâyüz-i hüsn-i melâhat ile Paris'te dahi taayyün eder. Bulvarlar, buvalar, şanzelizeler en ziyâde o letâif-i zevi'l- hayât ile tezeyyün eyler. Fakat benim gönlüm bizizm taraf güzellerine daha ziyâde ısınmış, bizimkileri sû-i i'tiyâd, sû-i terbiye, sû-i ta'ayyüş gibi vesâit, muhassenât-ı tabi'iyelerinden çıkarıyor.

İngiltere'de güzellik bir dereceye kadar sînâ'î dir, denilebilir. Ahâlisi hikmet ve ma'rifet eseri olarak hüsn-i terbiye, hüsn-i hareket, hüsn-i tağaddi ve ma'îşet sâyesinde kesb-i kuvvet ve binâen aleyh kesb-i hüsn-i suret ediyorlar.

"Sâra Bernar" için -ki tabî'at hılâfına olarak- (Ne zaman istese güzeldir ol) demiştim. Şiddet-i ân, safvet-i renk, nisbet-i endâm gibi kemâlât-ı sûriye güzel havalı mevkilerde, güzel mevki'li havalarda perveriş bulur. Demek ki İngilizler muktezayât-ı tabî'ata tegallüble bu hasâis-i kudreti temellük ediyorlar. Orada her şey gibi güzellik dahi terakki ediyor.

Vicdâniyât bahsine gelince: i'tikât mahsusun hakâyıkındandır. Zâten vicdansızlığı ingiltere'nin nisvânına azvetmemiştim. Kadınların hissiyât-ı rekîka ile min tarafillah perverde ve hatta vatan kadar evlât-perver olduklarınıisbâta mâder vatan vasfının kabul-i umumiye mazhariyeti kâfi dir. Benim bu hakîkatı takdir ettiğime ekseriya âsârım şehâdet edeceği gibi

Vermişdir inâsa Rabb-i Hallâk

Sultân-ı vatan yolunda ahlâk

Beytini söyleyen bir kardeşin de i'tikât mahsusunun aksini göremeyeceğine senin büyüklüğün delâlet eder. Bârkerân-ı sefâlet nâlendelerinde olarak söylediğin bedbahtân-ı insaniyetten vicdâniyat me'mûl etmeyeceğim ve me'mûl etmeyide muğâyir-i insâf ve merhamet göreceğim tabi'idir.

Bunlara dâi ki ahvâlinin bir kısmı:

Ne demek anlamamak bir vicdân

Ne imiş bilmemek asla yezdân

En hazîn hâl ile en hoş gülmek

Gülerek eğlenerek bir ölmek

Yine koynunda koynunda olup ülfetyâb

Kaldırımlarda dolaşmak bî-hâb

Davet etsün diyerek bir murdar

Hasta halinde çıkıp geşt-i güzâr

Bir taş üstünde görünmek râhat

Uyumak üç gecede bir sâat

Zabt-ı âh itmek için habs-i nefes

Nefes almak diye azm-i mahpes

Soyunup fûruş-ı kesife girmek

Anda bir şahsa tesellâ virmek

Almak âğûşuna dehşetlerle
 Bûse virmek âna nefretlerle
 Râhat itsün diyerek bir kanlı
 Ezilir bir döşek olmak canlı
 Kabrini sırtına almak zinde
 Yine hiç inlememek zirinde
 Ya ne olsun bu meşâkka illet?
 Ne içindir bu sefâhet, zillet?
 Âh mahza kuru bir ekmek için!
 Yani aç kalmayarak ölmek için!
 Şevk olur söziş dil-i mâtemde
 Âç kalan zehri de yer âlemde
 Beyitleri ile tarif etmiştim. O gitti biz edebiyât'a gelelim.

Milton, Shakespeare, Schiller, Byron gibi şuarâ ve üdebâsı olan bir milletin edebiyatı Fransa'dan öğrendiklerine nasıl hükm olunabilir, diyorsun. İbtidâ Byron'u bir tarafa bırakalım ki, o mübareği hem hiç sevmem, hemde dünyaya on sekizinci asrın en son senelerinde, daha doğrusu milattan bin yediyüz sene sonra gelmiş, âlem-i matbû'âta ise Victor Hugo'dan evvel gelmemiştir. Shakespeare bin beşyüz şu kadar sene sonradan bin altıyüz evâsıtına kadar saltanat-ı edebiyesini sürmüştür. Malûmdur ki târîh-i edebiyât milattan evvel Hummer'de Virgil'de vesâire de ibtidâ ve Sofokle'da, Ubir'de, Siserûn'da, Eşil'de vesâirede devam ederek gitti. Lin'de vesâirede nihâyet bulmuş ve bu Yunan ve Rumen havârikinin ilm-i irfân-ı meziyetlerine, hatta kudret ve şöhratlarına en evvel İtalyalılar varis olmuştur ki İtalya'nın o hadd-ı hesâbı olmayan meşâhirinden Dante'ın, Petrerca'ın, Boccacio'ın Ariyusu'un, Lutas'ının vesâir isimlerini şimdi tahattur ve ta'dâda hâcet görmediğim hukemâ-yı edebî zuhûru işte o tarihte, yani bin iki yüz, bin üç yüz ve bin dört yüz senelerindedir. Bu tarih ki dediğim eâzımın nisbetle umumiyeti içinde olarak "Onuncu Leon devri" demekle ma'rûftur. Dört büyük devr-i edebî birincilerinden addolunur. Bunlardan çoğu fransada vaktini geçirmiş ve bi'l-husus "ânifî yeri" memleket-i hürriyet evrâsını bulduğu Paris'e hicret etmişti. İçlerinde

Fransa’da doğup, Fransada ölenler bulunduğu şöyle dursun ekser-i âsâr-ı edebiyeleri Latince olduğundan bi’t-tabî’ en evvel Fransa’da sîr-i şöhret bulmuşlardır. Yunan’ın, Rumen’in, İtalyan’ın müessir edebiyesini bin yüzden bin yediyüze kadar Fransa üdebasından olarak bildiğimiz Gyom Dolori’ler, Duchamp’ler, Klupin’ler, Abalar’lar ve daha bilmem kimler nakl-i iktibâs ettiklerine Almanya’nın yukarıda dediğim iktibâsât-ı hükmiyesine bu sûretle mukâbele eyledikleri müsebbettir. Hem ne hâcet milletlerin edeben, ma’rifeten yekdiğere olan kıdemleri dâru’l-fünûnlarının tarih-i küşâdını tahatturla ma’lûm olur. Paris “Üniversite” si âlem-i medeniyetin birinci dâru’l-ulûmu, birinci ma’rifethane-i edebiyâtı olarak onuncu veya on birinci asr-ı milâdide teşekkül etmiştir ki milel-i sâire hep bu numune üzere o mebnâ-yı ma’rifeti te’sis eylediler. Fransa üniversitelerinden sonra sırasıyla İspanya meydana geldi. Hem Fransa’nın, hem Avrupa’nın ikinci tahtgâh-ı ma’ârifî olan Paris Üniversitesi Gyom Duchamp’ın, Dolori’nin, Apalard’ın ve sâirenin sebep-i neş’etleri olmuştur ki o asırda İngiltere ne bir üniversiteye mütemellik, ne de bir “Şuser” e mâlik idi. Medeniyet ise ma’lûmdur ki doğduğu yerde kalmayıp bizim memleketten başka Avrupa’nın her tarafında seyâhat eder. Bu hal İtalya’dan Fransa ve Almanya’ya muhâceret etmiş olan edebiyât ile hikemiyât’ın saydığım delâletleri oralardan dahi İngiltere’ye seferber olması pekte istib’âd olunmamak lazım gelmez mi?

3.6.15. Finten’den Bir Parça

“Müteverrimler mahsus olan “Brumton” nâm hastanenin dahilinde ta’âm odası. Bir uzun yemek masası. Sabah erken. İki ihtiyâr kadın masanın ortasını ve sofrâ levâzımını getirip yerli yerine koymak gibi işler görürler. Sonra yine onların kıyafetinde bir kadın daha gelir.”

Huzzâr

“Madır Roberts, Sistemodi ve Sonra Sisterlizi”

Madır Roberts

Ne sahrâ’dır bu ya rabbi, nasıl vâdi-i hicrandır?

Görürsün her şecer bir hasta kız, bir kabir-i nâlândır

Bununfevkında her akşam gurûb itmekte bir ferdâ;

Anın bâleyn-i hâkinden şebâb olmakda nev-peydâ:

Tulû'-ı mihr âti di, gubâr-ı âlud-ı sevdâ-hîz
Buda bir leyl-i mâtem, oda bir leyl-i ye's engîz!

Sistermodi

Kiminden şefkat mâder ki hiç göstermemiş yezdân
Olur bir meşreb-meryem pesend ihyâ idüb şâdân
Kiminde şevk-i bintiyet ki asla olmamış makdûr
Görür tahyîl-i zevciyetle bin rû'yâ-yı dûr urur
Ki encâmında subholmaz güler gaddâr bir kâbus
Buda bir hâbdır, eyvah! O da bir hâbdır efsun!

Madır Roberts

Sabah olsun kılar ibkâ-yı zulmet başka bir manzar
Ki hep envâr-ı idrâkât anın zirindedir muzdar
Bu servistânın üstünde durur bir sâyedir târik!
Biri bî-tâb-ı tâkat cismini nevbet kılar tahrik
Biri nâlende-i fücret ki ancak seng eder iskât
Buda bir naledir, vâ hîf! Oda bir naledir heyhat!

Sistermodi

Bu günlük çâre-yâb olsun, veremdir tâli'i mâtâm
Yed-i kâtilde bir bî-çâredir mahkûme-i i'dâm

Madır Roberts

Kimin içindir ya düştüm ben bu kabristân-ı zî-rûha?
Alıştım hizmet-i bî-mâre, istifrâş mecruha?
O derdin kahrına oldum ciğer-pâremde ben âgâh!

İkisi birden

Bu da bir mevtdir, vallâhi! Oda bir mevtdir billâhi!

Sisterlizi

“Henüz gelerek”

Nedir illet siz hûd-behûd gûyâsınız böyle?

Madır Roberts

Nasıl illet arasın bir musibet-gehde sen söyle?

“Biraz sonra”

Brem her subh bir duhter gurûb itmekde bir maktel

Sorarsan sor nedir hâlâ şuurum olmamak muhtel

Kızım vâdi-i hâmûşîde ruhum semt-i rihletde

Vücûdum sürüyor hâlâ bu nâlşigâh-ı firkatte!

Sistermodi

Ne nâlşigâh , her babında şeb durmakda bir senbût!

Değil bir ev bu birçok ruha mâlik bir büyük tâbût!

“Bundan sonra birer birer merîzalar gelip sofraya gidecek ve Madır Roberts ile Sitermodi ve Sisterlizi ve Kiti ve bir hizmetçi daha bunlara hizmet için girip çıkacak. Terennüm ederek kara saçlı bir genç ve hasta kız gelir.”

Sarı saçlı – işte benim dâr-ı eytâm arkadaşım geliyor.

Kara saçlı – dâr-ı şifâ kardaşımın yanına geleyim.

“Yan yana otururlar. Madır Roberts dalgın bir halde bu iki kızı seyreder”

-Haniya Miss Kiti et suyu getirdiniz mi?

-Kiti et suyu sofranın üstünde duruyor.

“Kara saçlıya et suyu verirken oda şetâretle
ve ternnümle alıp içmeye başlar”

Madır Roberts

“Kendi Kendine”

Değil tedbire kâdir, ızdırâbı hep kaderdendir;

Bu yolda şâd-ı handân olması fart-ı kederdendir

“Daha bir takım benât-ı merîza gelip
sofradaki yerlerine otururlar”

Kara saçlı – biliyor musunuz? Doktor Tomas beni on beş gün sonra “Dervrilen” pantomimosuna götürecektir. Şimdiden rüyâsını görmeye başladım. Eminim kipek güzel yerlerde yahut perdesizliklere tesâdüf edeceğiz. “Kiti’ye” bir kadeh Porto Şarabı neşe mi tekmi edemez mi?

Kiti – işte yarım kadeh!

Kara saçlı – şifâ! ... anasız babasız bir kız isemde asla yetim muâmelesi görmüyorum. “Şarabı nûş ile” sevgilim yok isede beni sevenler bulunuyor! ... Safâ! ...

“Güldüğü sırada öksürmeye başlayarak”

-Bu öksürükte da’ima sözüme karışır, gülüşlerime dokunur.

“Sarı saçlı dahi öksürmekle”

İşte arkadaşım da tasdik yollu bir ses veriyor ... gayret!

Sarı saçlı – “Elinde kadeh” Puhtavet birası diye verilen katran suyuyla bir türlü başım hoş olmuyor!.. Oh .. çok güldüm ... şurama bir ağrı gedi.

“Kumral saçlının geldiğini görerek kendi kendine”

-Bu odaya gelmekte dâima en sonraya kalan dostum, gâlibâ hepimizden evvel girecek!

“Kumral Saçlı oturur ve hiddetli bir halde bulunur. Kiti’nin verdiği kâseyi red ile”

-Kumral saçlı – et suyu istemem, tapiyoka isterim!

-Kiti – işte tapiyoka?

-Kumral saçlı – Topiyako istemem, et suyu isterim!

-Kiti – İşte et suyu

Kumral Saçlı

“Bir sandalyeden diğer sandalyeye geçerek”

Oof! .. Yemek odasında yemek kokusu hiç çekilmiyor! .. Rica ederim Madır Roberts karşımda durmak zahmetini ihtiyâr etmeyiniz. Ben oyuncu değilim ki siz seyirci oluyorsunuz. Hastayım, açım, iştihâm var, yiyecek bulamıyorum!

Madır Roberts – Ne istediğinizi söylemeniz

Kumral saçlı – Hindistan çorbası isterim; sert, acı, keskin, zehir gibi olsun!

Madır Roberts – (Kârî) demek istersiniz ki o memnû’ bir şeydir.

“Kumral saçlı hiddetle kalkıp ocağın yanındaki sandalyey oturur. Yırtarcasına bir gazete alıp bakar. Kara saçlı bu sırada terennüm eder”

Madır Roberts

“Kalbî”

Bu illetden olur ahlâkı bir ma’sûmenin berbâd

Mülk-i haslet bu illetden olur bir âfet bedzâd!

Kumral Saçlı

“Kalbî”

Nedir bilmem şu hâtunun beni tesmîmden sudu?

Husûmetdir bana pîr-i civânın meyl-i maksudu!

Sarı Saçlı

“Kalbî”

Neden nâşidir on beş gündür ondan gelmiyor mektûb?

Fenâ bir iş, ya bir illet mi gördü bende pek ma'yûb?

Kara Saçlı

“Kalbî”

Biri şen, diğer mahzûn; tahammülsüz, tahammülkâr

Şifaya müste'id kimdir? Bunu tıp itmiyor tizkâr.

Kumral Saçlı

“Kalbî”

Bûsemle beraber geçsin istedim ona hâlîm

Sarı Saçlı

“Kalbî”

Sakın bir diğerin aşkıyla mazlum olmasun zâlim!

Kara Saçlı

“Kalbî”

Ba'id olmaz iken bir ân dem-i kat'-i rihletden

Ne gafletdir temennâ-yı rehâ tazyik-i illetden

Ne hikmetdir o gaflet ki gelir insana kudretten?

Ne râhatdır rehâ bulmak o illetden, bu mihnetden

Kiti – “ Dışarıdan gelerek” Doktor Tomas, yanında iki mâtemli hanımla, yukarıdaki yatar hastaların “kendi kendine” daha yukarıya çıkacak olanların odalarını dolaşıyor imiş. Asıl ve nesillerini tahkik için. Çünkü âlillerine mensûb bir kız arıyorlarmış.

Sarı Saçlı

O kız kimdir diye kim var ki bunda zihnini yorsun?

Kara Saçlı

Ani bir hâneye bir handânı olan sorsun!

Kiti – Şimdi burayada gelecekler imiş. İşte geliyorlar

Huzzâr

-Evvelkiler, Doktor Tomas, Mises Kros, Miss Melvil-

Doktor Tomas – ne iyi!.. ne iyi!.. sizi böyle iyi görmek benim için en büyük mükâfattır.

“Bazısının nabzına bakar”

Kara Saçlı

“Latife ile”

Olunduksa şifâyâb olmağa gayretle biz irzâ

Tabibin i’tilâ-yı saytıdır maksûdumuz mahzâ.

Doktor Tomas

Pek a’lâ; şimdi ruhsat virin ben itmeyim iz’âc

Hanımlardan biri itsün sizi bir lahza istizmâc

Kara Saçlı

Buyursunlar ayân olsun nedir hikmet bu zahmetde

Mises Kros

“Melvile”

Aman Melvil! Bu kızlar hem güzel, hem hepsi sıhhatde.

“Kaçamak isteyen Doktor Tomas’a”

Durun doktor sizinde ilminiz imdâdınız lâzım

Kabul itmem ki olsun bunda sizden gizli bir râz’ım

“Hafî olarak ve müstehziyâne”

Üçüncü rûtbeyi her kimse eyleyin derpiş!.

Doktor Tomas

Umûmen öyledirler, yok mahal olmakda dûr endîş

Mises Kros

“Sarı saçlı yı göstererek”

Olur mu ismini sorsam şu hüsn-i nûr-i serpuşun?

“Kumral saçlıyı irâe ederek”

Ve yahut şundaki simin nihâl sâye berduşun?

Kumral Saçlı

Benim ismim - verem – yani ölümle namzet bir kız

Bunu teftiş için olmak gerekdir hayli pervâsız.

Doktor Tomas

Fenâ teşhis ider bir hasta kendi derdini ma'lûm

Hakîki illeti görmezde birçok şey görür mevhum

Kumral Saçlı

Görürler medhalin fevkında istikbâlimiz mestur

Değildir ser-i nevşeti bunda hiç kimsenin mestur!

Fenâ bulmazsa mu'cezdır, şifâ bulmak değil insân

Tutarken karşısında mevt-i hâil öyle bir i'lân

“Gider”

Sarı Saçlı

Benim de yok bu gün bir namzetden başka bir kimsem

Becâdır nâmımı mahzâ ânınıçün hıfz-ı ketm itsem.

“Gider”

Mises Kros

“Yavaşca Melvil’e”

Bu zâten namzetmiş, diğeri hiddetnimon bir kız.

Melvil

“Yine yavaşca Mises Kros’a”

Bizim matlubumuz bîkes, fakat gayet zebun bir kız.

3.6.16. Duhter-i Hindû’dan Bir Parça

Üçüncü Fasl

Dördüncü Temâşâ

-İngiliz bandıraları mütemevvic bir kışlanın pîşgâhı-

-Müşâhede olunur –

Birinci Meclis

(Sir Bortel, İngiliz süvâri zâbitân neferâtı, köy ihtiyarları olmak üzere dört beş Hintli bir kenarda kemâl-i ye’s ve ızdırâb ile dururlar. Bunlardan birinci ihtiyâr diğerlerinden ziyâde bî-tâb-ı tûvân görünür.)

Sir Bortel

(İhtiyarlara)

İsyân ekseriya adâletle sükûnet bulur ise bazı kere de zulüm ile tesk3in olunur. İşte mâdem ki köylüleriniz verhilerini edâ etmiyorlar isyân ediyorlar demektir. Madem ki isyân ediyorlar, ben de zulüm etmeye kendimi mecbur bilirim.

Birinci Zâbit

Sir, muâmelât-ı âdilâneniz hiçbir zamanda zulüm addolunamaz. Evet emr-i tedâbîriniz adl-i mahz-ı kerâmet-i sırfe dir. Avâmın türehhât-ı ızviyâtına havâle-i sem’ i’tibâr buyurmamalısınız! Sizin ef’âl-ı harekâtınızı temyize kimsede iktidâr yoktur.

Birinci İhtiyâr

“Kendi kendine”

Böyle müdâhenkâr ve riyâ-pîşe me'mûrîn ile mahsur olan “Sir Bortel” mağrur-i satvet olmakta bir derceye kadar ma'zûr olsada müdâhinleri istihdâm ettiğnden dolayı sezâvâr-ı takbih olunur. (tezallüm ve niyâz ile cehren) Sir Bortel! Memlekette kıtlık var. Kıtlık ne demek olduğunu bilir misiniz?

Sir Bortel

“Zâbıtlara”

Bu ihtiyâr ne söylüyor? ...

İkinci Zâbıt

Yalan söylüyor Sir! ... Hiç birinin aslı yoktur. Açlıktan değil yalandan helâk oluyorlar.

Sir Bortel

İster yalandan ister gerçekten ölsünler!

Üçüncü İhtiyâr

Köylü ekecek buğday değil, yiyecek buğday bulamıyor. Hayvan gibi otlaya otlaya midelerini şişirip helâk oluyorlar. Kimsede candan başka bir şey kalmadı... Kıtlık ne demek olduğunu biliyor musunuz?

Birinci İhtiyâr

Ben bile köyümün ihtiyârı iken üç gündür ağzıma bir lokma girmedim. Bir lokma! Âh .. Gözlerim kararıyor., başım dönüyor!... Sir! Size söylüyoruz, kıtlık ne demek olduğunu biliyor musunuz?

Sir Bortel

(Saatine Bakarak)

Ben uzun lakırdı bilmem! Köylü geçen sene ettiği tenbelliğin bu sene cezâsını görüyor. Benim ne vazifem?... İşte hepinize bir çaryek müsâade .. ya vergileri köylülerinizden tahsil edeceğinize söz verirsiniz, yahut bri çaryek sonra size önceden tertip etmiş olduğum mücâzâta rıza verirsiniz.

Üçüncü İhtiyâr

(Söz ve Güdâz ile)

Merhamet ediniz Sir! ... Bizim elimizden ne gelir? Biz ne yapabiliriz? Vergilerini edâ etmemek için köylüyü biz mi teşvik ediyoruz? Zarûret mecbur ediyor. Tahsildârlarınız gelip köyü aramadılarmı? Halimizi görmedilermi? Kimin elinde sikkeye mütaallık, hatta bir bakır parçası buldular da almadılar? Kimin destârını çıkarıp zünnârını zabdetmediler? Hangi evde insan lâşesinden başka yiyecek buldular? Hangi insan kefeninden başka giyecek gördüler? Size hakikat-i hali bildirmiyorlarmı? Yoksa kıtlık ne demek olduğunu bilmiyor musunuz?

Sir Bortel

Köylerde vergilerini edâ edecek para yoksa siz ki, köylülerin ihtiyarlarısınız siz kendi kesenizden te'diye ediniz!

İhtiyarlardan Birkaçı

Biz... Biz ne verelim! Bizim neyimiz var ki vereceğimiz? Canımızı mı verelim?

Sir Bortel

(Saate bakarak fütursuzlukla)

On iki dakika kalmış. Ya vergi, yahut cezâ ... Ne diyeceksiniz?

Dördüncü İhtiyâr

(Gayri irâdi bir tehevvrle)

Âah ... Siz kıtlıktan beter belâ imişsiniz! Kıtlık bir mülkün varını yok edersede sizin gibi yoluğa musallat olmaz! Siz yoktan var çıkarmak istiyorsunuz. Kaht bir memlekete istilâ eder, mahsûlâtını yağma eder. Siz mahsûlâtı yağma olunmuş bir memlekete müstevli oluyorsunuz! Bize i'âne edecek yerde bizden i'âne bekliyorsunuz!

Sir Bortel

Eyâletin borcu var! Sizden tahsil olunacak para onun fâizi içindir.

Üçüncü İhtiyâr

Sir! Eyâletin vâridâtını siz bi'z-zat cep harçlığı ediyorsunuz. Bizden aldığınız verginin sefâhetten başka hiçbir emel yolunda sarf olunduğunu görmüyoruz. Borcumuzun on katını on kere vermeye muktedirsiniz! Bir fedâkarlık, bir büyüklük edip

düyûnumuzu tesviye etseniz ne olur? Dünya’da bir güzel nâm bırakmış olursunuz! Hâlbuki siz eyâletin borcunu vermek şöyle dursun, bir yandan yine istikrâzlar edip o paranında nısfından ziyâdesini zevk-i sefâ yolunda heder ediyorsunuz. Ma’iyetinizdeki zâbıtân sırmalara garkolmuş, sarayınızın beş sâat mesâfe ötesinde neferâtın (Ceket) yerine pirinç çuvalı (Kasket) yerine külâh giydiğinden haberiniz yok! .. Yıldızlı sandalyelerde oturur, ipekli karyolalarda yatar, müzeyyen tahtirevânlarla binersiniz .. Yıkılmış damın altında yıldız sayarak yatan fakiri, güneş altında yana yana oturan bî-çâreyi, gayretinden küplere binen bizim gibi erbâb-ı hamiyeti düşünmezsiniz. Şurada bir tenbelhâne yaptırıyorsunuz. Ne lüzumu var? Serhadlere istihkâm yaptırırsanıza!

Rusya karakuş kanatlarını açmış, buralarını almak havasında uçuyor. Bir gün gelir ki başınıza konmuş olan hümâ-yı devleti pençesine alıp mahveder! Siz bunları asla düşünmüyorsunuz! Âah Sir! Ne kadar bedhâh-ı vatan, ne kadar hâin milletsiniz, haberiniz varmı?

Sir Bortel

(Yine saatine bakarak fütursuzlukla)

On dakika kalmış. Ya vergi yahut cezâ! Ne diyeceksiniz?

Zâbıtânlardan Biri

(Kendi kendine)

İyi ki bu kadar lakırdıyı işitti de gazaba gelmedi! Tabi’ati anlaşılmaz ki... Her gün bir başka hal tecelli eder.

Beşinci İhtiyâr

(Sir Bortel’e)

Sir! Şahs-ı evvel bulunmuşsunuz. Halimizi herkesten evvel bilmelisiniz. Bir kerede bizim köye gidiniz. Bi’z-zat gittiğiniz köylülerin halini seyrediniz. Bakınız ayakta durmaya mecâl bulalacak bir adam görürmüsünüz? .. Bir kulübenin içerisine giriniz. O genç vâlideyi görünüz ki memedeki çocuğuna süt verecek yerde – açlığa tahammülsüzlükten- ciğerparesinin derisini delmişte kanını emiyor. Bir tarafta kocası yatmış, kalkıpta men etmeye mecâli yok. Yardım için bir kolunu uzatacak olsa açlığından elini ısıracak!..

Bir âile sahibi koca karı bahçedeki çardağın altında ruh teslim etmiş, cenazesini kaldıracak adam yok! Kızları hakîrenin naaşını gözyaşıyla yıkar; gelinleri bî-çarenin yüzünü kendi kanıyla yummaya uğraşır... Kimi toprak yer, hava ile doymak ister. Kimi sinek avlar, kimi karınca yumurtasıyla gıdalanır. Köyü bir mâtem, bir musibet kaplamış. Kulaklarınız âh-ı eninden başka ses duymaz, gözlerinize mezara tehavvül etmiş evlerden, ceset haline girmiş vücutlardan başka bir alâmet görülmez. Vâlideler haykırır, çocuklar ağlar, kardeşler birbirne sarılmış, babalar mâtem eder! Bir kuru ekmek parçasını mezâda koymuşlar, gören nakd-i canını verir. Ortaya bir kartal lâşesi atılmış, bir kemiğini koparmak için birkaç kişi kan döker. Mezarlarda ölü kalmamış sırtlan gibi yer kazarlar. Ağızlar havaya açılmış, bir yağmur yağsa bir damlası yere düşmeyecek. Ortalığı bir sıcak duman bürümü, güneş tutulmuş gibi görünür. Orada küçük bir eve daha giriniz, yeni evlenmiş bir yiğit görürsünüz. Açlıktan kanı buz tutmuş; soğuk elini zevcesinin alnına koymaya uğraşır. Komşusuna uğrayınız, henüz kocaya varmış bir geline tesâdüf edersiniz. Susuzluktan cismi ateş kesilmiş, harareti göğsünü zevcinin dudağına götürmeye çabalar! Kimi evlâdının ateşini gözünün yaşıyla söndürmek ister; kimi vâlideyninin gözyaşını kalbinin ateşiyile kurutmaya çalışır. Yağmur yerine kaza yıldırımları yağar. Yıldırım gibi belâ taşları dökülür. Ma'bed kapısında bükülmüş boyunlar, duvar dibinde kıvrılmış beller, güneş altında çatlamış dudaklar, ot yemeden şişmiş diller, semâvâta dönmüş dönmüş gözler, soluk benizler saramış ruhlar, hareketten kalmış yürekler, keşkül olmuş avuçlar, kederler, belâlar, kazalar, kıyametler, velveleler, vâveylâlar, zaruretler, muzâyekalar, kaht-ı galâ her tarlaya, her kulübeye her şahsa, her kalbe istilâ etmiş belâ belâ üstüne geliyor. Kaderin , kazanın zulmü, dehrin kahr-ı kederi elvermiyor da, sizde mi köylüyü böyle gadrlerle dağdâr edeceksiniz? Bir harâbeyi yıkmaktan ne çıkar? Cenazeden canını alınırmı? Açılmış yaraya hançer saplanırmı? Hâkistere ateş verilir mi? Siz zarûrete isyan nazarılamı bakıyorsunuz? Bizden ne alacaksınızki ne istiyorsunuz? Bize adliniz, insâfınız yoksa gözünüzde mi yok? Halimizi görmüyor musunuz? Köylüye hükmünüz galebeniz varsa hakkınızda mı var? Tarihe mürâcaat etmiyor musunuz? Siz nefsâniyeti hakkâniyet mi zannediyor sunuz? Siz zulme, ihânete adl-ı sıyânet mi dersiniz? Can sizde câni demek midir ki herkesin kanını dökmeyi kanûn sanıyorsunuz? ... insâf, insâf! ... Gaddar adamlar!

Sir Bortel

(Yine saatine bakarak fütûrsuzlukla)

Beş dakika kalmış. Ya vergi yahut cezâ! ... Ne diyeceksiniz?

Birinci İhtiyâr (Başı Dönmüş ,Gibi)

Âah! ... kud, kudretim ... mec, me, bma, mecâlim kalmadı. Üç günden beri, bir lokma! (bağırarak) âah! ... yemek! ... yemek! ...

(Sendeleyerek yere yıkılır)

Sir Bortel (Askerlere)

Şu hilekâr ihtiyârı alınız, götürünüz, ağzındaki dişleri sökünüz, bir tanesini bırakmayınız ki şimdiden sonra da yiyecek bulursa yiyemesin.

(Askerlerden Birkaçı Birinci İhtiyârı Götürür)

Dördüncü İhtiyâr

Âah! ... Sir, Sir! İnanmıyor musunuz? Sözüne inanmıyorsanız fakirin yüzüne bakın! Herif tahammülsüzlükten yıkıldı. Âah! Ağzındaki peynir dişlerini söktürecek! Bize vahşi dersiniz, vahşiyiz diye etimizi mi yiyeceksiniz? Medeni canavarlar! ...

İkinci Meclis

“Birinci ihtiyar ile iki neferden başka evvelkiler”

Beşinci İhtiyâr

Hata imiş ki biz sana hâlimizi olduğu gibi bildirmiyorlar sanırdık. Meğer sen zâten deni ve gaddâr halkolunmuşsun!... Karînlerin şer ve gazabına uğramamak için ne yapacaklarını bilmez olmuşlar. Müdâhin olup etfâfını, hulûs-ı müvâza’a ile önünü almaktan başka çareleri kalmamış. Meğer sen mesned-i ikbâle irtikâ için insan cenazesinden nerdübanlar yaptırıp, baktıkça dinledikçe, safâyâb olmak için feryâd-ı naleden çalgılar, mazlum kanından fiskiyeler, göz yaşından çağlayanlar istermişsin!... Zannetme zâlim! Zannatma ki dünyada dâimâ Hâkim kalırsın! Elbet bir zaman gelir, zulmünle mahkûm olanlardan mazlum olursun! Şu kara toprağın altında cihânı iki üç kere doldurur senin gibi zalimler, hâkimler vardır. Ne kadar kavî, ne kadar muktedir olsan işte dünyayı dönmekten çevirmeye kâdir olamazsın. Elbette bir zaman olur ki nâ-ehle nasîb olan fırsat gibifevt olup vücudunda, satvetinde bî-nâm-ı nişân kalır. Yılanlar, akrepler arasında târumâr olup gidersin. Yatacağın menhus toprağa atılan la’net taşları

sana şu fukara parasıyla yaptırdığın tenbelhâneelerin önü büyüklüğünde bir mezara taayyün eder! ... Ondan başka bu dünyada yâd olunacak eserin kalmaz!...

Sir Bortel (Askerler)

Alın şu âsi herifi de götürürünüz. Çır-çıplak soyunuz saçlarından ağaca asınız, derisini cımbızla kopara kopara gebertinizde görsün, bana itâle-i lisân etmenin belâsını, devletimize isyân etmenin cezâsını görsün!

Beşinci İhtiyâr (Takarrub Eden Askerler)

Sonra da kemiklerimi âmiriniz olacak şu köpeğin önüne atın!.. (Bortel'e) açlıktan öleceğime böyle öleyimde bâri seni doyurmuş olayım! Darağacı ormanında büyümüş hıncır canavar! .. (İki askerin kolunda olduğu halde götürürler)

Üçüncü İhtiyâr

(Bir teheyyc-i bî-ihciyâr ile)

Bana bak sâhib, benim onlar gibi karnım aç değil. Geçineceğimde yok değil. Karnım tok. Param istediğimden çok. Bununla beraber köylü tarafından verilecek vergiyikendi kesemden edâ edeceğime aklın yatmasın. Ben paralarımı sizin gibi para için adam öldürenler değil, parasızlıktan ölenlerin çocuklarına vereceğim!

Sir Bortel (Gülerek)

Bunak herif! ... sende mi eceline susadın!...

Üçüncü İhtiyâr

Eceline susamayanın senin huzurunda işi nedir alçak!...

Sir Bortel

Sen kim oluyorsun? ...

Üçüncü İhtiyâr

Ben mi?... ben yelpâze tüccarından “Vaysiya Bederiya Pom” sahibin biraderiyim! Ben öyle bir adamım ki şahs-ı evvel değil, ûlâ'l-eşhâs olsanda sana râm olmayacağım! Vaktiyle bizden size tebe'iyet etmeyenlere gösterdiğiniz şiddetlerin hepsini birden ban hasredecek olsanız elinize vücudumdan gayri can alacak bir şey girmez. Vücudumda canımdan başka bir alacak bulamazsınız! Beni zencirlerle bend

edersiniz, fakat boynuma la'net halkası takamazsınız! Bana kefen giydirirsiniz, fakat nâmûs-i mâderzâdımın hıl'atini lekedâr edemzsiniz!.. Benim definem var. Zindanda oturacağımı bilsem yine size bildirmem, ölürüm geberirim kandi payıma düşen vergiden başka bir pul bile vermem! Beni şimdi tanıdınız mı? İsterseniz bir daha söyleyim. Ben yelpâze tüccarından Vaysiya Bederiya Pom sahibin biraderiyim!...

Sir Bortel

Demek oluyor ki sende ceza kılıncının üzerine atılmak için gelmişsin? Haydiyin şu yelpaze tüccarının tacirinde ömrünü yele veriniz!...

Üçüncü İhtiyar

(Askerler ile götürülüyorken bir hâl-i müheyyeb kesbederek)

Bortel senden intikamımı alan bulunur!...

Üçüncü Meclis

(Sir bortel, Zâbitân ve Neferât, Dördüncü ve İkinci ihtiyâr)

Sir Bortel

(İhtiyarlara)

Siz de arkadaşlarınızı takip edecek misiniz? ... İşte bir çaryek geçti. Biliniz ki ne cevap verecek isenizya helakinize yahut necatınıza sebep olacak!...

İhtiyarlar (Tezallüm-i niyâz ve havf-ı ihtirâz ile)

Âah .. Sir. Sir. Biz ne verelim?.. Biz ... biz ne verelim? Ne yapalım? Bir paramız ... bir pulumuz yok! Rezzâk-ı cihân hakkıçün ki ikimiz de iki gündür bir lokmaya muhtacız! ...

Sir Bortel (Dördüncü İhtiyârı Göstererek)

Şu edebsizi de götürünüz! ..

Dördüncü İhtiyâr

Âah! ... (Haykırarak) Sivâ!.. Sivâ!.. İntikamını kimlere saklıyorsun? .. Hiçbir şey dilemem Bortel hiçbir şey dilemem. Şu felek kubbesi başın üstüne yıkılsın!...

Sir Bortel (Askerlere)

Kolundan kan alsınlar. Başucunda durunuz! Eğer para vereceğine taahhüt ederse kolunu bağlayıp salıverirsiniz. Yok eğer yine inadında devam ederseöylece bırakırsınız. Kanı aka aka canıda çıkar gider !...

Sir Bortel (İkinci İhtiyarı Göstererek)

Şunu da alın götürün. Karnı açmış yemek veriniz. Hemde Hind yemeği olsun. Yani bahar(at)ı çok olsun. Fakat sonra bir yudum su vermeyiniz! Vergiyi tahsil ile eda edeceğine söz verirse ne a'lâ. Omazsa oda susuzluktan çatlasın!..

İkinci ihtiyâr (Takarrub Ederek)

Sir ibtida size bir ifâdem var..

Bortel (Askerler)

Bırakınız bakalım ne diyecek?.. (İhtiyara) çabul söyle!

İkinci İhtiyâr

İfade dediğim bir sırdır. Beni koyuvermeye yemin ederseniz ifade ederim.

Sir Bortel (Umuma)

Bir lahza bizi yalnız bırakın ... giderler (İhtiyara)

Nasıl sır?

İkinci İhtiyâr

Size dâir!

Sir Bortel

Ey söylesene!

İkinci İhtiyar

Ey yemin etsenize!

Sir Bortel

Nasıl yemin istersin?

İkinci İhtiyâr

Bizi koyuverceğinize!

Sir Bortel

Edeyim: Namusum hakkıçün ki ... Eğer ...

İkinci İhtiyar

Yok yok acele etmeyiniz Sir Hazretleri

Sir Bortel

O ne için?

İkinci ihtiyâr

Bakalım ben sizin namusunuzu tasdik ediyormuyum ki ana yemin ediyorsunuz?

Sir Bortel (Hiddetini Hazmile)

Niçin tasdik etmiyorsun namusu mu?

İkinci İhtiyar

Sırrı bildirdikten sonra sebebini anlarsın!

Sir Bortel (Kendi Kendine)

Bu ne tecâvüz? .. Şimdi çıldıracağım! ... (Cehri) öyle ise Allah'ın namına kasem ederim.

İkinci İhtiyâr

Sizin Allah'a itaatınız yoktur!

Sir Bortel (Kendi Kendine)

Şimdi çatlayacağım. Bu ne cesaret?.. (Cehri) herif sırrı söyler söylemez ben seni!.. ihya ...ederim. Hakkımda hayırlı bir şey mi? Çbuk söyle. Yoksa şimdi seni affederim! Korkma diyorum!

İkinci ihtiyâr (Takarrub ve Mükânetle)

Hayvanınıza bininiz doğru (Gutalva) köyüne gidiniz; orada sünti mezarlığı vardır. Bu gün o mezarlıkta akşama kadar bulununuz. Elbette bir İngiliz zâbıtı ile tebdil-i kıyafet etmiş bir İngiliz karısı görürsünüz. O İngiliz bin başı Mister Tomson'dur yanındaki kadında Sir Bortel hazretlerinin sevhili madamması Elizâbet'tir !....

Sir Bortel (Dehşet ve Telâşla)

Elizabet mi? Elizabet mi? ..

İkinci İhtiyâr (Gülerek)

İşte gördünüz mü? Namusunuz üzerine edeceğiniz yemine inanmamakta haklı imişim değil mi?

Bortel (Kendi kendine deli gibi)

Elizbet! .. Elizabet! .. (Sir Gonti'de) hemşiresine gitti idi!... Âah! ... Bu herif. Handanımı yaktı!.. Bu herif benim şanıma hakaret etti! ... (Bağırarak) gelin neredesiniz be köpekler! Orada kimse yok mu? Geliniz, buraya geliniz!

(Maiyetin hepsi pür-telâş gelirler) neredesiniz diyorum size? Beni yalnız bırakın diye kimdedi? Size yerin dibine geçin diye kim emretti? Size söylüyorum? Kim dedi? Kim emretti? Bu herifi alınız. Bu herifi mahvediniz! Daha duruyorsunuz!... daha yüzüme bakıyorsunuz! Şimdi hepiniz tard ederim! Şimdi hepiniz mahvolursunuz! Bu herif beni öldürdü! ... Bu herif beni yaraladı. Bu herif benim kafamı gözgümü yardı! Canımı yedi! Kemiklerimi kırdı! Size söylüyorum, şu herifi alınız! Öldürünüz, gebertiniz diyorum. Hepinizi mahvederim diyorum!...

(Soluyarak sandalyeye düşer)

İkinci ihtiyâr (Karakollar ile Giderken)

Sen beni ömrümden me'yûs ediyorsun, bende seni deyyûs ettim!.. (Kahkaha ederek) erzel, namussuz!..

Sir Bortel (Mecnûnâne Bir Şetâb İle)

Daha söyletiyor musunuz? .. şimdi kürre-i arzı yakıp berbâd ederim hâ!...

Zâbıtlardan Biri (Diğerine)

Yine delilik nöbeti geldi!..

Sir Bortel (Giderek)

Hayvanım mı? ... Hayvanımı arkamdan yetiştiriniz!...

(Birkaç kişi seğirdirler)

Zâbıtlardan Biri

Bu ne rezâlet? .. Biz burada maiyet memuru muyuz? ... Yoksa deli külâbisi miyiz?... Bu herif gittikçe çıldırıyor. Ne zamana kadar tahammül edelim?...

Diğeri

Bu kadar lutf-ı ihsânını görüyoruz, nasıl tahammül etmeyelim?.. Doğrusu ben parayı doğruluktan ziyâde severim! ...

Neferlerden Biri (Kendi Kendine)

Alçak !...

Zâbıtlardan Biri

(Sonra söyleyen zâbıt'a)

Öyle amma birazda haklı düşünmeliyiz. Bu herif gittikçe azgınlaşıyor!...

Yine O Nefer (Kendi Kendine)

Öyle diyeceğinize ittifak edip bir başkasını yerine talep etsenize â!..

Birinci Zâbıt

Çare yok. Nabzına göre şerbet vermeli. Âzâde-sersiniz! Deli zincir ile değil tedbir ile zabdolunur.

3.6.17. Zeynep'ten Bir Parça

Hümâ (Cellâd'a Hitâben)

Sus alçak! Sesini kes!

Bilmez mi senin kastını herkes?

Fikrindekini itme ki i'lân

Dehşetli olur bir dişi arslan!

Bri vâlide-i pür-kederim ben

Ketm it ki perişan iderim ben

Ol fikri ki eyler beni muğber

Bir hamlede bitmekle beraber!

Etmezsen eğer cürmünü te'vîl

Etmezsen eğer azmini tahvil

Etmezsen eğer fikrini muzmer

Her bir kemiğin olsa da mermer

Hûnun sem, etin olsada pûlâd

Elbette yerim ben seni cellâd!

Cellâd olurum ben sana mahsus

Allah kılıcıyla keserim!..

“Asla sesi çıkmayan cellâd’a doğru koşarak”

Sus! ..

“Dönerek ortaya”

Hâlâ seni kesmiyor alçak!..

Cellâd - Mütehayyir

Bir şey demedim bensana ancak..

Ettin beni bir taş gibi ibhât

Zeynep

Cellâd ne yapsın nine, heyhat!

Etmiş bu işe mel'anet âyîn

Bir âmir-i mücbir ânı ta'yîn

Hüma

Allah fakat âmir-i cebbâr

Etmez bu işe bri kulu icbâr

Cellâd

Yok başka işe bende liyâkat
 Andan kılarım bunda sadâkat
 Tahkîr ile – cellâd – diyorsun
 Ben taşmı yerim zannediyorsun?
 Taştan mı benim hiss-i hayâlim
 Toprak mı ya evlâd-ı ıyâlim?
 Kaç kere acep neydiki illet
 Ettin bana yamyam gibi savlet?
 Ancak seni taklit iederim ben!
 Sen mâdır isen bir pederim ben
 Bir yüzden o bahşende-i evlâd
 Kılmış seni yamyam beni cellâd!
 Vermekte bu âhın sana dehşet
 Nice buna vâbeste ma'îşet
 Altın ki âlemi ider meftûn
 Nice bu demirden çıkar altın
 Kaç kere edip kendimi tesmîm
 Ettim bunu ben kırmayı tasmin
 O halkı fakat ekmeğe nuhtâc
 Aç kalmayı eylerdi bu intâc!
 Ettimse ne gün meyl-i medâmet
 Hânemde o gün kopdu kıyâmet
 Ekmek ki odur bâ'is-i gavgâ
 Bundan çıkıyor nîce dirîğâ!

Sem'den âcî bir mâidedir bu
 Lâkin yine bir fâidedir bu
 Bir kere olunmuş buna ülfе
 Terk etmek ânı hayice külfet
 Metbû'um olan vâris-i Timûr
 Etmiş beni bu hizmete me'mûr
 Kâtil değilim, âlet-i katl'im
 Tutmuş beni bir pençe-i zâlim
 Zâlim ki yaşar hûn ciğerden
 Bir zulme varır zulm-ı diğerden
 Kılmazsam eğer ben ânı ikdâr
 Eyler beni bin pâre o gaddâr!
 Ol pençededir seyf-i sinânım
 Destimde değil ya'ni ı'nânım
 Sen vâilde, mecnun-i muhabbet
 Dehşetle görürsün beni elbet
 Ben hâfır-i makber gibi ma'zûr
 Görmem kızını urmada mahzuré

Hümâ

“Birdenbire koşup cellâd'ın dizlerine kapanarak”
 Cellâd iderim akkımı teslîm...
 Yok çâre budur çünkü tecellim!
 Ancak yine ben eylerim ısrâr,
 Vurmak sözünü eyleme tekrâr

Merdâne virir lerze bu hizmet
 Sıbyâna virir kerîh bu töhmet!
 Bin parça bu bir âyinedir sâf
 Gözyaşlarıma bak da kıl insâf,
 Her dânesi bir mevce-i şefkat
 Vermez mi bu rahmet-i sekâret
 Eyvah! .. daha şimdi kavuştuk! ..
 Farzet seni vurdukda savuştuk
 Yahut beni vur kılda i'nâyet
 Saymaz bunu bir kimse cinâyet!
 Saymam seni billâh ben âsim
 Yar kalbimi tâ kalmaya hissim
 Vur beynimi bir şimşek olup vur
 Oy gözlerimi görmeyeyim nûr!
 Doğdu daha bak şimdi bu nîr
 Olmaz mı ki kânun muğâyir
 Subh eyler iken her yeri handân
 Şeb avdet edip dehr ola zindân?
 Dolsun mu çiyânlarla bu gözler?
 Zindâna verir şerm bu sözler
 Rabbin mi seni eyledi me'mûr?
 Ben öldüremem belki de bir mûr!
 Bak şunda duran hûri ye birdem
 İster mi buna kıymayı âdem?

Olsun mu münevver yüzü bî-tâb
 Kan rengine girsin mi bu mehtâb?
 Hiç kimsede varmı bak bu çehre?
 Gelmiş mi bunun misli bu dehre?
 Lâyık mı bu mihrâba tezelzül?
 Bu zühreye lââyık mı tenezzül?
 Bakmaz yüzüne sonra felekler
 Girmez gözüne hûr-ı melekler
 Her nahl gelir çeşmine bir dâr
 Maktel gece eyler seni bî-dâr
 Bir nâire olsun diye sırâb
 Girdap ola lââyık mı bu mihrâb?
 Bir vâidenin olması bir pîç
 Kâil mi olur mehametin hiç?
 Âlûde-i hâk olsa bu dilber
 Yıldızlar olur hep sana muğber!
 Orman yürütür üstüne arvû
 Her kabir gelir çeşmine câdû
 Eylerde çocuklar sana la'net
 Zevcen getirir âr ile cennet?
 Kır hançerini eyleme tahrîk
 Evlâdına bak it beni tebrik!
 Yeger mi sene evvelki bu duhter
 Doğdu mu daha bak şimdi bu ahter!

Rahm et de buna vur beni önce!

Sevdim seni billâh görünce!

Cevvâl misin pişgehimde

Çeşmim yanıyor her nigehimde

Rahm et, yüreğin rahm ile dolsun!

Hep vâlideler câriyen olsun!

Bir cenk de, bir ceng-i tehîde

Hasret kalalı zevç-i şehide

Erkek yüzünün hasmı bu hâtûn

Oldum sana ben aşk ile meftun!

Ancak beni dûr etme gülümden

Öldürde halâs eyle ölümde

Zeynep – Hûd Behûd –

Gavgâda şehîd olmuş o şevher

Ya'ni pederim olmada azher!

Hüma

Evlâdımı sen eyle vikâye

Ben yollanırım dâr-ı bekâya

Cellâd

Evlâdımı sen eyle i'âşe

Ben katlanırım terk-i ma'âşe

Hümâ

Sen ol bize hâmî ve muzâhir

Nem varsa senin nakd-i cevâhir

Sönsünde bu gönlümdeki hicrân ...

“Hâricde ayak sesleri olur kapıyı vururlar”

Bir Ses

Âç! .. Âç kapıyı! ..

Cellâd Açarak

Kimdir o?..

Zeynep

Ceyrân!

“Ceyrânla Gazanfer ikisi zuhûr ederler”

3.7. Samipaşazade

Sezai Bey

Şinasi burcunda Kemal ve Hamid kadar taşkın, kamaştırıcı bir zıyâ’ya mâlik olmayan, fakat mahrem ve samîmî bir nûr ile parlayan bir kevkeb vardır ki hâsseten şu senelerde pek az nazar-ı dikkati celb ediyor.

Samipaşazade Sezai Bey, sitâyîşnâm ve âsârına pek az tesâdüf edilen büyük bir edibimizdir.

1306’da neşrettiği (Sergüzeşt) feyzli bir devre-i san’atın mebd’ini teşkil ediyor. O zamana kadar bizde (Ponson Du Terrail)’de, (Xavier Demon Tepin)’den başka üstâd tanımayan romancılık, kat’i adını “Sergüzeşt” ile attı. Bu kitap, tasvîrâtında münâvebeten göze çarpan rikkat ve şiddet ile nefâset-i uslûbuyla, bir âbide-i mehâsin-penâh-ı mi’mârîye benzeyen tarz-ı terkîbi ile bedâyi’-i edebiyemizden biridir.

Muhterem edibin “Sergüzeşt”i, bu (Romantik) hayâl-nüvâz romanı takip eden eserleri umumiyet i’tibâriyle (Realist)’tir. “Küçük şeyler”, “Rumûzü’l-Edeb” bizde fıkra nüvisliğin temelini atmıştır. Bu vâdîde Sezai’ye henüz tefevvuk edilmedi.

Romantik Sezai, ne kadar ince ve garâm-perver bir şâirse; reâlist Sezai o kadar mûşikâf, mûciz ve doğru görür bir müşerrahtır.

Sezai'nin hasâis-i asliyesi: nazik, taşkınlıktan ârî, munis bir hassâsiyet, gayet ince, gayet nâfiz bir meyl-i istihzadır. Uslûbüne gelince: hüviyet-i esâsiyesiyle mütenâsip görünür. Şiddetten, kudretten ârî olan bu tarz-ı beyân, temiz ve sâde, kâriin kalbine son derece hâkim bir ifâdedir. Bâ-husûs “Sergüzeşt” de uslûb-ı mütemâdî bir zıyâfet-i fikriye teşkil ediyor.

Tân muharrir-i edebisi Mösyö “Gaston Duchamp” Sezai için “Bosphorus’un Maupassant”ı diyor. Küçük Şeyler müellifi bu ünvâna hak kazanmıştır. Abdülhak Hamid’in izâfe ettiği “Ulvi” sıfatı da Sezai'nin evvelâ insân ticâreti yani esâret gibi müstekreh bir karha-i ictimâ'îye yi, sonra istibdâd-ı idâreyi ortadan kaldırmak için yaptığı mücâhedât-ı necibe ve bî-garazâne'nin meşrû' ve muhik bir bedel ve mükâfatıdır.

Sezai Bey'in “Şîr” nâmında bir tiyatrosu varsa da nesh-i matbû'ası kâmilen tükendiği cihetle tedârik ve mütâla'asına imkân bulunamadı.

3.7.1. Bir Makale-i Edebiyye

Musâhabe-i edebiye bir mukaddime gibi muâhezât-ı amîka ya müsâ'it olmamakla beraber zâyi' bedî'a yı yegâne prestide-i rûh addeden, gayret ve içtihat ile müşkilât-ı tâkat fersâ ya karşı mücehhez, zekâ ve kabiliyetiyle namzed-i istikbâl, sanatlarına mu'tekit gençlerle edilecek muâhezât-ı şedîdesi değil musâhabe-i edebiyedir. Size sorarım: Bu kadar arabi ve fârisi kelimeler kullanmaya hakkımız var mıdır? .. Ben zannetmiyorum. Bir hakikati tasvîr, bir hissi tebyîn için değil fikdân-ı fikirden hâsıl olan boşlukları bir takım rengîn cümleler, parlak kelimeler ile kapamaya çalışmak bir uçurumu çiçekler ile doldurmaya benzer. O zaman vücut bulmak için beraber olması lazım gelen fikre taalluk edince bâ'is-i hayat kelimeler, bir hufre-i âdeme atılarak defnedilmiş olur. Bir kavmin edebiyatı emin, müstakıl olmak için “gayri şahsi” olmalıdır. Bir fikir, bir şâir veya edibin şahsını değil ruhunu gösterir. Fikir en yüksek şevâhik-ı cibâlden geçen nehre mün'akis suver-i âliye-i ebediye şeklinde safha-i 13 yetenâhiye-i tabi'atte merkûz olan şiirlerin ruha düşen sâye-i bî-kararını, bir âheng-i ilâhi ile beyan etmeli; o şiiri okumakla o nehre bakmak bir olmalıdır. Kendilerinden bahsettirmek bir iki asırda bir yetişen erbâb-ı dehâyâ mahsustur ki onlarında i'tizârları dehâlarıdır.

Bu fikri edebiye te'yîd için musâhabenin mütehammil olamyacağı muhâkemât-ı amîka-i şâirâneye girişmekten ise bir delil-i mukni' bulmaya çalışmak daha müfiddir.

Fakat nerde aramalı? Nerde bulmalı? ... Şimdi buldum: Fransa encümendanişi bu fikirdedir. Fransa encümendanişi dedikten sonra bana söz söylemek düşmez. Bu bahse hüsn-i hâtime vermek için sözü (Fenelon)’a terk ediyorum:

“Ve’l- hâsıl bir eser gerçekten güzel olmak için onda müellif kendisini unutmalı ve benimde kendisini unutmaklığıma müsâ’ade etmelidir”. İ’tilâ îcâb-ı hilkatinden olan bir kuş iki kanadının eksikliğini nasıl hissederse bu günkü edebiyatımızda noksanını hissettiği şey: samimiyet ile vuzuhtur.

Bir şâir ve edibin jülkat-i insaniye ve tabî’ar-i eşyaya –mümkün merteb- nüfuz etmesi lâzım gelen nazarı gördüğünü bize samimi, vâzıh bir savtta söylemelidir. Meselâ: Bir karanlık gecede ummânın kenarına gidin, isterseniz senelerce can kulağıyla dinleyi, ona dâir yazdığınız şeyi okuduğum zaman karanlık bir semanın altında derinden derine inleyen o ummânın, o dalgaların sesini işitmeliyim... Yoksa tanîn-endâz cümleler, tımtıraklı sözler, kusurum anlaşılmasın diye insanı sersemletmeye benzer. Mesâ’i-i edebiye neticesi olan bir kitap samimi. Müteneffiz, vâzıh olmalıdır. Meselâ sâhibesi vefat ettiği cihetle harâb olmuş, yıkılmış bir kasr gördüğünüz zaman müteessir olduğunuzu değil, niçin müessir olduğunu söyleyiniz. Tabî’atin bir küçük köşesini sevdiğinizi değil herkesin bakıp görmediği güzelliği gösteriniz. Edebiyâtın vazifesi beğenmek sevmek değil, beğendirmek, sevdirmektir.

Zihne gelir gelmez yazılan gayr-i vâzıh fikirler deha olmayanlardır. Sa’y-yı zekâ ile tabî’atten alınmış bir fikir tamam olmalı, tekemmül etmeli ki vücut bularak vâzıh olsun.

Tabî’at – ki üstâd-ı küldür – tedrîsât-ı ebediye-i edebiyesinden olan çimenleri, çiçekleri, ağaçları, hassas kısmı olan insanları, ayları, güneşleri ve’l-hâsıl en güzel âsârı samimi ve vazıhtır.

3.7.2. Ada’da Bir Kaç Gün

Şehirlerde gavgâ-yı ferdâyı taayyüşle mütemevvic ve mütchâcimolan hey’et-i ictimâiye’nin dağsağa-i hayâtından firâr ile kışın siyah günlerinde kendime bir gûşe-i inzivâ-vü vahdet ittihâz ettiğim İzmit körfezi’nin medhalindeki büyük ada’ya gitmek için birgün sabah vapuruna şetâb etmişidim. İhtiyâta kemal-i riâyetle hareket eden bu vapurun güvertesinden, yirmi günden beri bir takım muzlem bulutlarla ızdırâb içinde kalan semada, kalbin üzerine kadar ineno siyâh gölgeler yavaş yavaş yükseliyor ve

şimâl-i garbî de seyyâl-i bî-karar hutut ve şuâ' ile çizilmiş semanın bazı mâi köşeleri görünüyordu. Uzaktan tanıdığım tüccardan bir zât deniz temâşâsına müstağrak olduğumu gördüğünden yanıma gelerek bana bahr-i muhit-i hindî'den bahsediyordu. Kendi bundan yirmi beş sene evvel Hind ile Avrupa arasında kumaş, kuş ticareti ile meşgul olduğundan su ile göğün kucaklaştığı o kucağın içine bir azamet-i mütenezzile-i âşıkâne ile kürre-i şemsin düştüğü denizlerde seyâhat etmiş, Hind'de bin türlü nağamât-tuyûr ile âhenkdâr bir mehtâblı gecede ayın zıyâsına karşı uçuşan tavusları görmüş, Bombay'a şimendiferle beş on saat uzak olarak ihtiyar-ı ikâmet ettiği bir köyde yemek odası açık kalırsa maymunlar içine girer, tabakları kırar, ne kadar meyve varsa alıp götürürlermiş. Bazı sâkit gecelerde pencereyi açtığı zaman Hind'in o büyük dağlarından uzaktan uzağa arslan sesleri aksedermiş.

Mehtâba karşı uçuşan tavusların kanat çırpıntıları, kürre-i şemsin ummân-ı bî-payân içine sükûtu, Hind'in uzaktaki dağlarında, âfâk-ı devrâ-dûrundan gök gürler gibi in'ikâs eden arslan sesleri arasında büyük adaya vâsıl olduk. Ada'ya vusulümden iki sâat sonra her tarafta idim! Âh, o rûz-i inzivâ! Bütün panjurlar kapalı, bütün evler boş! Her yerde her tarafta yalnız zıyâ, nur! Boş evlerin damlarında, kapalı panjurların aralarında, çıplak bahçelerin köşelerinde, meydânda, hayatta, harekette yalnız o! Bir aydan beri mahpes-i ızdırâpları o siyâh bulutlardan firâr eden bu zıyâ, bu envâr ter-i taze bir zîb-i fer olarak karşıda o sefidser ihtiyârlar gibi vakar ve azametle duran karlı dağların etekelerinde nümâyişler, kenâr-ı deryâda şehrâyinler, yaz kış yeşil duran ağaçların arayerine, sâyelerine sokularak nâz-ı niyâzlar, gizli gizli muâşakalar ediyorlar. O büyük yârlardan pürtâb ederek denize mâi şu'leden kanatlarla bir anda ufuklara kadar gidiyorlar. Ada'nın o ıssız sokaklarında çılgın gibi koşuşuyorlardı. Ebnde arkalarından!.. O gün küçücük büyük adanın her tarafını dolaştım. Akşam üzeri bî-tâb, mütefekkir bir halde "Ayayorgi" deki bir kayanın üzerine oturdum. Güneş batıyorken mağrib kor renginde, bu hizaya tesâdüf eden hayırsız ada denizin üzerine çıkmış bir merc3an gibi duruyor. Heybeli Ada'nın, gurubun o âteşin âl zıyasına nâzır yakuttan pencereleri tutuşmuş gibi parlıyor. Bunlara nisbetle biraz karaltılı olan Burgâz ise koyu pembe bir gül demeti gibi görünüyor ve demetten denize düşen yapraklar karşiki sâhillere doğru uzanıp gidiyordu.

Sonra bu alevler, bu ateşlerbu morluk adalarda, denizde, semada, ufuklarda tedriç ile sönüyor, sönüyor, sönüyordu. O anda bu taşla vücûdun bir farkı kalmamıştı.

İstiğrak içinde bu temâşâyâ dalıp giden rûhumu çırpınan kanatlarının altında getiriyormuş gibi beni îkâz eden gecikmiş bir kuşun başucumdaki refref bâlî idi.

Zaman nasıl değişir, yarın bu güne nasıl benzemez! Gece birdenbire şimalden zuhûr ederek otlı sarsan boranın âvâzesiyle sabaha kadar gözümü yummadım. Havanın bir ucundan öbür ucuna kadar zincirleri kopmuş top arabaları yuvarlanır gibi başımın üstünde mehîb sesler işitiliyordu. Kışın fırtınalı o uzun gecelerini, bütün âlemin hâb-ı râhata vardığı gece yarılarında benim gibi âlâm-ı a'sâb ile uyanık durarak nûr-i nazar-ı muzdaribi zalâm-ı bî-nihâye-i kâinât içinde kaybolmuşlara sormalı! Pişgâh savletine müsâdif en mûnis emelleri, hayât-ı dil-i cân olan ümitleri kırıp geçiren bura insanın mevcûdiyetinden bazı şeyleri alıp karanlığın içine götürdüğü gibi mâzî'nin enderin köşelerinde medfûn bir takım hâtırat-ı elimeyi, efkâr-ı muzlemeyi, ebediyetin sîne-i nisyânındaki eczâ-yı kalbiyeyi yerlerinden koparıp getiriyor idi. Ebedî kaybolmuş berâynîs mechlûlâtamahsûs bir şekl-i garîb-i muzdaribâne ile kapıyı çaldığı bir hâtıra-i elîmenin içeri girmek için âh-ı enîn ederek pençeyi açmakla uğraştığı hiss olunuyor. İnsan gayriy3ari bir hareketle yavaş yavaş kapıyı aralık bırakır, şekilleri sislerden, hayatları serâirden olan mahlûkâtı mensiye-i mâziyeden beri odaya girer, bürür ve semanın ayakları bulut parçalarından bir sût-re-i beyaza bürürndüğü görünür, gayet uçuk rengi, dokunduğu yeri yakar, bakışıyla kanepesnize oturur.

-Bir kelime! Bir kelime bana hayât-ı câvidânı versin!

Bütün bunlar kânûi sâninin gül rengindeki sabah karşı hafıza-i hayâlden silinip uçar. Beşımı bî-çare ittikâ ile dışarıya baktığım zaman gökten denizin üzerine inmiş mühtez bir perde-i baharın bazen yırtılan yerlerinden ta uzakta şehir peyda ve nihân oluyor. Ve yine o perdenin ara sıra cereyân-ı hava ile açılan aralıklarından şark tarafından fenerbahçesi bir damla suyun içinde ihtizâz eder gibi görünüyor. Aşağıda deniz kıyısında pencereleri kırık bir kulübeye girerek girdâplar hâsıl eden soğuk rüzgârlar içeride bulduğu bir bedbaht hayât-ı insaniyeyi dondurmaya çalışıyordu. Biraz dolaşmak için dışarı çıktım. O gün sevâhil gezilecek, oturulacak halde değildi.

Bazı erbâi servetin kâşâne-i safâları arasından yürüye yürüye anlaşılmaz bir sevk-i tabî'i ile sabahleyin otelin penceresinden gördüğüm kulübeye takarrüp ettim. Beyaz saçlarının nihâyet bulduğu alnından başlayarak vücudunun uçları olan parmaklarını kadar buruşmuş bir ihtiyar büyük anne kapının önüne oturmuş seksen

senenin memerr-i seylâbe-i vukû'âtı olan oyulmuş, çukurlaşmış yüzünü hiddet ve galeyandaki anasıra, su ile havanın mahall-i mübâreze ittihaz ettikleri denize çevirmiş o beyaz tepelerin üstünde, o siyah uçurumların içinden çıkıp gelecek birisini bekler gibi duruyordu. Kemâl-i hürmetle bu kulübeye girip etrafa göz gezdirdim. “Pederimle beraber kaç defa böyle fukara kulübelerinin içine girmiştik” acz-ı fakrın bu korkunç köşesinde, sefâletin yanmış bir ağaç gibi kuruttuğu, kızarttığı ne yaşata olduğu anlaşılmaz, siyah kütüğe benzeyen saçlardan ibâret bir kadının vücudunu mühlik bir öksürük sarsıyor, kucağında büsbütün küçülmüş, azalmış eski paçavralar benzer bir çocuk, südü kâfi gelmediğiçün ağlamaktan kısılmış sesiyle feryad ediyordu. Sevâhile hücum ederek kırılan dalgaların âvâze-i inkisârı arasında seksen senelik kalb-i münkesirin feryâdını dinliyordum. Senelerin zîrbârında ezilmesi gibi boğuk zayıf titrek bir sesle büyük anne başlarına gelen bir vak'a-i elîmeyi nakl-i hikâyeye ediyordu. Balıkçı olan damadı geçen yıl açıklara çıktığı bir gün birden bire paslanmış bakır renginde bulutlar her taraftan hücumla başlayarak fırtınadan denizi tanılmaz bir hâle getirmişti. Gündüzler akşamlara, geceler sabahlara kadar beklemişler. Hava sükût bulduktan üç gün sonra deniz, kayığı sahile götürmüş. Şimdi kimsesiz kalan bu ihtiyar büyük anne, kızı torunu otuz saatten beri aç imişler, geceler uzun, gündüzler siyah, insanlar merhametsiz imiş! Bu fakr-ı mezelleti, bu dehşet-i zarureti nakl-i hikâyeye eden (ve titrek) o ihtiyâr ses insanı ta kalbinden elîm bir surette zabt-ı teshîr ediyordu. Âh edvâr-ı cehâletin bakıyye-i seyyiâtı olan i'tikâdat-ı bâtîle, tarafgirâne fikirler, garazlar, kinler bir an bertaraf edilerek âlem-i insaniyet benim büyük sa'dımın şu kıt'asına bir gün için kâil olsa bir asır selâmet bulurdu.

Beni âdem a'za-yı yek-diğerend

Ki der âferîniş zîk-güherend

Çü uzvî bedred âvred rüzgâr

Dîger uzv hârâ nemâned karar

3.7.3. İki Yüz Elli Kuruşa Bir Asır

Zînet-sâz-ı cihân olan bahar-ı ruhperver, her yerden ziyâde Çamlıca Tepe'sinin eteklerini mâlâmâl ezhâr eder. Çamlıca ise lâkaydâne ve âşıkâne surette bıraktığı uzun etekleriyle o mevsimde her tarafa râyihalar, çiçekler saçar. Bu etek dolusu çiçekler, Çamlıca'nın o mevki semâ garibin zemine bir hediye-i bahariyesidir.

Evet dest-i sanatkârı tabî'atın güller, erguvanlar, lâleler, yaseminler nakşettiği bu yeşil dâmen letâfeti şükürgüzârane ve bedâyî'-i prestâne surette takbîl eden bir hayâbân tarâveti, bir ormancığî tanıyacağınızda şüphe var!

Şu hakikatı i'tirâf etmeliyiz ki bizler ekseriyet üzere en uzak bir yerde bulunan bir âilenin mahremiyet-i ahvâline vâkıf olduğumuz halde oturduğumuz yerin bir saat ötesini bilmeyiz.

Gerçek! İnsan Çamlıca tebesinin o eteklerinde etrafa ihâle-i nazar ettiğ zaman Boğaziçi'nin iki tarafında yeşil sevâhilini dolaşarak cereyan edip giden suları, en sevdalı halecânlardan, en gizli telâkilerden, en sâkit rüzgârlardan, en rakîk bulutlardan, en hafif renklerden, enbüyük âlemler kadar semada bulunan bi'l-cümle bedâyî'-i kâinâtı irâe eder.

Hafif bir mehtâplı gecede âfâk-ı lâciverdide yüzen şeffâf, beyaz bulutlar gibi büyük dere önlerinde görünerek birbirini takip ile suların mâilği içinde sessiz, sadâsız takarrub eden yelkenler. Biraz yükseldikçe hayvaya kalb olan beyaz ısımlarıyla yolcu vapurları boğazın ortasından aşağıya akar, arkalarında yine beyâz izler bırakarak geçen şirket vapurları iki taraf sevâhile yanaşıp yine ayrılır. Kayıklara mevzun endâm dilrubâlarıyla âşıkâne sûrette cereyân edip gider. Hep bu hareket bir sükûn ve sükûnet içinde vuku bulur. Yalnız ara sıra esen rüzgâr bir kalb-i rakîkten güzâr eden bir hiss-i müessir gibi bütün bu temâşâyı bir ihtizâz ve heyecân verir. İşte bu Boğaziçi Çamlıca'nın (yılan kâvî) yapılmış bir nehridir.

Semâdan dökülen şu'â' ise karşı tarftaki mermerenin yarısından büyük bir kısmını ihâta ederek nazar, ıyânın coşuşunu, sathı deryada dalgalanmasını temâşâ eder. Vakitler güzâr edipte güneş gurûb etmeye başlayınca mermerde ufuklardan sevâhile kadar pembe yollar hâsıl olur. Ta karşı taraftaki ufuklarda gurûb eden güneşin hizasına gelen gemiler âl atlastan yelkenler açmış gibi görünür.

İşte bu mermer Çamlıca'nın bir (Lâkî)dır. Bu pembeliği hâvi olan bulutları semaya doğru sevkeden hafif bir rüzgâr bahsettiğim ormancığa dâhil olarak, bütün bir âlem-i zî-bâl-i nağmesâzın bin hava ve vezindeki âhenklerini bulunduğu yere semada geliyor gibi döker.

Bu hayâbân-ı letâfet semâ-yı zî safâ-yı şarkın zîr-i nûrânisinde, nâ-kâbil-i iftirâk bier surette birbirleriyle kucaklaşmış ağaçlardan vücûda gelmişti ki Çamlıca

çayırlığının nihâyetinden başlayarak Bektâşi tekkesine kadar imtidâd ederdi. Vakı'an bu ağaçların cümlesi semâpâye denilecek kadar yüksek lmadığı gibi, bu ağaçlıktan nihayetsiz ormanlara mahsus vahşet-i ulviye ve bir takım serâir-i amîka içinde kaybolup gitmiş letâif-i hafıyye mevcut değildi. Hatta bazı nisbetsiz surette küçük ağaçları olduğu gibi seyrek yapraklıları da vardı. Hâlâ düşündükçe gözümün önüne gelir: orada o meşcerede daha pek taze ağaçlardan birinin teverrüm ettiğini gördüm. Bu meşcerenin pür-zîb-i vefr olduğu baharda o ince o küçük ağacın dalları, yaprakları sarkarak, müteessir, mütefekkir bir halde duruyordu. Sonraları en hafif rüzgâra karşı titrer damla damla akan gözyaşları gibi küçük küçük yaprakları yere dökülür oldu.

Vücud-ı nâzenini akşamları rutubetten teessür etmeye renk ve bünni sabahın şebnemlerinden solup uçmaya başladı. Dâima semdan bir şey bekler gibi duran ve gündün güne sararıp solan bu güzel ağacın haline bütün kâinât içinde yalnız seher, her sabah birkaç damla gözyaşı dökerdi.

Bir zaman mev'id-i telâkileri olduğu halde artık kelekler etrâfında uçuşmaya, kuşlar sersema efserini teşrif etmemeye başladılar. Müessir şey! Dallarında ne yeşil bir yaprak, etrâfında ne beyaz bir kelek, üzerinde ne bir kuş! İşte bu hal ile kuruyup bitti. Bununla beraber bu hayâbânda fıkır-i şâirâne mikât-ı i'tilâ olacak kadar meşe gibi, şimşir gibi büyümesi devrelere muhaç olan yüksek ağaçlarda vardı. Bazen bir karatavuk hayâbânın medhalinden girip ıslık çalarak bu yeşil kubbenin altından sür'at-i tayerânıyla geçirdi. Bazen gurûb bu meşcereye aksedince ağaçların tepeleri zıyâdâr bir yeşil, ortaları uçuk pembe, gökleri mâi görünürdü. Bazen şafak bu meşcereye nûrânî bir pencere yapar, o pencereden uçup gelen bir kuş kanatlatını zıyâ-yı nev-zuhûra karşı sallayarak, o esnâda hâl-i heyecânda bulunan kalbe zalâm-ı şübehât arasında uzaktan uzağa hatırladığı bilmem hangi âlem-i nûrâniden dem vururdu. Bir bülbülün nücûm-ı zahirenin tâ ufuklara kadar dokunduğu bir şeb-i ahterdâr da siyah bir nokta kadar küçük gözlerini sema-yı bî-intihâ-yı lâciverdiye çevirerek icra ettiğ nağamâtı, o bülend ve ruh-perver sadâsı kalbimde yuva yaptığı için hâlâ gözlerimi kapayıp dinlesem, bir harâbeden yükselen âvâz-ı hazîn ve müessir gibi kulaklarıma aks-endâz olur. Bazen benden uzaklaşarak kâh galeyanda, kâh bir fâsıla vererek derûnî bir sadâ ile öter. O sadâ gecenin sükûtu içinde uzaktan bir havz-ı şeffafa damlayan su gibi, damla damla ruhumun içine döküldüğünü hissetmişim. O gece ta sabah gözlerimi bir dakika bile yummadım. Bir gece birkaç ahabbımla beraber o hayâbânın medhalinden geçiyorduk. Gece gayet parlak bir mehtâbla münevverdi. Ayın zıyası karşı tarftaki ufuklarda o saatte

derin bir uykuya dalmış gibi görünen ve tül den bir yorgan gibi gayet hafif ve şeffâf bir sisle mestur olan İstanbul'u irâ'e ediyordu. Suların üzerinde çırpınıyor devrâdûr ufuklarda bî-tâb-ı muhabbet olarak semanın mâi gözlerini öpüyor, kuşlarla nâz-ı niyâz ediyor, hafif bir rüzgâr ihtizâz eden ağaçların yaprakalarından meşcerenin içine damlıyordu. O esnâda etrâfımızda bir ses işittik. Bu ses bir asrın güzâr ettiği yoldan uzaklaşıp gidiyordu. Kemâl-i dikkatle dinledik...

Gönlümü dûçar eden bu hâle hep

Karakaşlım kara gözlümden sebeb

Ettiğim âh-ı figana rûz-i şeb

Karakaşlım kara gözlümden sebeb

Hemen her tarafta gizli gizli sevdâlar iş'âl eden bu nûrânî gecenin sükûn ve sükûneti içide zuhûr edip gelen bir sadâ yanımda bulunan gençlerden bir ikisine hayli dokunmuş olmalıdır ki kemâl-i tahâlikle “nereye gidiyorsun? Biraz buraya gelmez misin?” diye bağırdılar. Hemen yanımıza geldi. Karakaşlardan kara gözlerden feryâd-ı figân eden bu adam, ak saçlı, aksakalı bir pîr-i sefid ser idi. O dakikada benim büyük sa'dimin:

Ey sîm ten siyâh gîsû

Ez fikr serm sepîd gerdi

Beyt-i âşıkânesini hatırladım. Ayın zıyâsına karşı gelen bu beyaz sakala, saçlara baktıkça muhabbetten, mehtâbtan ağarmış gibi görünüyordu. Müridi olduğu bektâşi tekkesine gidiyormuş. Arkasında bir zenbili, zenbilin içinde – kimse duymasın – bir şişede rakıcığı vardı. Etrafımdaki erbâb-ı asâletin kendisine gülerek verdiği mecidiyeleri korkarak alıyordu. Paralarını sayarak şarkısına devam ederek bizden tebâ'ud edip gitti. O esnâda memleketten üç sene gaybubet ettim. Londra'da bulunduğum osenelerde bazen mahşer-i medeniyetin dağdağasından bî-tâb olarak otuz beş saatten berisönmeyen lambamın zıyâ-yı müzeyyenî altında sabâhı özleyen a'mâ gibi, o nûrânî Çamlıca'yı, o yeşil hayâbânımı düşünüyorum.

Uzun bir müddet iftiraktan sonra yine Çamlıca'ya avdet ettim. O günlerde herhangi bahçenin içinden her hangi arâziden geçsem her cihette hükümfermâ-yı tahrîp olan dehşetli bir balta sesiyle yürekler dayanmaz surette acı acı feryâd ederek bir takım

ağaçların yere yıkıldığını görüyorum. Suver-i bedî'a-i tabî'at arasında endâm-ı Dilrubalarıyla temâyüz ederek bir âlem-i zî-bâlin kâinâta karşı ettikleri feryâda, gökten zemine dökülen âheng-i ilâhi'ye minber ve mehbat olan ağaçları o sene katliâm ediyorlardı.

Bu âvâze-i inhidâm arasından mahzûn mahzûn geçerek her yerde zîb-i hayâlim oyan hayâbânıma doğru takarrüp ettim. Ne göreyim? O güzel hayâbân, her dert ve elemle bir beyâbân olmuş. Vakit vakit esen bir rûzgârın kaldırdığı gubâr-ı ye's efzâ içinde haşerât-ı muzırta yağar toprak renginde bir bulut şeklini almıştı.

Ne bir ağaç! ne bir kuş! Şurada, burada kalıp kurumuş bazı ağaç kökleriyle orası bir Afrika mezaristanına dönmüştü. Her şeyi çürüten temmuzun o âteşin güneşi yolun kenarında kalmış bazı çalıları, yangından çıkan yeşillik gibi yakmış; ötede beride yağmurdan biriken sular ise kurtlandığı için teaffün ediyorlardı.

Yoldan yürümeye başladım. Güneşin zemine dokunan âteşin bir hayt-ı şu'âi içinde nihayetsiz bir sür'at, yorulmak bilmez bir hareketle yukarıya aşağıya çıkıp inen bin türlü sinekler ağıza, gözlere giriyor başımın üzerinde kaynayan bu güneşte her tarafı kavuruyor, ayağımın altında ise kertenkeleler kaçıyorlardı. Oradan geçen bir bağcıya "Buranın sahibi bu ağaçları iki yüz elli kuruşa Üsküdar oduncularına sattı" cevabını verdi.

3.7.4. Kardeşim Bâkî Bey Merhûm'un Kitâbe-i Seng-i Mezarı

Ey insan! Ey gubâr-ı nâ-paydâr! Nereye uçup gidiyorsun? Bir emel-i dūrâ devre veya bir visâl-i bî-misâl-i ilbâlemi şitâb ediyorsun? Bende senin gibi bir subh-ı nev-tulû-ı emele müncezib olmuş giderken ölüm yoluna çıktı. Eğer ister isen mesken-i müstakbel'in olan şu mezâr'ın kenarında biraz tevakkuf et! Fakat sıhht-ı sükût lâzım. Zîrâ burası vâdi-i hamûşandır. Tûrâb olmuş dil-rubâ emellerin gelmeden geçmiş atlıların, sönmüş asırların arasında terennümât-ı avâlim-i mechûleden aksediyor gibi gelen şu kuşun bu mermerlerin üzerine dökülen feryâdını dinle! Şâir isen hekîmlerin, âlimlerin, şâirlerin, bahtiyarların asırların bütün debdebe ve âlâyîşiyle şu siyâh servilerin arasında kıyamet gurûbunu, bütün ensâl-i müstakbele-i insâniyetin şu karşıkı ufuklardan mahşer-i tulû'unu seyret! Şimdi benim için tulû'lar, gurûblar, kıyametler, mahşerler, kâffe-i mevcûdât mezarımın gölgesinde sessiz sadâsız uçuşan bir kelebeğin kanadına müsâvîdir.

Rengin uçuyor! Ölümünden mi korkuyorsun? Ölümünden ziyâde hayattan korkmalı. Yoksa seninde kalbinden bir şey, bir cüz burada medfûn mu? Kardeşim Sezai'yi tanırmısın? Bilirim bensizlikten onun hâli yaman; şimdi kim bilir ne kadar perişân ve nâlândır? Eğer yine meftûr-i ızdırâb-ı hayat ise eğer leyâl-i tenhâi'de âlâm-ı iftirâk ile bî-tâb-ı hâb ise oda buraya şu köşeye gelsin. Burada rahat uyunuyor. Saatler gurubu çalmaya başladı. Sen artık çekil! Buraya gelmeden i'lân-ı aşk edecek bir ikbâl, arz-ı iştiyâk eyleyecek bir ümit varsa sen onlara şitâb et! Gece geliyor. Belki ay tulû' eder. Burada bir vâd-i hamûşânda gece yarıları evlâdlarının başı ucuna gelecek vâlidelerin, nişanlıların âğuş-i hayâline girecek gençlerin, ayın zıyâ-yı bî pâyânına karşı uçuşacak ruhlarından belki korkarsın! Bırak insanlar meşâğıl-i yevmiyesinde, avâlim-i ulviye-i hayat leyâlisinde, kâinât-ı devr ebedisinde, kardeşim Sezai gözyaşlarında devam etsin!

3.7.5. Sezai Bey'in Hamid Bey'e Bir Mektubu

Kardeşim Efendim Hamid

30 Nisan 97 tarihli mufasssal mektubunu aldım. Bir ruhun bir ruhu okşayışı, bir vividânın bir vicdâna teslli verişimeğeri ne kadar ilâhi imiş!.. Mektup hissiyât-ı âliyei uyandırmakta kâinât hissinin sabâh-ı rûzebedisi olmak için yaratılmış iki güzel mâi göze benziyordu.

Çamlıca'da bülbül yavrusu dinlediğimizi unutmamışsın. Ben de unutmadımki şimdi dinleyecek olsam kalbimde belki aks-i sadâsını işitirdim. Paris'in Londra'nın operalarındaki mısıkiler o kuşçağızı bize unutturmayacağında şüphe yok! O bülbül yavrusu dediğimiz mahlûk-i semâvi kim bilir kimin ülûhiyete karşı müştâkâna feryâd eder ruhu idi. Kim bilir o mehtâblı gecede bir kalb içinde muhabbet gibigizlendiği çalının içinde bizimle hasbihâl ediyor ve bize bir çık şeyler anlatmak istiyordu. Gâlibâ nağamât-ı semâviyesinin notası yıldızlar idi ki, o küçük gözlerini semaya dikmişti. O cihân-ı letâfet ve sükûnet niçin bir zerre kadar olan o mahluğ o derecelerde bî-sabr-ı âlâm etmiş idi? Acaba o kuş geçen asırların birinde birbirine mütehassir iki gencin o mevki'-i âşıkâneye aksetmiş yâd-ı hazîn muhabbetleri miydi? Mektubunda tasvîr ettiğin veya lisan verdiği o temâşâ-yı ruh efzâ-yı ilâhi kaç günler fikrimin meşhuliyet-i meftûnâne ve kalbimin heyecân-ı ibâdetkârânesine sebep oldu.âh ben Hamid'i yıldızlı geceyinâ-mütenâhiliği pek severim.! Bilirsin ya, bazı geceler yıldızların kesretinden reng-i semâ görünmezdi. Mermere in'ikâs-ı zıyâ-yı ihtirân ile papatyalar açmış koyu bir çimenzâra benzerdi. Şurada bri ishakın sâmi'aya akseden sadâsı bitiyor. Ötede bir

bülbül feryadı kesiliyor. Uzaktan uzağa gelen bağ bekçilerinin ısıkları gecenin sükûneti içinde mahvoluyorki birçok yıldızlar bir ufuğun üzerine toplanıyor, her sönüp parlayışlarında dîde-i vicdana ebediyet içinbirer nurâni renkzâr açarlar. Öbür tarafta iki tev'em yıldız sakın sakın ağlayan bir kalbin içine teselli için zıyalarını döker; o yıldızlar ki istikbâl ile aramızdaki zalâm-ı amik-ı nisyân içinde bizlere görünür zerrât-ı hakâyıktır! 'ah ben o temâşânın gönlüme verdiği hissiyatı, vicdanımın karşısında o o hissiyatın lisanı olan Hamid'i yanımda görmek isterim. Her cûybâr-ı fikri coşa getirdiği her ağaç, kudret-i ilahiyeye secde ber-şükran olduğu her sehâb bir başka şevk ile semaya uçup gittiği zaman ben Hamid'i isterim! Bir tarafta yüzbinlerce güneşler gurûb, diğer tarafta yüz binlerce aylar tulû' eden ufuklara o tulû' ve gurubun envârı içinde kalmış bir sema, o semadad Hamid'i isterim!

Benim öyle senin gibi sabahları beni uyandıracak bülbüllerim, geceleri uyutacak ishaklarım yok.

Sabah beni kaldıran şimendiferlerin âvâzesi, geceleri uyutan bir dakika ârâm etmeye sevkeden sağdağa-i medeniyetin şiddetli bir yorgunluğudur. Gündüzleri nazarım sisler, dumanlar içinde kaybolur, rüzgâr o güzel rayihalara bedel fabrika dumanlarını getirir; hava muzlem, ağır ... Mahşer-i medeniyetten kaçarak bir açık semâ, bir tenhâ köşe ararım. Arasına yalnız başıma Taymis'in kenarına oturur, garîb garîb vatanımı ve sizleri düşünürüm.....

Alafranga Mayıs'ın yirminci günü idi ki birkaç gün mezuniyet istihaliyle Paris'e gittim. Manş denizi yine pek galeyâda idi. Bu dehşetli Manş rehğüzâr-ı hayâta benziyor. Mesafesinin kısalığı ile beraber heyecan-engiz emvâcî içinde insanın çekmediği belâ kalmıyor. Manş'ın öbür cihetine geçer geçmez bir inkılâb-ı azîm gördüm. Ben mevkı'an birbirlerine bu kadar yakın olduğu halde ahlâk ve meşrebce birbirlerine bu kadar uzak iki millet görmedim. Paris'te bulunduğum zaman (Teâter Fransız) ma'at-tessüf istediğim gibi bir oyun oynamıyordu. Alfred Dumas'se'nin iki küçük piyesini arzediyordu ki benim komedi Fransız'da görmesini arzu ettiğim şeylerden değil idi. Fransız gazetlerinde okuduğuma göre Teater Fransız şimdi Hugo'nun (Ruy Blas)'ını oyunuyormuş. Hâlim müsâ'it olsa yalnız şu oyunu o tyatroda görmek için Paris'e kadar giderdim. Vâkîân burada bulunan bir adam için teyâter Fransa'yıda Londra'da görmek mümkündür. Fakat şimdi burada mevsim bitmiş ve herkes köyler çekilmeye başlamış olduğundan bu aralık kâbil olamaz. Mevsimin

hıtâmına memnun olmadım desem sözüm doğru olmaz. Balo, şebane, ta'am, bahçe davetlerinin tehacümüne ve dört buçuk milyon ahalisi olan bir şehre mevsim münasebetiyle her taraftan gelen ecnebiler dahi inzimama ederek hâsıl olan mahşer-i dağdağa'ya tâkat gelmiyordu. Buranın güzelleri hakkında ne söylesekhakkın var! Adamı (.....) efendi ma'hûduna döndüren hava - isterse yüzbin (Havva) ile beraber – cennette olsa çekilmez diyorsun! Burada hava yok amma kalbin hevâ-yı nesîmi-i hüsn içinde teneffüs ettiğini hissediyorum.

Garbın en güzel kadınları İngilizler, şarkında Çerkeslerdir zannediyorum. İngiliz kadınlarının edeb ve hüsünlerine hüsn-i taayyüş, hüsn-i terbiye nin dahl-i küllisi olduğunda şüphe yoktur. Bizde ise muâmele başkadır. Hatta Pertev Paşa'nın Numûne-i edebiyatta gördüğüm av'avasında – kıtmir ile mükâlemesini hâvî dir – köpeğin av'ave demesine mukâbil (Gâlîba avret demek istersin, bu husuta lügât-ı tabî'iyenizi isti'mâle sebe ne oldu?) diye soruyorda (Belâğatın tarifi, kelâmın muktezâ-yı hâle mutâbakatı değildir? İşte bu gürûh ile hâlen müşâbehetimiz var, kâlen dahi olsun) diyor. Bu söz kâilinin insâniyete bir zinet olan hissiyât-ı nâzike ve rakîka'dan mahrumiyetine en büyük delildir. Halbuki kadınlar dediğimiz mahlûkât-ı ulviye bizim âlâm ve ekdârımız içinde yalnız malik olduğumuz tesellilerdir. Cenab-ı hakkın kadınlara ihsan ettiği en büyük meziyet vâlideliktir. Nûr-i cemâllerî vicdânı tasfiye eder. O güzel bakışları ruh içinde muhabbet denir bir ruh-i diğerk iş'âl eyler; fkre kanat verir. Bir genç kızın ilk defâ halcân eden kalbinden titreyen sesiyle bir genç adama yavaş yavaş "Ben seni seviyorum!" demesi hissiyyât-ı âliyei uyandırmakta her şeyin fevkındadır. Bir genç adam herkesin sükûnete vardığı geceyarılarında bir mehtâplı semanın altında her ihtizâz ettikçe yapraklarından nur damlar bir ağacın sayesinde bir güzelin intizârıyla ağlamamışsa pek bedbahttır!

Her kim olursa olsun bir güzel göz karşısında titrememiş veya kalbinden geldiği titremesiyle malum olan bir sesin aksi ruhunun içinde kalmamışsa tali'sizdir.! Edebiyat bahsine gelince: Byron'u beğenmiyorsun, Shelley'i tahattur etmiyorsun! Byron'un meziyeti için seninle bahadse irecek kadar âsârıyla iştiğâl etmem. Şu kadar varki bazı şeylerinden istidlâlen öyle bir tarafa bırakılacak şuarâdan olmadığına eminim. Shelley 1792 sene-i milâdisinde dünyanın İngiltere kısmında tevellüd etmiş ve 1833'de dünyadan gitmiş bir büyük şâirdir. Fransa üdebâsı İngiltere şuarâsından hemende kıyas kabul etmeyecek derecede çoktur; diyorsun! Hâlbuki İngiltere şuarâ ve üdebâsı kesrette Fransadakilerin pek mâtûnünde bulunduklarını tasdik edemem. İngiltere Jose, Spencer,

Mâlâ, Johnson, Milton, Dryden, Pope, Xavier; Gray, Coleridge, Shelley, Byron, Brontiere, Sovinber, Moris, Rosetti gibi her biri içlerinde zuhûr ettikleri millete medâr-ı iftihâr olacak şuarâ ve üdebâ'ya mazhar olmuştur. Bunların içinde bir ikiside muâsırîn'dendir. Nam larını daha ayrı ayrı yazmaya lüzum görmediğim birçok şuarâ ve üdebâ'yı da bir taraf bırakalım; hiç Shakspeare' a Mâalik olan âlî İngiltere'nin edebiyatı Fransa'dan öğrenmesine imkân tasavvur olunur mu? İngiltere'de dâru'l-fünûn yok iken Fransa'da bulunması edebiyatça Fransa'ya ne bir tekaddüm-i fazıl, nede bir fazl_ı tekaddüm kazandırabilir. Bir Shakspeare'nin zuhûru bin ma'rifethâne-i edebden daha şerefli, daha istifâdeli, daha parlaktır. O halde edbiyatın Fransa'dan Almanya'ya, Almanya'dan İngiltere'ye seferber olması istib'âd olunur. Memalik-i mütemeddine dediğimiz cihân-ı ma'rifette insaniyet ve medeniyetin vücuda getirdiği kemâlât ve bedâyi'-i ma'rifet güneş gibidir. Ümem-i fâzile beyinlerinde birbirlerine sirâyet ve intikâl eden bedâyi'-i medeniye ve kemâlât-ı insaniyeyi tefrik ve ta'yin etmek bazen pekde mümkün olmuyor. Meselâ: İtalya'da zuhûr eden bir ihtirâ'-ı medeni, ingiltere'de ikmâl edilir. İngiltere'de giden bir hârika-i insani Fransa'da ihyâ olunur. Fransa dâru'l-fünûnun da bir mucize-i ma'rifet keşfedilirken Almanya dâru'l-fünûnlarında tedrise başlanır. O cihetle bazen şeref ve fazilet hangidsine âit olduğunu ta'yinde fikir âciz kalır. Şu kadar var ki: bu fezâil-i ma'rifetin bir derece-i mütefâvitede olduğu görülür. Bu gün dünya'nın en birinci milletlerinden biri olan Almanlar aksâm-ı ma'rifetin bazılarında İtalya'nın şâkirdi addolunamaz. Bununla beraber yine İtalyanlar bugün Almanlar sırasına geçen milletlerden değildir. Benim i'tikâdımca dünya'nın en birinci milleti İngilizlerdir. O cihetle ikinci derecedeki milletlerde veya sonradan Avrupalılara taklid eden akvâmda görüldüğü gibi üssü'l-esâs-ı insâniyet olan edebiyat ve hürriyeti Fransa'dan, Amerika'dan öğrendiklerine ihtimâl tasavvur olunamaz.

Asr-ı ahîr-i edebe gelelim: Ekseriyet-i üdebâ Londra'dan ziyâde Paris'te bulunduğunu tesellüm et, diyorsun! Ma'lumdur ki üdebâ ve edebiyatta aranılan kesret değil, meziyettir. Vâkı'an bugün Fransa Viktor Huga'ya mâlik bulunuyor. Her büyük milletin her asırda bir (Jönü) dehâyâ mâlik olmasına imkân-ı fitrat müsâ'ade etmediğinden bu gün İngiltere'de Huga'ya mu'âdil bir şâir gösterilemez. Şimdi Londra'da bulunan ve kraliçe'nin kendi eliyle tetevvüc edilen (Tansın) "Lirik" yolunda Huga derecesinde addolunur. Fakat ben bunu tasdik etmeye mecbur değilim. Fransız şuarâsı içinde Shakspeare tarzını ihtiyar edenlerin en birincisi Fransa'da ve hatta dünya'nın her tarafında cumhur-ı üdebâ'nın Pişvâ'sı olan Viktor Huga'dur. Kim ne

derse desin Shakspeare'in (Hamlet'i), (Macbeth'i), (Romeo ve Juliet'i), (Othello'su) okunduktan sonra Viktor Hugo tiyatrolarının Shakspeare tarzında bulunduğu malum olur. Müsellemdir ki bu gün (Sardo)'ya kadar bütün Fransa şuarâsı derece-i mütefâvite'de tiyatrolarında Shakspeare tarzını ihtiyar etmişlerdir.

Aksiyonlar, mücâdele-i vicdânlar, temâşâlar kesretle değişmesi - ki bu gün Fransa tiyatrolarında en ziyâde hüküm ferma, en ziyade makbul olan şeylerdendir – bu usullerin, bu tarzların mucidi Shakspeare'dir.

İnsâf edip söyleyelim: Viktor Hugo tiyatrolarında pek çok hârikalar göstermişse dram yolunda Shakspeare'n hâricinde bir şey gösterememiştir ki sonra daha kuvvetli olmak üzere dram yolu için Viktor Hugo'ya şükranı mecbur olalım!

Şu son zamanlarda Paris'te tiyatro rolü başka bir zemine gidiyor diyorsun! O zemini Paris'teki tiyatrolarda gördüm. Shakspeare'in, Viktor Huga'nun tarzları gibi ulvî şeylerden olmayacağı müsellemlen olan o usûl-ı cedîd herkesin anlayacağı surette ve her cihetle sâde olduğundandır ki rağbet-i umûmiyeyi de beraber getiriyor. Sâde olmaktan ibâret olan bu tarz-ı cedîdin taraftarları Viktor Hugo tiyatrolarını anlaşılmazlıkla ithâm ediyor. Bir câhilin veya bir gazete müvezzi'i nin anlamaması yani ma'ârif-i umumiyenin hâl-i hazırdaki noksan Hugo'ya neden âid oluyor bilemem! Hatta memleketimizde bazıları Türkçe yazılan bir şey her fert anlamadıkça bizde edbiyatın vücuduna imkân vermeyeceklerini i'lân ediyorlardı. Bir halkın dehşetli bir cehletten kurtulmaya çalışmayıpta üdebâ ve şuarâsının tenzil-i idrâkât ve ifâdâtına kalkışmak benim anlamayacağım hikemiyâttandır.

Othello'yu Odeon'da mevki'-i temâşâyâ vaz' etmişler de Fransızlar rağbet göstermemişler. Bunun ne büyük kabahat olduğunu beyan ile İngilizlere becâ bir mukâbele diyorsun! Bir millet meziyet-i nâ-şinâslığını göstermekle rakibinin nazarında büs-bütün şâyân-ı muâheze görülmez mi? Gololar hafîdân-ı kirâmı (Othello)'ya rağbet etmemişler ise onun Shakspeare'e, İngilizlere ne âit ciheti var? Bir bedî'a-i edeb bir halk beyninde takdir edilmezse şânına hâlel gelmez. Belki o halkın şânını lekedâr eder. Bu rağbetsizliğe sebep dram yolunun bir başka zemine girmesi ise o halde Fransa'da tiyatro usulü zeminine girmesinin ma'nâ-yı diğerine delâlet edecek!

Hulâsa Paris'te dram yolunun şimdiki usûl ile Viktor Hugo'nun tarzı beynindeki fark (Lemize Rabel) ile (Aleksander Dumas) roamanları arasındaki nisbet gibidir. Hugo gibi bir zekâ-yı hâriku'l-âde yi Shakspeare'in kopyası addetmek hata ve Hugo'nun

edebiyatı Odip'ten neş'et, Hummer'de tahavvül, Shakspeare'de nihâyet bulması gibi üç fasla taksimine hakikat kadar parlak bir tevâzu-ı edîbâne demek sezâdır.

Ve'l-hâsıl Amerika denilen cihân-ı cedîde hürriyeti, her şeyi İngiliz muhâcirleri götürmüş, dâru'l-fünûnlarında İngilizce tedris olunuyor, allâmeleri İngilizcede isbât-ı fazîlet ediyor, içlerinde (Jeni)ler hürriyet-perverler, (vaşnigon)lar zuhûr ediyorsa cinsleri İngiliz olduğundan o şerefler iki memleketede mütesâviyen âidtir.

İngiltere devleti metin bir devlet olduğundan ve ittifâk-ı düvel ise metânet ve menfa'at üzerine müesses bulunduğundan, meselâ: pek isterse İtalya askeriyle Mısır'da, Devlet-i Osmaniye askeriyle Rusya'ya karşı Hindistan'da Fransa kuvve-i berriyesiyle Kırım'da falanda müttefikan muhârebe edebilir. Fakat Fransa cumhuriyeti şimdi o dehşeli Almanya'nın, yani Bismark'ın karşısında dâimâ ihtiyatkârâne hareket etmeye kendini mecbûr bildiğinden, kuva-yı mevcûdesini öyle Asya'ya, Amerika'ya sevk ve taksîm etmekten ise merkezde bulundurmayı tercih ediyor. O cihetle h^n-i hâcette Almanya aleyhine kendine mededres bir devletle Fransa'nın ittifakına pek ihtimâl vermez.

İngiltere arzın üç kısmını ihâta eden deryalara hâkim olduğu cihetle sevâhildeki kuvâ-yı berriyenin her türlü revâbıtını kat' ile imdâd ve mu'âvenetten mahrum bırakmaya iktidârı bulunduğundan berren bir kuvve-i azîme'ye ihtiyâcını teslim etmiyor.

Bundan sonra hikemiyât bahsi geliyor: o bahiste fıkren birbirimizden pek uzak olmadığımız gibi dûr-ı dırâz tafsîlâta girişmekte usanç vereceğinden ona dâir birkaç şey sormakla iktifâ edeceğim. Ma'lûmatımda hata gördüğün gibi tashih et! Fransızların (Şoser) dedikleri (Joser) İngiltere'nin gayet kadîm bir büyük şâ'iri olduğu halde nâmını hukemâ ı'dâdında zikretmek lâzım değildi. Vâkı'an (Joser)'i birinci şair-i hakîm, felsefe şinâs-ı edeb tabirleriyle hikmet-şinâs bir şâir olduğunu bildiriyorsun! Fakat her büyük şâir, hakîm ve şiiir ile hikmet iki birader-i tev'em olacağından bir büyük şâir'in nâmını felsefe bahsinde zikretmeye mahal yoktur. Zannederim.

Bir de Barbaros'la Giyom Tell'in felsefeye münâsebetlerini ben bilmiyorum. Şimdi biz bunları bırakalım da bribrimizle biraz hasbihal edelim.

Üç günden beri Londra'dan (Banet) namında bir köye naklettik. Bu bulunduğumuz köy İngiltere tezyînât-ı tabî'atından olan büyük büyük ağaçlarla mahdûd. Sıffîye'nin pişgâhında muntazamca bir bahçe, bahçenin öte tarafında küçük bir orman var. Burada öyle hevâ-yı hayat efzâ-yı şarkî andırır bir sema yoksada Londra'nın o araba, şimendifer gürültülerinden kurtulupta birden bire bulunduğum bu sükûn ve sükûnet âlemi bilmezsin ki bana vatanımı, Çamlıca'yı ne kadar garîb bir surette ihtâr ediyor! Hazîn sabahları garîb akşamları var. Pencereimin önünde lânesâz olmuş bir kuş varki yalnızlık içinde bana yâr-i hemdem oluyor, heyecanlı bir kalbe düşmüş ümit gibi bir köşede ârâm etmez; sevdâ âvâze başlayıpta sadâsı havayı tehyic ederek semaya doğru çekilip gittiği zaman kalbî feryadların Cenâb-ı Hakk'a vusûlünü gösterir... Kemâl-i hürmet ve tahasüürle gözlerinden öperek mektubuma burada hıtâm veriyorum.

Londra 3 Ağustos 1298

3.7.6. Kediler

-Hanım en son cevâbını isterim: Ya ben ya kediler?

-Kediler

Bir kocanın me'yûsiyeti, bir kadının hevesât-ı bî-sebâtı muhabbetin çimenzâr-ı safâ üzerine temellerini nihâl-i gülden, hevâ-yı sevdâ fezâ-yı bî-karara karşı câmlarını nurdan, esâs-ı beytiyesini tüliden, bina ve tefriş ettiği saray-ı izdivâcın inhidâmı, hep bu birkaç kelimedenden ibâret olan mükâlemede mündemiç idi.

Kediler! Öyle mi? Demek ki otuz üç senelik bir refâkat-ı yekvücûdâne neticesi, kelime-i muammâ-yı izdivâcın halli, bu cevap oluyor. Otuz üç sene evvel, izdivâcın ilk aylarında, ebediyet-i muhabbete, bekâ-yı sevdâyâ yemin eden lisan-ı âşıkânedan, kendisinin kedilere her türlü ma'nâ ve meziyetten mahrûm bir meyl-i keyfî'ye fedâ olunduğunu işitmek kıymet-i insaniye ve haysiyet-i ehliyesini ihlâl ve teheyyüc ettiğinden artık bu hâle bir netice vermek karâr-ı kat'iyesini ittihâz eylemişti. Zavallı koca! Hareminin, mutasarrife olduğu eve, celb-i cem' ettiği yirmi otuz kedinin ta'cîzât ve tasdî'âtından artık bîzâr olmuştu. Evin içinde sahibü'l-beytten ziyâde bir rûş-i âmirâne ile kuyruklarını kaldırıp bu bedbaht kocaya bir nazar-ı istihfâf ve istihkâr atfederek dolaşan bu kibirli hayvânât kanepelerini istîlâ etmiş, koltuk sandalyelerinde uyurlar. O senenin soğuk kışında ısınmak için yaktığı ateşin karşısında düşünürler, sofalarında, odalarında sâmi'a hırâş sesleriyle kavga ederlerdi. Günden güne etvâr-ı

küstahânelerini artırarak tekessür eden kediler bu adama evinde bir cây-ı tevakkuf bırakmamaya başladılar. Bir sabah gayet erken uyanarak kendi âleminde bir kahvaltı etmek için küçük odasına çekildiği zaman, sokakta bir takım çocukların ağladığını işiterek dışarı çıktı. Sâmi'a-yı rikkatine akseden kedilerin âvâze-i mücâdele ve müşâtemeleri olduğunu anlayınca, aldandığından dolayı kemâl-i hiddetle iskemlesine oturdu. İskemleye ku'ûdunda yüzünün iki nokta-i müntehâsı olan tepesiyle, çenesi geriye doğru çekik, büyük ve biraz fırlak gözleriyle bir arayıcılık hali kesbeden yüzünü iki tarafa döndürerek hayretle etrafına bakıyordu.

Zira kedinin biri ekmeğini çalmış, diğeri sütlü kahvesini içmiş, ötekide fincanını kırmıştı. Kendi kendine ye's-i hayretle “Kime meram anlatmalı! Bu kibirli, vefâsız ni'met nâ-şinâs hayvanat'ın kadınlar elbette taraftarı olur. Zâten kedi kadındır” diyordu.

Bir günlük mahsul-i mesâ'îsinin böyle mahv-ı heder olmasından teessürle başını eline dayayarak pencerenin önünde oturdu. İşte orada duvarın altında, kahvesini içen, ekmeğini çalan, fincânını kıran, kendini sabah keyfinden mahrum eden, ve'l-hâsıl evinde rahat ve asâyişini selbeyleyen kediler, güneşe karşı abanos gibi mücellâ siyâh, kar gibi beyaz, sarı benekli elvân-ı ravnak efzâları ve her an ve sâniye renkleri değişen çeşmân-ı pertev frûzânları nazarlarda bir kavs-kuzah teşkil ettiği esnâda ön ayaklarını ibtidâ ağızlarına götürüp nisvâna mahsus bir tavr-ı işve bâzâne ile yüzlerini temizleyerek safâ-yı hâtırla sabah kahvaltısını hazmetmeye ve öğle ta'âmına hazırlanmakta idiler.

Sâhibetü'l-beyt tarafından kendisine tercih olunan bu hayvanat-ı müfterisenin ahvâl-i lâ kaydâneleri hiddetine dokunarak sofaya çıktı. Orada merdivenin orta basamaklarında, bıyıkları, yüzü, başı siyâh lekelerle boyanmış beyaz kediyi görür görmez: “Kahvemi sen içtin, fincanımı sen kırdın öyle mi?” diyerek odasından bastonunu alıp ayaklarının ucuna basarak yavaş yavaş kedinin yanına sokuldu. Hazır eline fırsat geçmiş iken istediği gibi intikâmını almak için vücudunun en can alacak yerini nişanladı. Bastonunu kaldırdı, kedi kımıldıyor, kaçacak! Değneğini şiddetle üzerine indirir indirmez seri'u's-seyr olan bu afacan hemen sıçrayınca ayağı kayarak azîm bir gürültü ile merdivenlerden aşağı yuvarlandı. Merdivenin altında kolunun sızladığından şikâyet ederken karısı karşısına çıkarak: “Hiç kediye öyle vurulur mu? Ya bir yeri kırılrsa idi!?” deyince zavallı herif şiddet ve hiddetle: “Ben sana şimdi gösteririm” diyerek

odasına çıktı. Haremide kendisini takip ederek kemâl-i sükûnet ve mülâyemetle diyordu ki: “Ne yapacaksın? Ne yapabilirsin? Söylede ben de anlayayım!”

Bir camın arkasında görülen kıvılcım gibi, renkli gözlükten akseden bir damla yaşa cây-ı karâr olan büyük gözlerini, altmış senenin, üzerinde nişânlar, lekeler bırakarak geçtiği haremının yüzüne atıf ile : “Nemi yapabilirim; hühümet-i mahalliyeye mürâca’at edeceğim. Senin kedilerinden sirkat-i me’kûlât, gasb-ı emvâl, taaruz-ı mesken davasına kalkışacağım. Bakalım o zaman bu hayırsızların, bu haydutların bir tanesini burada görebilir misin?..”

Paltosunu, şapkasını giydi; kapıyı kıracak gibi şiddetle çekerek evden çıkıp gitti.

2

Kaymakam Bey Efendi merâm anlamıyor! (Rossini) ahfâd-ı kirâmından olan bu mûsikî şînâs İtalyalı hürmet ve adâlet ister; bu bedbaht koca muhakemât-ı muhikkâne ve şikâyet-i adâlet cûyânesini karşısındakinin zihnine vaz’-ı ilkâ için jimnastik yapar gibi ellerini kaldırarak bir acemi aktöre gıpta-bahş evzâ’-ı harekât-ı mübâlağakârâne ile ifhâm-ı hakikate çalışıyorsa da mümkün olamayacağını anlayınca Adalar kaymakamı bey efendiye: “Herkesin karısının kaşına gözüne, yürüyüşüne karışsınız da benimkinin şu münâsebetsiz muhabbetine, şu muzır hayvanlarına niçin müdâhaleyi reddediyorsunuz?” Şikâyetiyle me’yûsâne evine avdet ediyordu.

Evine avdet ettiği zaman haremi nüzûlün tehdîdâtından dehşetyâb olduğu için titremeye başlamış altmış senelik başını sallayarak ve nâz-ı a’şve ile bir gözünü süzerek mütebessimâne: “Sen memnun ol ki ben kedileri seviyorum! Ya bunların yerine herifleri sevsem...” dedi. O büyük, o buruşmuş çehresinin sarkık yanakları hâl-i tebessümle geriye doğru çekilerek çeşmân’ın gölgesi içinde kalan sönük gözlerine gelen bir ravnakla dermiyân ettiği bu muhâkeme kocasına hemen hak verdirecek kadar müncezip göründü. O bir tavr-ı sitemkârâne ile hiçbir söz söylemeyerek yatağına girdi. Söz beynimizde ... Bu tebessüm, bu îmâ-yı muhabbet, bu i’şve, bu muâmele-i nevâzişkârâne kocasının ye’s ve hiddetini hayliden hayliye ta’dîl ve teskin etmişti. Câme hâb-ı ârâma çekilip de bir tarz-ı gâlibâne ile uzattığı ayaklarının acı acı tırmalandığını hissedince telâş ve halcân ile yorganını kaldırıp o büyük gözleriyle baktı:

Kedi hem de sabah kahvesini içen beyaz kedi! .. Gâlibâ bu afacanlar iştirak-i emvâl ve ı’yâl taraftarı idiler ki bî-çare nin serîr-i izdivâcındada yerleri vardı.

Hareminin mutasarrıf olduğu bu oda kendine hiç cây-ı karâr bırakmayan kediler nihâyetü'l-emr haremini de elinden almışlardı.

Gece yarısı verdiği bir karâr-ı kat'î üzerine sabahleyin erken kalkarak kendisine âit ne kadar eşyası varsa bir sandığa vaz' ile aşağıki taşlığa indirdi. Arkasına paltosunu, başına şapkasını giyerek iplerle bağladığı sandığın üstüne oturmuştu. İşte o zaman “ya ben ya kediler” suâlini îrâd etmiş ve “kediler!.. “ cevâb-ı me'yûsânesini almıştı.

Elvedâ! Elvedâ! Artık bir daha avdet etmemek üzere yola çıktı. Mahzûn, mütefekkir bir hâl ile küçüklü, büyüklü bir takım nisbetsiz evlerle, dükkânların teşkil ettiği çarşıdan geçiyordu. Sokağın ortasında ayakları çıplak, elbiselerinin yırtık yerlerinden tenleri görünür, bir takım etfâl-i sefâletin haykırışarak uyandıklarını dalgın dalgın seyrettikten sonra gâlibâ tasadduk etmek niyet acze pervêrânesiyle ceplerini birer birer karıştırıp yine gâlibâ hiçbir şey bulamadığından yoluna devâm etti. Biraz ötedeki meyhânenin, şark şâirlerinin revnak hayallerinden işğal edilmiş kandilin tenvir eylediği karanlık köşesinde bir “Laterna” bütün ada halkı sarhoş etmekte idi. Sokakta meyhânede “Laterna”nın etrafında birçok halk hep bir ağızdan adanın sokaklarında tanîn endâz, ictimâ'gâhlarında raks âver, nişanlı kızların lisanlarında sevgililerine bir hatâb-ı muhabbet-perver olan bir şarkıyı hep bir ağızdan söylüyorlardı.

Bulunduğu hâl-i ye's ve hüzne kahrkahazen-i istihfâf oluyor gibi gelen bu şemâtetler arasından geçerek (Cakomo) yolunu takip etmeye başlayınca manzara-i tab'iatın letâfet ve ulviyeti, o geceyi geçirmek için bir melce'-i tahrîsle bî-karâr olarak her tarafa mun'atıf nazarına şa'ş'a pâş oldu.

Hava güzel, rüzgâr sâkin, mermere lâcivert idi.

Bir daha avdet etmeyecek bu mukarrer! Otuz üç senelik râbıta-i izdivaç kırılmış, artık yalnız başına kalmış idi. Şu yalnızlık müessir değil mi? Otuz üç seneden sonra her yerde, herşeye karşı yalnız! Bu vâsi' denizlere, bu dûrâ dûr ufuklara karşı yapayalnız! Hatta sema bile o lâciverd gözleriyle kendisine şefkat ve merhametle bakıyordu.

Bir tarafı kırmalar içinde kalmış mâi atlas gibi hafif surette mütemevvic derya, dier tarafı yeşil bir hamâil gibi yukarıdan aşağıya doğru sarkarak renk tarâvetlerini her mevsimde muhafaza eden çalılarla çam ağaçlarının fâsıla verdiği bir yolu takip ediyordu. Tefekkürât-ı amîka içinde kaybolmuş bir hal ile biraz deniz kenarına doğru meyledip önünde balık avlamak için bir kedinin sindiğini görünce hemen yolunu

değiştirerek yokuşu çıkmaya başladı. (Yörükali)'ye vardığı zaman mahbube-i şeref olan güneş, sırma saçlarını deryâ-yı bî-karâr-ı safânın üzrine dökerek nûrânî yollar, mezheb-i izler açtığı gibi karşı taraftan uzaktan uzağa görünen sudan ibâret olan ufuklarında âşikâne sûrette tehyiç edeyordu.

Bir hayli zaman denizin verdiği hayret-i meftûne içine dalıp gitmiş iken hakikatin dest-i hayâl-i şikesti bütütn vücudunu sarsarak kendini bulunduğu hâl-i bî-hoşîden uyandırdı. Saat ilerlemiş öğle takarrub etmişti. Evine bir daha dönmek üzere verdiği karar kat'iydi. Bu belli' fakat öğle ta'âmını nerede edecek? Bir hayât-ı müstakıl, bir karâr-ı kat'i, para ile olur. Hâlbuki kendisinin sabah taâmına bile kifâyet edecek parası yoktu. Hareminin ihzâr ederek şimdi sofranın üzerine koyduğu sabah yemeğinin dumanı gözünde tütmeye başladı. Kenara nişin temâşası olduğu denizin dalgaları yavaş yavaş sâhile çarptıkça kedisine “Git git, haremine git” diyordu. Ya kediler!.. Bununla beraber hareminin “Sen memnun ol ki ben kedileri seviyorum; ya bunların yerine erkeleri sevsem?!..” sözü ma'kûl değil miydi?

Âlem-i tenhâide hâl-i infirâdı artıran horozların sadâ-yı garîbâneleri bulunduğu yere aksettikçe “Git git, haremine git!” diyordu. Kiliseler öğle vaktini i'lân için çan çalmaya başladılar. O sükûn ve sükûnet içinde uzaktan uzağa akseden çanlar hep bir ağızdan bir âheng-i muttaritle “Git git, haremine git!” sözünü tekrar ediyorlardı.

Ayağa kalktı geldiği yoldan yürümeye başladı. Galiba verdiği karâr-ı kat'iden nükûl etmişti. Çam ağaçlarının aralarında peydâ ve nihân olarak evine doğru sür'atle avdet ediyordu. Mütefekkir bir çehre, müteesir bir hâl ile evine giderek refikasına hiçbir şey söylemeden doğru adasına çıktı. Minderin üzerine kapanıpta hınçıra hınçıra ağlamaya başlayınca, haremi kemâl-i i'tinâ ve nezâketle oda kapısını açarak:

-O kadar haykırarak ağlama; kedileri mi korkutacaksın!? dedi.

3.8. İsmail Safâ

1283 – 1318

Tarîh-i edebiyatın en acıklı vâzih, en ma'sûm bir sîmâsı da İsmail Safâ merhûmdur. Safâ hılkatinin bî-günah bir mağduru, san'atin asıl bir çehresidir. Onun ince asabî kanatları vardı; oda yüksek bir zıyâya imtizaç emek istemişti. Fakat

gölgelerde yaşadı. Cenâh-ı şâiriyetindeki za'f-ı bî ihtirârı oda bildiği için âsârında çıkmak istediği şâhikanın sehâb-ı dur-a-durunu görüyoruz.

Safâ edebiyatımızın en mâhir, en şâyân-ı dikkat bir nâzımıdır. Kelimeleri kendi zevk ve arzusuna göre bir bal mumu gibi yumuşak ve mutî'-i isti'mâl eder. Tebliğinde tuhaf bir sâdegi, safvet ve tabi'îyyet, bâ husûs bir lâubâliyyet vardır. Efkâr ve hissiyatını pekiyi, pek ihâtalı hazmetmiştir. Hüviyetinde derin bir ısmet-i şâirâne vardır. Efkâr-ı umumiyyede zannederiz ki bunun için kendine şâir-i mâder-zâd derler. Sunûhât, intâk-ı hakkın tahmisi, mağdûre-i sevda mütenevvi' manzûmâtı, mensiyât, hissiyatı bu rind-i mütevâzı'nın küçük fakat nefis şiirlerini ihtivâ eder.

3.8.1. Kamere Hitâp

Muhâtab ol bana ey bedr-i âsumân pîrâ!

Müvâcehenle şi'rler doğar senin zîrâ.

Bu şeb seninle münevver şu sahne-i târîk

Benim bu manzara sevdâmı eyliyor tahrik.

Kefenlenir gibi gâhî muhât ebr olma!

Şu hasta ruhuma zulmet-nümâ-yı kabr olma!

Ufuktur sanki bir iklîl-i gûhsün şimdi,

Fürûg-ı anın eyle per şükûhsen şimdi.

Acep neler görüyorsun tulû'-ı şi're medâr?

Muhît-i arzı dolaştıkça dairen mâ dâr.

Muhâldir hareket sence hâric ez mahrek

Döner nücûm bu kanuna ittibâ' ederek.

Medârlar size hep âyrı âyrı dâm olmuş:

Sizin ibadetiniz gerdiş-i müdâm olmuş.

Uçaydım âh şu fûshat sarâ-yı eflâke!

Felek ataydı beni mâ verâ-yı eflâke!
 Beni bu manzara etmezdi devrden mebhût
 Revânım olmasa bala çihende-i lâhût.
 Bulaydım âh derâzî-i ömürden ferece
 Nasîb olaydı sefer öyle buredan burca!
 Suâller yine ruhumdan eylemekde sudur
 Neden kazalar içinde bu seyr-i dîrâ dîr?
 Semâya bakta düşün kâinâtı bir kerre!
 Neden bu sa'y-i ta'b-ı nâ bzîr herdere?
 Yanar durur kimi her dem sözde döner
 Şu zührenin yeri nerde? Süheyl nerde döner?
 Mesâfelerde ilâhî nedir o bu diyet?
 Nasıl tasavvur olunsun bu sahn için gayet?
 Dumandır evvel-i âhi bu devre akıl irmez!
 Ezel demek ne demekdir? Hudûd-i akıl ermez!
 Ezel ebed bunu müşkil çeker kabul ile red
 Bütün serâir hesti veleh fezâ-yı hîred.
 Evet hayat ne sırdır? Bu mucizat nedir?
 Ne anlamış hukemâ sanki altı bin senedir?
 Kolay okunsa da hılkat-i kitâb-ı mu'teberi
 Yazık ki kârî'in olmaz meâlden haberi.
 Yazık tefehhusa odukça münhasır niyyât
 Kalır nuhufete zavâhir kadar ledünniyât
 Bilâ fütur beşer zavk alır bu geyretten

Sonunda secdeler eyler hüdâya hayretten

Derim: ibâdet için hep vücûda gelmiştir.

Allah için bu ‘avâlim sücûda gelmiştir.

Neden gelir bu duruş ey kamer mehâbetle?

Seninle bir gibiyiz kâinâta nisbetle:

Dimâğ bir kürre, bir peyk, bir cihân, bir şey!

Evet fakat bu cihân dideden nihân bir şey!

Ki her sehâbı firuzende-i bevârikdır;

Semâsı, arzı tecelligeh-i havâriktır.

Benim başımda olur volkanımla tufanım;

Şü’ûn ile doludur kâinât irfânım

Hitap eder dururum her gece semâvâta

Îtâblar duyarak karşılık bu esvâta

Çıkar müvâceheme bir sefid lihle-i şeyb

Girer bu şekil ile bir hâl-i pîre hâtif-i gayb

Eder mukâbele noksanımı tezekkürle

Cevâbsız kalırım aczimi tefekkürle

Bekâ-yı hüsn ile mağrur, ey likâ-yı hasen!

Bulutların arasında ne hoş göründün sen!

Sen ey kamer ki edersin bu arz ile deverân

Sen ey kamer ki bu menba’dan eyledin feverân?

Mine’l-ezel şu cihânda aceb neler gördün.

Ne surlar nice mâtemli sahneler gördün?
 Semâya arza nıgehbânsın ortadan şimdi
 Ne sahneler görüyorsun o noktadan şimdi?
 O memerr gehte yine dâir olmalıydın sen
 Fakat Safâ gibi bir şâir olmalıydın sen

10 Haziran 1313

3.8.2. Selami'nin Vâlidesi İçin Mersiyedir

1

Gaybûbetin oldu bâ'is ey mâh!
 Ben kendimi gâ'ib ettim eyvah!...
 Sen gelmemek üzere gittin artık
 Ben kendime hiç gelir miyim âh!
 Ey neyyir-i şârik civânı!
 Kıldındı gurûb bir sehergâh
 Sen cennet hicret ettiğin gün
 Âlem bana dûzah oldu billâh!
 Birlikte beni götürmeliydin
 “Hemrâhını terkeder mi hemrâh”?
 Feryâd ile gayri ihtiyâri
 Eyyübe teveccüh eylerim gâh;
 Lâkin ne ağaç ne taş ne toprak
 Bir şey beni senden itmez âgâh
 Başlar bu dil-i şikeste ümîd
 Bir sûz-i güdâza hâh-ı nâ-hâh:

Yok mu âna âsumanda bir yer
 Lâyık mı o mâha böyle bir câh
 Bir tâze nihâl bir zılâle
 Bir gonca turâbe munkalib vâh!
 Bir sır ki bilinmez, anlaşılmaz:
 Hikmet mahdûd akıl-ı kûtâh

İnsan bunu bilse de ezelden
 Sabreylemek âh gelmez elden

2

Etsem ne kadar bu kabre dikkat
 Muzlem görünür bana hakikat..
 Şühûd üzerine bir donuk nûr
 Mevcûd kesâfetinde rikkat
 Bir öksüzü eyliyor teharri
 Üstünde uçan bu nûr-i şefkat!
 Bir mâder idi yazık şu mahlûk
 Allah! Nedir bu sırr-ı hılkat?
 Olmak ne revâ hayâtı insle
 Bir kaç yıla münhasır; muvakkat
 Demserdi-i rüzgâra bir serv
 Üç yüz sene gösterirde tâkat
 Birkaç gün içinde mahveder âh
 Cânanımı çektiği meşakkat!
 Bir illete uğradık ki vicdân

Mefhûd idi çâre-i ifâkat
 Bir dert ki karşısında âciz
 Derman-tabâbet-i hazâhat
 Ayrıldık evet btütn bütün biz
 Lâkin bu nasıl garîb firkat?
 Her kabrine geldiğim zaman ben
 Etmekte değil miyiz refâkat?..

Karşımda fakat niçin duman var?

Heyhât... Aramızda âsuman var!

3

Hâlâ gözümün önünde hâlin
 Yoktur unutulmak ihtimâlin!
 Tezyîd kılar bu iştiyâkı
 Min-ba'd müruru mâh u sâlin!
 Ezhâr-ı şemîmin eyler izhâr
 Eshâr ise muhtir-i cemâlin
 Manzûrum olur gurûb vakti
 Son demde ki reng-i infi'âlin
 Zulmet arasında nûr içinde
 Zâhir olur bana rûz-ı şeb hayâlin
 Her şî'r-i hazîn-i âşıkâne
 Gûyâ mütezammin meâlin
 Her şey seni eyliyor da ihtâr
 Ey yâr, görülmüyor misâlin!

Yağmurlu havada andığım hâl:

Bir kış günü sûret-i zevâlin

Şimşek çakıyor ben ağladıkça

Bir hande cevabı her suâlin!

Billâh o gün ortalık karardı

Ey mevt! Gerildi şâhbâlin

Ben peyrevi olduğum cenâze

Geçti arasından ol zılâlin

Mesmû'um olan kimin sesiydi?

Bir tıfılın acıklı nevhasıydı!

4

Bir dağ üzerindedir mezârın

Baştan başa servilik civârın:

Şâhikları, dûrdan geçerken

Manzûrum olur bu kûh-sârın

Sislerle muhât, karla mestur...

Âfâk üfûli nûr-ı nârin

Bir makberedir tulû'a nâzır

Mağrib gibi nokta-i mezârın

Kabrinde açan çiçekler ey yâr

Eczâ-yı vücûd-i târumarın

Vicdân! Beni vâkıf et bu sırra:

Ser haddi nedir bu sengi sârın?

Yek manzara leyl ile nehârın!

Hem reng-i hazan ile baharın
 Kandilin olur mu germ ahter:
 Bir sırra reva mı türbedârın?..
 Ecrâm ola kabrine nigezbân
 Hûriler enîs-i gam kûsârın
 Olsaydı zamîme keh-keşâne
 Lâyıktı su'ûd edib gubârın!
 Uçtun mu semâya? Yoksa feryâd!
 Oldun mu gıdâsı mûr u mârın?

Ben eyleyemem şu hükmümü red!

Bir rûh-i latîfsin ... mücerred!

5

Bir cevher-i akıl var beşerde
 Bir fark bulur o hayr-ı şerde;
 Mâhiyyeti kendisince meçhul
 Bir sır ki durur nühüfte serde
 İnsan ne için fakat bu gaflet
 Her hükmüne i'timâd ıderde
 Bir şey düşünür hılâf-ı hikmet..
 Evhâma düşer kalır hatırda?
 Aklım meselâ diyor ki vicdân
 Hem hâl-i cemâddır şu yerde!
 Ecsâm bütün tefessüh eyler
 Ervâh ise âlem-i diğerde

Gönlüm bulurum diyor o mâhî
 Çıksam arasam sehâbelerde
 Lâkin eflâkî hep dolaşsam
 Mümkün mü görölmek?... âh nerde!
 Ey tûde-i hâk! Hâil olma...
 Artık açıl ey siyâh perde!
 Biz ayrılacakmışız, Refi'e!
 Varmış bu da bak meğer kaderde ...
 Billâh bu hâlimi düşündüm
 Sen uğradığın zaman o derde;
 Elden gideceksin anlamıştım
 Sen hasta iken çok ağlamıştım!

6

Bir kıymeti yok bence hayâtın
 Öldürdü hayatımı memâtın!
 Ruhum sana istiyor kavuşmak
 Ruhun nersinde kâinâtın?
 Ben görmeyecek miyim seni hiç
 Yok mu sonu sabr ile sebâtın?
 Bilmem ki nasıl vuku'a geldi
 Hatırlara gelmeyen vefatın
 Vâki' dahi olsa akla gelmez
 Hâk olması bir melek-simâtın
 Kabrinde sükût-ı dâimî var

Âfâkta yok terennümâtın!
 Mâziye tahavvül etti hâlin
 Müstakbele yoktur iltifâtın
 Her goncası bir dehhân-ı şekvâ
 Hâkinde nemâ bulan nebâtın!
 Evrâkı solar hazân olunca
 Fânîliğine olur berâtın
 Ey yâr sana cenâb-ı Eyyüb
 Hâmi ola! Câcârısın o zatın.
 Olsun hele peyrevin melekler
 Cibrîl ise rehber-i necâtın!
 Rûhun senin artık oldu seyyâr
 Cennat mesiren olsun ey yâr

13 Mart 309

3.8.3. Hastalık Eseri

Yine geldi işte nevbet,
 Daha geçmedi musibet!
 Ne şarâb olur ilacım,
 Ne de türlü türlü şerbet.
 Acaba ecel mi geldi?
 Buna ben demem isabet...
 Ne revâ otuz yaşımda
 Olayım defin-i türbet!
 Ufacık çocuklarım var,

Benim eyleyen sahâbet;

Üçünü büyütme üzere

İderdim hayata râğbet

Büyüdü biraz “Selami”

Ediyor benimle sohbet;

Ne “Selim”dir ne “Selma”

Daha kâbil-i hitabet.

İki kalb zâra ma’tûf

İki nazra-i icâbet.

Bilirim sefil olurlar

Gidecek olursam elbet;

Olur onlara eminim

Bu vatan diyâr-ı gurbet.

Sırası değil memâtın ,

Beni kurtar ey tabâbet

Ne kadar nehâfetim varsa,

Yaşamak da bir su’ûbet

Beni incitir kuraklık,

Dokunur bana rutubet.

Bu nasıl dem-i civânî;

Bu ne tâli’imde nekbet?!

Herem-i şebâbın asla

Arasında yok karâbet;

Yine meyl-i zindegîde

İkisi eder rekabet.

Düşününce bunda insan

Buluyor biraz garâbet:

Ademin vücudu menfi,

Kişinin bekâsı müsbet;

Bu küçük muhâkememle

Geliyor bana salâbet;

Görürüm hayâtı müthiş,

Bulamam ecelde heybet...

Küsüyor cihâna gönlüm,

Yine bitmiyor muhabbet

12 Şubat 1311

3.8.4. Kitâbullah

Bir şâhika balasına etseydi kitabın

Ey kâhir-i mübdi'!

Eyelerdi serâpâ cebelihavf-ı itâbın

Hâşi-i mütesaddi'

Ya rabbi ne müessir, ne selâsetli beyandır;

Kevserlerimi cennetinin pür-galeyândır?

Envât kıyâm eylemede mâ haşera'llah,

Ğayâ-yı gazûb – ateş-i dûzah da ayândır.

Kurân ola hâl-ı harekâtında delilin,

Ahkâmına, gâfil beşer, ahkâmına râm ol;

Fermânı hakîkattir o destur-i celilin,

Ferânına râm olda zaferyab-ı merâm ol!

Ahkâmı: diyânet, hikemiyyât, edebiyyât,

Envâ'-ı meziyyât;

Âyât-ı güzîninde eder cümle mesâil

Telkin-i fezâil.

Her sûrede sâzende nevâdir per-i cibrîl;

Her yaprağına dinse revadır per-i cibrîl,

Her satırına bir mûkhale-i çeşm serûşan,

Her noktasına kurre-i peygamber-i zî-şân.

Sayende azaldı zulûmât-ı beşeriyyet,

Benzer mi fûrûğun envârına bedrin?

Câiz sana dinse güneşi leyle-i bedrin,

Ey nûr-i hidâyet!

Ey hutbe-i kudsiyye .. Eyâ nâzilete'l-arş!

Nâsût-i nûzulünle zıyâdâr Muhammed ...

Ey nûr nümâ-yı dil bîdâr-ı Muhammed,

Ey safhası âyine-i dîdâr Muhammed!

Ey nefha-i lâhût,

Âlem sana mebhût!

10 Ramazan 1316

3.8.5. Öksüz Ahmet

Çocuk değil mi ne yapsın? Gürültü etse biraz

Azarlanır dökülür, her ne yapsa hırpalanır,

Ne yapsa çok görülür, hızlı gülse, haykırsa

Bu bir büyük suç olur. Bir su bardağı kırsa
 Duyan gürültüleri bir cinâyet oldu sanır!
 Çocukluğuyla beraber değildi pek yaramaz
 Fakat konakta alışmıştı dövmeye eller ...
 Asıl kabâhati hizmetçi oğlu olmaktır:
 Zavallı vâlidesi bir çocukla dul kalarak
 Gelir bu hâneye hizmetçilik ricâ eder.
 Kolay mı bir dul için öksüzüyle yer bulmak?
 Bulursa lokmada bir imtinân muhakkaktır.
 Evek kabulü bir boğaz tokluğuyla kâbil olur
 Ma'âşa çünkü çocuk masrafı mukâbil olur.

Kırık dökük bir oyuncak elinde Ahmetcik
 Evin içinde gezer korka korka herkesten
 Ne tatlı söz, ne güler yüz, ne bir küçük iplik
 Ne de evet nineden başka sahâbet eden
 “Gürültü etme! Otur, yat, zıbar yumurcak piç!”
 Bütün işittiği söz gördüğü mu'âmele bu!
 Kadıncağz mütehammil, demezdi bir şey hiç
 Sümûm-ı kahr ile gözyaşlarıyla kalbi dolu.
 Bu hâle bir sene ancak tahammül etmişti.
 Yazık ki düştü vücudu ecel döşeklerine
 Hayata kudreti bir yıl içinde bitmişti...
 Yazık sabi'ye yazık mâder'in emeklerine!

Budur, bu haldir işte yürekleri yakacak
Kadıncağz da giderse yetime kim bakacak!

Bu bir suâl ki bî-çare hastanın okunur
Zılâldâr ecel-i zî-sükûn cebinde!
Sualdir ki cevâb-ı mukadderi dokunur.
Duyanlara yine bî-çarenin niyetinde.
Fakat suâli çocuk bilir midir?
Ne için bükülmüş idi boynu öksüzün aceba?
Marîz bir ninesinden ne için ederdi ibâ?
Kesildi miydi bu tıfılın sıyânet ümmidi?
Ümidi yoksa ne için eyliyordu mâderi yâd?
Birinden incinerek etmiş olsa bir feryâd.

Nazarları bulanık bu kadîd rengi uçuk
Sükûta vardı müebbed bu rûh-i nâliş ger
Evet o zıll-i herâs âver memâtı çocuk
Cebîn-i mâderde görse muntabı' ürker.
“Cenâzeyi didiler görsün eylesin nefret
Bütün gün üzülecek etmesin muaccizlik.”
Demek değil yaramazlık o girye-i hasret.
O nâleler bile çoktur bu evde Ahmetcik!.
Ne oldu öksüzün aslâ değildi ma'lûmu
Cenâze nezdine doğru sabî-i ma'sûmu!

Getirdiler biri na'sın nikâbını açtı

Görünce annesini “istemem” deyip kaçtı.

22 Ağustos 315

3.8.6. Tevellüh

Semt-i re'simde şu meydân-ı fesîhin her-gâh

Ka'r nâyâb-ı kebûdisine ettikçe nigâh:

Ederim hal-i muammâ-yı müsemmâ-yı esîr,

Görürüm kulzüm bî sâhil-i mevc ender mevc...

Toplanır, parçalanır, lücce-i u'zamâ-yı esîr,

Sanki mâhîleridir kevkebe-i fevcâ fevç.

Nûr-ı zulmet dolu bir nâmütenâhi uçurum,

Kendimi secde-i haşyetle kapanmış bulurum.

Rûh-i vâlih, nice âvâze-i tahlil duyar

Tayerangâh-ı melâik yüce âlemlerden;

Yanık ve âhenk ile hayavân-ı nebâtât-ı ma'den

Bir ilâhi gibi gibi gökten inen esvâta uyar.

Olurum sanki ezelden de, ebedden de de habir

Baş döner göz kararır, cân-ı dil eyler tekbîr

31 Temmuz 320

3.8.7. Ahlâfa

Onlar kimi erken, kimi geç gelmesi me'mûl;

Onlar ki bu gün bizce hüviyetleri meçhul,

Meçhul ebediyen;

Onlar ki heyûlâ gibi âtîde, uzakta

Eşkâli muayyen.

Onlar ki şu bizler gibi bir gün doğacakta,

Bizler gibi bir lahza misâfir kalacaklar,

Bir zevk alacaklar ...

Bizden daha çok anlayacak arzı semayı;

Elbette beğenmez olacak: biz kudemâyı!

Ya Rabbi şu hıtâba

Eylerse heves yüz seneden sonra hafidim

Şi'r ile cevaba:

Kabrimde yosun bağlayacak senin sefidin

Düşsün yere! Olsun tarafımdan bu, perîşân

Son sevde-i şükrân!

11 Nisan 314

3.8.8. Sefâlet-i Bâride

“Âh bir yangın olsa da biraz aydınlık görsem..”

“Bir sefilenin hasbihâli Hamid”

Bir leyl-i zemherîrde bir pîr-i sersefid

Serdî-i şeyb ile mütezelzil; hava soğuk!

Kalmış bir hine, gûrsine, bî vâye nâ ümîd;

İnler sokakta her adımında, boğuk boğuk.

Rîş-i beyazına kar yel, kar atar durur,

Kar dondurur!

Bedbaht, bir koğuk arar, etrafına bakar;

Etrafı kar!

Pervâne-i cemâd-ı şitâ berfpâreler

Nîş-i bürûdetiyle bu bedbahtı yâreler!

Gâhî nüzul eder kelekler gehi su'ûd,

Pîrin ridâ-yı düşüne, serpûşine düşer;

Hâin bakışlı pencerelerden zıyâ düşer,

Eyler nazargehinde ocaklarda neşr-i dûd.

Evlerde: hande, şarkı, sad âheng-i pür tanîn;

Hep bahtiyâr!

Ey bahtiyârlar bakınız eyliyor enîn

Bir ihtiyâr!

Bî his kalır, donar, uyuşur, ittikâ ider,

Mesnû'-ı seng-i hâre bu heykel bükâ ider,

Gözyaşları tebellür ider, hûnu incimâd;

Câmid, lisân-ı hâli fakat iştikâ ider;

“Sürsem önünde hâke cebîn-i sücudumu”

“Karşımda yangın olsa ısıtsam vücudumu!”

5 Şubat 313

3.8.9. Evkâf-ı Hümayûn Meclis-i Reisi Âtîf Bey Merhûm İçin

Mersiye

Kimdir kimin cenâzesi halk ihtirâm eder,

Tâbûtu başların üzerinde hırâm eder

Kimdir bu rehrev-i ebediyet ki, pür vakâr

Tâbûtdan yemîn u yesâra selâm eder?
 Kimdir sevâd mâtem-ı gaybubeti bu gün
 Nısfü'n-nehâr mülkümüzü tîrefâm eder?
 Kimdir bu, böyle medhini bigâne âşinâ
 Birlikte şeyh u şâbb u havâs u avâm eder?
 Bir naşdır ki idi hürmet tehâlîken
 Bâlâyâ doğru ref'i içün ihtimâm eder
 Bir naşdır ki seng-i musallâda ruhunu
 Saf saf duran eimme-i ümmet imâm eder
 Kimdir, kimin bu heykel-i fâniyet-i beşer?
 Dâr-ı fenâda, kimse bu, ibkâ-yı nâm eder
 Zîrâ vefatı mâtemîni ekseren bakın,
 Etrâfını saran ulemâ-yı kirâm eder
 Âtîf Bey'in cenâzesi, Âtîf Bey ki, âh
 Yâd-ı Cemili hiç unudulmaz, devâm eder.
 Bir âlimin bu âleme seyret vedâmı,
 Yekser-i cihâniyâna cihânı harâm eder.
 Fikr-i nizâm perver-i ulvîsi âlemin
 Dünyayı mazhar-ı nesk-i intizâm eder.
 Emsâlini vücuda getirmez felek ânın
 Ancak döner bahârı hazân, subhu şâm eder
 Enmûzec-i latîf-i hisânü'l-vücûh idi.
 Bir hüsn-i vech-i kalb ki celb-i garâm eder.
 Sûret-nimâ-yı sîret pâkiydi çehresi

Hak işte bu kulları hayru'l-enâm eder
 Hayran idim talâkat-ı irfân nümûduna
 Âlimliği belâğatına inzımâm eder
 Zâten lisân-ı hâli belîğu'l-beyân idi
 Her bir nazar muhataba arz-ı merâm eder.
 Tab'an, evet nezîh idi, fikren fakih idi
 Bir nutk-ı ârifânesi bin hasmı râm eder.
 Oldukça zevkyâb-ı hayâli huzurunun
 Gaybubet-i cemâli beni telh-kâm eder.
 Ey neyyir-i gurûb nümâ zât-ı pâkına
 Mevlâ burûc-i izzeti nı'me'l-makâm eder
 Mutlak direm cemâat-i ervâh-ı kudsiyân
 Hürmetle zât-ı akdesine hep kıyâm eder.
 Hak rahmet eylesin sana hak rahmet eylesin.
 Gelmek Safâ duâ ile hatm-i kelâm eder

18 Eylül 314

3.9. Tefvik Fikret Bey

1285 – 1327

Avrupa Mekteb-i Edebi-i Osmanîsinin, yani edebiyâtı lisân-ı tehassüs, lisân-ı rûh olmak üzere kabul ile menâzır-ı hılkat ve tabi'atın nefis-i nâtika üzerinde husûle getirdiği tesîrât-ı hakîki, tabî'i bir sûrette elvâh-ı tasvîriyeye aksettirmek isteyen, garp âsârından istifâza ile edebiyat-ı cedîde'nin müessislerinden biri Tefvik Fikret Bey'dir.

O zamana kadar Edebiyât-ı Osmaniye Kemal ve rûfekasının çizmiş olduğu plan dâhilinde ve gayet betâetle kat'ı merâhil ediyordu.

Fikret Bey rüfekâ-yı muhteremesiyle memleketimizin en eski, en mübeccel mecmû'a-i edebiyesi olan Servet-i Fünûn'da – taassub ve betâet zincirlerini kırarak – âsâr ve makâlât-ı müte'addidesiyle edebiyâtı, edebiyât-ı hakîkiyeyi ve bütün manasıyla şiiri müştâkân-ı ilm-i edebe öğretmeye başladı.

Fakat biraz sonra bu inkılâb-ı edebîyi husûle getiren Fikret Bey ve rüfekâsı, hiçbir şey hazmedemeyen idâre-i Hamîdî'nin tazyik ve i'tisafına uğrayarak devr-i meşrutiyete kadar sükûta mecbur olmuştu.

Tevfik Bey mütehâyizân-ı me'mûrîn-i devletten Hüseyin Efendi nâmında bir zâtın mahdumu olup 1285'de İstanbul'da tevellüd etmiş, mukaddemât-ı ulûmu Arabî ve Fârisi'yi suret-i husûsiyede tederrüs ettikten sonra Mekteb-i Sultânî'ye dâhil olarak o dâru'l-feyz-i âlîde ikmâl-i tahsil eylemiştir.

Müşârunileyh Arap ve Acem Edebiyatına bihakkın vâkıf olduğu gibi Fransızca'yı da pek mükemmel bilir.

Üslûbu kendine hâs bir tarzda ve gayet metin olup isti'mâl edeceği kelimelerin hüsn-i intihâb ve imtizâcında o kadar mahâreti vardır ki şâir sıfatından mâada artist ünvânına da mazhardır.

Tarz-ı beyânı; rikkat-i hiss, metânet-i efkârla derhal temyiz olunur. Eserlerinde hayalden ziyade hüsün, fikir hükümandır.

Fikret Bey; Osmanlı üdebasından Fuzuli ile Nef'i'nin, garbtan: Musset, Joppee, Sully Prudhomme'in meshûr-i te'sîridir.

“Rübâb Şikeste”si; iktidarının en büyük delili, Osmanlı iktidarının lâ yemût bir cevher-i kıymetdâridir.

Felsefe'ye olan fart-ı muhabbeti kendisini biraz bedbin etmiştir.

Bu tesirle yazdığı (Haluk'un Defteri) Rübâb-ı Şikeste'nin işgâl ettiği serîr-i ihtişama vasıl olamamıştır.

Sâha-i edebiyatta refik-i mesâ'isi olan büyük şâirimiz Cenâb Şehâbettin Bey'in Fikret Bey hakkında ki mütâla'ası:

“Âsâr-ı şâirânesi kadar sevimli, mûnis, nezîhü't-tab', haluk, mütevâzi bir genç. Küçük siyah gözleri parlak. Âheste hareket, gûyâ semâ-yı tahayyüld bir

lem'a-i ber güzîdey itakip eder gibidir. Gözlerinden eşyâ-yı hâricîyeye in'utâf eden hutut-ı nazariyede bir âvaregî-i mahzûnâne vardır. Sanâyi'-i nefîse haricindeki musâhabât-ı fenniye veya hevâiyeden pek hoşlanmaz. Hele âfâki muhabbetler esnâsında vaz'ında bir yorgunluk alameti görülür. Musâhabe sanâyi'-i nefîseye ve bâhusûs edebiyat, resme taalluk ettiği zaman tavrı bütün değişir, birden bire gözünde bir incilâ-yı müteyakkızâne, enzârında bir şa'sa'a-i intibâh leme'ân eder; bir vecd ile, bir iştiyâk ile nazariyât-ı zâtiyesini serdetmeye başlar.

Kalbi şâir, eli ressâm olduğu gibi hançeresi de bir mûsikî şînâs-ı tabî'idir. Her kelimeye, her cümleye lâyük olduğu âhengi vererek mülâhazât-ı şâirânesini şerhederken o müntehap kelimeleri, o nezih cümlelerin meâli sem'a bir ihtizâz-ı âb-ı câri gibi latîf gelir''

3.9.1. Sultaniyye

Fecrin bütün semasını birden kucaklayan
 Bir pencerede, sahne-i hâverle rû-be-rû,
 Yıllarca bundan evvele râci', bu gün yavan
 Bir sergüzeşt, o günler için mâcera dolu
 Bir ömre nesb-i fikirle daldım... Bu gün ben
 Kim der o yirmi beş sene evvelki gölgeyim?
 Bir çeyrek asra öyle uzaktan bakıp gülen
 Sîmâ ya şimdi ben bile bîgâneyim... o kim?
 Kimdir hakikaten şu beyaz bir gelin kadar
 Hassâs ve suh akasyaların gölgesinde gâh
 Bağırان, gülen, koşan, tepinen, pür-vakâr
 Bir tavr-ı iktinâh ile bir yanda bir siyâh
 Cildin zılâl-i lâl sutûrunda kaybolan
 Cevvâl u muhteriz çocuk? ... Ey me'men-i şebâb

Ey me'men-i şebâb ve zekâ bende bir zaman
 Ettim geniş kanatların altında ihticâb
 Sen sakladın bu rûh-ı muhitin zıyâ-şiken,
 Muhnik soluklarından, evet, sen kucakladın,
 Tuttun, önüm bütün uçurum, hep sukût iken
 Cehlin, taassubun durağından kaçan âdın
 Gel dinle ruhumuzda ne hurrem terâneler
 Canlandırır, ne hâtıralar titretir, ne sâf
 Efsâneler, ne muzhikeler güldürür, neler
 Îkâz ider neler yaşâtır! ... fikr için metâf,
 Ümîd için melâz olan âğûş-i müşfikin,
 Ey pîr-i muhteşem, medeniyet perisine
 Bir kehf-i bî rüyâ, ona en mahrem en yakın,
 Sensin, biraz düşünme ve kurtulma hissine
 Sâhib-i vatan çocukları hep sende beslenen,
 Sende cesâret âlânlar, en âteşli hak sesi
 Sende kopar koparsa bu boşluğa bağteten:
 Sensin cihân fikrinin en canlı ma'kesi ...
 Garb iştiyâk-ı fikre açık bir ufuk ve şen
 Şarkın bu ufka ilk açılan bir derîçesi!

3.9.2. Ferdâ

(Bugünün Gençlerine)

Ferdâ senin! Senin bu teceddüd, bu inkılâb
 Her şey senin değil mi ki zâten? Sen ey şebâb!

Ey çehre-i behîc ümîd, işte ma'kesin
 Karşında bir semâ-yı seher, pâk ve bî-sehâb
 Âğuş-i lerzedârı açık bekliyor ... şitâb
 Ey fecr-i handezâd-ı hayât, işte herkesin
 Enzârı sende, sen ki hayatın ümidisin
 Alnında bir settâre-i nev, yok, bir âfitâb
 Âfâka doğ, önünde şu mâzi-i pür-mihen

Sönsün müebbeden

Sönsün müebbeden o cehennem, senin bu gün
 Cennet kadar güzel vatanın var, şu gördüğün
 Zümrüt bakışlı, inci şetâretli kızcağız
 Kimdir bilir misin? Vatanın şimdi saygısız
 Bir göz bu nazlı çehreye – Allah esirgesin –
 Kem bir nazarla baksa tahammül eder misin
 İster misin? Şu aksakalın sâf ve muhteşem
 Pîşâni-i vakârına – bir kirli el demem-
 Lâkin yabancı bir el uzansın? Şu makberi
 Razı olur musun taşa tutsun şu serseri?
 Elbet hayır .. o makber, o pîşâni-i vakur
 Kudsi birer misâl-i vatandır, vatan gayûr
 İnsanların omuzları üstünde yükselir
 Gençler! bütün ümîd-i vatan şimdi sizdedir.
 Her şey sizin, vatan da sizin, her şeref sizin.
 Lâkin unutmayın ki, zaman tünd, mutmain

Bir hatve-i samût ile takip eder bizi
 Önden koşan, fakat yine dikkatle her izi
 Tedkîke yol bulan, bu yanılmaz muâkibin
 Şermende-i itâbı kalırsa, yazık!... demîn
 “Ferdâ senin!.” Dedem, beni alkışladın, hayır;
 Bir şey senin değil, sana ferdâ vedî’adır;
 Her şey vedî’adır. Sana ey genç, unutma ki
 Senden de bir hisâb arar âtî-i müşteki
 Mâziye şimdi sen bakıyorsun pür intibâh
 Âtî’de senden eyleyecek böyle iştibâh,
 Her uzvu girdbâd-ı havâyicle sarsılan
 Bir neslin oğulusun; bunu yâd et zaman zaman,
 Asrın, unutma, bârikâlar asr-ı feyzidir.
 Her yıldırımında bir gece, bir gölge devrilir
 Bir ufk-ı i’tilâ açılır yükselir hayât ,
 Yükselmeyen düşer: ya terakkî ya inhitât!.
 Yükselmeli dokunmalı alnın semâlara,
 Doymaz beşer didikleri koş i’tilâlara
 Uğraş deden, düşün ara, bul, koş, atıl, bağır
 Durmak zamanı geçti, çalışmak zamanıdır.

20 kânûn-i sâni sene 325

3.9.3. Sis

Sarmış yine âfâkını bir dūd-ı munannid,
 Bir zulmet-i beyzâ ki peyâpey mütezâyid.

Tazyîkinin altında silinmiş gibi eşbâh,
 Bir tozlu kesâfetten ibâret bütün elvâh;
 Bir tozlu ve heybetli kesâfet ki nazarlar
 Dikkatle nüfûz eyleyemez gavrine, korkar.
 Lâkin sana lâyük bu derin sürte-i muzlim,
 Lâyık bu tesettür sana, ey sahn-ı mezâlim!
 Ey sahn-ı mezâlim...Evet, ey sahne-i garrâ,
 Ey sahne-i zî-şâ'saa-i hâile-pîrâ!
 Ey şa'saanın, kevkebenin mehdi, mezârî;
 Şarkın ezeli hâkime-i câzibedârî;
 Ey kanlı mahabbetleri bî-lerziş-i nefret
 Perverde eden sîne-i meshûf-ı sefâhet;
 Ey Marmara'nın mâi der-âguuşu içinde
 Ölmüş gibi dalgın uyuyan tûde-i zinde;
 Ey köhne Bizans, ey koca fertût-ı müsahhir,
 Ey bin kocadan arta kalan bîve-i bâkir;
 Hüsnünde henüz tâzeliğin sihri hüveydâ,
 Hâlâ titrer üstüne enzâr-ı temâşâ.
 Hâriçten, uzaktan açılan gözlere süzgün
 Çeşmân-ı kebûdunla ne mûnis görünürsün!
 Mûnis, fakat en kirli kadınlar gibi mûnis;
 Üstünde coşan giryelerin hepsine bî-his.
 Te'sîs olunurken daha, bir dest-i hıyânet
 Bünyânına katmış gibi zehr-âbe-i lânet!

Hep levs-i riyâ, dalgalanır zerrelerinde,
 Bir zerre-i safvet bulamazsın içerisinde.
 Hep levs-i riyâ, levs-i hased, levs-i teneffu';
 Yalnız bu... ve yalnız bunun ümmîd-i tereffu'.
 Milyonla barındırdığın ecsâd arasından
 Kaç nâsiye vardır çıkacak pâk u dirahşan?

Örtün, evet, ey hâile... Örtün, evet, ey şehir;
 Örtün ve müebbed uyu, ey fâcîre-i dehr!..

Ey debdebeler, tantanalar, şanlar, alaylar;
 Kaatil kuleler, kal'alı zindanlı saraylar;
 Ey dahme-i mersûs-i havâtır, ulu ma'bed;
 Ey gırre sütunlar ki birer dîv-i mukayyed,
 Mâzîleri âtilere nakletmeye me'mûr;
 Ey dişleri düşmüş, sırtan kaafîle-i sûr;
 Ey kubbeler, ey şanlı mebânî-i münâcât;
 Ey doğruluğun mahmil-i ezkârı minârat;
 Ey sakfi çökük medreseler, mahkemecikler;
 Ey servilerin zıll-ı siyâhında birer yer
 Te'mîn edebilmiş nice bin sâil-i sâbir;
 "Geçmişlere rahmet!" diyen elvâh-ı mekaabir;
 Ey türbeler, ey herbiri pür-velvele bir yâd
 İykâz ederek sâmit ü sâkin yatan ecdâd;

Ey ma'reke-i tîn ü gubâr eski sokaklar;
 Ey her açılan rahnesi bir vak'a sayıklar
 Vîrâneler, ey mekmen-i pür-hâb-ı eşirrâ;
 Ey kapkara damlarla birer mâtem-i ber-pâ
 Temsîl eden âsûde ve fersûde mesâkin;
 Ey her biri bir leyleğe, bir çaylağa mavtın
 Gam-dîde ocaklar ki merâretle somurtmuş,
 Yıllarca zamandan beri, tütmek ne...unutmuş;
 Ey mi'delerin zehr-i tekâzâsı önünde
 Her zilleti bel'eyleyen efvâh-ı kadîde;
 Ey fazl-ı tabîatle en âmâde ve mün'im
 Bir fitrata makrûn iken aç, âtıl ü âkim;
 Her ni'meti, her fazlı, her esbâb-ı rehâyı
 Gökten dilenen züll-i tevekkül ki.. mürâyî!
 Ey savt-ı kilâb, ey şeref-i nutk ile mümtâz
 İnsanda şu nankörlüğü tel'in eden âvâz;
 Ey girye-i bî-fâide, ey hande-i zehrîn;
 Ey nâtıka-ı acz ü elem, nazra-i nefrîn;
 Ey cevfi-i esâtîre düşen hâtıra: nâmus;
 Ey kible-i ikbâle çıkan yol: reh-i pâ-bûs;
 Ey havf-i müsellâh, ki hasârâtına râci'
 Öksüz, dul ağızlardaki her şevke-i tâli';
 Ey şahsa masûniyyet ü hürriyyete makrûn
 Bir hakk-ı teneffüs veren efsâne-i kaanûn;

Ey va'd-i muhâl, ey ebedî kizb-i muhakkak,
 Ey mahkemelerden mütemâdî sürülen hak;
 Ey savlet-i evhâm ile bî-tâb-ı tahassüs
 Vicdanlara temdîd edilen gûş-ı teccessüs;
 Ey bîm-i teccessüsle kilitlenmiş ağızlar;
 Ey gayret-i milliye ki mebgûz u muhakkar;
 Ey seyf ü kalem, ey iki mahkûm-ı siyâsî;
 Ey behre-i fazl ü edeb, ey çehre-i mensî;
 Ey bâr-ı hazerle iki kat gezmeye me'lûf;
 Eşrâf ü tevâbi', koca bir unsûr-ı ma'rûf;
 Ey re's-i fûrûberde, ki akpak, fakat iğrenç;
 Ey taze kadın, ey onu ta'kîbe koşan genç;
 Ey mâder-i hicranzede, ey hemser-i muğber;
 Ey kimsesiz, âvâre çocuklar... hele sizler,

Hele sizler...

Örtün, evet, ey hâile... Örtün, evet, ey şehir;

Örtün ve müebbed uyu, ey fâcîre-i dehr!...

3.9.4. Valideleri Vefat Etmişti

1

Üç gün sonra vedî'a dedi ki

-Ne için ağlıyoruz? Eğer ninemiz içinse ona ağlamanın ne fâidesi var? ...

Bu son kelimeyi söylediği zaman tesliyeteye iktidârı olmadığı biraderinin enîn-i tahassürüne karışan vâveylâsı i'lân etti.

“Ne mübâlağa! .. sel gibi göz yaşı akar mı imiş?.” Bîçareler!.vaktiyle tecrübesizliğin kendilerine ettirdiği bu istiğrâbları şimdi tahattur edebilselerdi n’adim olurlardı. Evet gzyaşları akıyor; hemde sel gibi değil hınçkırıklarla karışarak çağlayanlar gibi akıyordu.

2

13 Nisan sene

Tamam yirmi sekizinci gün; taht-ı tazyîkında bunaldıkları ekdâr ve melâli o ölü topraklarını üzerlerinden silmek hissi henüz hâsıl olmuş idi. Sabahleyin daha fecr-i evvelde, enîs kendi kendine pencernin kenarına dayanmış ortalığa göz gezdiriyordu. Validelri yatağa düşeli çocuğun gözleri eşyanın renklerini unutmuş gibi idi. Hava biraz dah açıldığı zaman, çayırların yeşilliği nazarında parladı; yeni bir şey görüyorum zannetti. Bu sırada iki kuşçağz kendisini seyr-i tabi’ata davet ediyorlarmış gibi ötüşmekte oldukları halde kanatlarının rüzgarı yüzüne çarpacak şekilde yakından geçtiler.

Beş dakika sonra gitmiş ve paltosunu omuzuna atmakla meşgul bulunmuş idi ki hemşiresi başı örtülü odaya girerek kıra çıkmak istediğini söyledi.

-Bende çıkacaktım

Vedî’ a cevap olarak biraderinin eli hararetli avuçları arasında sıkıttı.

Kızcağızın bu sabahki hâli ne kadar başka idi: sarı saçlarının perişanlığı altında görünen cebhe-i bülendi – uçuk rengi, renksiz parlaklığıyla – şu âlem-i süflîde en sâf, en ruhperver tanıdığımız bahar sabahlarında, sabah güneşlerinde tesâdüf edilmez bir ulviyet arzedeiyor, girye-i hicrâne henüz kanmış olduğuna humreti bir delil-i hûnîni olan gözlerinde derinliği yalnız cebhe-i pâkinin ulviyetiyleölçülenilir. Âteşinliği hiçbir şeyle kıyas kabul etmze iki lâciverd nazar in’itâf ediyordu.

El ele tutuşup ağır ağır bahçelerini geçtikten sonra yola çıktılar. Gecenin bahara mahsus rutubet leyle-i bahşâsı sâyesinde vücûd ârâ olan binlerce bedî’a-i hadrâ nesim rûh efzâ-yi seherin temeccücât hevâperestânesine tebe’iyetle ihtizâz nümâ olurdu.

Dalgınlıkla attıkları adımlar kendilerini çok geçmeden yoldan ayırarak tarlaların içinden yeşil türbenin üzerine çıkardı.

Güneş tulû' etmiş ve şarkî rengârenk yaldızlara gark olmuş idi. Bulundukları tepeliğin fark-ı hakîrânesine zıll-i efşân ve vaz'-ı müstesnasıyla bir ankâ-yı zümrüdîn gibi nemeyân olan fıstık ağacının zîpâ-yı şükûhuna serpmiş olduğu yapraklar, daha müünâsibi dökmüş olduğu tüyler üzerinde bir müddet müks ile etrafa sevk-i enzâr eylediler.

Garb ciheti henüz ridâ-yı mübhemiyet altında mestur görünmekte ve şimâl tarafından doğru kesîf bulut yığıntısı ağır ağır ilerilemekte idi.

Şemsin ilk şu'âi tenvir ettiği şeyler arasında birde tek ve tenhâ müntehâ-yı ufukta arz-ı likâ eden köhne bir köşkün pek sık olan pencerlerine vurarak alevler içinde bırakır. O kasr-ı vîrân şı hâliyle – gözlerinde nûr-i şebâb leme'ân eder – bir pîr-i nâtuvânı andırıyordu.

İki kardeş daha küçük iken âileleri yazın bu köşte ikâmet eder; kışları bazen İstanbul'a inerlerdi. Eyyâm-ı gil ârâm sabâvetlerinin en çoğunu o ihtiyârın âğûş-i mekânetinde geçirmişlerdi. Köşkün gayetle büyük olan bahçesi küçük bir orman teşkil edecek kadar ağaçlıktır. Burada hemsâyeleri olmadığı için hempâleri de bulunmadığında kelblerle oynar, kuşlarla söyleşirlerdi. Pek seyrek olara İstanbul'dan gelen misâfirlerde yolun uzaklığı hasebiyle ekse çocuklarını beraber getirmezlerdi.

Köşklerinde herkesten uzak bulundukları gibi mektebede yakın olmadıkşarından İstanbul çocuklarına nisbetle daha az okur, daha çok oynar, daha güzel, bâ-husûs daha tabî'i terbiye görürlerdi.

Muallimleri vâlideleri idi..

Mübârek kadın !..

Âh! İşte yine gözleri yaşarmaya, yine güzneşin kurs-ı nüvvârîüzerinde muzlem muzlem şekiller görünmeye başladı. Yine mâtem yine mâtem ..

Ârtık bulundukları yerş terk etmeli. O harâbenin, kendilerine naklettiğ hikâyeye pek fâci', pek bükâ-engîz bir nih^yet veren ihtiyârın karşısından savuşmalı, kaçmalı!.

Kaçıyorlardı; tepenimn sağ cihetine tesâdüf eden bir ağaçlığın zalâm-ı ilticâ nnevâzı arasında saklanmaya, kaybolmaya koşuyorlardı. Serin bir rüzgârda onları ta'kîp ediyordu.

-Enis bak semada aplıyor ...

Enis hemşiresinin bu ikâzı üzerine – müncezib-i hâk siyâh olan – çeşm-i nemnâkini topraktan ayırarak gökyüzüne çevirdi.: oda kararmıştı. Birkaç damla rahmet çehre-i âteşinine düşüp gözyaşlarına karıştı.

Bir çar-yek evvel Boğaziçinden Üsküdar üstlerine doğru zulmet efşân görünen bulut yığıntısı şimdi Küçük Çamlıca üzerine gelmiş, tûfânhîz olmaya hazırlanıyordu.

Zayıf zayıf birkaç parıltı birbirini müteakip nazarlarla aksetmiş, rüzgâr daha şiddetli esmeye başlamış, ayrı ayrı dökülmekte olan damlaların arkası kesilmiş id. Sema artık aplanmıyordu, çocuklar oracıkta buldukları bir yığın ocak kemerinin altına henüz sığınmışlardı. Bir zehr hannde-i mehîb âvâze-i dehşet engîzle etaâfî sarstı. Şârikı-i bâsire sözü ortalığı aydınlattı. Gözler kamaştı; yürekler uyandı!..

Bu bir nefeslik kıyamet arasında bir tarâka-i dil-hırâş kırk elli adım ötelerinde kalan ağaçlığı alt üst etmişti.

Ra'dler teâkub ediyor, bulutlar şimşeklerle pareleniyor; artık derûundaki bârânı o deryâ-yi harûşânî zabdedemiyordu.

Bir yağmurdur boşandı, yağdı, yağdı, yağdı, nihâyet ilk şevkini kaybeyleyerek bir zamanda öyle sâkit sâkit döküldükten, 3aheste âheste serptikten sonra oradan uzaklaşmıştı gitti.

Hemen yarım saat için de başlayıp biten bu hengâme-i hüzn efzâ karşısında bütün tabî'at mütevahhişâne bir sükûn ve sükûnete dalmış; yağan rahmet zeminde seyl revânlar, havada kavs-i kuzahlar peyda etmiş idi.

Vaktaki bulutlar tamamıyla sıyrılıp da semâ çehre-i firuze fâmını göstermeye, güneş evvelkinden parlak bir zıyâ ile mevcûdâtı ısıtmaya muvaffak oldu. İki kardeş ilticâgâhlarından çıkarak kır toprağının ekseriya böyle şedîd yağmurlardan sonra neşreylediği râyihayı teneffüs ede edeevrâk ve ağsânı hâmil olduğu katarât ile bir nümâyış gûherîn arzeyeleyen ormancığa dâhil oldular. Şurada buarda biriken suların, dal kırıklarının üzerlerinden atlaya atlaya deminki herc-i mercde sâ'ika zede olan bir çınarın yanına kadar sokuldular.

Daha bir saat evvel ser-schâb-ı efserini hemnişîni bulunan eşcârın fevkına i'lâ ile i'lân-ı iftihâr eden o diraht-ı heybet nümün esnâ-yı sukûtunda dallarıyla etrâfında restgetirdiği birkaç nûreste nihâli de birlikte sernegûn eylemişti.

Fidanlar eğilmiş, fakat kırılmamışlardı. Dûcâr oldukları şu belâ-yı nâgihâniden başlarını kurtarmak için olanca kuvvatleri ile çalıştıkları görölüyordu. İbtidâ biri ve onu müteakip diğerleri genç ve kuvvetli sâklarını yavaş yavaş tahlis ettikten sonra birden bire silkinerek ince dallarını da kurtarıp düzeldiler.

3

Güneş mermernin dâmen-i âsumânı takbîl ettiği naoktadan gurûba hazırlanıyordu. Hava berrâk, İstanbul'un Sarayburnu'ndan Ayestefanos fenerine kadar görülebilen kısmı, bâ-husûs Sarayburnu cihazları vapur dumanlarından mütehassıl gül rengine bir sis ile mestur, Ayasofya ve Sultan Ahmed câmi-i şerifleri gibi bazı ebniye-i ulviye ve âliye o perde-i zalâlin ötesini berisini çâk eyleyerek minâreleriyle, kubbeleriyle akşam güneşinin son lem'alarına arz-ı çehre-i vakâr etmekte, hafif hafif dalgalanan atlas derya üzerinde âl ve siyah kanatlı bir çok kelebek uçuşmakta idi.

Şu manzara-i fesîha da enzâr-ı temâşa müteharrik olarak yalnız bunlara tesâdüf eder ve ara sıra bir kuş bu sükûn-i mutantanı ihlâl etmek istemezmiş gibi sessizce geçirdi.

Bir hüzn-i sâkit hükümfermâ idi.

Enis'in bu temâşâ-yı rûhânî ile meshûrâne îtilâfına çalışan fikri yukarıdan doğru süzölmüş, nazarı önündeki levha-i garrâ nın i'mân-ı letâfet ve ulviyetinden kaybolup gitmiş bütün havâssına bir âvârelik tareyân etmiş idi.

Nâgâh bir suret-i ilâhî vahy-i münzel gibi inerek sımâh-ı cânını librîz, vücûd-ı mamnevisini serâpâ tehzîz etti, toplandı. Hal ve mevki'e bir uhrevilik bir kudsiyet geldiğini gördü.

Ortalık mahşer-i envâr kesilmişti: her şey parlıyor, her şey tehlîl ediyor; fakat bir sadâ-yı lâhûtî titreye titreye her şeyin, hepsinin fevkına i'tilâ eyliyordu. Oturduğu sandalyeden diz üstü çimenlerin üzerine düşmüş olduğu halde gökte, yerde, sağında, solunda, her tarafta, her yerde bu sadânın masdarını arıyordu.

Hemşiresinin penceresi altında bulunduğunu unutmuş idi. Vedî'a Kur'ân okuyormuş; Kemâl-i ihtifâl ile dinledi.

Bitirdiği zaman ruhuna hafî bir meserret, cer^ha-i fuâdından bir eser-i iltiyâm, vicdanına bir hafiflik, başında bir serinlik müşâhede etti.

Âhiretgüzînlerin ervâhını şâd etmek için işlenen bu hayr-ı ber-dünyevi yide behredâr-ı feyz eylemişti.

Eve girmek için yerinden kalktığı zaman ufuktan güneşten eser bulamadı!

3.9.5. Verin Zavallılara

(Balıkesir Musâbîni İçin)

Harâb-ı zelzele bir köy; şu yanda bir çatının
 Çürük direkleri dehşetle fırlamış; öteden
 Çamur yığıntısı şeklinde bir zemin katının
 Yıkık temelleri manzûr, uzakta bir mesken
 Zemine doğru eğilmiş, hemen sukut edecek;
 Önünde bir kadın.. Ooof, artık istemem görmek!
 Bu levha kalbimi tahrik içinse kâfidir;
 Tasavvur eyliyemem bir yürek, velev münkir,
 Velev haşîn u mülevves, ki böyle bir hali
 Görüp de sızlamasın!.. Şimdi siz bu timsâli,
 Bu levh-i mâtemî her türlü dehşetiyle alın,
 Şu muhterem vatanın bir kenâr-ı bâridine;
 Bütün o manzara-i can şikâfı bir de kalın
 Ridâ-yi berf ile örtün ki titresin de yine
 – İçinde saklayarak sûziş-i felâketini
 Yabancı gözlere göstermesin sefâletini...
 Nasıl tahammül eder sonra karşısında bunun,
 Bunun, bu sahne-i pür-ye's-i girye-meşhûnun
 Biraz hamîyyet u rikkatle sızlıyan dil-i pâk?..
 Derin, inilti çarpıntılarla sîne-i hâk

Teessürâtını söyler bu levh-i âlâma;
 Sizin de kalbiniz elbet acır, değil mi? Verin,
 Verin şu dullara, yoksul kalan şu eytama;
 Verin enînine gâyet şu bir yığın beşerin!..

3.9.6. Balıkçılar

-Bugün açız yine evlatlarım, diyordu peder,
 Bugün açız yine; lakin yarın, ümit ederim,
 Sular biraz daha sakinleşir... Ne çare, kader!
 - Hayır, sular ne kadar coşkun olsa ben giderim,
 Diyordu oğlu, yarın sen biraz ninemle otur;
 Zavalıcık yine kaç gündür işte hasta...

- Olur;

Biraz da sen çalış oğlum, biraz da sen çabala;
 Ninen baban, iki miskin, biz artık ölmeliyiz...
 Çocuk düşündü şikayetli bir nazarla: - Ya biz,
 Ya ben nasıl yaşarım siz ölürseniz?..

-Hala

Dışarda gürleyerek kükremiş bir ordu gibi
 Döverdi sahili binlerce dalgalar asabi.
 - Yarın sen ağları gün doğmadan hazırlarsın;
 Sakın yedek biraz ip, mantar almadan gitme...
 Açınca yelkeni hiç bakma, oynasın varsın;
 Kayık çocuk gibidir: Oynuyor mu kaydetme,
 Dokunma keyfine; yalnız tetik bulun, zirâ

Deniz kadın gibidir: Hiç inanmak olmaz ha!

Deniz dışarda uzun sayhalarla bir hırçın

Kadın gürültüsü neşreliyordu ortalığa.

- Yarın küçük gidecek yalnız, öyle mi, balığa?

- O gitmek istedi; 'Sen evde kal! ' diyor...

- Ya sakın

O gelmeden ben ölürsem?

Kadın bu son sözle

Düşündü kaldı; balıkçıyla oğlu yan gözle

Soluk dudaklarının ihtizâz-ı hâsirine

Bakıp sükût ediyorlardı, başlarında uçan

Kazayı anlatıyorlardı böyle birbirine.

Dışarda fırtına gittikçe pür-gazab, cûşan

Bir ihtilâc ile etrafa ra'seler vererek

Uğulduyordu...

-Yarın yavrucak nasıl gidecek?

Şafak sökerken o, yalnız, bir eski tekneciğin

Düğümlü, ekli, çürük ipleriyle uğraşarak

İlerliyordu; deniz aynı şiddetiyle şırak -

Şırak dövüp eziyor köhne teknenin şişkin

Siyah kaburgasını... Ah açlık, ah ümid!

Kenarda, bir taşın üstünde bir hayâl-i sefid

Diyordu: 'Haydi nasibin o dalgalarda, yürü! '

Yürür zavallı kırık teknecik, yürür; 'Yürümek,

Nasibin işte bu! Hâlâ gözün kenarda... Yürü! ‘
 Yürür, fakat suların böyle kahr-ı hiddetine
 Nasıl tahammül eder eski, hasta bir tekne?
 Deniz ufukta, kadın evde muhtazır... ölüyor:
 Kenarda üç gecelik bâr-ı intizârıyla,
 Bütün felaketinin darbe-i hasariyle,
 Tehi, kazazede bir tekne karşısında peder
 Uzakta bir yeri yumrukla gösterip gülüyor;
 Yüzünde giryeli, muzlim, boğuk şikayetler...

3.9.7. Hemşirem İçin

Nineme

Biz çocuktuk seni defneylediler
 Bî-vefâ kumlara bî-kayd eller;
 O zamandan beri müştâk-ı zebûn
 Ne zaman kibleye dönsem dilhûn.
 Seni bir mahfelde pûyân görürüm;
 Sonra kumlarda perişân görürüm.
 Bir diken belki delil-i kabrin
 Develer belki ziyaretçilerin.
 Kim bilir, belki de, pâmâl gubâr
 Ne diken var, ne ziyâret, ne mezar.
 Ne de sen... bense, bu gün derdimle;
 Seni inletmey geldim, dinle.
 Dinle her nerde isen, her ne isen;

Toz, bulut, ruh, melek, taş ya diken;
 Bunların hepsini giryân edecek
 Bir cinayet ki bu... cinayet gerçek!
 Bir cinayet ki diriler, yasalar;
 Koymamış ismin; lâkin vicdan.
 O büyük hâkim, o kânun-i mübîn,
 Veriyor hükmünü: la'net! nefrîn!
 Bu la'netiyle fakat muzdarip mi vicdanın?
 Sorun fazîleti tahkir iden esâfilden,
 Sorun tabî'atı terzil iden erâzilden
 Bu la'netiyle evet muzdarip mi vicdanın?
 Sorun şu ısmeti tesmîm iden o kâtilden
 Zavallı kardeşim! İnsan tasavvur ettikçe
 Sonunda toprak olan sergüzeşt-i mü'limini.
 Şu on sekiz senelik dehşet-i mezâhimini.
 Tahammül etmiyor... artık bu böyle gittikçe
 İçim zehirlenecek yâd edip mekârimini.
 Koşardı pîş-i mehâsinde dâ'imâ hevesin,
 Küçüklüğünde henüz mâ'il-i fezâ'ildin;
 Ulüvv-i kalbe, ulüvv-i hayâle naildin...
 En ibtidâ bana telkin-i şi'r eden sensin;
 Çocukluğunla beraber zarif ve âkildin.
 Zarif ve âkil idin, düşmesen bu â'ileye.
 Kalırdı belki kadınlıkta bir büyük yâdın.

Yaşardı belki onun gölgesinde ahfâdın.

Sen inmedin, seni indirdiler o mezbeleye;

Sen ölmedin, seni öldürdüler, zavallı kadın!

Öldürdüler... bu hem de bugün, şimdi olmadı;

Çoktan gömüldü hüsn-i şebâbın zarâfetin,

Kalbin, kadınlığın, şerefın, istirahatın.

Bir ân didiklemekten o hâ'in yorulmadı.

Bittin çamurlu tırnağı altında gılzatin!

Tırnak, çamur, tokat... bu senin kısmetin değil!

Ey ismet-i mübâreke, ey hüsn-i zî-hicâb.

Ey hande-i tulu'-ı hayâ, bıkr-i gül-nikâb...

Tırnak, çamur, tokat... sonu bir ömr-i mübtehil;

Tırnak, çamur, tokat... sonu mahv-ı ebed. Tûrâb!

Elbet değil nasibi mezellet kadınlığın,

Elbet değil melekliğin ümmîdi zulm-ı şer;

Elbet sefil olursa kadın, alçalır beşer,

Lâkin bugün hep onlara â'id yığın yığın;

Endişeler, kederler, eziyyetler, iğneler!

Bî-çâre kardeşim! Ezilip bittin, öyle mi?

En sonra ezdiler seni, öldürdüler seni.

Ben yıkmak istedim yapılırken bu medfeni

Lâkin hata bırakmadı muzlem cehennemi

Bir kuvvetin elinde, mezher fakat denî
 Bir kabir olan muhîtki gördüm nüzulünü;
 Cebrî sürüklenir gibi indin adım adım.
 Arkandan bu hâle bilirler ben çok ağladım.
 Kaldındı bir ufuktaki hattâ üfûlünü
 Islak nazarlarımla uzaktan selamladım.

Bilmem ki şimdi hangi tecelline ağlasak;
 Bir taze mahvolup gidivermek, bu bir keder;
 Mahvolmanın sebepleri hep ayrı darbeler;
 Lâkin bu tazenin ebedî aşka müstahak,
 Bir kalb iken ezilmesi... mahvolmadan beter!
 Ba'zan felâketin de olurmuş hayırlısı:
 Kurtuldun işte lâhzada bin kerre ölmeden.
 Öldürdüler fakat... beni yalnız bu titreten;
 Ölmek değil, bu öldürölüş en kahrılısı;
 Çektiklerinle muztaribim en ziyâde ben!
 Nâmınla, ey vücûdunu tezlîl eden sefil.
 Kaldır taşından olsun o jeng-i hacâleti;
 Gölgen karartacak bu cebîn-i şehâdeti...
 Ey karha-i hayâtı olan mel'anet, çekil,
 Toprakta bâri inlemesin rûh-i ismeti!
 Siz toplanın başında bu na'ş-ı mükerrermin,
 Siz, ey kadınlığın ebedî iştikâları
 Ey za'f u zilletin mütevahhiş bükâları

Siz toplanın ve ağlaşalım... siz, bu mâtemîn

En doğru, en yakın, en asıl âşinâları!

18 Teşrîn 1318

3.9.8. Hasan'ın Gazâsı

Uzaktan şöyle beş on hânedan beş on bacadan

İbâret .. Eski fakat şâirâne, âsûde

Yeşil bir ormana hemsâye bir küçük belde...

Ağaçların arasından ufuk sararmakta;

Güşâdesine bulutlarla süslenen gökten

Leb-i vedâ-ı nehârın zemîne bûse-figen.

Sağında bir kuru hendek, solunda bir çalılık;

Şu ince yol – ki açılmış geniş adımlarla –

Bir âsiyâba olur müntehi sapınca sola...

Bu yol bugün daha bir sâat önce mahşerdi:

Büyük, küçük ne kadar halkı var – köyceğizin –

Yanında bir iki pîr-i i'mâme dâr-ı güzîn

Tahaşşüd eyledi teşyî' için gönüllüleri,

O kahraman, o Gazanfer yürekli efrâdı ...

Bu muhterem vatanın bir güzîde evlâdı

Küşâde bir alemin âl temevvücâtında

Bir ibtisâm-ı zafer, şanlı bir seher görerek.

Kiminde bir yatağan bazısında bir değnek

Hudûda harbe, o meydan-ı kâr u zâre kadar

Yorulmadan gidecekler, yorulmadan ... hattâ

Yorulmadan edecekler cenâna isti'lâ.

Cinâna, cennet ve dîdâra bî-melâl u ta'b

Kavuşmak ... âh bu her gün nasîb olur şey mi? ..

Gazâ, gazâ, bize hakkın ne mutlu bir kere mi!

Evet yiğitler evet .. siz fedâ-yı nefis ediniz;

Hüdâ yolunda fedâ-yı hayât eden ölmez ...

Kadınlar ağlamayın; cenge her giden ölmez! ..

Diyordu vak' u salâbeti muhterem bir pîr;

Bu hutbe sanki bir âvâze-i semâvîydi.

Bütün yürekleri müstağrak-ı sükûn etti.

Sükûn içinde veda' etdiler çocuklarına

O sâl-dîde pederler, rahîm vâlideler;

Döküldü bir iki mahfî sirişk-i hasret eser;

Ve bir ketîbe-i raksân sûr u neş'e gibi

Gönüllüler yola doğruldu, hande sâz ümmîd ...

Âlınlarında firûzân-ı eşi'a-i hurşîd

Hasan o kaç gecedir tarlasında kalmıştı

Bugün gelip de haberdâr olunca işlerden:

Bütün gönüllü yazılmış bizimkiler bir ben

Köyün yabancısı bir ben uzak o devletten!

Ne için? .. benim nerem eksik? .. çolak mı hasta mıyım?

Soyumda hepsi şehîd: işte amûcam işte dayım.

Ne sandılar beni, bir torba ot kadar cansız!..

Köyün çocukları hep cenge gitsin oynaşarak,

Kadın mıdır ki Hasan oda bekleyip yatacak? ...

Demiş ve kimseye sezdirmeden dağarcığını

Omuzlayup yola düşmüştü, pür neşât-ı merâm ...

Zemîne toz gibi rîzândı rûh-ı esmer-i şâm

Hasan genişleterek muttasıl adımlarını,

Dönüp dönüp bakıyor arkasında bî-hareket

Uzaklaşan köye; nâgâh bir leb-i hasret

Gülümsüyor; o zaman bir soğuk hayâlî el

Tutup çevirmek için sanki zorluyor başını
Hasan, zavallı, silerken bekleyen gözyaşını

Birer birer geçiyor pîş-i iştîyâkdan
Güzel nişanlısı, kardeşleriyle vâlidesi,
Değirmenin ona dön dön diyor yavaşça sesi

Fakat o dönmeyecek; bak, şu karşı dağlardan
Esen hava ne kadar şanlı müjdeler veriyor!..
Hayâlî pişine bir levha-i zafer seriyor:

Köy arkadaşları hep ellerinde martînler;
Atılmış on kişi yüzlerce düşmanın peşine
Sürüp, kırıp gidiyor ... Sanki bir avuç iğne

Hasancığın deliyor ince ince her yanını;
Ne için? Diyordu, niçin? Ben çolak mı, hasta mıyım.
Bu infi'âl onu koşturdu öyle bir kaç adıma.

Namâzgâhın önünden geçerken irkilerek
Durup hemen iki rek'at namâz edâ etti;
Kapandı secdeye, sûzişli bir du'â etti.

Yüzünde şimdi bir ümmîd-i münbasıt geliyor;

Omuzda torbacığı, sağ elinde bir değnek;
Hasan çavuş gidiyor cenge türkü söyleyerek,

Kızıl şeritlere müstağrak, işte on gündür
Hasan tüfek taşıyor, her adımda: bi .. iki .. üç ...
Bu bir terâne ki dilden düşürmek artık güç!

Silâh oyunları zâten köyünde bildiği şey;
Nizâmperver, itâ'atli, tendürist, çevik ...
Kanında var yiğidin belli işte askerlik.

Hasan bu on günü pek neşesiz geçirmişti:
O istiyordu ki serhadde vasıl olduğu gün,
Emelli gözleri bir cenk, bir duman görsün:

Silâh omuzda gezer dağda gâh bir başına
Bütün tetikliği üstünde, hasm önünde gibi
Görünse çeşmine bir düşman âh yâ Rabbi! ...

Bu arzu onu meşğûf-i hasret ettikçe
Görürdü, tozlu, müşevveş, acîb rüyâlar,
İçinde rengi bozuk, bî hutut sîmâlar.

Nihâyet işte adûv, işte harp ... dağlarda

Seyûl-i âteş-i hûn dalga dalga çalkalanıyor
Barut dumanları altında her taraf mosmor.

Şu karşı sırtı da tutmak nasîb olursa bugün ,
Yarın şehirdeyiz artık diyordu zâbıtlar;
Fakat hücumu dayanmaz, yoruldu pek asker ...

O gün Hasan bölüğün tâ önünde on sâat
Bilâ tevakkuf âvuçlarla kurşun attmıştı;
Nedir gazâ? .. bunu görmüş, bu zevki tatmıştı.

Sabah olub da hücum emri, müjde-i zaferi
Bütün taburlara ismâ' edince her yandan
Harûşe başladı bir nehr-i âteşin cereyân.

Hasan ilerde giden bir bölük fedâîinin
Önünde sâil idi; gözlerinde hûn âlûd
Bir ilmâ'-ı beşâsetle eyliyordu su'ûd.

Yiğitlerin çoğu şiddetle düşmanın tepeden
Zemîne dökdüğü nîrân içinde hande kenân,
Şehîd olub düşüyor, cümlesinde şevk-i cinân

Bir inhimâk-i şehâdetle ân be-ân meşhûd.

Adv bu savleti gördükçe sanki imrenerek
Bütün kuvâ-yı hayâtıyla istiyor yürümek;

Fakat bizimkilerin satvet-i muhâcemesi
Bırakmıyor ki atılsın o bir adım ileri ...
Duyuldu bizde nihâyet zafer terâneleri!

Hasan'dı bayrağı rekz-eyleyen o gün tepeye;
Zavallı tabyaya birlikte yaklaşırlarken
Şehîd olan avuş dest-i ra'se nâkından

Bu şanlı ra'yeti kapmış, dşrmemişti yere;
Fakat ne çâre ki bir kurşunuyla hasm-ı zebun
Dşrd hâke o şîr-i gazâ-yı, ğarka-i hn

Hasan bu hâle inanmazdı: bir cılız kurşun
Demir vücûdunu sersin hazîz ihmâle
Bakıp bakıp yarasından akan dem-i âle

Gülümsüyordu sağuk bir sükûn-ı vahşetle.
nnde şimdi bütün heybetle bir ordu
Parlıyor, bir uğultuyla ortalık memlûv:

Kovan, kaçan, boğuşan, öldüren, ölen, ezilen ...

Mehîb-i mahşer-i heycâ! ... zavallı yaralı sen
 Bu harbi seyr edecek miydin öyle hâriçten? ..

Zavallı yaralı harbin safâlı vaktinde;
 Tenezzül eyledi bir sedyenin i'ânetine
 Demin huşû-ı mezelletle pâ-yi savletinde

Mesir olan tepeden ordugâha inmek için,
 Hazîn nazarları etrafa şekve-rîz-i fütur;
 Fakat bu günkü gazâsıyla müftehir mağrur!

Uzakta köy üç ay evvelki vaz'-ı sâfiyle
 Günü de ormanın âğuş-ı lerze dârında;
 Biraz soluk çalılıklar yolun kenarında,

Hava biraz daha râkid, semâ biraz daha boş,
 Dumanlar ortada güçlkle eyliyor pervâz;
 Hulâsa yaz, Hasan'ın pek ziyâde sevdiği yaz,

O şimdi yarasının aks-i tâbdârı gibi
 Guruba karşı geniş sinesinde berk efşân
 Madalyanın leme'âtıyla sanki dalgalanan

Nigâh-ı şevk-i tufûlânesiyle; müstağrak;

Köyün likâ-yı hamûşünde bir peyâm arıyor;
Bir âşinâ-yi dirîne bir selâm arıyor.

Ver madalyalı gâzî mehabetiyle vakur;
Ağır ağır yürüyor ... nâgehân-ı tevakkufla
Fezaya fırkatıyor bir nigâh-ı pür-şu'le.

Bu şanlı avdeti gûyâ selamlıyor öteden:
Değirmenin açılan kollarında bir şefkat;
Ağaçların eğilen dallarında bir hürmet! ..

3.9.9. Kamîs-i Yusuf

Kavurmuş âteş-i seyyâ-i dîde giryesini:
Döküp zaman zaman ecfân hûn-çekânından
Uzak ufuklara bir iştiyâk-ı pür-halecân
Okur neşîde-i derd-i herem residesini...

Çölün samut-ı mukassi leyâl-i târında
Esen riyâh ona enfâs-ı kudsiyân gibidir,
Meşâmm-ı ruhuna bir nekhet-i samîme virir;
Sanır ki Yûsufu gelmiş gezer civârında.

Onun şemîmi .. onun, Yûsuf'un harâreti bu;
Şu hâl-i za'fımı ta'yîb idersiniz sizler,
Ve dirsiniz ki; muhakkak ateh getirdi peder!

“Fakat emîn olunuz, rabbimin i’nâyeti bu,

Yakında Yûsuf’u görmek benim nasibimdir ...”

Uyandı kâfile-i müjde âver ihvân.

Kamîs-i Yûsuf’u hâmil; mübeşşir u şâdân

Yürür şitâb ile, her gün biraz yakın getirir.

O taze Nûkhet-i cân bahşı pîr-i mehcûre

Günün birinde – ki bir tûde ebr-i nâmiye bâr –

Verip havâli-i ken’âna incilâ-yı bahâr,

Dökerdi rahmet-i behcet o hâk-i meftûre.

Erişdi kâfile-i müjde âver ihvân;

Sürünce gömleği Yâ’kûb çeşm-i bî-ferine

Önünde geldi bütün arz-ı âsumân yerine,

Bütün tabi’at o dem kıldı secde-i şükrân.

3.9.10. Haluk’un Veda’sı

-Prens Faruk’a-

Sen tren, ben vapurda pür-temkin

Atılırken sen İskoç illerinin

Sisli, yağmurlu, karlı buzlu, fakat

Cidd u himmet, vakaar u hürriyet

Dolu peyguule-i temeddününe,

Bense nâzende Bosforun köhne,

Köhne, âvâre, bî-haber, bî-zâr,
 Belki cennet kadar tarâvet-dâr,
 Fakat âlûde-yi kelâl u kesel
 Bir kenarında münharif, muğfel
 Bir hayâtın firâş-ı uzletine,
 Ne düşündüm, bilir misin? Şu nine,
 Şu sahî toprak, en sonunda... yazık,
 Bunu benden mi duymalıydın!.. Arık
 Ve bakımsız harâb olup gidecek.

Acı şeyler, Haluk, fakat gerçek!
 Hani bir gün seninle Topkapı'dan
 Geliyorduk; yol üstü bir meydan,
 Bir çınar gördük; enli, boylu, vakur
 Bir ağaç; hiç eğilmemiş, mağrur :
 Koca bir gövde; belki altı asır,
 Belki ondan da fazla, dalgın, ağır,
 Kaygısız bir ömür sürüp gelmiş;
 Öyle serpilmiş, öyle yükselmiş,
 Ki civarında kubbeler, damlar
 - Ser-te-ser secde-gîr-i istiğfar -
 Onu hasyetle seyreder gibidir.
 Duyulan hep onun menâkıbıdır,
 Görülen hep odur uzaklardan;

Fakat ayyuka serçeken, uzanan
 Bu mehâbetli gövde çırpıplak,
 Ne yeşil bir filiz, ne bir yaprak...
 Kuruyor; âh, pek yazık! Şu derin
 Şerha böğründe belki bir hâin
 Baltanın, bir gazablı yıldırımın
 Zehridir... Söyle, ey çınar, bağrın
 Hangi odlarla yandı? Hangi siyah
 Kurt içinden kemirdi? Hasta, tebâh,
 Seni kim şimdi bağlayıp saracak?
 Kim şifâlar verip de kurtaracak?
 Şu dönen kargalar başında senin,
 Söyle, bunlar mıdır zehirleyenin?

Söyle, ey muztarib vatan, bildir:
 Çektiğin hangi kanlı seyyiedir?..

Bu geçit işte böyle dar, mu'vec;
 Ey şetaretli yolcu, sen yürü, geç.
 Sen bu menhelde kalma, sıçra, atıl,
 Bir ziya kârbânı bul ve katıl.
 Gez, dolaş, kâinât-ı efkârı,
 - Dâima önde, dâima yukarı! -
 Pür-tehâlûk, hayât ü kuvvetten

Ne bulursan bırakma: san'at, fen,
 İ'timâd, i'tinâ, cesaret, ümîd,
 Hepsi lâzım bu yurda, hepsi müfid.

Bize bol bol ziya kucakla, getir:
 Düşmek etrafı görmemektendir.

Elveda, ey sevimli yolcu! Gecen,
 Gündüzün dâimâ yüzün gibi şen,
 Rûh-ı safın kadar beşûş olsun;
 Geçtiğin yer çiçek, çemen dolsun..
 Elveda, ey şerefli yolcu! Hayat
 Bir karış yol; fakat şüûn, ıkabât
 Onu her gün biraz бүker, uzatır.

Ey şetâretli yolcu, gün kısadır,
 Gece ba'zan mahûf olur; lâkin
 Sen cesur ol, gayur ol. En sakın
 Yolculuk uykudur. Büyük kuşlar
 Yenecek dalga, yok, kasırga arar.
 İşte bir yol ki hep çakıl ve diken;
 Gececeksin yarın bu yoldan sen...
 Gececeksin, ayakların yorgun,
 Ellerin şerha şerha, bağrın hûn,
 Fakat alnın açık, yüzün handan,

Gözlerin ufka feyz ü nur akıtan
 Bir tecellîye müncezib, meshûr...
 Sen koşarsın, o tayf-ı nûr-â-nûr
 Yaklaşırken uzaklaşır; çılgın
 Bir tehalükle sen kucaklarsın,
 O kaçar; kolların açık, meshûf
 Atılırsın; o tâ uzakta mahûf
 Bir dikenlikte gizlenir ve güler;
 Sen koşarsın, kırık, ezik, muğber,
 Ellerin serha serha, bağrın hûn;
 Büsbütün teşne, büsbütün yorgun.
 Sen yoruldukça yol uzar, artar;
 Çalı dişler, taş ağrıtır, yırtar;
 Çırpınır her dikende bir parçan...
 Yine sen, pür-emel, önünde uçan
 O esiri hayâli kapmak için
 Atılır, yırtılır ve inlersin.

Varsın uçsun, bugün değilse yarın
 O senindir, mükedder olma sakın.

Koşan elbet varır; düşen kalkar;
 Kara taştan su damla damla akar,
 Birikir, sonra bir gümüş göl olur;

Arayan hakkı en sonunda bulur...

Bunu hürmetle dinle; mazinin

Bu derin seslerinde bil ki senin

Bütün âtî-i sâkitin yaşıyor.

Oku hep ser-nüvist-i âlemi, sor

Bütün esrâr-ı istifâsından.

Sana, bak, nev'inin bakâsından

Bahsederken beşer ne anlatacak:

Yaşamak hak, yaşatmamak... o da hak.

Âdem evlâdı bıkmamış cidden

Ne ezilmek, ne hakkı ezmekten.

Duymamış hiç bu işte yorgunluk;

Bir teşekkî, hemen tokat, yumruk.

Yumruk elvermemiş, topuz vurmuş;

«Hak!» diyen ağzı tasla susturmuş.

O da kâfi değil, bugün karalar

Ve denizler zehirli kumbaralar,

Bombalar, güllerle mâl-â-mâl.

Biraz âciz misin, zebun musun, al

Bir tokat, bir topuz, ya bir gülle;

İşte hakkın... Fakat güzel belle:

Sen de bir gün, cihan bu, kendinden

Daha âciz biriyle istersen

Aynı dilden tekellüm eylersin;
 Sen de en gür belâgatinle sesin
 Çıktığı, yettiği kadar gürler
 Ve yakarsın... Semâ da şimşekler,
 Yıldırımlarla aynı dersi verir:
 Bütün âlem esir-i kuvvettir.

Buna razı değil ukûl, elbet
 Haktır, haktır en büyük kuvvet.
 Dün sönük titreyen bu şübhe yarın
 Bir müşâ'şa' hakikat... Ey yarının
 İnkılâb ordusunda çarpışacak
 Kahraman, öğren işte kuvvet-i hak!
 Ve bu düstûr elinde, bî-pervâ
 Yürü, dünyâyı fetheder bu liva.
 Düne bir kerre bak: düşen, kalkan,
 Hep delilinde haklı; bakan
 Yine haktan alınma bir su'le;
 Hakka baş kestiren kılıçta bile
 Parlayan hak... Fakat senin kılıcın
 Hakka sıyrılmasın, ya çarpılsın!
 Beklerim bir zafer esasen ben
 Kılıcından ziyâde kalbinden.

Ey Bizans'ın çürük, sukût-âlûd
 Kollarından, pür-istiyâk-ı suûd,
 Sıyrılan yolcu, bakma arkana hiç;
 Seni bir lâhza etmesin tehyiç
 Onun ahlâkı solduran nazarı.
 -Dâima önde, dâima yukarı!-
 İşte fermân-ı azm ü pervâzın.
 Uç git, eflâk-i sun'u i'câzın
 Bütün etbâk-ı şârikında dolaş;
 Fers'i geç, Arş'ı atla, Sidre'yi aş,
 Gör ne var maverada ibret-hîz,
 İ'tilâ; -ictirâ;- rehâ-engiz...
 Topla, fırlat ne varsa, taş, iğne,
 Şu muhitin ser-i rehavetine.
 O biraz belki canlanır, ve senin
 Zahmetin, himmetin, ve fazlın için
 Koyar elbet vatan, bu hasta nine
 Bir sıcak buse terli nâsiyene!..

3.9.11. Ümîd Ölmez

Ölmek nedir şebâb için?.. Ümîd ölür mü hiç?
 Fânî beşer o çesme-i hızrın zülâlini
 Bir an tecerrü' etmese her dem zevalini
 Ta'cîl eden şu nûsg-i hayatında mündemiç
 Hain sümûma karşı nasıl, hangi kuvvetin

Nûşâbe-çîn-i feyzi olur? Hangi cân-firib
 Ezhâr-ı tesliyetle eder şûre-i nasîb
 Enzâr-ı hadşe-dârını tatmin?...O cennetin
 Mahrumu kalmasın beşeriyyet ki bî-huzur
 Eyler şu köhne berzahı pek neşesiz mürur! ...

3.9.12. Ramazan Sadakası

Soğuk, soğuk... Acı bir nevha-i teşekkisi
 Yolunda kalb-i hayâtın, gelir enîn-i riyah;
 Soğuk, soğuk... Denizin lerzedâr-ı girye sesi
 Eder yüreklere târi bir ihtizâz-ı cenâh.
 Delik paçavralar altında bir küçük seyyah...

“Efendiler, ne olur, ben fakirim işte...” Sükût;
 “Efendiler, acıyın...” Pür-vakâr ü bî-ârâm
 Efendiler geçiyor; yavrucak soluk, mebhût
 Nazarlarında hazin bir edâ-yı istirhâm,
 Çolak eliyle verir her geçen hayâle selâm.

“Efendiler, ramazandır... mübârek akşamdır...”
 Zavallı tıfl-ı sefâlet, zavallı ömr-i tebâh!
 “Efendiler, acıyın, ben garibim işte...” Hayır,
 Akın akın geçen erbâb-ı i’tizâz-ı refâh
 Eder bu kirli, bu yırtık sadâdan istikrâh.

Soğuk, soğuk... Asabî darbelerle bir yağmur
 Ufukta parçalanan bir semâya hiddetle
 Gelip likâ-yi zelîl-i hayâtı kamçılıyor.
 Soğuk, soğuk... Bu tahammül-gezâ bürûdetle
 Çocuk harâb olacak; âh, ey saâdetle

O süslü haclelerin sîne-i mu'attarına
 Koşanlar, işte bir insan ki inliyor nefesi;
 Bakın şu sıska, şu çıplak, şu eğri kollarına;
 Bu artık işliyemez... hisse-i mesâ'isi
 Sizindir işte, verin, susturun bu hasta sesi!

3.9.13. Derd-i Nihân

Hazân, hazân... Yine sen, ey remîde fasl-ı hüçâl!
 Şu kırdığın mütehassis, nahîf dallardan
 Şu döktüğün müteverrim, zavallı yapraklar,
 -Zavallı acz-i hayât!-

Bilir misin nasıl izhâr-ı derd ider, ağlar?..
 Bugün nasılsa gam-âlûd sislerinle cibâl,
 Yarın da cism-i tabîat kefenlenip kardan
 Öbür bütün şu menâzır, donar şu ırmaklar,
 Donar, fakat heyhât,
 İçin için yine hepsinde bir melâl ağlar!..

3.9.14. Akşam

Sâkin bir akşamın tütuk-i erguvânını

Yırtarken ihtiraz ile dest-i siyâh-ı şeb,
 Düşünde bir günün yükü, bir zıll-ı pür tâb
 Sevk eyliyor ufuklara pâ-y-i girânını.

Tâ nokta-i gurûba yakın mâi bir sehâb
 Ateşli gamzelerle süzer âşiyânları;
 Gûya bütün kucaklamak ister cihânları
 Yorgun kanatlarıyla uzaktan bir âsiyâb.

Nâlende bir kaval sesi etrafı inletir;
 Nâlende bir sürûd ile bâd-i garîb-i şâm
 Estikçe, gölde titreşir emvâc-ı pür-garâm...

Akşam, hayâtımın şu sükûnetli hâlidir:
 Nâlende bir sürûd ile bir yâd-ı pür hazen
 Bazen olur bu hayre-yi kalbimde mevc-zen

3.9.15. Ninni

Muhteriz bir zıyâ basık tavânın
 Hüzün-i mebhût-ı pür gubârında
 Titreyip söndü şimdi boş odanın
 Benim muzlim kalan cidârında

İnce bir gölde irti'âş idiyor
 Bu karanlıkda bir vücûd-i nahif

Eğilip kalkıyor, telaş ediyor
Onu bir nefha eyliyor tahvîf

Nâ-gehân bir sadâ-yı eşk-i âlûd
Bu yetimin enîn-i gamgîni
Gezdi cevî-i zalâmı inleyerek

Anneciğim!...” aksedip hazîn, memdûd
Yattı öksüz bu aksi dinleyerek
Ona söylendi sanki bir ninni

3.9.16. Balıkçılar

Açık tesâdüm-i emvâc-ı kahre sineleri
Birer kayıktan ibâret bütün hazîneleri
Birer kayık ve tükenmez bir ihtiyâc-ı sebât
Şu kır bıyıklı, yanık yüzlü sâ’iyân-ı hayât
-Ki titrer ağlarının her telinde zehr-i memat-
Ne için, sorun, bu tekâzâ-yı ömre, katlanıyorlar
Nasıl ne hisle şu girdâb-ı gamda çalkanıyorlar....

Hayır, suâle mahal yok; sunûf-i hâr-ı beşer
Bütün, o soytarının aynıdır ki, pâ-ber-ser
Tuhaflık itmek için birde elleriyle gezer
Tuhaflık itmek için güldürüp kazanmak için!
Zavallı soytarı uğraş hayâta kanmak için ...

Bu böyle işte, için ağlıyor, fakat güleceksin
Ya sen hayâtını satmış değil misin?.. öleceksin!

3.9.17. Karlar

Bir ızdırâr serd ile titrer mükevvenât

Altında karlar

Bir dûd-i mûncemid gibi âfâk bî hayât

Pişinde canlanır mütehâşi nazarların

Çıplak ağaçlarıyla, beyaz damlarıyla gâh

Mahsul-i vâhime

Bir bî-hudûd mahşer-i emvât olur, nigâh

Teşrihlerle dembedem eyler müsâdeme...

Bazen akur bir denizin sath-ı zâhiri

Donmuş da bî mecâl

Gûyâ ağır ağır inerek hep müzâhiri

Altında bağıteten ezecek zenneder hayâl ...

Bazen de âsumân yere âmâde-i sukût

Bir safhadır, hazîn

Manzûr olan o safhada, bî-reng-i bî hutût

Timsâl-i hadşe âveridir mevt-i hâilin

Lâkin sorun şu pencersinden bakanlara

Kâh-ı tahayyülün

Onlarca aynıdır bu burûdetli manzara

Bir sîne-i semende gülün bir beyaz gülün

3.9.18. Yeşil Yurt

Bahara benzetilir bir yeşil saâdetdir
 Gülümseyen ovanın vech-i pür gubârında
 Köyün uyur gibi, müstağrak-ı sükûnetdir
 Bütün hayatı ufak bir çayın kenarında

Uzak yakın bütün âfâka neşreder safvet
 Tabî'atın o samimi tevekkül-i sâfi
 Şu yanda bir meşe dalgın, vakur, pür şefkat
 Kucaklıyor gibidir kollarıyla etrâfi

Bu köyde her gece birkaç dakika meksederim
 Olub hayâlîme peyrev-i seyâhat eylerken
 Dühûr-i muzlimenin sîne-i melâlinde

Ve bir dakikacık olsun sükât edip kederim
 Yavaş yavaş duyarım, bir inilti hâlinde
 Kaval sadâları târ ı 'lîl şi'rimden

3.9.19. Sabah Ezanında

Allah u Ekber... Allah u Ekber...
 Bir samt-ı ulvî: Gûyâ tabiat
 Hâmûş hâmûş eyler ibadet.

Allah u Ekber... Allah u Ekber...

Bir samt-ı nâlân: Gûyâ a'vâlim
 Pinhân u peydâ, nevvâr u muzlim;
 Etmekte zikr-i Hallâk'ı dâim.

Allah u Ekber... Allah u Ekber...
 Bir samt-ı ulvî: Kalb-i tabîat,
 Bir samt-ı nâlân; Rûh-i avâlim,
 Etmekte zikr-i Hallâk'ı dâim,
 Etmekte ra'sân ra'sân ibadet

3.9.20. Kılıç

Çekiç altında muhkar ezilir günlerce
 Bir çelik parçası bir tığ-ı mehîb olmak için
 Sonra yatmakla geçer ömrü niyâmında bütün
 Ne hazîn işkence

O çelik parçası bir gün bir ehemmiyet alır
 Koca bir kavmin olur hâris-i istiklâli
 Koca bir memlektin ırzı, hayâtı, malı

Ona vâbeste kalır

O zaman ey ebedi-i hâmi-i şan-ı akvam
 O zaman sen yed-i kakhâr-ı hamiyette ayân
 Olarak ehl-i te'addi ye virirsin hüsrân

O zaman en nâ kâm

Kalbe şevkinle gelir neş'eli bir hiss-i felâh
 Sana baktıkça fahûrâne parıldar gözler

Sana ey seyf-i mücellâ, sana ey berk-ı zafer

Sana ey şanlı silâh

3.9.21. Hayat

Bugün hayatı, müselsel bir ihtiyç-ı siyâh;

Bugün seâdeti, gafil bir iştiyâk ı tebâh;

Bugün teneffüsü, yorgun, kadîd bir sürü “Âh!”

Olan bu cem’iyyet...

Bugün zehirlerinin ka’r-ı neş’esinde yüzen,

Bugün doğan çocuğundan terâne beklerken

Figân duyan beşeriyet, bu nuhbe-i hilkat

Nedir bilir-misin, oğlum?... Önünde hârelenen

Şu mavi safhaya bak: şimdi ansızın seni ben

Tutup da fırlatırsam onun derinliğine,

Düşün biraz ne olur?... Korku bilmesen de, yine

Tahammül eyliyemez, çırpınırsın, ağlarsın;

Zavallı kollarının hükmü yok ki kurtarsın!

O mâi şey seni yutdukca haykırır, bağırır,

Fakat halâs olamazsın; omuzlarından ağır,

Haşın, demir iki el muttasıl itip zedeler;

Ve çâre yok ineceksin... Bu işte ömr-i beşer.

Hayır, bu zehrime sen vâris olma, evlâdım;

Yarın, ümîd ediyorlar ki, bir genişçe adım,

Bir atlayış, -ne diyorlardı pek de anlamadım,-

Hayatı kurtaracak;

Beşer... Bu şimdi muazzeb sürüklenen meflûc,
 Adım adım edecek zirve i halâsa urûc...
 İnan, Haluk, ezelî bir şifâdır aldanmak!

3.9.22. Sabah Olursa

Bu memlekette de bir gün sabah olursa, Haluk,
 Eğer bu memleketin sislenen şu nâsiye-i
 Mukadderâtı, kavî bir elin kavî, muhyî
 Bir ihtizâz-ı temâsıyla silkinüb şu donuk,
 Şu paslı çehre-i millet biraz gülerse... O gün
 Ben ölmemiş bile olsam, hayâ pek ölgün
 Bir irtibâtım olur şüphesiz; O gün benden
 Ümîdi kes, beni kötürüm ve boş muhîtimde
 Merâretimle unut; çünkü leng-i pejmürde
 Nazarlarım seni mâziye çekmek ister; sen
 Bütün hüvviyet-i uzviyyetinle âtisîn:
 Terennüm eyliyor el'ân kulaklarımda sesin!

Evet, sabah olacaktır, sabah olur, geceler,
 Tulû-i haşre kadar sürmez; akıbet bu semâ,
 Bu mâi gök size bir gün acır; melûl olma.
 Hayâta neş' e güneştir, melâl içinde beşer,
 Çürür bizim gibi... Siz, ey fezâ-yı ferdânın
 Küçük güneşleri, artık birer birer uyanın!
 Ufukların ebedî iştiyâkı var nûra.

Tenevvür... Asrımızın işte rûh-ı âmâlî;
 Silin bulutları, silkin zılâl-i ehvâlî;
 Zıyâ içinde koşun bir halâs-ı meşkûra.
 Ümidimiz bu: Ölürsük de biz, yaşar mutlaka.
 Vatan sizinle, şu zindan karanlığından uzak!

3.9.23. Mazi Ati

Mazi... O şimdi gölge iken, şimdi zi-hayat
 Bir cism olan; o şimdi ölen, şimdi canlanan
 Mevcut; evet o dalga, o girdab-ı hatırat
 İnsan için nedir? Evet, insan ki doğmadan
 Ölmekle uğraşır ve bu takdire katlanır,
 Mazide bir taayyünü haiz midir?.. Hayır.
 Ölmek, hayatı tazelemektir: Biz ölmesek,
 Efkâr ölür; hayat-ı beşer şahs-ı fikretin
 Bir cümle-i tekâmülü... Her fikr-i müşterek,
 Bir sadmedir; onunla kımıldar bu hey'etin
 Zerrat-ı bi-nihayesi, zerrat-ı nâîmi;
 Kevnin, hülâsa, fikr-i beşerdir munazzimi.

Mazide kabil olsa taayyün, beka, sübut,
 Âti nasıl hayâl edilir? .. Bir zekâ-şiken
 Durgunluk ihtinak-ı melulüyle pür-sükût.
 Ancak tenebbüt eyleyen, ancak pinekleyen,
 Mensuh-ı münhasıf, mütenahni, ateh-lika

Bir varlık... İşte, çehre-i mazi-i zi-bekâ!
 Mâzî... O bir muallim, o bir pîr, o bir peder,
 Halin tutup sinirli elinden ağır, sabûr,
 Âtiye doğru yedmeli... Âti, o pür-seher
 Bir ufk-ı muhtecib ki füyuzata mehd-i nûr,
 Etkâr için sipihr-i te'âli bilinmeli;
 Âti çıkınca ortaya, mâzi silinmeli!

3.9.24. Millet Şarkısı

Çiğnendi yeter, varlığımız cehl ile kahre,
 Doğrandı mübarek vatanın bağı sebepsiz.
 Birlikte bugün bulmalıyız biz derdine çare
 Can kardeşi, kan kardeşi, şan kardeşiyiz biz.

Millet yoludur, hak yoludur tuttuğumuz yol
 Ey hak, yaşa, ey sevgili millet, yaşa, varol!
 Gel kardeşim, annen sana muhtaç, ona koşmak,
 Koşmak ona, kurtarmak o bî-bahtı vazifen.
 Karşında göğüs bağı açık, ölgün yatıyor bak;
 Onsuz yaşamaktansa beraber ölüş ehven. .
 Her ân o güzel sîneyi hançerliyor eller,
 İmdâdına koşmazsak eğer mahvı mukarrer.

Zulmün topu var, güllesi var, kal'ası varsa;
 Hakkın da bükülmez kolu, dönmez yüzü vardır.
 Göz yumma güneşten, ne kadar nûru kararsa,
 Sönmez ebedî; her gecenin gündüzü vardır.

Millet yoludur, hak yoludur tuttuğumuz yol;

Ey hak yaşa ey sevgili millet yaşa, var ol!.

Vaktiyle baban kimseye minnet mi ederdî?

Yok, kalmadı hâşâ sana zillet pederinden;

Dünyada şereftir yaşatan milleti, ferdi;

Silkin şu mezelletli tozu, uçsun üzerinden.

İnsanlığı pâmâl eden alçaklığı yık, ez;

Billâh yaşamak yerde sürüklenmeye değmez.

Haksızlığın envâ'ını gördük. Bu mu kanûn?

En gamlı sefâletlere düştük; bu mu devlet?

Devletse de, kanûnsa da artık yeter olsun;

Artık yeter olsun bu denî zulm-ı cehâlet.

Millet yoludur, hak yoludur tuttuğumuz yol;

Ey hak yaşa ey sevgili millet yaşâ, var ol!.

3.9.25. Nef'i

Bir yağız çehre çatılmış iki hançer: Kaşlar;

Yine hançer gibi keskin iki manalı nazar...

Yâd-ı ulvîsi hayalimde bu sîmâyı taşır,

Bence Nef'î'ye bu sîmâ-i mehâbet yaraşır.

Tab'ı sahbâ gibi cûşâver-i mînâ-i mekâl,

Fikri a'nkâ gibi bâlâ-rev-i atbâk-ı hayâl.

Açılır gonce-i ilhâmı leb-i hârında,

Berk vurur şu'le-i endîşesi enzârında.

Âteşîn cerbeze bir nâtıka âsâ gözler

Cezbe-i rûh-i şagafdârını takrîr eyler.
 Görünür, safha-i emvâce düşen lem'a gibi,
 Alnının çîn-i bülendinde o rûh-i asabî.
 Başkadır feyz-i hüner kilik-i füsûnsâzında,
 Canlanır, vecde gelir söz-i leb i'câzında.
 Duyulur kar-ı beyânında sadâ-yi âhen,
 Darb-ı şeşperle çıkan ka'ka'a miğferlerden.
 Âks-i âvâze-i heycâ gibi eyler izhâr
 Bir derîn gulgule nazmında hurûş-i efkâr.
 Sanki bir mareke, bir mareke-i cûşâ cûş:
 Sıyt-ı velvâl-ı vega, velvele ceng-i cüyûş.
 Serbeser ra'd-i heyâhâ-yü lehza-yi sufûf,
 Sûbesû berk-ı çekâ çâk-i şerernâk-i süyûf.
 Hamle-i saffşiken-i cânfiken-i pîl-i demân,
 Savlet-i gürz-i girân, darbet-i şimşir-i sinân.
 Kûs-ı nakkâre hem âheng-i gırîv-i hecemât,
 Köpürür her köşeden demdeme-i dîv-i memât.
 Na'reler muştezen-i tabl-ı sımâh-ı gerdûn;
 Sadmeler, zelzeleler hadşeres-i kalb-i menün.
 Atılır her yana bin rahş-i savâik peyrev,
 Gerd-i haşyetle dolar künbed-i vârun-e-i cevîv...
 Ooh, ey mu'ciz edâ şâir-i şâyeste gurûr,
 İnliyor nây-ı beyânında nevâ-yi mansûr.
 Anlamazlar o tehevvr, o şikayet ne için

Dahledenler sana feryâd-ı mübâhâtın için.
 Sığmamış sadr-ı pelengânene kalb-i şirin,
 Yetmemiş kudretine şöhret-i âlemgîrin.
 Öyle bir nehri muazzam gibi cûş etmişsin;
 Fakat eyvâh, çorak yerde akıp gitmişsin!
 Sana bir başka zemîn, başka zemân lâzımdı;
 Sana bir âlem-i lâhût-nişân lâzımdı.

3.10. Halid Ziya Bey

1284 – 1327

Avrupa Mekteb-i Edebî-i Osmânîsinin müstesna ve mümtaz bir sîmâsı, Edebiyât-ı Cedîde nin kıymetdâr bir âmili de Halid Ziya Bey'dir. Uşşâkı Zâde Halid Ziya Bey İzmir'li necîb bir âileye mensûb olup 1284 'de İstanbul'da doğmuş, Fâtih rüştiye-i askeriyyesinden çıkdıktan sonra 1296'da İzmir'e giderek orada ruhbân mektebinde ikmâl-i tahsil eylemiştir.

Müşârunileyh hizmet-i tahrirde İzmir'de münteşir “ Hizmet” gazetesıyla dâhil olarak pek nefis eserler vücuda getirmiştir. Tedkîkât-ı rûhiyedeki iktidarının birer misâl-i müşahhası olan (Ferdî ve Şürekâsı) ile (Nemîde) o sırada sâha-i ârây-i edebiyât olmuştur.

Osmanlıların Maupassant'ı olan bu büyük edîp ba'dehû İstanbul'a gelerek Servet-i Fünûnda Üstat Ekrem'in cenâh-ı neyyir-dehâsında iki necm-i Pertev-bâz gibi parlayan Fikret ve Şahab'ın mesâ'i-i edebiyânesine mütemâdî bir sebâtla iştirâk edip âlem-i edebiyâtı kamaştırıcı şu'â'âtıyla nurlara boğdu.

Halid Ziya Bey'in en büyük sıfatı konforistlik üstadı Goncourt'lardır. Memleketimizde edebiyât-ı garbiyeyi, tettebbeu'la garbın bütün inceliklerini derin hassasiyetini edebiyatı Osmaniye'de temsil ettirmeye Halid Ziya Bey'e kadar kimse muvaffak olamamıştır.

Kendine hâs bir tarzda olup cevahir-i lafziyye ile pek ziyâde ma'nâlıdır.

Tettebbu'at ve tedkîkât-ı rûhiye'deki iktidârının en Muazzam delili (Mai ve Siyâh) ile (Aşk-ı Memnû')dur ki müellif-i muhteremine ebedi şöhetler temin etmiştir. Binâen aleyh romancılıkta da büyük bir üstadı sanattır.

Hâsiyet-i üslûbu ile edebiyat-ı Osmaniye'de bir mektep te'sis eden Halid Ziya Bey'in eserine iktifâ etmiş gençler istikbâl-i edebi'de mübeccel hidemâtıyla mühim mevkiler işgal edeceklerdir.

Muhterem edîbin kâffe-i âsârı mensûr olup birkaç beyit de yazmıştır.

Âsâr'ı: Nemide, Ferdî ve Şürekâsı, Mâi ve Siyah, Aşk-ı Memnû', Bir Ölünün Defteri, Mensûr Şiirler, Mezardan Sesler, Solgun Demet, Bir Yazın Târihi ve diğer bazı küçük hikâyelerle maâ't-teessüf nâ-tamâm kalan (Fransa Edebiyatının numûne ve tarihi) şayân-ı tezkâdır.

3.10.1. Gurûb

Müttekâm bir hacet-i çimenpûş, manzaram müstağrak-ı envâr bir deniz,
mütefekkir hüznüperver düşünüyorum

Kendimi şehrin âvâz-i hâ-yı hûyundan berî, arzın insanlardan hâlî bie mevkiinde
bulmaktan rûhperver, câvidânî bir saâdet hissediyorum.

Tabiatı dinliyorum, tabiatı seyrediyorum. Hafif mevceler yuvarlanarak
ayaklarımın dibinde sönüyor. Kayaya temas ettikçe latîf ahenkler hâsıl oluyor
hayalatımı taltîf ediyor.

Gözlerim, gurûbun envâr-ı hüzn âmizi ile telebbüs eden mevceleri takip ederek
ufka kadar imtidat ediyor.

Güneş mevcûdâtı vedâ âmiz ziyâlarla selamlayarak ufukta içtima eden bulutlar
arasında muazzam, dirahşân-ı istitâr ediyor.

Kâinâtı hazîn bir sükût istîla etmişti. Etrafında ağaçlar dallarını indirmiş nâsir-i
hayata ihtiramlarını arz ediyordu.

Nazarım a'mâk-ı ufuka istiğrâk ederek dalgın dalgın gurûbu takip etti.

Gözlerim şems-i gâribi kaybedip de avdet ettiği zaman sath-ı bahri kisve-i
nûrânîsinden mütecerrit gördü. Etrafı bir sükûnet-i mebhûtâne kaplamış idi.

Gayri müteharrik gözlerim bir nokta-i muayyene de sabit olduğu halde durdum.

Kâinâtın sükûtu hissiyâtında bir uyuşukluk hâsıl etti. Gözlerim süzüldü, derin bir boşlukla sükût ediyorum zannettim.

Mevcelerin âheng-i latîfi sâmi'amı tezîzde, gözlerimde ziyâ-yı şems'in yâdigârı in'ikâsı hafif iltimâ'larla pervaz'da devam ediyordu.

3.10.2. Seyyâr-i Fezâ

Seri', Tayyâr, fezâ-yi lâ yetenâhîyi geçiyordu. Pîş-i nigâhında azîm kürreler, cesîm dünyalar müthiş, vasi' direler resmediyordu.

Buhâr-ı ateşin içinde dâir şemslerin etrafında zerrîn ziyâlara müsteğrak seyyâreler latîf inhinâlar, seri' devirler icrâ ediyordu.

Fezâ bir sahrâ-yı nûr halinde idi. La yu'at âlemler seyyarelerinden, peyklerinden müteşekkil ordularını meçhûl bir noktaya gayri ma'lûm bir merkeze sürükleyip götürüyordu.

Fezâ-yi lâ yetenâhî imlâ eden ecrâm, hey'et umûmiyesiyle dâir semâ'yı bî-kerânda seyyâr idi.

Pîş-i nazarında şedîd müsâdemeler, müthiş kıyametler kopuyordu. Azîm bir âlemi teşkil eden seyyareler merkeziyle beraber esfeli's-sâfilîne düşerek hurd ve haş oluyordu, harâp zerreler semâvâtta her biri bir kuvve-i müncezibeye teb'an sersereyâna başka bir cihân, başka bir âlemi teşkîle şitabân idi.

Bir cihette bir âlemin teneccüründen hâsıl olan buhâr, diğer cihette yeni bir âleme incilâ-bahş oluyordu.

Bir inkılâbına ki haşyet engiz! Mevt-i hayâta bir cvelanına ki dehşet efzâ!

Geçti, meçhûl bir noktay-ı müncezibeye müteveccihen ilerledi.

Fakat heyhat! Fikri hakikat cû-seyr-i mehasinde devam ediyor, lâkin o nokta o merkez-i hayât gül önünden dâimâ firâr ediyordu.

3.10.3. Hikâye

Edebiyat-ı Osmaniye'de mazharı olduğu mevki-i mühimmi ihrâz edemeyen aksâm-ı edebiyattan biri de ecnebi bir kelime altında zikretmekten ise Osmanlı lisanına hürmeten "hikâye" namını vereceğimiz kısım-ı edebîdir.

Mileli mütemeddine-i sâire nezdinde hikâye edebiyatın en mühim en mu'tena bir mevki'ini işgâl ediyor,

Bir hikâye nüvis, bir hekim bir mütefennin kadar asrının e'âzımı addolunur.

Ve bir hikâye nüvisin bir eseri bir şâirin bir mecmu'a-i eş'arı kadar ve belki daha ziyade ehemmiyetle telakki olunur. Zira bir şâir kalbi beşeri tasvîr ediyorsa bir hikâye nüvis bir insanı heyet-i umûmiyesiyle arz ediyor.

Kalbi beşerin en mu'tenâ hissiyatı cemiyet-i insaniyenin en mühim ahvâlî hikâyelerde mizan-ı tedkîkten çekiliyor. Çekil. Hikâyeler öyle bir mir'ât hayat-ı beşer at dolunuyor ki fenni menafi'i'r-rûh mesailinin en mühimlerine câ-yı tedkîk oluyor, meydana gerçekten insanlar, birer kalbe mâlik adamlar çıkarıyor, yaşatıyor, ahvâl-i beşeriye herhalde, her sûretinde ira'e ediyor.

Şimdi teessüf etmemek nasıl kâbil olur ki, milel-i sâhirede yoktur mühim addolunan, bu derecelerde mu'tena bir mevki tutan, insanlara insanları tanıtmayı mütekâfil olan hikâyeler biz de masallar derecesinde bulunuyor. Evet nasıl teessüf edilmez ki garplıların son derecede i'la ettikleri bu tarz edep bizde henüz hâl-i sabâvetinde bulunuyor. Bir mütercimi gayûr çıkıp da bize e'âzım hikâye nüvisânın veya daha doğrusu müdakkıkîn-i hissiyat-ı beşeriyenin eserini tercüme etmiyor. Bir muharrir-i muktedir yetişip de Osmanlılarda, milel-i mütemeddine-i sâirenin bundan bir asır evvel mazhar-ı rağbetleri olan tarz-ı hikâyeyi tebdîle çalışmıyor.

Mütercimlerimiz bize lâ yenkatı' garblıların reddettikleri, hiçbir kıymet-i edebiye atfetmedikleri hikâyeleri edebiyata vakıf olmayanlara tedkîk-i hissiyat-ı beşeriyeden lezzet duymayanlara imrâr-ı vakit ettirmek hizmetinden başka bir faydası olmayan tesâvîr-i mahalliyeyi kasırlarına inziva eden koca karılarla hareket zamanı takip etmeyen a'sâr-ı mâziye yadigârlarını ocak başında eğlendiren masalları, amele gürûhunun celb-i tehassüsünden başka bir şeye yardımı olmayan ve vakâyı'-ı hâriku'l-âde mecmu'alarını tercüme ediyorlar. Bıktık!..

Birer birer mezar ferâmûşîye çekilen hikâyât-ı garîbe bizde mi hayat sürecektir?

Henüz garplılarda rağbeti celp edecek adamlar bulunuyor diye “Merdût Kız” “Peçeli Kadın” gibi hikâyelere, hikâye budur deyip bir hakikati bedîhiyeye hükmetmiş gibi kanâ'at mi edelim?

Hikâyenin tarz-ı garbisini en evvel idare eden A'tûfetli Ahmet Mithat Efendi Hazretleri dört-beş sene mukaddem hikâye nüvisâ'nın meşâhir-i hayâiyûnundan iki büyük zatın en güzel eserlerinden Bir kaçını tercüme etmişlerdir

Bunlardan sonra kendilerinden beğenilen şey kıymet-şinâsân-ı edebin ellerine almayacaklarını yine kendileri teslim ederek teslim edecek olan hikâyeler tercümesi midir Biz daha büyük hizmetler bekleriz.

Hakîkiyyûn denilen hikâye nüvisân bizde şimdilik rağbet göremezse hayâliyyûnün on dokuzuncu asır efkârı müterakkiyesi ile mütenâsip olanları her letâfet hakikatini her milletten evvel teslim etmek isti'dâdına mâlik olan Osmanlılarda rağbet bulamazlar mı ki yalnız muhayyelât-perestânı memnun edecek hikâyeler tercümesiyle kanaat olunuyor? Zannetmem ki bunu iddi'â edecek bir adam bulunsun!

Geçenlerde pek zeki tanıdığım bir gençten şöyle bir söz işittim “Herkes bilir ki hikâye bir vak'anın tasvîri demektir. Bir hikâyede en ziyade mahalli tutacak şey vak'a olmalıdır. Vak'a az olur da tefsîlât çok olursa muharririnin kuvve-i muhalliyesi'nin tenk, hikâyenin can sıkıcı olduğuna hüküm iktizâ eder.” Şimdi zekâvetten emniyetim ber-kemal olan bu zât mileli garbiyede en ziyade mazhar-ı rğbet olan hikâyelerin pek küçük bir vak'a için pek vâsi tefsîlât ilen mâlî ve bu tefsîlâtın tetkîkâtı amîka'yı ruhtan ibaret olduğunu bilse idi veya garp meşâhir-i hikâye nüvisânının yazdıkları âsâr-ı nefiseyi mütâla'aya muvaffak olmuş olsa idi bu yolda idâre-i lisan eder miydi?

Hikâye bir vakanın tasvîri imiş!... Hayır, değil.. Şimdi hikâye bir vakanın tasvîri olmaktan ziyâde bir hayat levhası addolunuyor.

Hikâyede tefsîlât vak'adan az yer tutmalı imiş!.. Bu da yanlış bu söz!.. Dünyada hiçbir sahib-i aklın vukû'una ihtimâl vermeyeceği birçok teselsül-i vakâyi'-i garbiyeden mürekkep, türlü türlü sirkatlerden, cinayetlerden, intikâmlardan bâhis olan safsata âmiz masallar hakkında söylenebilir.

Gerek hayâliyyûnden olsun gerek hakikiyyûnden: hikâye nüvisâsanın eserlerine zemin itihâz ettikleri tedkîk-i ahvâl rûh-i esas-ı mühimmi ancak tefsîlât ile hallolunabilir. Müdakkikîn hissiyatı beşeriyenin tasvîr ettikleri insanlar en husûsi hallerine kadar erbabı mütâla'anın ma'lûmu olmalıdır. Yoksa her biri numune-i beşer olan hikâyenin kâri'ince gayri ma'lûm sâiklar, sebeplerle garip garip vak'alar icrâ etmelerinden ne fâide istihsâl olunabilir? Bir cânînin müthiş bir cinayet îka' ettiği

görülyor, ne için bu adam mesela o caninin dehşetinden tehâşî eden kârî'i irtikâp edemeyeceği bir hunharlığı icra ediyor? İşte saffata pürdâzânın meskût geçtikleri böyle mühim maddeleri meşâhir-i hikâye nûvîsân hal ve izah ederler. Bir câninin irtikâp-gerdesi olan cinayetin sâiklerini ta'yin için fenni menafî'i-rûh ile tatbikâtını münasebâtını izah ederler. Ve'l-hâsıl hikâyelerinde sahneyi temşaya vaa'z ettikleri insanları kemikten etten ma'mûl ve bir kalbe mâlik olarak tasvîr ederler. İşte bunun içindir ki onların eserlerini "can sıkıcı" namını vermekten muhayyelelerinin darlığına hükmetmekten hayâ edilir, tedkîklerinin vüs'atini, eserlerinin muhtevi olduğu hikmetlere hayran olunur, onların eserlerinden mütelezziz olmayanlar da efkâr-ı sathıye nazarıyla bakılır, yukarıda hayâliyyûn ve hakikiyyûnü yekdiğerine pek zıt olmakla beraber, iltizam edişimiz nazarlara çarpsa gerektir.

Biz bu eserimizde bir taraf tutmaz niyetinde olduğumuz için bu iki mekteb-i edebin e'âzımını bî-arafâne muhakeme etmek isteriz. Bizim buradaki maksadımız bu mekteb-i edeplerin hiçbirisine mensup olmayan vekayi-i muhayyele ve garbiye musavvirlerinin mâhiyetlerini tayin etmektir

İleride de izah edeceğimiz gibi hayaliyyûn ve hakikiyyûn nâmları hikâye nûvisânın teşkil ettikleri başka başka iki mesleğin edebinin müntesiplerine verilen bir nam'dır. Lakin hayaliyyûnü, isimlerini vereceği zan üzerine safsata yazan ve "Elfû'l-leyle", "elfu'n-nehâr" gibi efsanelerden pek farklı olmayan vekâi'-i garbiye tasvîr eden muharrirler olmak üzere telakki etmemelidir. Hayâliyyûn beyninde cihet-i münasebet vardır. Fakat eserlerinde o kadar büyük fark görölür ki onları hayâliyyûn gibi meşâhir ve e'âzımı hâvî olan bir cem'iyet-i üdebâya idhâl etmeye vicdan müsâ'ade göstermez. Onlar âlem-i edebiyattan sürölmüş hikâye tüccarlarıdır.

Maksadımız memleketimizde hikâye nûvisliğe iştihar edenlerle hikâye mütercimlerini tahtı'e etmek veya hizmetlerini küçük görmek değildir, bi'l-akis vatanımızda "Muhayyelât-ı Aziz Efendi" tarzında hikâyelerden başka bir şey tanılmadığı bir sırada birinci defa olarak milli ve te'lîfen hikâye yazan Ahmet Mithat Efendi Hazretleri ile müşârun ilahe peyrev olanlara hissemize isâbet eden Şükran'ı arz etmek isteriz. Lakin şunu da ilave arzusundayız ki bugün derece-i kemâlini bulacağı tarik-i hakikiye giren hikâye şimdi bizde görölenlerin derecesinde kalmamıştır.

Bizde birinci defa olarak garbın tarz-ı ve hikâyesi Aleksan Doma, Punson Doteray, Kasaviye Domentepen, Piazağon gibi bir tefrikalarıyla bir cerîdeye kırk-elli

bin müşteri kazandıracak derecede Fransa âlemi metbû'atından şan kazanan hikâye nüvistlerin eserleriyle tanıtırlıdığı zaman o vakte kadar “Elfû'l-leyle” ve “Elfû'n-nehâr”dan başka hikâyesi olmayan Osmanlı âlemi rağbet görmüş idi. Bi'l-âhare “Hasan Mellâh”, “Hüseyin Fellah” “Dünyaya ikinci geliş” ve “Eflatun beyle Rakım Efendi” “Paris'te bir Türk” gibi milli hikâyelerle yine onların muharriri tarafından silsile-i “Letaif-i rivâyât” neşrolunmaya başladığı zaman Osmanlıların bu tarz hikâyede dahi pek az zamanda büyük bir terakki gösterdiklerini isbt etmiş idi.

Lakin bunu ispat eden yalnız Atûfetli Ahmet Mithat Efendi Hazretleri oldu; te'lif-i hikâye hususunda eserine tebe'iyet etmek isteyenler tarzı 'atık hikâyenin vâsıl olduğu dereceyi tecavüz edememişler idi.

Biz matbû'ât-ı Osmaniye'de tarih-i hikâyenin bundan on-onbeş sene evvelki halini tasvîr ediyoruz. Lakin bu uzun müddet zarfında pek çok hikâyeler tercüme ve hatta bir iki tane te'lif bile olduğu halde ilk zuhûrunda çok terakkî edeceği zannolunan tarz-ı cedîd hikâye o zamanki derecesinde kaldı.

Bu ise kâfi değildir

Efkârı umûmiyeyi tarz-ı cedîd hikâyeye alıştırmak için Alexander Duma, Punson Dotare vesâirlerin eserleri lazım idi. Hatta onlar olmasaydı bi'l-âhere Oktave Kaviyye, Alexander Dumafiss gibi ediplerin eserleri okunmazdı. Onlar yine lazımdır çünkü çocuklarımız, ta'mîk-ı mesâil-i hayâtta müctenip adamlarımız var; fakat ciddi hikmet âmiz erbâb-ı mütâla'a bulunmaz mı?

Onları “Kırmızı Değirmen”, “Esrar-ı Hint” gibi hikâyelerle ikna edebilir miyiz?

Şu sözlerden maksadımız ne olduğu anlaşılır. Demek istiyoruz ki şimdiye kadar biz de tercüme edilen hikâyeler Mütale'ât-ı ciddiye erbâbını memnun edebilecek bir ehemmiyet-i edebiye ve hükmiyeye mâlik değildir. Hikâyenin şimdiki hal-i mükemmeliyeti henüz bizde tanınmamıştır.

İşte bu makalemizde hikâyenin mücmelen bir tarihini yaptıktan sonra hal-i hâzırını enva-ı muhtelifesini izah ederek hikâyenin esasına hizmetine dair malumat ile ne yolda hikâye tercüme olunmak ve yazılmak iktiza edeceğini anlatacağız.

Bu meseleye merakı olanlar bi't-tabi' zahmetimizi mutâla'alarıyla meşkûr ederler. Meslekleri hikâyeye bahş-i ehemmiyet etmeye müsait olmayanlar ise haz

etmeyecekleri tabi'atı olan böyle bir makaleyi mütâla'a zahmetinden kendilerini muhafaza etmelidir.

3.10.4. Ağlarım

Sahrâ-nişin olsam:

Tulû'un hazîn bir gurûbun temâşası beni müteessir eder ağlarım!... Münevver bir gecede kameri, semanın arza karşı bir hande-i istihzâsı gibi parlayan kevâkibi seyredirim. Nazarım a'mâk-ı gayrı mütenâhiyede mütehassirâne dolaşır: ağlarım!..

Zalâmın hüküm-ferma olduğu bir şeb-i dîcûrîde mevcudâtın heyet-i müthişesi nazarımı celbeder; kalbim hissiyat-ı vahîme ile mâlî olur: ağlarım!... Çimenzâra müsâdif olan bir çiçek, sâmi'amı elhan-ı hüzn âveriyle tehzîz eden bir bülbül, hafif âhenklerle çağlayan bir şelâle, derenin kenarında hazîn hazîn kaval çalan bir çoban müteharrik âlâmın olur: ağlarım.

Şehrinişin olsam:

Sefâletin hali dûtâîye ilkâ ettiği bir ihtiyar, bir kaşânei âlî'nin pencerelerini ta'dât ile imrâr-ı vakit eden melce'siz bir çocuk, zayıf kollarıyla nafakasını tedarike mütehâlikâne koşan hamîsiz bir kız müsâdif-i nazarım olur: ağlarım:

Kuvve-i maneviyesi mahvolmuş bir meyhör, sâika mezellet ve felaketle ihtiyar-ı cinayet etmiş bir sefil rikkat-i kalbimi mûcip olur ağlarım:

Hayatın güzzerânından mütehâşi, zamanın intidâdından mütezzî, hayata münhemik, memâte meyyâlim; şu tereddüd-i vahîmi düşünür: ağlarım!..

Izdırabımdan muzdarip, gözyaşlarımla müteellim mutâla'a ederim; ızdırabım artar; nursuz, kuvvetsiz gözlerimden seyelân eden gözyaşlarını mülâhaza ederim: ağlarım; dâima ağlarım!...

3.10.5. Mezar

Mezar mehd-i ebediyet, atabeyi melekiettedir. Orada eşi'a nisâr-ı hayât olan gözler söner, darabat-ı kalbiye sükût eder, hayâtın mebde'i diğer bir cihânın mukaddimesidir.

Mezar fenânın müntehâsı, bekanın ibtidâsıdır. Hüzünler, kederler, hayaller, ümitler, surûrlar orada mahvolur. Lâkin mezar hakikatin penâhı, esrâr-ı hılkatin

cilvegâhıdır. Mezar ulviyyeti süfliyyetten tecrid, beşeriyyeti melekkiye taklit eder bir tasfiye-gâh-ı âlî'dir.

Esîr-i hayât olan ruh envâr-ı kutsiyetini mezarda neşreder. Mezar bir semâ-i vasi'dir ki merbût-ı vücud olan ruh orada serbestâne, ahrârâta pervâz eder.

Mezar a'mâk-ı muzlemde açılmış bir hufre-i dehşet-nâk, bir parça taş ile setrolunmuş medfen-i ecsâdten ibaret değildir. Mezar bir cihandır ki ulviyyet, kutsiyyet içinde pervâz eder. Mezar bir âlemdir ki kişi ulûhiyyette deverân eder.

3.10.6. Fırtına

Mütevâli, müvahhiş bir enin olan ormanın zulümât-ı amîkası içinde dehşetli akisler hâsıl ediyor. Rüzgarın haşyet rîz feryatları bârân'ın yaprakları şiddetle sukûtundan mütehassıl sadalarla ictimâ' ederek mehîb bir ahenk teşkil ediyor.

Orman heyet-i umûmiyesiyle inliyor... bu iniltilere kalbimde latîf bir his tehâşî hâsıl etti.

Ağaçlar, ormanı sık bir kuru ile tetvîc eden azîm dallar rüzgârın hücumu kâhirânesi altında zebûn bî-tâp temâyül ediyor semâ'da bulutları çak çak eden şimşeklerin cehennemî ziyâlarıyla hayal-âmiz zıllar teressüm ediyor.

Yalnız, bu azîm ormanın içinde müthiş fırtınanın karşısında korktum; titredim, lâkin kalbim garîp bir lezzetle mâlî idi.

Rüzgar o derece şedîd esiyor idi ki kürre-i arzı bir fezâ-yı adem âbâde sürüklüyor kıyas olunurdu.

Ormandan o derece mehûf enînler zuhûr ediyor idi ki arzın hal-i ihtizârına hüküm verilirdi.

Lâkin hayâlim bu manzara-i rikkat-engîzde garip bir letâfet, bu cehennemî ziyalarda şâ'irâne bir nûrâniyet, bu mehûf sadâlarda ruhani bir silsile-i nağamât hissediyordu.

3.10.7. Mu'ammâ-i Mu'allak

Bir gün gelecek midir ki sahife-i tarih-i beşerden binlerce asırların hûnu nâ hakkıyla tahammür eden "harf" kelimesi ebediyyen tay edilsin? O belâ-yı müzmin beşeriyyet o darbezen mebnâ-yı medeniyet bir gün gelecek midir ki tarihi cemiyet-i

insaniyenin hûn âlûd sahifeleri ile kefen-berdûş iğtirâb olsun? Meâliyâtın, melekiyâtın mahfaza-i mukaddesi olan insanın fevk-ı sırr-ı ikbâlinde bir yev-i mes'ûd'un melekiyetin fecr-i ruhperver ve dilârâsi handezîr-i incilâ olacak mıdır ki cihân-ı beşeriyet nokta-i gaye-i tekemmüle vasıl olmuş olsun? İnsan artık muhtaç olmadığı silah-ı harbi kırıp bir köşe-i nisyâna atсын? Parmaklarını telvîs eden kanı zülâl-i medeniyet içinde yıkasın? O gün küre arzın fezâ-yi bî-inniha-yi hilkatin bu seyyâr-i meçhûlünün nâsiye-i ikbal'inde başka bir necm-i pertevbâr ma'delet, başka bir nûr-i ruhaniyet parlayacaktır.

Harp! Medeniyetin bu hasmı ekberi terakki'nin bu sedd-i mehûfu değil midir ki cevalangâh-ı terakkide hırâmân olan fikr-i beşerin ayaklarına kement atıyor

Harp! O dâhiye-i muvahhişe medeniyet kalsın; kim bilir beşer nasıl bir hayat feyzâ feyz-i melekaneye mazhar olacaktır

O zamanlar insanların gaye-i fikri, maksad-ı esasisi çalışmak düşünmek ilerlemek, hafayâ-yı hılkatine esrâr-ı tabi'ate vakf-ı kuvâ-yı fikir etmek olacaktır. O zaman bütün akvâm dest be-dest vifâk olarak pîş-i teveccühü beşeriyette açılan şehrah-ı ulvi-i terakki'de perverih edecektir. O zaman bir sahib-i fikir tarihin bir sahifesinde (vatrolu) muharebesini numûnegâhın (exposizyon) bir hücreinde (ermstrong) topunun bir parçasını gördüğü zaman o kan levhasını o çelik parçasını anlayacaktır.

Cemiyeti beşeriyenin her şeyden evvel muhtaç olduğu bu subh-ı ruh-nevâz salah'ın bir daha sönmek üzere çocuğunu görmek mümkün değil midir?

Bugün avrupa bütün vesâit-i kuvvetini, bütün menâfi'-i makderetini müthiş ve mehûf bir cürmün tehyi'e esasına hasr ediyor senelerden beri tasavvuru engiz haşyet âver bir harbin imha-yı esbâbına tahsis fikir ediyor, fakat herkeste bir endişe var.

Cihân-ı medeniyete böyle korkunç bir kan lekesi sürmekten herkes korkuyor ve kim bilir; bütün bu ahenk âlemi sarsacak olan bütün bu harp ihtimâlâtı, evet kim bilir beşeriyetin infilakına nasb-ı ayn-ı iştîyak ettiği sabahı salâhın zalâmı pişdarından ibarettir.

Herkesin ağzında sulh kelimesi titriyor; fakat herkesin elinde bir silahı harp var. Tek çok zamanlar pek çok misaller meşhûd olmuştur ki ekseriyet üzere en korkunç silahlar, en küçük kelimelerin sihi ve tesiriyle kırılır.

Bizi kim temin edebilir ki bugün depolarda terâküm eden esliha yarın düveli muhtelifenin ağzından düşecek bir kelime üzerine cihan-ı şahit sulha bir heykel-i i'tıla rekzine hizmet etmesin

Bugün lisân-ı hâl-i âlem şu manayı ifade ediyor;

İşte harp 15 gün zarfında 15 milyon ahali boğuşacak valideler oğulsuz, çocuklar pedersiz. Kızlar nişanlısınız kalacak, tarlalar memleketler ateş içinde kalacak vücuduna asırların kifayet etmediği bu âsâr-ı medeniyet, sözlerle zamanların büyüttüğü şu insanlar, toplara, kurşunlara feda olacak.

İşte sulh: bugün milyonlarca insanları topraklardan ayırıp ateşlere saran sadâ-yı harp sükûn etsin, pederler evladını, kadınlar kocalarını bulacak cemiyet- beşeriyenin ciğerinde bir ateşe intıfa nâbzîr gibi işti'al eden naire-i harp sönsün; insanlar men-i sulh ve selim'in mestû kevser-i nûşu olacaklar.

İhtimal pek garip olan bir zaman bu sualın cevabını verecek, bu cevap ne olacak harp mi; sulh mu?

Harp öyle bir kelime ki bugün sema-yi siyasetin mahmul-i bevârik olan bulutlarında bir ra'd-i deha-şel gibi intrak etsin: 15 milyon insan 15 milyon alet itlaf kesilecek. 15 milyon aile pedersiz, biradersiz, zevcesiz, kalacak harp öyle bir dâhiye-i uzamâ-yı medeniyet ki bir nazrası sahife-i hayatı reng-i la'le boyar.

Harp bugün gülşen sarayını ümran bir yerden geçsin: yarın orasını bir mâtemgede-i harap bulursunuz!...

Harp! O bir sarsar mehûftur ki geçmeye görsün! Bir nefha-i dehşetinde bir asırlık âsâr-ı medeniyet bu afeti sinesinde tutuyor.

Besliyor, emziriyor; fakat artık dişlendi; neticelendi; salıverilse meydana atılacak salı verilecek mi salıverilmeyecek mi tarih şimdiye kadar aldığı darabât-ı şedîdenin altında inleyen bu asır ve i'tilâ-yı efkârda sahifelerini kan ile mestur görecektir mi?. Medeniyet, o duhter-nazende insaniyet bu ceriha'yı müthişe ile ayaklar altında ezilecek mi bu bir muamma-yı azim ki senelerden beri firak'ı cemiyette muallak duruyor.

3.10.8. Fevvâre-i Âteşîn

Ateşten dûzah-feşân buharlardan mürekkep bir a'mûd-i berkâni gecenin derin zulmetlerini bir sür'at-i şedîde ile yararak ib'ad-ı semavata şitâb ediyor.

Etrâfı muhit dumanlar zirve-i ateş nisar'ın fevkinde bir çerh-i kesîf teşkil eden bulutlar alevlerin ziyası ile garip manzaralar hariku'l-âde'in in'ikâslar kesbediyor.

Cebel ateş-fesânın sinesinden fişkırان dûzahı mâyi'ler ateşten mürekkep nehirler, çağlayanlar teşkil ederek sahra'ya hücum ediyor.

Etrâfta hüküm süren dehşetli sükûnet içinde ancak dünyayı tufân-ı nûr'a gark edecek kadar ateşler saçan berkân'ın mehuf sadâları işitiliyor.

Etrâf pür-sükûn! Zannolunur ki mevcudat bu dehşete karşı hâif lerze nak sükût ediyor.

3.10.9. Bir Kalp Ki Bir Mezar

Ey ye's alûd kalpler! Ey medfen-i surûr mezarlar!...

Sizin tahayyülünüz beni geriye nâk ediyor; sizi düşünüyorum, size ağlıyor.

Ey muzlim dünyalar!... Ben sizin hazîn bir seyyarınızım; sizi temâşâ ediyorum halinizden lerze-nâk oluyorum. Manzaranız bana îrâs-ı haşyet ediyor.

Siz öyle dünyalarsınız ki mematlara cây-i hayatsınız!...

Neş'eyab-ı hayat olanların tard-ı teb'î ettikleri gamlar hüznler size iltica ediyor.

Siz ye'sler içinde galtân, hüznler içinde giryân- âfethânelersiniz!...

Çarpın ey kalb-i ye's-i bünyâd! Tasvîrin karşısında çarpın

Çak çak ol! Vücudun bana bahar geliyor sen bir mezarsın.

3.10.10. Zevce

Zevce, bir vücudun diğer bir vücudu, bir kalbin diğer bir kalbidir. Zevce, şehrah-ı hayatın daimi bir refîki, bir ruhun ebedi bir enisidir. Zevce ekdârın müştereki sürûrun hissiyat-ı kalbin diğer bir miratı in'ikasıdır.

Zevce bir hayata iltihâk etmiş diğer bir hayat, bir vücudun kısm-ı diğeri olmuş bir vücut, hayatı beşer üzerine bir saadet açmış bir melektir.

Bir insanın en mukaddes muhabbetleri, en rûhâni hisleri zevcesine inhisâr eder.

Zevce muhabbetin tecessüm etmiş bir sureti, şefkatin temessül etmiş bir tasvîridir.

Zevce kalb-i beşerin en büyük medar-ı saadeti Allah'ın adama en kıymetdâr bir hediyesidir.

3.10.11. Şelâle-i Müncemid

Mehîb dalgalar, cesim buzları bir sür'at-i fevkalade ile azim irtifa'lardan nehrin a'mâk-ı girdâbına sürüyor.

Müvahhiş iniltiiler, mehûf gürültüler şelaleyi muhit olan mütehaşşid sehâblarda aks-i sadâlar hâsıl ediyor,

Suların dehşetle sukûtundan kesif bir buhar su'ud etmekte; çağlayan'a zerrât-ı müncemide'den müteşekkil bir sima vermekte bulunuyor.

Berf-i pûşi'de sehâplardan elvan günâ-güne inkısam ederek cereyan eden ziya-i şems, nehrin emvâcı üzerinde yuvarlanan yüzlerden mürekkep gühsârları garip renklerle telvin ediyor.

Pîş-i nazarda karlarla mestûr bir sahra, yüzlerden mürekkep bir şelale-i müncemid, donuk bir sema, hazin bir güneş, dehşetle vahşetten müteşekkil bir letâfet görülüyor.

3.10.12. Hayat Mıdır?

Güneşin tulû'undan evvel çıkmak, gurûbtan sonra girmek, çalışmak, çabalamak, hurd a hâş olmak, ne için? Bir lokma ekmek için!...

Soğuklarda üşümek, yağmurlarda ıslanmak, topraklarda yatmak, titremek, donmak, ne için? Başkalarının istirahatini husûle getirmek için!

Yer altlarında imrar-ı hayat etmek, heva-i nesimi'yi zehirnak olarak teneffüs etmek, rutubette ömür sürmek, güneş görmemek, beşerken bir yılan gibi yaşamak, verem olmak, ölmek ne için?

Ölmek için!....

3.10.13. Ömr-i Tehi

Şimdi bir kaç sene oluyor ki böyle her gün çantasını dolduran mektupları alır çıkardı. Yürümekten, kaldırımlara sürüne sürüne bu yorgun bacakları çekip götürmekten bezmiş, usanmış, dünyanın binlerce köşelerinden gelmiş bu kâğıt parçalarını sokak sokak, kapı kapı gezdirip dağıtmaktan evet artık nefret ediyordasına bıkmış idi.

Şimdi kaç sene oluyor ki böyle güneşlerde yatarak, ateş püsküren yaz havalarında nefesi tıkanarak yağmurların altında ıslanan dûş-ı tahammülünü kabartarak rutubetten sızlayan ayaklarını çamurların içinde sürükleyerek, bu şehri azimin binlerce sokaklarında dolaşmaktan, çantası beline çarpa çarpa la yu'add adamların makberi olmaktan artık iğrenmiş bunalmış idi.

Seneler!.. Onların silsile-i bî-insafı her gün seri emel perverini biraz daha indirerek, biraz daha topraklara yaklaştıracak darbeler vura vura geçmiş bî-mecâl, şikeste a'sân yattığı gecelerden sonra gündüzleri açan her şems-i sabah ona “bugün yine dünkü gibi, her zamanki gibi müvezzi'sin ve her zaman böyle olacaksın” demiş idi.

Ah! Bu sokakların bitmez tükenmez hutut-ı piça-piçini durmaz dinlenmez hatvelerle binaların erkâmına bakarak, dükkanlardan isim sorarak, bir adam bulmak için saatlerce dolaşarak gezmeye mahkum olan ömr-i sefil!...

İşte bugün nagehan başlayarak sukût anîf bî-rahimanesiyle soluk esbabını kemiklerine yapıştıran, yırtık ayakkabılarından çoraplarına nüfuz eden yağmurdan bütün nefret-i hayatı feverân etti. Bir yere iltica'ya lüzum görmeyerek şu kendisini kamçılarlamak isteyen yağmuru istihfâf için kaçmayarak, hemen oraya, kapalı bir dükkânın kenarına oturdu; gözlerinin önünde siyah cebâbelerle çamurları kaynaşan, yağmurun altında bir nehir cehennemi şeklinde akıyor zannedilen sokağa hayatın o sahneyi heyecanına baktı.

Evvelâ şemsiyelerinin altında mahfuz ayaklarıyla müsterihane geçenleri gördü. Sonra çamurları yarararak akıp giden arabalara baktı şüphesiz, yağmur bunlara ait değildi.

Bu şemsiyeliler, bu arabalılar işte zavallı'nın çantasını dolduran mektupların sahipleri...

Bunlar içinde şu hayatın arasında kendisi neydi dünyaya bu adamların mektuplarını taşımak için mi gelmişti.

Artık sokağa bakmadı şimdi eski esvabının kenarlarından sıza sıza katarâtı seri'a ile etrafına damlayan sulara çamurlu paçalarının altında ağılıyor zann olunan ayakkabılarına bakıyordu.

Ah! Bu mektuplar! Herkesten gelip herkese giden şeyler o bunlara bîgâneydi ona daha müddet-i hayatında hiçbir mektup gelmemiş idi. O yalnız başkalarının mektuplarına memur idi hiçbir kimsesi yoktu ki intizar edecek mektubu olsun.

Şu her gün dolup boşanan çantayı daima bir âh-ı hüsrân ile açıp kapardı. Senelerden beri elinden geçen bu şeylere imrenirdi ne olurdu ara sıra bir tanesi bir hisseyi teselliyet hayat olarak ona ait olsa idi.

Evet şu gözünün önünde arabalarıyla, şemsiyeleri ile geçen kendisi gibi boynuna başkalarının mektuplarıyla dolu çanta asılı olmayan bütün bu adamlar, bütün o mektup sahiplerini anlıyor idi. Ve anlıyor idi ki kendisi bunların içinde bî-nasip, teheyiyi-baht, tamamen bigane idi. Ona hiçbir yerden mektup gelmeyecekti.

O vakit ıslak fesin'den yanaklarına doğru akan yağmurların altında, buna ümid-i hayat bu bu zavallı bî-kes müvezzi'ye bu bî-çare kalbi meftur bir ye's-i amik ve gerân duydu. Artık boynuna tahammül fersa bir zincir ile asıla asıla aşağıya doğru kaldırımlara vurmak için başını çekiyor gibi ağır gelen şu çantayı, şu başkalarının mektup muhafazasını koparıp atmak, ayaklarıyla çiğnemek ve sonra biraz da rahat etmek için, işte şuraya, üzerinden geçildikçe açılıp kapanan çerkâbın içine, arabaların tekerlekleri altına boylu boyuna uzanıp ölmek çamurlara gömülmek istedi!...

3.10.14. Osman'ın Gazâsı

Etrafında toplar tüfekler bir inilti ile ateşler püskürüyor, karşısındaki tepelerin arasından şimşek kadar seri' bir bulut parçası kopuyor; ateş-feşân bir gülle yuvarlanarak uçuyor; bir sükût-i dehhâş ile düşüyor, bir intrâk-ı hava çâk-i âfâki sarsıyor; daha sonra bir diğeri, bir üçüncüsü, bir dördüncüsü başının üstünden, etrafından bî-nihaye - gülleler bir kuvve-i hârika ile canlanan bütün bu sengistan parça parça koparak, ateşnisâr bulutlar içinde cehennemî bir pervâz ile uçarak bulutları yırtan ejderler - o bitmez tükenmez silsile-i ehvâl-i mevt geçiyordu.

Onlar bir bölük ile bir top idiler, mehîb siyah kayalarla bir ifrit-i leyâl şeklinde yükselen tepenin kenarında, bulutları paymâl-i istihkâr eden bir nigâh-ı ateşdâr şecâ'atle zabıtlarının bir berkpâre-i beyaz şeklinde parlayan kılıç uçlarını takip ediyorlar, o

tepeye tırmanmak, ayakları kifayet etmezse dişleriyle tırnaklarıyla o yalçın kayaları kemire kemire, tırmalaya tırmalaya hatavât-ı ferîşte-i zafere izhar-i hûnin ile müzeyyen bir şehrah-ı ulvi açmak istiyorlardı.

O vakit bir hamleyi fevkal beşer ile halatları kollarına sardılar. Bir sedd-i sedît sengîn şeklinde yükselen bu tepeyi çiğneyerek geçtiler...

Etraftan bir barut sahâbpâresi kalkarak tepelerin fevkinde, şu havza-i cibâl'e sığınmış vâdinin etrafında dalgalana dalgalana bir beyaz kuşak gibi duruyor, gibi duruyor nagehan bir tepeden bir güllenin pervazı ile kalkan tabakay-ı havâîye içinde sarsılarak çalkanıyor; bu nitâk-ı sehab-i rakkas altında bayırlara tırmanan askerler, uçurumlardan bir girdbâd-ı zî-hayât şeklinde uçan süvariler, vadide siyah kayaların dehân-ı mahufundan dökülen tufan-ı ateşe karşı göğüslerini kabartarak ilerleyen taburlar, birer mârr-ı hava-î gibi ısıklık çalarak havaları kamçılayan kurşunlar, ara sıra cebal-i muhîta'nın enin-i ızdırabıyla karşılaşan acı boru sesleri, daha sonra bütün havza-i muzıkadan bir mevce-i tufan-nüma ile kabara kabara tepelere müstevli bir seylab-ı dehhâş azametiyle şişerek yükselen galgale-i tekbîr arasında siyah bir kütle-i zi-hayât heybetiyle ileriye, dâima ileriye giden taburların ayak sesleri...

Osman taa öndeydi. Etrafına baktı, bu manzarayı gördü. Sonra henüz eteğinde tırmandıkları tepenin fevkine gözlerini dikti. O tepeye çıksalar şu topu oraya koyabilseler ...!

Şimdi bu top onların bir dildâr-ı kıymettârı, bir nâzenîn-i ruhu idi.

Osman "haydi..." dedi. Halatlar pazuların etrafında gıcırdadı; top; bu nev- arûs nâzân bir bölük dildâdenin hava-yi gayretinde gördüne-i aşk üzerinde bir hatve-i istiğnâ ferûşânı daha attı.

Osman ta öndeydi. Her hatveye ta u'mk-ı kalbinden kopan bir sayhayı tercdîf ederek "haydi!..." Diyordu. O vakit yerlere yatarak, taşlara yapışarak toprakları kazıyarak, sürünerek, düşerek, yuvarlanarak, fakat ileriye, daima ileriye giderek, - esvâbları yırtılmış kolları ezilmiş omuzları çürümüş tırnakları kopmuş- topu sürüklediler. Tepeye çıkıyorlardı. On - onbeş hamle daha tepeye tamamen çıkacaklar, topu oraya koyacaklardı. O zaman belki şu bir bölük şu mini mini top bir fırkaya râhber-i zafer olacaktı... osman ta öndeydi. Artık şimdi yükseklerden manzarayı tamamen görüyordu. Karşıdaki tepeler bütün o düşman tahassülgâhları, libâs-ı sengini

kifayet edemiyormuş gibi ahenin miğferler giyerek ateş püsküren bu mehîb, fakat cebîn ejderler şu irtifada kendisine yaklaştı görünüyordu; osman kollarını uzatsa bütün tepeleri sîne-i celadetine toplayarak sıkacak, ezecek, hard-ı hâş edecek sanıyordu.

Şimdi düşman onları hedef maksat etmiş idi. Şimdi toplar bu bir bölüğü mahvetmek için ateşli ağızlarını açarak yıldırımlar saçıyordu. Osman bir de zir-i manzarına baktı; bütün fırka güya başını kaldırmış onu selamlıyor; gözleriyle semaları göstererek “ileriye...” diyor zannetti.

Bir daha “haydi...” dedi top. Bir hatve daha attı; ah birkaç hatve daha olsa tepeye yetişeceklerdi...

Nâgehân ta ortalarına, ta topun kenarına bir bulut parçası düştü; bir saniye içinde bu buluttan bir darbeyi alev çıktı. Osman bir müddet hiç görmedi sonra bir karartı içinde birkaç düşman adam gördü. Bir an içinde dehşet-i hakikati anladı.

Bu muvaffakiyeti anladıktan sonra düşmanın o noktayı dövmekte devam edeceğini keşfetti. Şimdi dakika kaybedecek zaman değildi. Perişan bir niyaz ile arkadaşlarına bakarak bir daha “haydi...” dedi. Bir daha asıldılar, fakat osman’ın kolu sarktı. Ta pazusunun üstünde soğuk bir şey duyuyordu; o vakit çevrildi halatı beline sardı. Tekrar bağırdı bir hamle-i fevka’l-ade ile yine asıldılar. Bu defa osman yerinde sarsıldı. “halat koptu!..” Feryadı kulaklarını parçaladı.

O vakit yerinden fırladı. Bir saniyelik bir vehmi ru’yet içinde topu halattan ayrılmış, beride sendeleyerek yuvarlanmış gördü. Bu top ellerinden giderse her şey mahvolacaktı. O zaman atıldı.

Yuvarlanmaya başlayan topa. Sarıldı fakat zabdemiyordu. Topun ağırlığı bî-tap vücudunu sürükleyerek kâh altında, kâh üstünde kayalara çarparak bir sukût-ı müthişle osman’ı uçurumlara çekiyordu.

Osman kendisini kaybetmiş idi; başka bir şey görmüyor; hiçbir şey bilmiyor; gayri kâbil-i mukâvemet bir kuvvetle düşerken yalnız bir şey düşünüyordu: topu bırakmamak...

Gözleri açık - kâh barut dumanlarından mürekkep bulutlarla mahmul semaları zir-i nigâhına serilmiş, kâh yalçın uçurumları, sîne-i haşırında binlerce insanlar kaynaşan vâdileri fevk-i manzarına çıkmış görerek yuvarlanıyordu fakat bir zaman geldi ki, hiçbir şey görmedi.

Birden her şey sükût etti. Her şey ufk-ı mevcudiyetten silindi. Ne ateşbâr tepeler, ne o kurşunlar püsküren taburlar... Hiçbir şey yoktu.

Osman silkinmek bu adem-i mevcudiyet içinde çıkmak için şu kabus-ı ademi parçalamak istedi. Fakat buna dahi kuvveti kalmamış idi; şimdi yalnız bir bulut, boğucu, bunaltıcı bir bulut içinde idi ki teneffüsten men ediyordu; bağırarak istedi. Bağırarak; ciğerleri sıkışarak bir boşluk içinde bütün hüviyeti eriyip akıyordu...

Arkadaşları yetişerek Osman'ı iki kaya arasına sıkışmış buldukları zaman kollarını açmak istediler. Fakat o kollar açılmadı...

Osman'ın yalnız gözleri açıldı. "Osman yaralısın" dediler anlamıyormuş gibi arkadaşlarının yüzüne baktı; daha sonra gözlerini o mutlaka çıkmak istediği tepeye dikerek "top nerede?" Dedi. O vakit hep güldüler. Top hala Osman'ın kolları arasında idi....!

3.10.15. Ölümünden Sonra

Taksim bahçesinde; gamgîn bir yevm-i hazân. Sema donuk, dargın bir mahmûliyet mâtemî ile karşıda üsküdar tepelerini, daha ileride, ta uzaklarda, tenevcür ederek, bulutlara karışacak zannolunan bir mbhemiyet manzar içinde boğulmuş afakı ezmek, örtmek isteyerek gittikçe kararan, gittikçe mütehcim ve tehditkâr sisleri etrafa çöke çöke, bir ibtisâm-ı ihtizar ile baygın gözlerini kapamaya müheyya zannolunan tabi'atın üzerine girân bir leyli ızdırap şeklinde dökülüyor... ne bir hande-i ziyâ, ne bir parça atlas ziyâ! Bu siyah güne bir neş've-i ümit bahşedecek bir şey yok. Karşıda binaların beyazlıkları, önde serilen bahçelerin yeşillikleri, bütün renkler güya bu siyah semanın karartıları içinde erimiş, dağılmış, sönmüş, o kadar ki siyah her şey siyah zannolunacak, ne bir ses ne bir nefha bu elim yevm-i hazâna bir küçük zembere-i hayat ihdâ edecek bir şey yok.

Ötede, caddede yuvarlanan arabaların uğultusu uzaklaşa uzaklaşa gömülüyor. Bazen feryatkâr bir vapur düdüğü yırtıcı sesleri ile bu mahmul-i ızdırap tab'iatın sükûn-i mâteminden bir cevap-ı hayat bekleyerek, giryan ve müteşekkî, nevmîd ve nâlşiger, âfâkı dolaşıyor, sonra cevap alamamaktan müteaccip bu sükût içinde bağırmaktan mahcup, lerzan ve perişî de sönüyor...

Bahçede kimse yok, yalnız ben, bu hazin sema'nın altında, bu üzerinde bir rüzgâr-ı memmat savrulan bahçede bir ben...

Toplanmış ve üzerlerine örtü çekilmiş, gelecek bahar'a intizaren uyanan iskemleler, masalar, çapça küçük bir rüzgarın girdabına tutularak kumların üzerinde bir hışırtıyla dönen kuru yapraklar, ara sıra bu güneşsiz hayatsız sema'nın altında mütelâşi ve perişan uçan birkaç serseri kuş, bu ölmüş bahçenin içinde ölmek isteyerek uyan ve kadid kollarını yavaş yavaş sallaya sallaya son bir selamı veda gönderen ağaçlar, işte o kadar.... Bugün bahçede artık yetişmiş bir devre-i bahtiyari'nin mürrede ve mâtem-âlûd mezarından başka bir şey değil.

Azim bir istiğrâk-ı ma'dûmiyet içinde, bî-his ve tefekkür ciğerlerimin bütün ihtiyaç-ı sükûnuyla bu tabi'at-ı anûde'nin ârâmiş-i nabûdisi'ni teneffüs ederek hüviyet-i hassâsemin bir sekr-i adem içinde sürüldüğünü duyarak bir mesti-i fena ile güya ölmüş idim. Ve o sema'nın karartıları bu hazân gününün sisleriüzerime siyah bir yağmur döküyor gibiydi. Ve o merîz ve u'ryân ağaçlar kadit kollarını yavaş yavaş, sallaya sallaya sakit bir neşide-i mâtemle türbe-i mağdumiyetin ruhu hâbîdesini yelpazeliyordu.

Artık ölmüş tamamen ölmüş bütün menâzır siyah bir rüyanın bulutları içinde boğuluyordu; ben de beraber... Ruhumda ne bir hatıra-i mazi ne bir emel-i istikbal her şey, her şey bütün tarih güzîşte-i hayat, bütün hülyâ-yı âti siliniyordu. Bu hiçlik içinde ben, ölmekten mest-i haram, ferih ve mes'ud uyuşmuş, donmuş idim ölüyordum. Gözlerimi kapadım ve hayatın olanca yorgunluklarını dinlendiren geniş uzun bir nefesle son nefesimi verdim.

Güya zemin ve meşkin yaseminlerden yapılmış bir beşik içinde, ölümün o mehd-i mestîsinde bir daha uyanmamak isteyerek, bahtiyar, sallanıyordum. İşte o zaman; birden bire ölümümün içinde, bu hazz-ı mestâne arasında, biraz ötede siyahlar giymiş bir genç kadın ile iki küçük çocuk, iki mini mini kız gördüm. Üçünün de büyük mâtem esvapları vardı. Kocasını henüz kaybetmiş genç bir valide ile çocukları... Kadın benden biraz ötede mütefekkir oturuyordu. Çocuklar önünde çömelmişler, küçük avuçlarıyla kum toplayarak teneke kovalara dolduruyorlardı. O vakit ben, bir dakika evvel son nefesimi vererek ölümün hazz-ı gaşşı âverinde uyanan ben, artık benim âlemimle haiz-i tealluk olmayan bu levhayı bî-gâne gözlerle seyrettim.

Siyah sertapâ siyah. Fakat bu kadının bu gamgîn-i hazân gününde bu mâtemgir sema altında,, gözleri sislere boğulan afaka merküz, bî-hareket vaz'ı tefekkürü hepsinden daha ziyade siyah idi. Çocuklarını unutmuş görünüyor hep oraya karşısında üsküdar'ın karanlık tepelerinne bakıyordu. Çocuklarda onu unutmuş gibiydiler. Onun

sükût-ı tefekkürüne halel vermekten korkarak, taşıdıkları siyah esvapların hakikat-i müthişesinden bî-haber, fakat mini mini ruh-ı bî-haberlerini ihata eden melâl-i mâtemle müstevli sessiz gürültüsüz, eğlenerek, fakat korkarak oynuyorlardı. İkisinin de kumral saçlarını örten, dantellerile, kazlarla, kurdelelerle müzeyyen zarif birer başlık vardı. Bunların zarafetinde mümkün mertebe mâtemî tahkik edecek süsleyerek değiştirecek bir valide takayyüdü var idi ki, bu siyah şeyleri başkalaştırmış onları birer çiçeğe benzetmiş idi.

Çocuklar kadına bir kelime söylemiyorlardı. Ara sıra bu kadar sâkit durduklarına beyan-ı hayret edercesine bir mana-i taaccüple kalkan gözleri yekdiğerinden ne olduklarını, ne için böyle annelerini düşündükçe bir zamandan beri kendilerinin de gürültü etmekten korktuklarını sormak istiyor gibiydi. Sonra yine önlerine bakarak dolan kovayı boşaltıyorlar tekrar dolduruyorlardı.

Evet, size ne oldu? İşte annenizi uyandırmaktan korkuyor; sükût etmez, gülmemek, oyunlarınıza fazla bir şey karıştırmamak lüzumunu hissediyor gibisiniz? Sizi değiştiren bî-vukûf, ma'sûm rûh nev-küşâdenizde siyah esvaplar giydiren bir şeyimizi mi var? Mu'tâden her akşam sofrada birinizi sağına. Birinizi soluna alarak tabaklarınıza yemek koyan sizin bıyıklarını çekmekten pek ziyade haz ettiğiniz adamı bir akşam görmeyince, onun yeri orada boş kalınca sebebini bilmeden huysuzlandınız; uzun uzun ağladınız, o vakit size ne dediler? Baba bu akşam gitti! Baba yok, ama baba yine gelecek dediler. Lakin sizin mini mini kalbiniz hissetti ki bir daha gelmeyecek...!

İşte o akşamdan beri hep anneniz düşünüyor. O zaman bu şeyin ruhunuzda açtığı azim bir boşluk içine dalarak siz de düşünüyor sunuz; bazen görüyorsunuz ki annenizin gözlerinden yaşlar sizden saklamak istediği yaşlar seri' ve mütevâli katrelerle dökülüyor.

O vakit sizde kalbinizde bir acı şey duyuyorsunuz ki sizi ağlamaya sevk ediyor ve sebebini pekiyi bilmeksizin. Bilinemez neden bu sırada o bıyıklarını çekmekten haz ettiğiniz adamı çağırarak “baba!.. Baba!..” Diyor siz de ağlıyorsunuz...

Bu kadın, ayaklarının dibinde sâkit oynayan çocuklarının yanında, başının üstünde çıplak ağaçlar, sarı hazânzede yapraklarını dökerken tabi'atın bu ân-ı elîm mâtemîne karşı neler hissediyor ne düşünüyordu.

Düşünüyordu ki işte onlar biraz evvel mesut, ufk-ı hülyâlarında bir küçük leke, ufak bir bulut bile yoktu: saf bir güneşin emvâc-ı simîni elinde parlak bir sema... Birbirlerini seviyorlar, hayatı meşğûf-i sevda, el ele bir münevver rüya şeklinde geçiriyorlardı. Bir gün hiç umulmaz, hiç beklenmez bir zamanda bir nefha-i feza o güneş, o parlak sema'nın saf güneşini söndürdü ve etraf zulmetlere boğuldu. Bir daha açılmayacak, bir daha hiçbir ibtisâm-ı neşve ile parlamayacak bu zulmetler...

Onlar neler hülya etmişler, ne müzeyyen ve mesut istikballer kurmuşlardı şimdi o yapıyınız. O âmâl mürde nin kenâr-ı mezarında, iki mâtemzede çiçekle bekliyor; bundan sonra işte yalnız bir mezarın ne mevkuf-i mâtemî olmaya mahkûm bir hayat-ı hüsrân başka hiç, hiç bir şey yok. Ya bu çocuklar bunlar ne olacak yarabbi!..

Bu babasız çocuklar, bu narin başların üzerinden geçecek müthiş fırtınalar bî-istinat, bî melce' kalan nazik rakîk çiçekler bunlar ne olacak?...

Ah!.. Onlar için neler düşünmüşler, neler tasavvur etmişlerdi! Onlar büyüyorlar, mektebe gidiyorlar, birkaç lisanla birçok şeyler öğreniyorlar, biri keman çalıyor biri piyano çalıyor. Geceleri babaları cerîdesini okurken, anneleri dikişini dikerken onlar chopin'den bir neşide-i leyliye çalıyorlar. Kopa'dan bir manzume yahut bir lahn okuyorlar ve peri-i saâdet-zerrin kanatlarının ucunda bu bahtiyar ailenin hayatı asudesini katarat-ı münevvere serperek onları lakayt ediyor; fakat heyhat! Nâgehan bir darbe-i çeşm-i bâliyle mevt bu celse-i aileyi tarumar ediyor, işte şimdi siyah bir kadın, siyah çocuklar ve önlerinde siyah ile'l-ebet siyah bir hayat...

Bir aralık uzaktan fark ettim ki genç kadının gözleri karşıdan o sislerle makmûl ufuklardan ayrıldı. Bir eliyle yüzünü örten uzun siyah karayı kaldırdı. Diğer eliyle siyah kenarlı beyaz mendili gözlerine götürdü. Çocuklar bu defa kumları, kovaları, bıraktılar, başlarını kaldırarak annelerine baktılar; sonra muhteriz, mütereddit ayağa kalkarak ilerlediler, biri sağına, biri soluna geçti ve yaşlarını o dantellerle, kazlarla, kurdelelerle siyah birer güle benzeyen başlıklarıyla bî-çare başlarını annelerinin göğsüne dayadılar. O zaman bu üç vücut, bu üç kalp şikeste ayn şehga-i ızdırâb-ı ayn elem ciğerle birleşerek ağladılar.

Ve öyle zannettim ki bunlar benim, için benim ölümüm için ağlıyorlar.

Bu dakikada nermin ve meşkin yaseminlerden yapılmış beşik içinde, ölümün mehd-i mestîsinde, bir daha uyanmamak isteyerek bahtiyar, sallanırken işte bu

dakikada, birdenbire ölümünün içinde, bu haz-ız ve mestâne arasında, biraz ötede bu siyah kadınla çocuklara bîgâne kalamadım. Nagehan kalbimde amik, müthiş, bütün ruhumu ezip bitiren bir azap, acı bir emel-i bükâ duyarak nermin ve meşkin yaseminlerden yapılmış bu beşikten bir dul kadınla iki babasız çocuk için ve hatta bir ye's ile kendi ölümüne gizli gizli yavaş yavaş ağladım...

3.11. Cenap Şahabettin Bey

Edebiyat-ı Cedîdenin en mütebâriz, en mümtaz bir simâsı da Cenap Şahabettin Bey'dir. Cenap Şeyh Galip'in mütekâmil ve deha müteayyin, daha müteşekkil bir şakirdi addolunabilir.

Bunun içindir ki Servet-i Fünûn ve malumat-ı münakaşat-ı medidesi arasında en az dûcâr-ı ta'rîz olan, tabiri diğerle oldukça tam bir devre-i tekâmül geçirerek, Hamid ve Sezai mektebinin tabiiatını takip eden yalnız Cenap olmuştur.

Biz Cenap'ta muayyen hürriyetlerle, iki şahsiyet-i muakese görüyoruz. Cenap, bazen ince, hassas, giryan bir şairdir. Yazılarında bu hasta, melûl neslin gurûpta son, yumuşak ziyalarla topraklara bakan yaprakların hissi bir ra'sesini, fakat pirâyedar hassasiyetini fark ederiz. Bazen Cenap bütün dehasıyla yüksekler büyüklükler konuşan, fakat mahdûd daha şekli, daha mecalsiz bir Hamid ruhu taşır, bir kuyumcu gibi kelimelerden tâk-ı zaferler, mücevher kuleler, zedercet yollar, yasemin hülyalar, simîn denizler yaratır; kelimelerin yekdiğeriyle tesadümü sûr, aralarındaki ince gayr-i mahsûs münasebetleri bulur ve gözyaşları onda bir billur gibi berrak ve tannân fakat soğuk sükût eder.

Denilebilir ki, bu şahsiyeti ile Cenap tamamen sun'i, dimağının iltifatı müzhibesinde, hayalinin itbâk-ı füsununda yaşayan çetin, ciddi bir sanatkâr, bir heykeltıraştır. Bununla beraber Cenap itiraf etmek icap eder ki gençlere rağmen henüz yaşayan bir şairdir.

Cenap'ın "*Hac Yolunda*" ünvanlı bir kitabı var. "*Evrâk-ı Leyâl*" mecmu'a-i eş'arı daha çıkmadı. Birçok müteferrik, nefis ve mensur Servet-i Fünûn vesair gazetelerde neşrolunmuştur.

3.11.1. Temâşâ-yı Hazân

Bu soluk mevsim-i küdüretten
Dağılır bir veda-ı bî-kelimât.
Pek hayalî, rakîk bir “heyhât!...”

Za’f ile diz çöken tabîattan
Yükselir bir fecî’ vaz’-ı dua.
Gizli bir şehka, bir sükût-ı reca.

Böyle leb-beste terk-i ömr etmek.
Nazarî bir lisan ile ancak
Ebedî iftirakı anlatmak.

Bir tahassürle dem-be-dem dönerek
Eylemek cebhe-i hayata nazar
Bu azîmette bir fecâ’at var!...

Sar’a-ı ihtizâr içinde gusûn.
Çırpınır, çarpınır, kırar, kırılır;
Bâd-ı nâlâna haykırır, darılır...

Âh, ol dallardaki fütûr-ı derûn
Onların tavr-ı serzenişkârı,
Onların mâderâne ekdarı;

O nihalânda sallanan yuvalar,
 O perakende, nâzenîn, muğber
 Uçuşan, savrulan, düşen tüyler...

Âh, o son tüy ki muhteriz, kovalar
 Câ-be-câ ruh-ı âşiyânesini,
 Yuvanın yâd-ı pür-terânesini...

Kim bilir hangi tâir-i şûhun
 Yâdigâr-ı hayat-ı kalbîsi
 Doldururdu bu lâne-i hevesi!

Kim bilir hangi pür-tarab ruhun
 Yıkılan âşiyânda mahfidi
 Râz-ı aşkîsi, râz-ı ümmîdi?...

Yıkılan lânelere birlikte
 Dökülür âb u hâke yapraklar;
 Na'ş-ı evrak ile dolar laklar...

Rûhu bâzû-yı bâd-ı hâlikte,
 Ömr-i nâçizi gam-zedâ-yı ziyâ',
 Dökülür berg-mürde, lâl-i vedâ'.

O sararmış giyâh, o yapraklar

Bûse-i elvedaa nâ-kadir

Hasta, fırkat-resîde leblerdir...

Dökülürken hep, âh o yapraklar

Gamlı hemşireler gibi araşır;

Öyle hemşireler ki gam yaraşır...

Bu düşenler birer nahîf eldir.

Öyle eller ki tâlib-i rikkat,

Taleb-i rahm için eder hareket;

Öyle eller ki tavrı mühmeldir.

Gösterir âsumanı hâke düşer,

Emel-i arş ile helâke düşer.

Her taraf sisli, her taraf birden

Sanki der-beste-i nikab-ı buhar,

O nikâb arkasında girye-nisâr.

Asmân bir sahîfe-i âhen.

Sisler üstünde âftâb-ı hazîn

Bir büyük dâne dürre-i hûnîn...

Bir nikâb-ı esef cebinde.
 Her bulut bir hayal-i gam-dîde
 Ki leb-i tesliyetle rencide...

Dağların sine-i hazininde,
 Nevbaharın hayat-ı dil-rîşi
 Düşünür zahm-ı arzı tefrişi...

Bir küçük katre, şebnem-i mâtem
 Mevsimin her yerinde lertzandır;
 Her taraf gizli yaşla giryandır...

Her hıyâbânda ser-be-dest-i elem.
 Gizlice mâder-i sükût inler;
 Eder ervahı ra'şedâr-ı keder.

Senenin cismi muhtazır gibidir
 Şu mesâfât-ı bi-nihayette
 Bister-i vâsi-i tabiatte...

Bu dram şimdi muntazır gibidir
 Perde-i beîfîn anca inmesine.
 Kışın âsâyiş-i mukaddesine...

3.11.2. Eytâm-ı Şühedâya

Benim aziz kardeşlerim

Yirmi yıl geçti... bu kadar zamanın perde perde keşide ettiği tabakat-ı nisyan arasında kalan bir dimâ-ı sabîden size bir hikâye-i teselliyet çıkaracağım.

Bir yevm-i mahsus, bir yevm-i müstesna idi. O rutbesinin işarâtı resmiyesi, bir selsebil ziyâ gibi pazularına dökülen parlak apoletleri ile – sim-i zerden yapılmış bir hale-i iftihar içinde esmer bir mah-i muzaffer gibi göründü; desti asaîsi kabza-i seyfinde geniş göğsü bir hava-yi hücum ile memlûv, nafîye-i berini leman-i metânetle, nazarı kemal-i emniyetle taburuna münafıktı; kır atının pây-iâhenîn bî-sabrane eşiniyor kaldırımları koparıyordu o kolundaki üç sırma şeride salahiyet veren ilk fermanı henüz korumamış bir genç zabıt... o benim babamdı.

Tesir-i bâd ile al mevceler yapan, tesir-i bâd ile fısıldayan sancağının pembe sayesi altında bir şehrin kalbi velvedarından çıkıyordu; bir yeşil yola müteveccih. Büyük bir tabur onu takip ediyor, bütün bir kalabalık taburu teşyi' ediyordu... Sanıyorum ki boruların hatveleri teşvik eden ahengi ma'denisi dükkânları, evleri, bütün o çarşayı, o şehri, dağları, her şeyi yürütecek. Çünkü o muttarit terane benim kalbimde bir çarpıntı hâsıl etmişti. Siyah omuzlarla kırmızı fesler arasında keskin süngüler parlıyordu. Bütün taburun turuncu çehresinde bir şems-i ufkî'nin eşi'a-i mülayimesi bundan başka da bir müessir gölge, bulut gibi bir şey vardı.

Kendi kendime:

-Aman yarabbi bu taburun şiddet-i hücumuna karşı hangi cihan ayakta kalabilir, diyordum.

Çünkü bana onlar yürüdükçe yer sarsılıyor gibi geliyordun, doğrusu ben korkmuştum...

Sonra o yeşil yolun başında bütün zabıtlar birer kere haykırdı: büyük tabur durdu; herkes durdu. Ah, o zaman ben ne olacağımı anlamış gibi mahzun oldum. Hayır, bu durmayı istemiyordum; boru sesleri trampetenin gürültüleri arasında yürürken ben yavaş yavaş her şeyi unutmuştum. Daha yürümeli idik; ben zayıf bacaklarımda bugün her zamandan ziyade kuvvet hissediyorum hiç yorulmadım... Fakat durduk çünkü bütün zabıtlar birer kere haykırdı; büyük tabur bütün kalabalık birbirine karıştı.

Abâni sarıklı, kırsakallı, beyaz kuşaklı, adamlar askerleri kollarının arasına alıyor, sıkıyor, öpüyor, bir daha öpüyor, alnından, yanaklarından, çenesinden, yüzünün rastgele bir noktasından öpüyor, kırmızı mendilini çıkarıyor kendi gözlerini kuruluyordu. Ötede bir nefer, yarı çıplak bir köylü çocuğunu kokluyor, daha ötede bir köy delikanlısı bir onbaşının göğsünden ayrılamıyordu. Bunlar hep analar, babalar, kardeşler, evlatlar, kucaklaşıyorlar, tekrar kucaklaşıyorlard. Gözlerinin etrafında kırmızı bir dolgunluk, seslerinde şişkin bir lerze vardı. Biri de üst dudağı gölgeli pek genç bir mülazım - şüphesiz mektepten o sene çıkmış tabura gelmişti - bir kaya üstüne oturmuş yumruğu şakağında, dalgındı. Sanki rüyada rakid bir havuza bakıyordu. Onun orada kucaklayacak öpecek sarılacak hiç kimsesi yoktu orada fakat uzakta?..

Bilmem ne için, ben o zaman orada yalnız duran gence acımiştım; eğer utanmasam mulaka gidecek ona bir şeyler söyleyecektim. Sanıyordum ki kendi kendine siyah bir şeyler düşünüyor mesela istanbul'da bir valide. Bir alıl peder, bir genç hemşire...

Babam, zavallı babam beni kucağına aldı;

-Yaramazlık etme; anneni üzme... Bak, sonra darılırım... Diyordu. Beni öpüyor okşuyordu. Ben gittikçe mahzun oluyor, ne için onun yüzüne bakmıyordum!... O daima bir şeyler söylüyor nasihatler, vaatler ediyordu ben adeta:

-Eğer sen gitmezsen hiç yaramazlık etmem, uslu otururum.. Diye yemin etmek ,nu alıkoymak için bir bahane bulmak istiyordum; çocukluk!..

Sonra herkes bir halka şeklinde toplandı; ortada beyaz sakallı, yeşil sarıklı bir efendi vardı. Efendi, gözlerini kapadı, ellerini kaldırdı. Herkes âmin diyordu. Ses dağlara kadar gidiyor, sonra dağlardan avdet ediyor gibi oluyordu. Ben hiç anlamıyordum fakat, bu anlamamazlık beni herkesle birlikte “âmin!...” Demekten men edemiyordu: benim küçük ellerim de semaya karşı açılmıştı... yalnız ötede üçer üçer çatılmış duran süngüler dinliyor sükut ediyordu.

Birden bire halka dağıldı; bir karışıklık daha oldu. O zaman babam beni bir daha, bir daha, bir daha öptü; dedi ki:

-Artık alın çocuğu götürün...

O zaman içimde ta kalbimin içinde bir şeyin kırıldığını hissettim. O kırılan şey şişiyor, bütün göğsümü dolduruyor boğazıma doğru bir tıkanıklık gibi bir şey geliyor, taşmak istiyordu.

Mahzun, pek mahzundum....

Bilmem neden eve girmek için isti'câl ediyordum. Adeta koşuyor, beni elimden tutan uşağı çekiyor, sürüklüyordum. Uzakta, ta uzakta yürü sesleri trampete gürültülerini karışıyordu. Kendi kendime:” gittiler, gittiler....” Diyordum.

Taze bir kadın iniyor, çıkıyor, geziniyor, dağınık çamaşırları topluyor, açık kalmış bir sandığı kapıyor, masanın çekmecesini iade ediyor, çekmecenin anahtarlarını çeviriyor, duramıyor, dolaşüyor bir seferinin hanesinde terk ettiği yadigârı perişanı ıslahına çalışıyor, bütün bu hareket esnasında sessizce ağlıyordu.

Bu benim validemdi!

Kardeşim - o zaman 3 yaşında bî-haber - koca bahçe'nin çamurlu bir köşesinden yorgun gelmiş, müteahhir bakıyordu. Kim bilir belki de gidenin her akşamki avdetini bekliyordu. Hizmetçi kız, aşçı kadın, hepsi orada idiler yalnız. Bir kişiyi eksikti...

Bir yumruk kadar aklımla bir dakika düşündüm: giden babamdı, babam benim için bir müteka, bir siper, bir hâmi idi. Ben bir sepet gibi onun koluna asılır, korktukça onun göğsüne saklanır, bütün şikâyetimi ona söyler, daima ondan istimdat ederdim. Şimdi o gitmişti; ben bunların hepsinden mahrum kalmıştım... Gitmişti; “yine gelecek...” diyorlardı fakat ya gelmeyecek olursa...

O zaman içimde ta kalbimin içinde kırılan şeyin nazik bir oyuncaktan, güzel bir bebekten daha pek çok sevgili bir şey olduğunu anladım. Göğsümde şişmiş duran şey birdenbire feveran ve tuğyan ederek bir tufan'ı şehik ile düştüm.

O zaman ağladım, o zaman pek çok ağladım... o kadar ağladım ki sessizce ağlayan validemi susturdum.

-Aman yarabbi evladına hastalık gelecek... aman yarabbi hıçkırıklar evladımı boğacak su, su, çabuk biraz su getirin!...

Bütün kendi mâtemî iftirakını unutmuştu; benim yüzümü yıkıyor, beni tesliye ediyordu. Zavallı kadın!...

O gece hiçbirimiz akşam ta'amında kendimizde iştiha bulamamıştık. Ben yatağında uykuyu taklit ettiğim zaman validem: "aman yarabbi evladına bir güzel rüya!..." diye mırıldanıyordu

O gitti, bilmem nereye?.. Galiba plevne'ye gitti.i gitti ve gelmedi bir daha hiç, hiç gelmedi.

Ben bundan yirmi sene evvel - o gün sizin olduğunuz gibi ey aziz kardeşlerim - bir şehidin yetimi olmuştum. Benimki de sizinkiler gibi hayatını barut dumanlarına sarmış, gitmişti. Bugünkü siz yirmi sene evvelki bensiniz; ben sizin hayatınızı, bütün ruhunuzu, ruhu mecrurunuzu bilirim... Ben o ceriha'nın samimi aşinasıyım. O ceriha'yı seviniz; o sizin ebedi bir nişanı iftiharınızdır.

Söyledim çocukluğumun bütün kalbi melülünü söyledim... çünkü herkes size vermek istiyor; ben sizden almak âlâmınıza iştirak suretiyle sizin derdinizin bir kısmını almak istiyorum.

3.11.3. Saadet

Kavâfil-i beşeriyet şikeste sâk-tuvân

Yürür sükûn ile fîfâ-yı zendegânından

Çölün hayatı gibi hep kurur kalır sûzân

Hayât kâfile berâhker-i nihânîde

Bütün bu kâfilenin dest-i ızdırâbında

Siyâhdâne-i eyyâm-ı sebha ömrümün

Bütün bu kâfilenin rûh-i pür-azâbından

Harîk-i hâili bir teşnegi-i hâr-ı merin

Geçer bu kâfileler hep elemle pey-derpey

Geçer bu kâfilelerden vücut alır gûyâ
 Bütün şu arz tebî bî-huzûr iden bir şey
 Çölün hayât-ı ramâdîsinde bir rüyâ

O dâimâ yatan âsûde, bî-zebân çölde
 Bu ihtizâr ile şedd-i merâhil eyler iken
 Uyûn-i kâfile keşfetti bir uzak gölde
 Bir arz-ı hüsn-i safâ, bir mezalle-i rûşen

Bir âşiyân-ı müz hir ki pür tuyûr-ı zalâl
 Büyük bir arz-ı bahârı ki halkı hep sermest!
 Muhât-ı zemzeme bir çeşme sâr-ı sâf zülâl
 Ki hep kadınları, raksân-ı neşve dest be-dest

Bu dürre-i irem arası arz-ı sâfilenin
 Bu hoş cezîre-i şâd-leb edince arz-ı likâ
 Uyûn-i hasreti merkûz kaldı kâfilenin
 O sahil-i tarb-ı şevke pür-sürûr-ı zıyâ

O ihtirâk-ı ataşdan yanan dudaklarda
 Tezehhür etti soluk bir tebessüm-i hayrân!
 Teff-i ta'yile çöken, çatlayan yanaklarda
 Bilirdi titreyerek bir tarâvet-i heyecân

Celâl-i hûn-i tahassürle mümteli gözler.
 Teb-i ümit ile diller musahhar-ı mahmûm.
 Berhenesine, küşâde dehân, perişân ser
 Bu halk-ı kâfile birden o arza etti hücum.

Bacaklarındaki son iktidârı sarfederek
 Bütün bu teşneler arz-ı iktidara saldırdı:
 Cedîr-i hürmet olan her vücudu inciterek
 ‘Anîf olanları ezdi, düşürdü kaldırdı

Yoruldu hepsi bu müt’ib uzun mücadeleden
 Bu anda arza-i reyyânda her şey oldu harâb..
 Bu anda çıktı bütün sadr-ı zâr kâfileden
 Revân hırâş-ı ciğerdir derîn bir “ah, serâb !...”

Yürür o kâfile hâlâ şikeste sâk-ı tûvân
 Yürür sükût ile fîfâ-yı zindegânide
 Durur fütur-ı tevekkülle mürtekiz el_ân
 Nigâh-ı kâfile bir lücce-i nihânide

3.11.4. Diyojen

O kahkaha ile eyleyen âfâke i’tirâz
 Bir boş kıcıyla oldu nüfelsiflerin ecîr
 Uryâni-i sefaletine ettik ittihâz
 Âyine-i tehekkümü bir ma’kes-i münîr

Açtık önünde dîde-i ehkûme kârını
 Gösterdin âdemiyete bir deste-i sihâm
 Ettin dehâ-yı muzzhik zehrâya dârını
 Pîşâni-i muâsıra bir tîğ-ı intikâm

Açtık bütün meâbibini rûh-i âdemin
 Bir mekr-i bî hayâ ile koştuk fezâile
 Dendân-ı pür riyasına ahlâk-ı âlemin
 Bir kalb-i âhenîn İle ettin mukabele

Bir gûş-mâl-i kahkaha perverdî felsefen
 Tezyif-i hamk-ı hiciv gurur oldu maksadın
 Dîdâr-ı kizb veçhe tükürmekti sence fen
 Zannımca fenn-i hikmeti yalnız sen anladın

Esvât-ı arza karşı sen etmiştin i'tiyâd
 Bess-i şikâyet etmeyi âlâm-ı sem' den
 Ric'at ederdi ye's ile emvâc-ı intikâd
 Senin rasîn ömrüne oldukça cebhezen

İskâta yetti hep nakarât-ı belâheti
 Müthiş tebessümünde ma'nâ-yı bî-nazîr
 Alkışladık safir ile leb-i tabi'ati

Mirâsın oldu sahne-i a'sâra bir safîr

3.11.5. Elhân-ı Şitâ

Bir beyaz lerze, bir dumanlı uçuş;

Eşini gaib eyleyen bir kuş

Gibi kar

Geçen eyyâm-ı nevbahârı arar...

Ey kulûbün sürûd-i şeydâsı,

Ey kebûterlerin neşîdeleri,

O bahârın bu işte ferdâsı:

Kapladı bir derin sükûta yeri

Karlar

Ki hamûşâne dem-be-dem ağlar!

Ey uçarken düşüp ölen kelebek,

Bir beyâz rîşe-i cenâh-ı melek

Gibi kar

Seni solgun hadîkalarda arar;

Sen açarken çiçekler üstünde

Ufacık bir çiçekli yelpâze,

Nâ'sın üstünde şimdi ey mürde

Başladı parça parça pervâze

Karlar

Ki semâdan düşer düşer ağlar!

Uçtunuz gittiniz siz ey kuşlar;

Küçücük, ser-sefid baykuşlar

Gibi kar

Sizi dallarda, lânelerde arar.

Gittiniz, gittiniz siz ey mürgân,

Şimdi boş kaldı serteser yuvalar;

Yuvalarda -yetîm-i bî-efgan! -

Son kalan mâi tüyleri kovalar

Karlar

Ki havâda uçar uçar ağlar!

Destinde ey semâ-yı şitâ tûde tûdedir

Berg-i semen, cenâh-ı kebûter, sehâb-ı ter...

Dök ey semâ -revân-ı tabiat gunûdedir-

Hâk-i siyâhın üstüne sâfi şükûfeler!

Her şâhsâr şimdi -ne yaprak, ne bir çiçek! -

Bir tûde-i zılâl u siyeh-reng u nâ-ümîd...

Ey dest-i âsmân-ı şitâ, durma, durma, çek.

Her şâhsârın üstüne bir sût-re-i sefid!

Göklerden emeller gibi rîzân oluyor kar,

Her sûda hayâlim gibi pûyân oluyor kar.

Bir bâd-ı hamûşun per-i sâfında uyuklar

Tarzında durur bir aralık sonra uçarlar.

Soldan sağa, sağdan sola lerzân ü girîzan,
 Gâh uçmada tüyler gibi, gâh olmada rîzân,
 Karlar.. bütün elhânı mezâmîr-i sükûtun,
 Karlar.. bütün ezhârı riyâz-ı melekûtun...
 Dök hâk-i siyâh üstüne, ey dest-i semâ dök,
 Ey dest-i semâ, dest-i kerem, dest-i şitâ dök:
 Ezhâr-ı bahârın yerine berf-i sefidî;
 Elhân-ı tuyûrun yerine samt-ı ümîdi!...

3.11.6. Sekizinci Mektup

Kahire'den

[Hac Yolunda]

Nîmmuzî büyük bir avlu içinde çantalar sandıklar, denkler, pek gayri muntazam ehramlar teşkil ediyor; ağır yükler altında hamalların kıvrıcık saçları terliyor; dar nefesleri inliyor, gözleri hûn-ı tahammül içinde kızarıyordu. Tercümanlar bir nezaketi muğfele ile siyah madamlar önünde baş eğiyor, yaldızlı şapkalarını ellerinde sallayarak delaletler va'd ediyorlardı. Kuru esmer memurlar gerinerek bir odadan çıkıyor, bir seyyahın istîzahına esneyerek kısa, kesik bir cevap veriyor, defterlere bakmadan yorulan gözlerini ovuşturarak bir başka odaya geçiyordu. Göğüslerinde iki kayış - yan çantasının kayışı ile dürbün çantasının kayışı - çaprazlanan yolcular bir heras-ı teahhurla bir pencereden ötekine koşuyor bir hammala “dikkat!...”, ötekin “yavaş!... diyordu... bu büyük avlu bir galeyan-ı hareketle dolu idi. Burası iskenderiye garı idi

Evet, ik gün gezdikten, bir gün istirahat ettikten sonra gönlümde küçük bir teessüf-i iftirak olduğu halde iskenderi'yeyi terk ediyorum

Orada, o nîm mudî avlu içindeki halcan-ı izdiham baş döndürüyordu, garın gezinti yerine çıktım. Burada şakağında kurşun kalemin sokulu bir memur telaş ile aşağı yukarı geziniyor; sonra duruyor; bir eli belinde, iki parmağı ağzında, yanaklarını şişiriyor, bir ıslık çalıyordu. Küçük bir lokomotif memurun ıslığına yine ıslıkla cevap veriyor; bir duman kokusu, bir duman tabakası içinde demiryolları gıcırdatarak, çatırdatarak dolaşüyor; ta uzaklara götüreceği treni arıyordu... o zaman ıslık çalar

memura yan gözüyle bütün taze madamlar bakıyor; yüzündeki hande-i gurûr ve memnuniyeti bütün yolculara göstermek istiyordu; zavallı sanıyordu ki koca makinenin cüsse-i kerânını tahrik eden şey kendi dudakları arasından çıkan safir-i hafiftir. Ben memur-i sebüksere bakıyor, kendi kendime: “işte insanın bütün za’f ve kuvvet...” diyordum.

Öğleden üç saat evvel yolcular çifte camlı, mazbut vagonlara girdiler. Sonra lokomotif muntazam fasıllı bir öksürük hırıltısıyla nefes alarak bütün treni sürüklemeye başladı. Vagonların içerisi - tekerleklerin rayları ezmesinden mutahhasıl - bir taraka-i madeniye ile doldu. Bütün yolcular vücudu bir ihtizaz-ı hafif içinde idi. Gardan çıktık... seri’ul-murûr bir şerit üstündeki panorama gibi şehrin son ebniyesi, birer birer yolcuların nazarı veda’ını selamlıyordu.

Artık iskenderiye’yi bütün bütün terk ettik; şimdi tren mezru’ bir kıt’a-i müsteviye üstünde gidiyor: ekinler şurada yeşil, ötede bir zerdi-i kemal içinde, daha ötede biçiliyor, hafif bir rüzgâr bütün mezru’âtı yelpazeliyor; ekinler bir temevvüc zemzemekâr içinde rüzgârla birlikte yürür gibi görünüyor. Hörgüçlü, iri, kır öküzler uzun bir boyunduruk altında taze toprakları eşiyor, gâh-bîgâh manasız, koca bir nazarla trene, yanından geçen vagona bakıyor; ötede beri de kuru çamurdan bir kubbe iki büyük tarla arasında bir bir kûs yübûset gösteriyor; bu kubbeler, bî-şüphe, ekincilerin me’vâları olacak

Ekinler arasında şimdi çıplak bir arap çocuğu. Sonra başında bir deve yükü başak taşıyan bir kadın, daha sonra yüzü bir burgu’-i siyah ile örtülü bir bedevi tazesı, bir sür’at hatife ile atını süren bir süvâri ve nihayet pek sabûrane hatvelerle yekdiğerini takip eden bir dizi deve görüyoruz.

Sonra ufuktaki bir hat sancağı bu menâzır-ı tarâvete hatime çekiyor: çöl başlıyor; bütün daire-i manzar pek hazin, pek çıplak kalıyor...

Sema saf; çöl - göz yetiştiği kadar vasi’ bir kum deryası halinde - devam edip gidiyor. Ne gökyüzünde bir bulut, ne yerde bir nebât var. Nadiren vahdetgüzin bir hurma ağacı bütün bu uryâni-i bî-âfâkın küdürat-ı gayri mütenahiyesine tesirsiz bir nokta-i sebzîn-i teselliyet vaz’ ediyor. Hiç bir tarafta bir eseri yakza yok; gûya her şey bir hâb-ı amik içinde, sanki her taraf a’sâr-ı iptidaiyeden beri tulu’ ve gurûb eden bir şems-i âteşinin eşi’a-i muhrikası altında yanmış; sanki bütün bu arazi-i mağmûme, gayri mahdûd bir sahra-yı ramad halini almış... Ara sıra sencâbi kulübeleri kuma yatmış,

fakr-ı harareten harap olmuş bir köy, buraların insaniyetle münasebetine bir nişane-i pür futûr oluyor. Birkaç saatte ancak bir kere bir alamet zindeki görülüyor: develer!... Şedit bir bârân-ı ziya altında birinin başı ötekinin kuyruğunu takip eden bu dört ayaklı çöl diyojenleri, üzerinde gezindikleri kumun çıtırtısından başka bir şey dinlemezler; yanlarından geçen koca trenin velvelesinden bile bî-haber görünürler; onlar çöl üstünde bir ser-menzil-i meçhule doğru yürürler daima yürürler.... Develerin rengi ramâadîsi zeminin rîk-i nâmütenâhisiyle hazin bir intizac-ı levni hâsıl ediyor.

Bu âlem-i bî-hayat içinde sürüklendiği müddetçe trenin bütün gürültüsü hazin ve pek ahenk bir çıtırdı ya münhasır kalmıştı. Sema, fevkimizde saf ve berrak bir ziyâ-yı kebûd ile mevlûv, bir neşe-i hayattı. Nazar, yüzünde âsumânın zîrin'deki zemin mürdeye avdet etmek istemiyordu. Ma'a-mâfîh o zemin üzerinde gidiyorduk... Mukaddime-i tarihin a'sâr be-a'sârım mahkûk ve muharrer olduğu bu sahifeyi arzıye üzerinde - klopetraların dudakları kenarında küçük bir iltivâ-i hoşnûdî hâsıl edilebilmek hevesiyle yaptırıldığı günde yıktırılan – ebniye-i tarihiyeyi tahayyül ederek gidiyor, bu sarışın temevvücât-ı remliye arasında trenin sür'at-i âteşini ile la yenkatı' gidiyorduk...

Zemin ile sema arasını rakîk, pek rakîk, adetâ şeffâf bir sehab-ı gubâr imlâ ediyordu. Pencereleeri, kapıları, her tarafı kapalı olan vagonların bütün müsâmâtından o sehab-ı gubar nüfus ederek içerideki eşya üzerinde kalın sarı bir tabaka teşkil ediyor; trenin içerisindeki renk ile haricin levn-i umumisi arasında pek az fark kalıyor... Yolcular bir sükût ve sükûn ile birer köşeye büzülmüş kum kütlelerini andırıyor...

Kirpiklerde teraküm eden kum zerrâtı harareti mevkiye'nin verdiği rehavet-i adaliyeye inzımam edince gözler adeta meyhânegi bir surette kapanıyor; o zaman çeşm-i rûh, bir ru'yet-i hayâliye ile meşgul kalıyor: insana öyle geliyor ki şu vagonların içinde bir girdebat zerrin teşkil eden zerrat-ı remliyeden her biri bir büyük asrın rîze-i yadigârıdır; buradan, bu sahne-i vesi'den geçen her nefha-i riyah, şu kemîn rîkdâneler üzerinde bütün dârât-ı ferra'ne'nin gubâr-ı tarumarını görüyor. Sonra fikre meâli-i kutsiyenin ebedi hatıraları avdet ediyor: cenab-ı kelîm'in kehvâre-i mevvâcına nasiye sûde-i temcîd olan sâzlar, hz kenan'a daru'l-emân olan garnihân, mübarek pâ-yi nebevi'nin isr-i matbû'uyla mübeccel olan sevg-i müstesna Bütün kıt'ay-ı mısıriye'nin birer pirâye-i sermedisi olan bu mukaddes yadigârlar – fikrin, bilmem nasıl bir hareket-i ric'iyesi ile - sırasıyla ruha geliyor, ruhu bir ihtirâm-ı nûşîn ile meşhûn ediyor...

Her şey gibi, çölün, kumun tesiri de herkese göre başka oluyor: bir yolcu lâl ve mütevekkil düşünürken, öteki çölden, kumdan yeni bir vesile-i la'b ve heves çıkarmaya çalışıyor, parmağıyla üstüne başına kendini, adını yazıyor; oturduğu yere “burası benim yerimdir.” Meâlinde şey nakşediyor, gülüyor, güldürüyor... Her şey gibi, mısır'ın bitmez tükenmez tozu da birine bir bahane-i hüzn ve fütûr diğerine bir neşat ve inbisât oluyor.

Sonra “mahatta”lar yekdiğerini takip ediyor. Bizim şimendifer mevkîfi dediğimiz yere araplar “mahatta” diyorlar ki bu kelime “yük yükletilecek yer” demekmiş. Mahattalar gargaralı, müsamahatlı destiler içinde nil suyu satan çocuklar, mandarinacılar, portakalcılar, hamallar rehberler, tercümanlarla memlûv... Bunlar ale'l-âde her istasyonda görülen şeylerdir; fakat dünyada hiçbir istasyonda görülmemiş bir şey var ki kıt'a-i mısriye'ye mahsus: bazı mahattalarda birkaç arap çocuğu ellerinde tüyden yelpazeler olduğu halde mürüvvete bağlı bir bahşîş mukabili olarak vagonlardaki eşhâs ve eşyanın tozlarını silkiyorlar; şu toz yığını altından bir çanta, ötekinin altından bir çocuk, daha ötekinin altından bir yemek sepeti çıkıyor. En muzhik niceler insanları setr ve ihfâ eden toz yığınları altında saklı: o benzek insan biçimleri iki yelpaze darbesinden sonra şurada bembeyaz bir avrupa çehresine, ötede simsiyah bir afrikalı yüzüne mungalip oluveriyor

Birkaç mevkîf geçilmişti bağteten bir seyyah:

İşte serap.. Dedi ve parmağıyla sağ tarafı gösterdi, bütün yolcular o taraftaki pencerelere koştular. Aman ya rabbi! Onu muğfil menazır-i latîfe idi; kendi kendime: “işte zemin müstevisi, gülleri, ormanları, inzivagâhları ile bütün bir memleket... İşte şurada oklu kaleleri ile bir cermanya şehri... İşte ötede suları, ağaçları, gölgeleri, narin sandalları, seyyâl kayıkları ile göksu'yun bir parçası...” diyordum. Gerçi bütün bu ecsâm-ı mer'iyede bir levn-i buhârî'den başka renk yoktu; gerçi hudûd-i eşya pek mühimdi, fakat hayalat-ı serabiyedeki taklid-i hakikat meyli o kadar kuvvetli, eşya-yı mer'iyede müşâbehet-i şekliye o kadar tam, o kadar muğfil idi ki kalben: “acaba?..” Dememek mümkün değildi.

O zaman düşündüm: her gün menazır-ı muğfile karşısında bir rüya-yı daimi içinde yaşayan arap şairleri şa'sa'a-yı fikrîye ile mümtaz birer hayalperver safdil olmamak mümkün mü idi? Bir âlem-i hayali ye benzeyen bir muhit-i müstesna içinde dolaşan o şairlerin sözleri hayal ile memlûv, ruhları hayal gibi seri'u'l-yüsr olmamak

nasıl mümkün olabilirdi? Her şeyi bir ayine-i şiir ve serap içinde temaşa eden bir adam, mehâsin-i tabi'îye üzerinde teşrihat-ı fenniye icrasına lüzûm hissetmeyecek kadar meftun-i tabiat olur da bütün nefais-i kâinatı azame-ti mer'îyesiyle teneffüs edecek, melahat-ı bâîğasıyla hisseyleyecek olursa o adam şair olmayabilir mi?..

Çölün yübûset-i mağmûmânesinden kurtulmuştuk; şimdi mareotis gölünün sazları arasında gidiyorduk. Uzakta göl kabarıyor, köpürüyordu. Dalgalar trenin kenarına kadar serpiliyordu. Kendi kendime “deve kafilesinden sonra, işte burada da kabile-i emvaç...” dedim; zira dalgalar yekdiğerini takip ederek sahile müteveccih bir silsile-i müteharrike teşkil etmekte idi. Uzakta dalgaların velvele-i harûşânı içinde kalan bir kaya üzerinde sular çarpışıyor, parçalanıyor, bir kar dahmesi tarzında havalara dağılıyor, sonra bir şelâle halinde tekrar dökülüyor, suyun inhinat-ı mevciyesi üstünde ince, beyaz bir köpükten ibaret kalıyor, nihayet bir dalganın dûş-i raksanından bize doğru geliyordu...

Bu vasi' gölden ayrılalı pek çok olmamıştı ki şen, şûh gözleri hudut kakhkaha içinde kaybolmuş bir yolcu, mebde-i hareketimizden beri bizi güldüren bir adam parmağıyla pencerenin dışarısında bir mevkiyi göstererek:

-Efendiler güvercin köylerini temaşa ediniz...

Dedi, herkes güldü; çünkü bu bir latife zann olunmuştu. Hâlbuki bu pek ciddi idi: fil-hakika senelerden beri orada biri biri üzerine yapılmış güvercin yuvaları o kadar çok, o kadar çok idi ki adeta bir köy teşkil ediyordu. Bu yuvalardan mürekkep ebniye arı kovanlarından büyük, bir âdi kulübeden küçük idi.

Sonra yine âsârı ziraat görünmeye, toprak yine bir hayat-ı şebâb içinde güzelleşmeye başladı. Pencereleleri açtık; buradaki toz tahammül olunabilir bir derecede idi.

Zemin yeşil rengin garip bir imtizâc-ı deracaatıyla adeta yeşil nakışlı, yeşil zeminli bir iran kaliçesi halini almıştı; hava taze ekinlerin taze rayıhasıyla meşbû'... Ufuklar kebûd ve handenâk idi. Burada ekiyorlar, şurada biçiyorlar, ötede harman... Zira bu arz-ı müstesna'da sayf ve bahar şayân-ı hayret bir izdivaç ile birleşiyor, şitâ âlâm-ı burûdet buraca külliye meçhul...

Geniş bir su üzerinden geçtik: burası nil idi, nil-i mübarek... Yolun kenarında kemal-i emniyetle çocuklar koşuyor, nehrin azamet-i vakûranesi onları

korkutmuyordu. İri hayran gözlü mandalar bir kenarda karınlarını ıslatıyorlar; bir kenarda kadınlar testlerini dolduruyorlardı.

Bir müddet bu büyük nehrin sol sahilini takip ettik; manzara hep latif ve handan, hep zî-hayat idi...

Sonra yine çöle girdik. Fakat bu defa çöl bizi it'âb etmedi; çünkü ufkunda ehramlar beliriyordu; kim bilir belki de napolyon'un dediği gibi o ehramlar fevkinden kırk asır bizi temâşâ ediyor, o toz toprak içindeki kıyafetimizle eğleniyordu.

3.11.7. Zaviye-i Felâsife

Filozof mazlumu tanır mısınız? Vazifesi âlim ile eğlenmektir. i'tikâdınca istihza erbab-ı zekânın hukuku tabi'îyesindendir. Mazlum bir dalda durmaz dönme dolaba, yel değirmenine, topaca, kürre-i arza benzer. Döner, la yenkatı' döner. Fikrince sebat bir nevi memattır. Cihanda en ziyade nefret ettiği mahlûk dört bin seneden beri aynı vaziyeti muhafaza eden “Abu'l-havl-i Mısıri”dır. Mağmûmiyet ile belâheti hem mana bulur. Zelzeleye raksı kürre, fırtınaya kahkahai hava, yangına ateşi bayramı der. Geçen gün kendisinden şu tezkireyi aldım:

Hu!

Kömürcülerle gazetecilere varıncaya kadar her sınıf halkın kulûbü teşekkül ettiği sırada hukema-yi hazıra-i osmaniye'nin perakende yaşamalarına gönlüm razı olmadığından “zaviye-i felasife” namıyla bir mecma'-i ukalâ tesis ve zat-ı menşeyânelerini zaviye'nin hizmet-i kitabiyetiyle tevzîf eyledim. Bâb-ı zâviye yarın saat sekizde açılıyor. Aza ile kesb-i muâ'refe etmek üzere gelerseniz mağmûmenen avdet etmezsiniz.

“Mazlûmü'l-Ma'lum”

Zaviye'nin programı bir cümle-i veciz ile te'viz edilmiştir:

Doğru söze darılmak yok!

Kalben “bu haftaki müsâcce için sermaye çıktı” dedim ve saat muayyenede adadaki, zaviyeye koştum.

Siyah perdeleri indirilmiş subh-ı kâzip aydınlığında bir salon, gayri muntazam dağıtılmış koltuklar arasında muhtelif cesamette masalar, duvarda diyojen'in karakalem

bir resmi, yerden tavana kadar çıkan cesim aynanın ortasında mihlanmış, ik çapraz kol kemiği arasında bir kadid kafa...

İşte zaviye!

Karşıma çıkan mazlum beni elimden tutarak azaya takdim etti:

-İşte zaviyemin kâtibi! Bir şair! Mürekkep hokkasından güneş çıkarmaya uğraşan bir bedbaht! İster ki sath-ı arz'a kebud sema feeşedilsin. Türkçeyi ancak ayyıldız, bulut, mehtâp, deniz, bahar, çiçek, bülbül, terane, aşıyan, kelebek değil muhabbet canan diyebilmek için öğrenmiştir. Zu'munca bazı elfazda biraz musiki, bir itr-ı hafî varmış; kelimeler varmış ki birer settare-i beyan imiş. Katipimiz eğiliyor, zeminden alır; uzanır semadan hayaller toplar. Çamurla ziyadan vücuda getirdiği halîtaya manzume der. Vezinleri düşük şiir seylemek ona düğmeleri kopuk redingot giymekten daha ağır gelir. Belki bir rub'-ı asırdan beri efâ'il ve tefâ'il ile ahz-ı i'tâsı vardır. Eğer insan vezinlerle kafiyelerle beslense idi kâtibimiz fir'avn'un rüyasına giren yedi öküz kadar semirir idi ve karun kadar zengin olurdu. Şimdilik nazarında sonbaharın sukût-i evrakı bir baran-ı zehebtir. Ömrünün nihayetinde parmaklarını yokladığı zaman servet-i mevcudesi olarak elinde belki biraz kâğıt ve kuru yaprak rayihası bulacak

Sonra azaların alkışları arasında benim yerimi gösterdi:

İşte koltuğunuz diye söze başladı.

-Şimdi kâtibimize ağza-i kiramı tanıtmalıyım:

İşte pomata Rıza Bey! Görüyorsunuz ki moda gazetesinden fırlamış bir kostüm modalıdır, pomatanız erkek rolüne çıkmış bir aktrist gibidir. Bununla iftihar eder. Kıblesi ayna, mabedi tuvalet masası, ibadeti kendi hissine prestijdir. Tavus tüyleriyle mübâhî bir cehl! küçücük bir akıl üstünde kocaman bir gurur. Anha minha bir harika-i muahezedir. Geçelim. Yanındaki zatı görüyor musunuz? Saçları istirazbulg birası, gözleri metaksa konyağı renginde, nazarı ispirto alevi gibi parlıyor. Şöhreti "Miantar Nuri"dir.

Daima bir içki şişesi ile ağız ağıza yaşamasına mükafâten kendisine bu lakap verildi. Nuri'nin merakı bir "tırbişon" gibi her şeye dalmaktır. Geçelim. Köşedeki genç adam üzerine nazar-ı dikkatinizi celp ederim:

Diplomat Naşit Bey! Bab-ı âlî havâdisini herkesten evvel haber alır. Bir gözü daima âmedi odasının anahtar deliğine yapışıktır. Burnu esrar kokusuna doyamaz. Dişleri maymuncuk gibi her kilidi açmak ister. Dimağı vükelâ dedikodularının mev'id-i telâkisi olmuştur. Zevki büyüklerin hayatı hususiyesini tahkiktir. Fransızların dedikleri gibi zevk meselesi münakaşa ya tahammül etmez. Neler var ki çamur karıştırmak hoşlarına gider. Naşit'in yanındaki topçu kaymakamı sermet bey'dir. Yürüyüşünde, söyleyişinde, hatta bakışında ve gülüşünde "fonder golç" paşayı taklit eder. Hemen hemen onun manzara-i hariciye-i hüviyetini benimsemiştir. Golç'tan eksik bir şeyi varsa tecrübesi, ziyade bir şey varsa azametidir. Sermet Bey boynunu kulalanmış gibi dik tutar. Daima bir taburun pişvası gibi rap rap yürür. Hayatı inkıta'sız bir geçidi resmî telakkî eder. Sermet bey'in fikrince medeniyetin musikisi top sesidir. Itırî barut kokusudur. Terakki'yi süngülerin ucundan başka yerde aramak caiz değildir esliha'nın kutsiyetine inanmalıdır. "nobel torin, vâyet hed, armistron" bütün bu edavatı tahribiye mucitleri ta'ziz edilmeli. Bu nazariyatından dolayı sermet bey "efkârı askeriyesi yolundadır" şöhretini kazandı. Şimdi zevayimizin en mühim unsurundan bahsedeceğim:

Muhterem hocamız Tefvik Efendi!

Dardağan sarık ile iki eteği bir hizada duramayan cübbesinin delalet-i müşterekesine rağmen gayet mazbutu'l-efkârdır. Her dâhil olduğu mecliste bir medhal-i münakaşa açar. Mübahesede bir iki saf kıyası dizer. Kıyasları birkaç parlak safsata ile mineler. Bunları müselsel bir cerize ile söyleyerek muhataplarını alkışlattırınca hafif bir tebessüm-i zafer ile huzzârı süzer. Biraz mutantan bir hayli şarlatanlıktan tereküküp eden bu çene yeşil tulumba kıraathanelerinin kahraman münazarası kesilmiştir. Tefvik efendi'yi tanıyanlar "hoca yamandır" derler. Hocamız bab-ı fetva kılığı içinde bâb-ı âlî dili kullanır. Dâ'iniz demez bendeniz der. Mektubu kalemlerinde zebanzet galatât ifadeyi ma'al-memnuniye ihtiyar eder. Hazretin; "cenabı hak taksiratımızı affetsin. Dünya öyle değişikti ki günah alel-ekser levâzım-ı içtimâ'îye sırasına giriyor" deyişi vardır ki can dayanmaz.

Azalarımızın en hoşunu en sona sakladım:

Gazelsaray-ı bî-hemta hasan macit bey'i takdim edeyim!

Kendisini tanıyanlar acayip seb'a âllemin sekizincisidir, derler. Kâğıt ve mürekkep sikleti dâhil vezin olmadığı halde yirmi okka kadar gazel yazmıştır. Macid'in senevi sarf ettiği mürekkep terkos şirketinin su sarfıyatı kadar bir şey tahmin olunuyor.

Ne vakit nutka başlamış, ömrüne bu kadar gazeli nasıl sıkıştırmış anlamak kâbil değildir. Ağzında üç vezin, altı kâfiye ile dünyaya geldiğini ebesi iddia etmekteymiş. Macit Bey yalnız yazmakla kanaat etmez. Fuzûlî'den âşık ömer'e varıncaya kadar bütün eslâf-ı şu'arâyı da okur. Âsâr-ı kudemâ ile kesret-i ülfetten üstüne başına eski divan rayıhası sinmiştir. Yanınıza yaklaştığı zaman laleli kütüphanesini giriyorum sanırsınız. Sağ elinin şehadet parmağı ebedi bir mürekkep lekesine mahkûm gibidir. Mor, la'l, yahut siyâh bir akıntı tırnağından parmağının ikinci mafsalına kadar iner. Bazen de iki üç renk birbirine karışır! Şairin parmağına bir eyüp oyuncağı letafeti verir. Hatta bu münasebete kâtibimiz irticalen:

“Sen bu parmakla hasan kos kuzah tasvîr et”

Mısra'ını söylemiştir. Âsâr-ı gazel-sera zaman-ı hâzırın dört asır gerisinde topallayan bir divan efendisinin nekhine ve kinaye ile şakalaşmasıdır. Şairimizin dimâğı rûsûmât-ı emaneti kimya hanesinde tahlil olundu. Terekküb elfaz ile gayet sâfi kaht-ı efkârdan mürekkep imiş. Ruhu mısradan mısra'a dolaşmaktan zannediyorum ki aynı tulda hudud-ı mütevaziye şeklini bağlamıştır. Şairimizin karâib-i âdâtı vardır: nesir okurken kuyu çıkırığını, nazım okurken bostan dolabını taklit eder. Gaziler helvasına bayılır... mâcidin ökse gibi bulaşık, yapışık bir nazarı vardır. Taalluk ettiği noktadan ayırlamayacak zannediliyor. Bir kere gözüne iliştiğimiz mi size bakar bakar. Sıkıncaya kadar, bulantı verinceye kadar bakar. İşte şu anda bana baktığı gibi.

Kahkaha ile birlikte alkışlar koptu. Ve sonra mazlumun teklifi üzerine gelecek mecliste mevki-i münazaraya vaz' edilecek mesele hakkında araya müracaat olundu. Ekseriyet “edebiyat” dedi.

“1”

Edebiyat

Filozof mazlum haber verdi:

-Zaviye bugün edebiyatla iştilal edecek. Mübaheseye müteceddidîn-i üdebâmızdan ali raşit bey biraderimiz davet-i mahsusamız üzerine iştirak ediyor. Şimdi hasan macit bey'den besmele-i iftitahiye olarak bir gazel isteriz.

Macit cebinden çıkardı mavi renkli uzun bir kâğıdı açarak ateşin redifli bir gazelin dokuz beytini kemal taktı' ile okudu.

Ali Raşit mütebessim:

-Güneş gibi kıyamete kadar zekâ-yi beşer üstünde parlayacak bir âteşpare-i beyan! dedi.

Hoca Tevfik tasdik etti

-Hakikaten ateş zebânâne!

Mazlum alaya başladı:

Evet âteşin! Fırın gibi! Bâd-ı semûm gibi! Hatt-ı istiva gibi! Cehennem gibi âteşin! Bu mevsimde bütün kömürcüleri, sobacıları çıldırtacak bir eser-i nefis!

Sonra Macit'e döndü:

Münîşir dedi; sana rahip (kaynayıp) usulü ile tedavi bi'l-mâ tavsiye ederim. Kanına biraz serinlik gelmedikçe yazdığın şiir olamayacak.

Macit biraz kızardı:

-Evet, malum siz Edebiyat-ı Cedîde taraftarısınız lisanın kolunu budunu kırmadıkça insan size kendisini beğendiremez.

Mazlum cevap verdi:

-Fakat lisana bir kalp, bir ruh verdik. Bir halcan, bir tehyîc koyduk. Edebiyatı atîka'dan durûb-ı emsâle karışan beyitler yetişir. Bugünkü türkiye'ye bugünkü edebiyat, bugünkü lisan, bugünkü sanat lazım. Yeniçeri şarkıları yeniçeri kıyafetinde dinlenebilir. Tarih-i siyâsimizde lâle merakı devri nasıl geçmişse tarih-i edebiyatımızdada gazel devri artık yaşamamalıdır. Eski şiirler fena değil. Fakat ölü! Ölüm hayattan o kadar uzaktır ki. Öleni az çok unutmaliyiz.

Edebiyat-ı kadîme taraftarlığı ölümlere teneffüs sînâ-i yapmaya benzeyen akîm bir gayrettir. Artık divanları ihtilafat-ı layıka ile kütüphanelere defnetmeliyiz.

Diplomat naşit tasdik etti:

-Her şair kendi asrının şairidir. Hiç kimse âtînin şairi olmak iddiasında bulunamaz. Birkaç yüz seneden beri nef'îlerin nâbîlerin bilmem kimlerin önünde kemal-i hayretle diz çöküyoruz. Artık yorulduk. Ayağa kalkacağız. Eski dâhilerimize tarih edebiyatta süslü türbeler göstereceğiz. Mezarla mabet ayrılacak. Mazinin rahat

döşegi tarihtir. Geçen zamanları, bütün hisleri, ziyaları, şiirleri teraneleriyle oraya yatırmalıyız.

Hoca Tevfik:

- Ma'a-mâfih dedi, inkâr etmeyelim! Asar-ı eslâf, şâyân-ı hürmettir.

Pomate Rıza atıldı:

-Evet, vasiyetname gibi. Bendeniz eş'âr-ı kudemâyı asari atika-i fikriye müstehasât-ı kalemiyesi gibi telakkî ve temâşâ ederim. Her divan bence edebi bir müzehânedir.

Mantar Nuri söze karıştı:

-Eski şairler, bir kahraman-ı bedî' ve beyân edilir. Ruhlarında eşhas-ı mevcûdeden, eşhas-ı hariciye'den ziyade elfâz ve kelimat vardı. Onlara fikir kelimedden ilham ve hayal kelimedden bütün anasır gazel kelime ve kafiye'den gelirdi. Nazımlarının ruhunu, mihverini, merkezini teşkil eden kafiye'dir. Adeta elfaz ve kavafi'den müşkil bir âlem-i gayri cismani içinde dimağlarını yaşatırlardı.

Bendenize eski şiir'ler eski fotoğraflar gibi sararmış, solmuş, hudût ve hutûtu belirsizlenmiş, gölgelenmiş, islenmiş gelir.

Mazlum intikâdı takip etti.

-Şuarâ-yı kadimenin en meşhur mısralarını tahlil ediniz. Bir mu'tâd tantanası çok, fakat vüs'at ve sıhhati pek azdır. Çünkü nazımlarının tahassüsü kadın ve çocuk tahassüsü gibi gayet sathi ve galgalelidir. Âsâr-ı kudemâda medeniyet, insaniyet gibi yüksek mevzulara ait şiirlere tesadûf edemeyiz. Muhafaza-i şahıs sevk-i tabi'ileri şiirlerinin en ulvî erkânını teşkil eder.

Macit bunalmıştı. Haykırarak dedi ki:

-Sizin yazdıklarınız da bizim için bir hiyeroglif; tarih-i edebiyatımızda âsâr-ı hâzıra bir istila-yı karaip devri teşkil edecek. Şimdiki şiirler hep manasız!

Mazlum güldü:

-Sükûnetin bile manası olduktan sonra manasız şiir olamaz. Manasız, hakikaten manasız şiirlerin manası odur ki nazımları budaladır.

Hoca Tevfik bahsi değiştirmek istedi:

- Filozof sen de biraz acı sözlüsün.

- Söz bence acı olmayınca mutlaka tatsız olur

- Birisi derdi ki bu Edebiyat-ı Cedîde ve atîka meselesi ne vakit hallolunursa o zaman yazmaya başlayacağım. Benim fikrim de bu, ma'a-mafih hiçbir zaman manzum yazacak değilim. Vezne uyduracağım diye sözleri parça parça edemem.

Kaymakam Sermet atıldı.

-Manzum ve mensur, ben bütün âsâr-ı cedîdeyi seviyorum. Yalnız müstezatlar! Yeni şekiller hoşuma gitmiyor. Sekiz santimetre tûlunda bir mısranın altında kısacık iki kelime! Bu bana cücelerle devlerden mürekkep bir tabur gibi garip görünüyor.

Rıza mırıldandı:

- Zavallı edebiyatı hazıra! Muhasırlarımızın her türlü intikadına hedef oldu.

Mazlum kabul etmiyordu:

-Edebiyat-ı hazıra'yı tahkir edenler bizim muhasırlarımız değildir, dedi. Macit mukabele etti:

-Mu'asırlarımız değil mi en yaşlısı otuz beşi geçmeyen şairler.

-Evet, hayatları taze! Fakat nasiyelerinde kurun-ı vusta buruşukları var. Yeni kalemler onların fersû deliğini boşluğunu hiçliğini gösterdi; namları üstündeki nikâb kendini kaldırdı. Sonra kendileri de şatâim-i intikadiyeleri ile sefâlet-i ahlakiyelerini teşhir ettiler. Biz mukabele bil-misil ile parmaklarımızı telvîs edemezdik. Hata aramak için onların yazdıklarını karıştıramazdık. Kemik bulmak için süprüntü karıştırmak köpeklere yaraşır. Budalalar âsâr-ı cedîde müvacehesinde kızdılar, tepindiler. Yaygaralara başladılar. Sonra tehevür yerine tehzil, diş gıcırtısı yerine kahkaha, hücum yerine alay kaim oldu. Her büyüklüğe karşı avamın edvar-ı muamelâtı budur.

-Dekadan bu tabir-i garip hasedin ehliyet üstüne asmak istediği sahtekar yaftası idi ki genç üdebaya namuslu fabrika markası hizmetini ifa etti. Sonra ali raşit'i gösterdi

-İşte dekadanlardan biri. Âsârı ebediyete namzet. Evvelâ anlayamaz kızar; sonra anlayamaz güler.

Naşit bahse girdi:

-Bu yeni edebiyata bu cehil ve hamakati kudurtan şeylere bir ad koymak lazımdı: “dokadan” dediler. Karıncaya, kartal’a bütün laşe huvâr kuşlara olduğu gibi bu fransızca kelimeye de tûl-i hayat mevudtu. Fi’l-hakika yaşadı. Gerçi hakikatti, gerinti, bulantı verdi. Fakat yaşadı ve yaşayacak. Tarihte bir makam ihraz etti, afviyet-i vicdan ahfada kadar gidecek. “general kamirolma”nın (vaterlo) muharebesinde fırlattığı nida-yi meşhûr gibi gûş-i istikbal’de çınlayacak!

Ali Raşit:

-Ebediyyet! Dedi, ne ham hülya! Çocukken kış günleri camları nefesimizle buğulattır da üstüne parmağımızla bir şeyler yazardık, işte imtidad-ı istikbale nispetle en kaviyyü’l-bünye şiirin ömrü ancak bu yazılar kadardı. Hafî bir tebeddül-i hararet o yazıları siliverdiği gibi, en güzel şiiri unutturmak için de senelerin getirdiği gibi küçük bir tebeddül-i hissiyet kafidir. Gözyaşları ister teessüfle, ister kahkaha ile dökülsün: güneş aynı hararetle kurutur. Zaman da âsâr-ı edebiye için böyledir: yazan ağlamış mı, gülmüş mü? Düşünmez. Soldurur, ihtiyarlatır, öldürür, unutturur. Âh bilsem zîrinde ismimi sürükleyen o kelime yığınları benden sonra ne kadar yaşayacak? Beni âtîsinin neresine kadar götürecektir? O türbe-i figân içinde bir kandil gibi biraz parlayacak. Bir müddetçik zî-hayat kalacak. Bir şey vücuda getirebildim mi? İsterdim ki hiç olmazsa bir eserim zamanının fevkinde bir fitra-ı jale, bir katre-i ziya gibi, bir mezar üstünde bir damla dem’-i terahhüm gibi biraz parlasın. Fakat biliyorum bu yazdıklarımı, ferdâların nağamât-ı tekamülü birer birer silecek. Hepimiz seylâb-ı zaman üstüne ekilmişiz, orada hayalimizi görür ve ebediyen mersûm kalacak sanırız. Biraz ileridek umman-ı nisyânı düşünmeyiz.

Hoca Tevfik dedi ki:

-Ali Raşit Bey’i âsârıyla tanıyanlar hiç zannetmez ki böyle mail-i ye’s bir fitrat olsun.

Ali Raşit cevap verdi:

-Evzan ve elfaz arasında terennüm ederek kalemim edebiyatı eğlendirirken sanırlar ki ruhumda gülüyor değil mi? Hani ya bazı deniz kenarlarında çiçekler, gölgelerle müzeyyen pür-hayat ve tebessüm meyhaneler vardır ki içerisinden çok kere bir sarhoşun enîni gelir.... İşte benim kalbim de buna benzer. Herkesi terkîs eden

musiki-i beyani içinde kanayan bir cerihası gizlidir. Devr-i sabık tarih-i umûmi içinde muta'fendir bir çıbandır. Budur merîzin genç dimağları ketumiyet-i âsumana açılmış birer zahm-ı zeka oldu. Etrafımızdaki îd-i tabi'i iyiye karşı gönüllerimiz mu'ber ve gazûb duruyordu. Hayatı, cehaleti, aşkı, her şeyi bir adese-i ızdırap içinde seyreliyorduk. Nur-sîde ruhlar hayat-ı matbû'ata bizâa-i edebiyeleri kadar ağır bir hamûle-i gayz ve nefret getiriyorlardı. Sahâif-i belâgata şerha şerha dökülen her eser, bir taze idrâkın lâyiha-i isyanı idi. Kalemeleriniz, son elhânı medeniyeti tecrübe ederken kalpleriniz muhidatınıza karşı bir istikrah ile geri çekiliyor, çekiliyor. Bir vahşi bir bedevi-i mert-mekrîz oluyordu. Her biri hayali bir mescid-i uhuvvet içinde mu'tekif şigarlarla sayyadlar arasında âlâm-ı umûmiye ile serbeser yaşıyorduk. İçerisinde yaşadığımız halde vatana karşı içimizde bir hiss-i hicrân, tarifi imkânsız bir azâb-ı vuslat ve fırkat vardı. Millet-i esirenin zincir-i mâtemîni kalplerimize takmış, üsluplarımızla inliyorduk. Otuz senelik havf-ı hûnîn içinde yazdıklarımız enîn ümmetin tanîngâh-ı samimiyesi idi. Namussuz hükümetin tabakat-ı fezâhatı üstünde yalnız edebiyatımız bir lîme-i iffet gibi temevvüce çalışıyordu. Eşvâk-ı idare arasında kanayan kalbini her şair birkaç satırla biraz vüs'at-i hariciye'ye çıkarıyor. Gizli bir himâye-yi iştiyak içinde kavrulan sîneler bütün âteşi kelimelere, cümlelere veriyor, sefalet-i asır üzerine bir sayf-ı muzi beyân ferşediyordu. Genç göğüslerden sohbet-i âfâkî saracak, ebkemiye arzı söyletecek, kâinat-ı bî-hissi hislendirecek feryatlar koptu. Edebiyat bütün kuvvetiyle atalet-i umumiye üstüne haykırdı. Nev hayat kalemlerden bu şânân-ı zekâyı hassas bütün ruhlara tevzi'-i ihtizâz etmek istedi... Son devrin buhran-ı kalemişi fikret'in bir girye-i sanatı ile nihayetlendi. Türklerin bütün âlâmı rubâb-ı şâkeste içinde buluşmuş gibidir; fikret'in ruh-i kârî'inde hıçkıran şiirleri geçen devr-i siyâsimize karşı milletin bir isyan-ı belâğatıdır.. Butûn-i sâlifenin bize terk ettiği miras lisan üstüne biz de bir buse gibi figanımızı koyduk: işte hizmetimiz!.. Ye'simizi günahımıza topladık; zamanımızın felsefe-i vepîç-i tâbına layık acı bir üslûb aradık; bulduğumuza: “dokadanlık!” Dediler...

3.11.8. Münacaat

Arıyor secdelerde dîdelerim

Her gece pür-sitâre küngürede

Düşüp üstünde ağlamak dilerim

Söyle ey Tanrı! Dizlerin nerede?

Ta'n-ı tecrîm eder mi dâd-ı Hudâ

Küre üstünde, kirlilikle bizi?

Küreyi kim çamurdan etti binâ?

Kim çamurdan yarattı kalbimizi?

Ufk-ı eb'âdı geçmiyor sesimiz

İnleriz gerçi altı bin senedir:

Gök sağır, yer sağır, hevâ dilsiz...

Mücrim-i âciziz biz, ey Kadir!

Doludur afv ile sebû-yı semâ

Cürm ile pür-lekeyse rûy-i zemin

Aç sebû-yı semâyâ bir mecrâ

Beşerîyyet bütün temizlensin!

Afv ile setr için günahımızı,

Arz-ı me'yûsa Rabbim at elini,

Dinledin altı bin yıl âhımızı

Yeter ey Hâlık'ım, uzat elini!

3.12. H. Nazım

Reşit Bey

Âlemi matbu'atı ciddi ve kıymettar makalâtı, şa'sa'adar ve müessir elhân ve eş'arı ile tenvîr ve tezyîn eden Reşit Bey Osmanlı Edebiyât-ı Cedîdesinin pek mümtaz ve muhterem bir zekâsıdır.

H. Nazım müste'ârıyla istinar eden bu mübeccel edîbimiz Şinasi'den sonra mensiyyâta karışmaya başlamış olan iki intikât ve muhakemeyi yeniden ihya, tahlil-i edebînin ne demek olduğunu izah ile nezahet-i üslûb, kat'iyet-i beyanıyla iktidarını, iktidar-ı edebisini - muarızlarına bile - ispat eylemiştir.

Reşit Bey'in intikattaki iktidarı, tarz-ı ifadesindeki vuzûh ve metanet şâyân-ı dikkattir.

Müşarun-ileyh rical-i devletten Çankırı Mutasarrıfı merhum Abdullah Efendi'nin mahdumu olup 1276'da İstanbul'da doğmuş, mukaddemat-ı ulûmu bi't-tahsil Soğukçeşme Rüştîye-i Askeriyyesine ve ba'dehu Mektebi Mülkiyeye girerek ikmâl ve itmâm-ı tahsil eylemiştir.

Bu sırada mabeyn-i hümayun kitabetini ezkiyâ-yi mezunîn-i mülkiyeden bazıları istenmekle Reşit Bey de hizmet-i kitabete tayin olunmuştu.

Mabeyn kitâbetinden sonra Kudüs'ün Mutasarrıflığı ve Halep Valiliği gibi hademat-ı mühimmede bulunan H. Nazım Bey'in nasiye-i bülent ve sâfını gerek devri sâbık ve gerek muhiti mülevvesi asla şaibe-dar edememiştir.

Reşit Bey gayet haluk, mütevazı, fevka'l-ade denecek bir zeka ve hafızaya malik kıymetdâr ve bâ'is-i iftihar bir siyasi ve edibimizdir.

Fransızca'yı pek mükemmel bildiği gibi saha-i tedkîkat ve tettebbuâtı gayet vasi' şark ve garb edebiyatına bi-hakkın vakıftır.

Asar'ı mütala'a ve tedkîk olunursa "Realist" olduğu anlaşılır.

Parlak bir hayale müdaffik bir nazar-ı şairaneye malik olan müşarun ileyh'in üslubu metanet, samimiyet ve ruhla kesb-i temeyyüz eder.

Mahâsin-i tabi'at onun zihninde, hakikatle mecazın, hayal ile fikrin imtizacından mütevellit bir aheng-i latîf bir, elhan-ı müessir ile tecessüm eder.

Ekseri âsârında ve bi'l-hassa nesirlerinde daima mantık hükümandır.

Tedkîkat-ı edebiyeye dair yazdığı makalât derin bir tettebbu', vakıfane bir mutala'a mahsulü olduğundan müntesibin-i edebe her vecihle şayân-ı tavsiyedir.

Âsârı Servet-i Fünûn ile Malumat ve bazı resâil-i mevkûte ve gazetelerde yazdığı manzum ve mensur eş'ar ve makalâtı nefisedir.

3.12.1. Teffekkür-i Ulûhiyyet

Vecd-i şiir ve hayal ile bazen

Fushat-i âsumanda bâl açarım

Sıyrılır âlem-i alâikdan

Uçarım, muttasıl uçar, uçarım?

Bir müebbet fezâ-yı bî-gâye

Nice bin kehkeşan dûrâ dûr

Başka bir âlem-i zıyâ-sâye

Pişgâhımda dâimâ manzûr

Yine bir i'tila-yi nev bulmak

Emeliyle bülend-i bâlâ-gîr

O fezâlarda muttasıl uçarak

Ararım başka bir cihan esir...

Nâgehân ufk-ı lâ tenâhî den

Açılır fecr-i sermedi hande

Bu tecelli-i kâinât efgan

İşti'âl eyleyince, bir anda

O beyâbân-ı bî-hudûd zıyâ
 O feyâfi-i pür-harûş hayat
 Bütün âfâk nev-benev peyda
 Silinir... Mahvolur bu süfliyât

O zaman hîrelerle dîde alîl
 Münkisir tâb-ı i'tilâ-yı perm
 Ka'r-ı girdâb-ı acze doğru zelil
 Düşerim, muttasıl düşer, düşerim.

3.12.2. Tecrübe-i Tenkit

“Rubâb-ı Şikeste”

Şiir; bütün sanayi’ bütün malumat-ı beşeriye gibi tabiattan istinbat olunur; tabiat şiirin hazine-i intiha nabziridir. Yalnız, tahte’l-arz, mevcut olan madenlerin evvela bulundukları ku’ûr-i mechuliyetten çıkarılarak sonra tecrit ve tasfiye edilerek istifadegâh-ı insaniyete girebilmesi için lütf-i tabi’ata fikr-i beşer’in iltihakı nasıl lazımsa tabiatta meknûz olan şiirin de üzerindeki rida-yı maddiyet sıyrılarak, haşfiyat bertaraf olunarak bir cevher-i saf halinde enzâr-ı istifade’ye konulabilmesi için mehasis-i tabî’iyye muhayyele-i beşer’in inzımanı öyle meşruttur.

Hasîsa-i şairiyetle mecbul olanlar başkalarının nihayet bir letafeti mübheme hissi edebildikleri yerlerde bir cevher keşfederler. Bunu bulmak bazen pek büyük ta’mîk-i nazara mütevekkıftır; ekseriya cevherin kıymeti bu ta’mîkin kuvvetiyle mütenasip olur. Bunun için şairler meftûr oldukları his ve hayalin umk-ı nüfûzu nispetinde kesb-i ehemmiyet ederler; hatta deha denilen müstesna infaz-ı nazarda kuvve-i uzama-yı nâdire ile mütemayizdir.

Eşya ve hadisat tabi’iyenin ta’mîk ve tecrit manasıyla keşfolunan bu cevher, şiirin mevzu’udur. Cevahir-i madeniye celb-i nazar, cezb-i kulûb edebilmek için erbab-ı sanatın lutf-ı mahâretine muhtaç olduğu gibi cevher-i şiirde enzar-ı âimme de hüsn-i

telakki ve kabule kesb-i mazhariyet etmek için mücazat ile âhenk ve elfâz ile işlenmelidir buna da şiirin üslubu, tavr-ı ifadesi derler

Demek ki şiirde de bir mevzu, bir üslup, bir tavrı ifade vardır.

Bir şiirin ta'yini mahiyeti evvela mevzu'nun, sonra üslûbunun daha sonra tavrı ifadesinin tedkîkine vabestedir. Biz de (Rubâb-ı Şikeste) bu üç nokta-i nazarla tedkîk ettik.

Mevzu'u, üslûbü tavr-ı ifadesi itibari ile evvela "La Dans Serpantin" "Süs" "Zerrişte" "Heykel-i Sa'y" "Şehitlikte" "Verin Zavallılara" ünvanlı şiirler, sonra birkaç parça şiir, daha sonra diğerleri geliyor.

(La Dans Serpantin) ünvanlı şiir bu nâm ile ma'ruf olan oyunu tasvîr için yazılmış. Şair bu oyunun temaşasından hâsıl ettiği tesiri kemal-i vuzuh ve muvaffakiyetiyle zihn-i kâri'e ilkâ ediyor. Demek ki şiirin mevzu'u kusursuz, üslûbu de mevzu'a en yakışacak surette münevver, mütelevvin, latif, tavr-ı ifadesi de üslubu gibi şüh, oynak, hafif; kelimeler güzel, tertipler parlak, vezin muvaffak, ahenk cûşa-cûş.

"Süs" ünvanlı şiirin mevzu'u, süsün insanlara ekseriya sebebi mesâib olan letafet-i ca'liyesini izhâr etmekten ibaret. Mevzu velev ayrı ayrı aksâmı itibariyle olsun, zihn-i şairde vuzuh ile mevcut ki ezhan-ı kâri'îne de öylece intikal ediyor. Bu şiirde (La Dans Serpant'i)'de gördüğümüz temadi-i hayâl yok. Şair bir hayalden başka bir hayale sıçırıyor; diğer bir mevzu için en büyük nakısa olacağından şüphe edilemeyen bu adem-i irtibat burada süsün tannâz ve cevval tabiatını bir timsal gibi oluyor da kâri'inin hissi telakkisine bile muavenet ediyor.

(Zerrişte) evvelki iki şiirden bütün bütün başka, fakat yine güzel, yine mükemmel bir şiir. Evvela mevzu vâzih ve tam olarak tasvîr edilmiş. Üslûbü mevzu'uyla mütenasip, sade tavr-ı ifadesi üslûbüne muvafık, tabi'i ve selis.

(Heykel-i Sa'y) ufacık bir savne; fakat güzel bir şiir.

Evvela şurasını söyleyelim ki bu kuvvette bir şiir yazabilmek için (Alfred De Vigny)'i (Victor Hugo)'yu (Laconte De Lisle)'i okumuş olmak lazım; fakat onlardan daha evvel Baki'nin Nef'i'nin Nâbî'nin lisanıyla istînâs etmiş olmalı. Yoksa altıyüz seneden beri mevcât-ı tahavvülât içinde yuvarlanarak şekl-i hazırını bulan lisanımızın her tür tekâmülünü eserleriyle teşhis ettiren esâtize-i edebe bir bîgâne kalanların böyle bir şiir düşünebileceklerini ihtimal versek de yazamayacaklarını kat'iyen biliriz. Zaten

Tevfik Fikret Bey kalemi ile lisanı nazma mühim hizmetler îfa etmiş uslûb-i beyanının metanet ve letafetiyle müstesna bir mevki-i edebi ihraç eylemiş zevattandır.

Şimdi şiire gelelim: son kıtadan sarf-ı nazar, mevzu-i zihn-i şairde hudut şekliyle muayyen. Bunu son kıtasını görmemek şartıyla şiirin tebliğ ettiği hayalin zihnimizde vuzûh ve ayân ile temessülünden anlıyoruz. Bir kıta berk ve ra'dı, şiddet ve dehşetiyle, okuyanların zihninde temessül ediyor. Hele ikinci beytin uslûb ve beyanı o kadar muhafık, elfâzı o kadar müntehab ki âvaz-ı ra'dı âdetâ istima' ediyor muşuz gibi oluyor. İkinci kıtada şairin zihninde (hayaletlere) izafe etmek istediği sıfatlar herhalde (huvâr ve müsteskil) değil; bunlar huvvâr olabilir; fakat müsteskil.. Neden?! Bu kıtanın üçüncü mısra'ındaki hengâme için müfteris sıfatı da böyle! Üçüncü kıta yine güzel; hususi ile birinci beyti! Kelimeler yine müntehab. Hususiyle ikinci beytinde. Fakat üçüncü beytindeki küçük sıfatı nâb-mahal.

Evvela manası itibariyle ziyade mübâlağalı. Saniyen sarsar-ı hırs ve emel'in nefhasına - velev diğer levhalara nispet fikri ile olsun - küçük sıfatını vermek namulayim. Dördüncü kıtaya gelince ayrıca düşünülürse bu da güzel; ahengiyle, elfâzıyla, tavrıyla güzel. Fakat ikinci mısra'daki (lâ-kayıt ve ulvî) denilen heykel-i sa'ye burada (gayz efşan) denilmesi fena bir tenakuzz ki şiirin vuzuh-ı mevzû'unu ihlal ediyor, fikrimce Heykel-i Sa'yin evvelki şekli, yani lakayt ve ulvi kalması gayz efşan olmasına müraccahtır.

“Şehitlikte” ünvanlı şiirin başlangıcı yağmurdan sonra açılan semada bir gurûbu tasvîr için yazılmış; fakat nâ-mvaffak, na-tamam. Çünkü tabi'atın o zamana hâs olan letâif şiirini beş mısra'a sıkıştırmak kâbil olamaz.

“Verin Zavallılara” ünvanlı manzumede mevzû'u, ale'l-husus üslup ifadesi itibariyle hakikaten muvaffak bir şiir. Birinci kıtası birkaç fırça darbesi ile bir levha vücuda getiren kudret-i ressamâneye nazire olabilir. İçindeki (oof) bile istenildiği kadar memdûd okunmak üzere güzel düşmüş. Hani şu ma'hûd (ooh) lar gibi değil bu bizim kendi lisanımızın malı.

Sonra şair tasvîratında daha ziyade iltizam-ı hususiyet ederek nihayet (derin iniltili çarpıntılarla sîne-i hâke) mısra'yla başlayan kıtasıyla şiiri itmâm ediyor. Bunda elfâza ait olarak son mısra'daki (gâyet) kelimesinin (nihayet) manasında çirkin olduğunu, bir de

Biraz hamîyyet ve rikkatle sızlayan dil-i pak

Mısra'ındaki (dil)den evvelki sıfatlar mevcut iken (pak) kelimesinin haşivden başka bir şey olmayacağını söyleyebiliriz

İşte Rübâb-ı Şikeste'nin i'tikadımca en güzel şiirleri bunlar. Sonra Süha ve Pervin, Balıkçılar, Kamîs-i Yûsuf, Hasta Çocuk, Seza, Hasan'ın Gazâsı geliyor.

3.12.3. Valideme

Hani sen, saçlarımı okşayarak,
Her gece germî-i bâlinde beni
Yatırırdın, ısıtırdın., hani sen!
Nazar-ı şefkatine hande eden
Oğlunun dîde-i hâbîdesini
Bûselerle kapatırdın; ancak
O zaman kendin uyurdun da yine
Gece kaç kerre, benimçün tekrar
Hâb-ı âsûdeni terk eyleyerek,
Ser-i bâlînime şeh-bâl-i melek
Gibi bir zıll-ı sıyânet îsâr
Etmeden vazgeçemezdin, anne!

Hani ben... En ufacık bir şeyle
Ba'zan âzürde-i hüzn olsam eğer
Nazar-i şefkatinin buseleri
Bana bir neş'e ederdi kederi;
Çeşm-i handânına eylerdi eser
Bî-sebeb girye-i tıflâne bile.

Hani sen... Sıhhatini, râhatını,
 Yavrunun neş'e-i ma'sûmu içün,
 Zevk alırdın edivermekte fedâ;
 Görmesen oğlunu bir gün meselâ
 Mütegayyir, müteheyyictin o gün;
 O gün örterdi keder safvetini.

Hani sen.. âh unutmam bunu hîç!
 Bister-i merke uzandın, bî-tâb;
 İlticâ-gâhım olan göğsünden
 Çıkıverdi nefesin pür şiven,
 Dide-î müşfikin âlûd-ı sehâb,
 Rû-yı zerdinde saçın pîç-â-pîç,
 Müteveccihiti semâvâta yüzün;
 Bütün ebvâb-ı bülend-î rahmet
 Pîş-gâhında küşâdeydi, yine
 Bana ma'tûf olarak söndü gözün,
 Beni tevdîi düşündün birine
 Sen bu âlemden ederken rihlet

Bugün reşâşe-i seyl-âb-ı ömr-i mevc-â-mevc
 Atar cebîn-i taab-dîdeme kef-î tahkir.

Arar o mevceler üstünde kollarım imdâd,

Fezâda hiçe döner ettiğim derin feryâd;
 Yuvarlanır dururum muttasıl zelil ü hakir,
 Geçer, gider ta yanımdan zılâl-ı fevc-â-fevc:
 O gölgeler, o hayâlât-ı beste-çeşm ü dehen
 Ne bir nigâh-ı tarahhum, ne bir sedâ-yı elem
 Bırakmadan çekilir, dâimâ tereddüd eder
 Ve ben, o gulgule-î şeyle vakf-ı sem'-i keder
 Eder de serdî-yi haşyetle titrerim her dem...
 Niçin harâret-i bâiin uzak bugün benden

Zavallı anneciğim!

3.12.4. Şiir Hakkında

Şiir memleketimizde bazı erbab-ı fennin dûçar-ı istihfafı oluyor; buna sebep ne! Bakınız ben nasıl düşünüyorum: zamanımızın hissiyat-ı hakikiyesini tebliğ eden, messirlerinin şahsiyeti maneviyesini gösteren yeni şiirler lisanımızda henüz ihticâc edilecek kadar çoğalmamış, şiirle ihtisas etmeyenlerin ta'dil-i efkârına kifayet edecek dereceye gelememiştir. Demek ki erbâb-ı ciddiyatın istihfâfı şiirin mahiyet-i kadimesine ait olacak. Hâlbuki şi'r-i kadim'de mazide bir heyet-i içtimaiyenin hissiyat ve teheyycâtını musavvir olduğu için, haddizatında şâyân-ı istihfâf olmaktan müteâlidir. Ancak eş'ar-ı kadimenin tebliğ ettiği hissiyat ve ihtirasatı anlamak onların mevlidi olan asra ircâ'-ı fikir ve nazar etmeye, onları kendi meyane-i medeniyetlerinde görmeye muhtaçtır; medeniyet-i asriye içinde doğmuş, büyümüş bir fikir için o zamanki medeniyete ric'at ise ya ihata-i Kamile iktidarına yahut ihtisas-ı âlimaneye tevkîf eder. Ciddi dediğim zevâtan birçoğu buna muktedir değildir. Bir takımı da büyük zahmeti ihtiyar etmek istemez. A'sâr-ı sabıkanın ahval-i medeniyesi olsa olsa silsile-i tarih-i medeniyeti tedkîk ve ta'mik eden mütehassıs ulama için Müfit olabilir. Yoksa insaniyetin terakkiyât-ı umumiye-i medeniyesine nispetle hal-i sabâvet addolunabilen edvâr-ı maziye - velev muvakkaten olsun – ircâ'-ı hayat etmek külfet-i azîmesine katlanmaya herkes mecbur edilemez.

Madem ki bulundukları meyane-i medeniyette bir kıymet-i hakikiyeyi haiz olan eş'ar-ı kadim'e bile bugün yalnız tarihi ve hükmi bir nazar-ı takdire Mazhar olmaktan başka liyakat gösteremiyor; asırların tesirat-ı medeniyesi, halkın terakkiyat-ı fikrîye ve teheyyücât-ı samimiyesi hiç hükmünde tutularak sırf eskileri taklit fikriyle yazıldığı için nazar-ı hikmete karşı kıymet-i ciddiye'den daima mahrum olan bugünkü tarz-ı kadim şiirlerin her türlü meziyetten mu'arra olacağı kolay anlaşılır.

Üç, beş yaşında bir çocuğu hayret ve memnuniyete müstağrak eden bu oyuncuğu, yirmi, yirmibeş yaşında bir gence ihdâ etmekten ne netice hâsıl olur? Evvela o oyuncak hiçbir suretle takdir edilemez; onda şayet bir güzellik varsa anlaşılabilir; meğerki insan muvakkaten çocukluk hissiyatına avdet edebile. Sâniyen böyle bir şeyin iddi'ası ya kendisine hediye edilen zata çocukluğundan başka bir sıfat verilmek istenilmemesinden yahut hediye eden zatın ondan daha yüksek bir şey istihzarına kudreti olmamasından münba'is olacağı için evvelki hale göre hiddeti ikinci hale göre istihfafı davet eder. Marifetleri şüara-yı a'câmı taklide İnhisar eden kafiye saza'nın eşarı o türlü hediyelerdendir ki insaniyetin şimdiki sinn-i civânisiyle nispet kabul etmez. Onun için yalnız makbul olmamakla da kalmaz, ashabının daha yükseğini vücuda getirmekteki aczine delalet ederek haklarında eshab-ı ciddiyâtın istihfafını mucip olur. Bir istizâr-ı medîd ile hala ber-hayat olan vadi-i kadimin bu muzafferiyeti - hakkıyla takdirin su'ûbetinden dolayı - mukalledün bih olan âsâr-ı kadimeye ve nihayet ale'l-ıtlak şiire teşmil edilmiştir... İşte biz de şiirin uğradığı beliiye-i istihfafın sebebi; yoksa eshab-ı İrfan şiirin esasen âlî olan kıymet ve meziyetini inkar etmek istemezler

Ernest Renan diyor ki

“Eğer şair olmak bir nev'i hususi lisan - lisan-ı mevzun – isti'mâlini i'tiyat edinmekten ibaret ise şairliği istemeyenler mazurdur; fakat böyle olmayıp da şiir, ruhun büsbütün başka bir suretle müteessir olmasından ve mehasin-i eşyaya karşı nâ-kabil-i tarif bir sada-yı mahsus izhar etmesinden husule gelirse şair olmayan insan değildir!”

Ernest Renan'ın nazm-ı eş'ar ile iştiğal edenlerden olmadığı da delalet eder ki bu sözden maksat mevzun ve makfa söz söylemeyenlere ta'riz değil, bilâ-istisna ruh-i beşerde Hâssa-i şa'iriyet bulunduğunu iddiadır.

İhtiyacatımızı düşünelim: Bir kısmı sırf idame-i hayat içindir ki bunda insanın hayvanat-ı saireden farkı yoktur; bir kısmı da büsbütün ruha aittir ki insan burada hayvanat-ı saireden ayrılır. İhracatı insaniyenin üssü'l-esası hüsn-i muhabbettir. Bu

ihtiyaç o kadar müessirdir ki ekseriya temdîd-i hayat hissine bile galebe eder. Zînet için sıhhatin feda edildiğini her zaman görüyoruz. Humbold'un kavlince: hindin (Onerak) ahalisi vücutlarını boyayarak nazar-ı istihsanı celbetetmek maksadıyla boya tedarik edebilmek için haftalarca hademât-ı şâkkaya tahammül ederlermiş; bunların kadınları büsbütün uryan gezmekten çekinmezlermiş de vücutlarını boyamadan dışarı çıkmayı adab-ı mu'aşereye münafi görürlermiş.

Spencer diyor ki:

“Afrika vahşileri keçi derisinden yapılmış mantolarını hava açık olduğu zaman müftehirâne giyerler. Yağmur başlar başlamaz hemen mantolarını çıkarırlar; Kemal-i dikkatle devşirirler; uryan vücutlarını tesir-i bârâna terk ederler. Ne hacet, zamanınızda bile insanların çoğunu intihap edecekleri kumaşın muvafık-ı sıhhat olmasından ziyade güzel olmasını, yaptıracakları elbisenin rahattan ziyade zerafete hizmet etmesini istemezler mi?...

Kâffe-i derecât-ı Medeniyede Hüsne meclûbiyet hüsnün insana ne kadar müessir olduğunu anlamak için tarihin â'dât-ı akvamdan bahseden kısmını gözden geçirmek kifayet eder.

Güzellik Fikri gibi güzellik misali de bize tabiattan geliyor. Şu kadar ki mehasin-i tabi'atı görmek, sonra onları temsil etmek az çok bir medeniyete muhtaçtır; bir kavmin derece-i medeniyeti dûn olursa görebildiği mahasin az, temsilde muvaffakiyeti gayet nakıs olur.

Her kavmin bıraktığı âsâr güzelliği nasıl takdir ve ne dereceye kadar temsil edebildiğini gösterdiği için mikyas medeniyettir. Mehasin-i tabi'iyeye sabit, mehasin-i temsiliye mütebeddildir. Bundan anlaşılır ki: insaniyet mahasin-i tabi'atı evvela hisseder; onu kendisinin şahsiyetine karıştırır; sonra tasvîr eder. Mümessilat-ı mahasinin şahsa ve hususiyle zaman ve mekâna göre tahavvülüne sebep işte budur; âsâr-ı san'at bunun için mikyas-ı medeniyettir.

Sanayi-i nefise'nin mehasin-i medeniyete yalnız mikyas değil, müessir de olur. İnsaniyetten güzellikle muhabbet hissini Nez' ediniz: Artık ne âlî binalardan, ne güzel levhalardan, ne hayretbahş heykellerden, ne latif bestelerden, ne ruh-i isti'ns manzumat'tan Eser kalır; hepsi biter. Hatta bu zıya', sanâyi'-i â'diye, hayat-ı rûz-

mereyi de herc-i merc edeceği için yaşamak lafzı avlamak ve otlamak kelimelerine mürâdif oluverir.

Takdir ve tahriri insaniyete sebep-i irtika olan bu güzellik şiirdir. Şiir o hüsn-i mücerrettir ki her şeyde, her hadisede bulunur. Âlî, Müzeyyen, zarif binalar şiirin birer timsalidir. Her güzel levha bir şiiri tazammün eder. Her sanatlı heykel bir şiir Okur. Nağamâhat-ı musikiye ahenkdâr Bir şiirdir.

Bir âlemin taharriyat-ı fenniyesi bir şiir mecmuasıdır; bir müdakkik'ın keşfettiği hakikatte büyük bir şiir mündemiçtir; fen şiirdir; ilim şiirdir; felsefe şiirdir; bütün muhtere'ât-ı fikrîye de, bütün ma'lûmât-ı beşeriye de şiir vardır, menazır-ı tabî'ye şiir ile mâlâ-mâl dır; hayat-ı içtimaiyenin âhengi bir şi'r-i belîğdir. Hülâsa maddiyatıyla, hadisâtıyla kavâniniyle kâinât bir şi'r-i ulvidir ki asırların enzar-ı tedkîki henüz ilk mısra'ını meşmûl-i hayret edebilmiştir.

Tahsîsen şiir denilen manzumat o Hüsn-i mücerredi anladığı gibi anlatan bir ruhun feryadıdır.

Yâd-ı nâmın gönlümü ezvâk-ı Latife ile lebriz etti.... Ey şiir, ey hüzn eseri ben senin meşhurunum!...

(10 Haziran sene 313)

3.12.5. Hatıra

Bahar olunca bulur bir hayât-ı nev eşyâ

Olur bedâyi' hestî cihân cihân peydâ.

O dem letâifi okşar, o pür tebessümler;

O dem mahâsine âğuş açıp koşar sevdâ.

Zemîne renk inerek bûye iltihâk eyler

Havâyâ bûy çıkıp kesb-i renk eder gûyâ.

Şekûfelerden alır tazelik güzelliğini,

Servde neş'eyi kuşlar o dem kılar ihdâ.

Nağmeler cilve eder şimeler latîf latîf

Sipehre atfedilen nazara tâcnâne giyer,
 Esîr-i safvetini kesbederde reng-i semâ.
 Bedâyi’-i melekûtü bu hâkdâne saçar.
 Hayyat şu’le ile mehr-i tâli’ garrâ.
 Döker zemîne nigâhıyla hüzn-i sevdâvi
 Guruba mâil olan neyyie semâ peymâ.
 Hayâl-i şâiri handân eder safâ-yı seher
 Meâl-i şi’ri bile ağlatır zılâl-i mesâ.
 İzhâr eder ol mertebe nâzende letâfet
 Kim vakt-i rebî’i ye denir ahd-i şebâbet.

3.12.6. Şefkat

-Anneciğim cennet neresidir?

-Ne yapacaksın yavrum?

-Babam cennetteymiş ben de oraya gideceğim.

-.....

-Niçin ağlıyorsun anneciğim?

Bu muhavere bir dul kadınla bir yetim arasında cereyan ediyor.. Bu kadının kim olduğunu bilmene ne lüzum var? Kocasıyla çocuğunu kucaklamış bir muhabbet, zevcinin hayatını telzîze, yavrusunun ömrünü temdîdi hasr-ı emel etmiş bir kalp...

Muhabbet ki kocasının omuzlarına yüklenen metâ’ib-i ma’îşeti te’sir-i füsûnkârıyla şiringâmi-i kana’ate tebdil eder; bir kalp ki refik-i hayatının, mahsûl-i ömrünün damarlarında daima bir hûn-i âl mes’udiyet cereyan ettirmek için muttasıl çarpınır. Çocuğu tanımaya ne hacet? Beş altı yaşında bir yavrucak! Gözlerinde şûhi-i sabâvet mültemi’, dudaklarında samimiyyet-i ma’sûmne mütebessim; küçük vücudu aşve-i ma’sumuyla infilak-ı seher kadar ruh-isti’nâs? Kollarını açıp da koştuğu zaman muhabbet kanatlanmış zannolunur; nermin bûseleriyle anasını, babasını daima baharı hayata ircâ’ eder.. Bu âile bahtiyardır.

Zevc muharebede göğsünden mühlik bir yara aldı. Ruhu avâlim-i ulviye'ye doğru pürkeşâ-yi inbisât olarak yükselip gitti. Şimdi o aile yetim, bî-kes kaldı.

Çocuk dünyayı hevesat-ı tıflanesine bâzicegâh zanneden o masum bî-haber bu tahavvülü nasıl anlasın? Her şeye handelerle bakan o sabi-i sâf - üzerine siyah bâl-i elîmini açan - bu ye's-i telafî nâpzi bir tebessüm-i bî-mana-yı sabâvetle okşamak istedi; fakat babasının gaybûbeti imtidât ettikçe yavrucağızın yüreğinde bir hiss-i garip peyda oluyordu. Onun artık gelemeyeceğini de öteden beriden işitti mi? Bilmem... bî-çare masum bugün annenn niçin ağladığını sorarken senin boynun neden bükülmüş; senin gözlerin niçin yaşarmıştı?...

Validesi... O şehadetin mertebe-i ulviyetini biliyor, bu mertebeyi ihraz edenlerin bahtiyar, pek bahtiyar olduğunu anlıyordu. O kendisini de düşünmeyecekti. Ya çocuğu?... İşte bu endişe pek büyük, pek müthiş! Âtî, zalâm-ı mecbûliyetle yürünen o heyûlâ-yı sâmit, kollarını germiş, pişgâhı mefkeresine dikilmişti. Düşünmek istedikçe fikir ve hayali o âğûş-i camid'e düşüyor; vücud-i za'îfi bir ra'se-i serd ile tezelzül ediyordu. Bundan sonra çocuğunu nasıl besleyecek, nasıl giydirecek, nasıl okutacak!... O her şeyden mahrum, o her şeyden aciz, büsbütün yetim, büsbütün bedbaht mı olacak? Aman ya rabbi!..

Siyah, mütemevviç, mehîb bulutlar arasından birdenbire sıçrayarak muhtez, perişan sevdâvî handeler neşreden kamere benzer bir tayf-i nâzenîn... Hüsn-i şebâb gibi canruba, ismet kadar saf, samimiyet kadar sevimli bir hayal-i bî-çare validenin nazargahındaki zulmetten sıyrıldı; çıktı. Çocuğunu kucakladı. Leblerinde dolaşan ibtisâm-ı latif ile cebinine tatlı bir buse-yi muhabbet kondurdu... Gözlerinden uçan mana-yı muhalesatla o kadıncağızda hazin bir neşe-i ümit ihtar etti.

Zavallı kadın titrek bir sadâ-i bukâ ile dedi ki:

-Teşekkür ederim size! Bu yetimin babasına kavuştuğum zaman isminizi sorarsa ne diyeyim?

-Şefkat!...

3.12.7. Her Zaman Görülür

Sıyrılıp zulmet açılınca haver

Parlak bir kakhaha uçar havada;

Denizde, kıyıda, dağda, ovada
Gezinir mai etekli periler.

Yavaş yavaş eserde bâd-i Seher
Kuşlar sevinir, oynarlar yuvada
Ötede ağaçta, toprakta, kayada
Mübtesim bir neş'e telâtum eder

Gece bir balıkçı sabaha kadar
Denizde dolaşır, rızkını arar
Yalnız başına bir kandil ile.

Sabahleyin artık ümidi biter:
Eski sandalını sürükler gider;
Etrâfına bir kere bakmaz bile!

3.13. Nabizade

Nazım

Nezahet-i efkâr, dikkat-i beyânı ile Edebiyat-ı Cedîde de bir mevki-i mahsûs işgal eden merhum Nazım Bey'de şâyân-ı mütâla'a sîmâlardandır.

Nabizade öksüz doğmuş, yetim olmuştur. Şebâb-ı hayatı kadar hayat-ı şebâbı dilsûz, rikkât engîzdir.

Henüz pek gençken mekteb-i harbiye onu âğûş-i şefkat ve himayetine almış biraz sonra bir elinde seyf-i hamâset, diğer elinde kilik-i irfan ve edep olduğu halde âlem-i kâr-ı zâra salıvermiştir.

Merhum pek ziyade sevdiği vazifeyi askeriyesini ifâ etmekle beraber diğer taraftan matbû'âta atılarak kalemiyle de hizmet eylemeye başlamıştı. Lakin bir maraz-ı müthiş bî-çareyi her iki vazifeden alıkoyarak bu parlak zekâ milletine pek çok tuhfe-i kıymettar ihdâ edeceği bir sırada üfûl edip müştâkân-ı ilim ve edebi dilhûn eylemiştir.

Nabizade (lirik) bir şairdir. Uslûbû rakik ve sade, ekseriya âlâyîş-i lafziyeden âzâdedir. Nalekâr kalemi daima aynı cihete müteveccih, daima cemiyeti beşeriye'nin sefaletini, sufliyetini tasvîre mütemâyildi. Nesri, nazmından daha metindir.

Serveti Fünûn'da münteşir “Zehra”sı kuvvet-i kalemiyesini ispata kâfidir. Edib-i a'zam Hamid Bey'e nazire olarak yazmış olduğu “Fâtih” ünvanlı manzumesi en güzel eserlerindendir.

3.13.1. Fatih

Ey berk-i mücessem-i celâdet!

Ey heykel-i savlet ü besâlet!

Ey âfet-lerze bahş-i satvet!

Ey hârik-i iktidâr ü necdet!

Ey lem'a-i feyz-bâr-ı fitrat!

Ey şu'le-i meş'al-i necâbet!

İrfânsın sen teşahhus etmiş

Bir mevhibesin tahassus etmiş.

Titrerdi hamâsetinle dünyâ

Fahr etse sezâ seninle ukbâ.

Bir hamlene müftekırdı nahvet

Şemşîrine cân verirdi fetret.

Bir darbene kul olurdu tâkat

Bir emrine karşı bir hükûmet.

Bir himmetine düşerdi mutlak

İklîmler esîrin olmak
 Ol sadme gelse taht-ı kayser
 Pâ-mâl-i şükûhun oldu yekser
 Sen fâtıraya rekabet ettin
 Gûyâ arz-ı kerâmet ettin:
 Deryâlara kalb edince biri
 Emvâcdan eyledin teberri!
 Sen Şark ile Garba nûr saldın
 Hurşîd gibi cihânı aldın.
 Şân günleri berkler saçarken
 Hân Yıldırım'a misâl idin sen.
 Sen bârika-i şerefsin ekmel,
 Çektin yed-i galebende meş'al.
 Sensin bize ma'rifette rehber
 Şâhîn-i kemâl ü fikre şeh-per.
 Osmanlıların emîr-i şîri
 Meydân-ı şehâmetin dilîri!
 Sarsardı cihânı nâm-ı
 Fâtih" Darb-ı mesel: - İktihâm-ı Fatih!-
 Pîşinde zafer ederdi secde,
 Arkanda gazâ gelirdi vecde!
 Kudrette hemân-ı zemân idin sen
 Hayrette kahramân idin sen.
 Nâmın anılınca bir sükûnet

Azmin düşününce baht ü hayret!
 Türbende olan sükût-ı efsâh,
 Bildirmede kudretin muvazzah!
 Sen medh-i Habîb'e mazhâr oldun,
 Nîmetler ile mübeşşer oldun
 Ben vasfına haylî cür'et ettim
 Bir olmayacak tarîka gittim.
 Fikrimde ümîd müncelîdir:
 Lûtfun bilinir ki pek celîdir.
 Afvın, keremin me'âle sığmaz
 Tasvîre değil hayâle sığmaz!

3.13.2. Anadoluhisarı'nda Bir Mezarlık

Bu sükût-ı belîğ ü hüzn-i fasîh,
 Hutbe-i bî-makal-i rûhânî,
 San'at-ı kudreti eder tavzîh!
 Bu ne ulvî cihân-ı nûrânî
 Ne neşât ü safâ-yı vicdânî!

Bu ne vahşet içinde ünsiyyet
 Bu ne zulmet içinde nûr-ı bekâ!
 Bu fezâ-yı semâda bin hayret
 Nice bin âfitâb-ı fikr-ârâ
 Yağdırır nûr-ı hey'etinde safâ!

Taş değil gördüğün o seng-i harâb

Şâir-i mu'ciz-i tabîattır.

Ne belîğâne eylemekte hitâb

Sanki bir nüsha-i fasâhâttir

Mütehaccir-i misâl-i ibrettir!

Her giyâh-ı zemîni başka zebân

Her avuç hâki bir diğer âlem

Her varak bin kitâb ile yek-sân.

Bu füyûzâtı fîkr edip her dem

Mütehayyir mi kalmasın âdem!

Uğradıkça sabâ bu firdevse

Geçemez der-akab safâsından.

Başlayıp her şükûfeyi lemse

Bir tarâvet alır temasından

Hisse almak diler hevâsından.

Ne kadar nâzlı nâzlı gitmededir

Hele bir atf-ı dikkat et dereye.

O da ilân-ı hayret etmededir.

Sanki meftûn gibi bu makbereye

Göksu hasret çeker bu meşcereye!

Servler ihtizâz ettikçe

Nağme-i dil-firîb olur peydâ

Ebediyyet içinde gittikçe

Gayb olur mevc-zen olup o sadâ

O ne kudsî hevâ ne tatlı nevâ!

3.14. Ahmet Hikmet Bey

Fikret devr-i edebisinin şayân-ı dikkat bir unsuru da Ahmet Hikmet bey'dir.

Ahmet Hikmet, küçük hikâyeler, zarif mensureler yazar. Az çok muhafazakar ve hakikidir. Şiir hususundaki tevâzu ve kanaatine mukâbil, mevzû'u daha vâzih ve metin anlatmak ister. Üslûba ehemmiyet vermiyor gibi görünür. Halit Ziya'nın mütekayyit ve endişekâr sanatına rağmen Ahmet Hikmet, biraz laubali, tabî'i ve muhterizdir.

Frenk Edebiyatını hiç olmazsa bir boy milliyet vermek suretiyle temessül etmiştir. Son yazılarında oldukça müfrid bir rucû' taraftarı görünüyor.

Müteferrik yazılarından "Haristan ve Gülistan"'ı en büyük eseridir.

3.14.1. Nakiye Hala

Ağustos nihayetinin en hâr, en ağır, fakat yaldızlı gibi duran bir akşam idi; Erenköy'ün iç taraflarında, bir bağın köşesindeki kameriyenin altında, Üstü eski bir kilim ile örtülü kiraz dallarından ma'mûl bir kanepenin üstünde bağdaş kurup, bir eliyle çubuğunu içen, diğer eliyle kırmızı püsküllü ud ağacı tesbihini çeken, Nakiye halanın mor damarları çıkmış çilli yumuşak elini mu'tâdim vecihle ale'l-âde öptüm.

-Berhudar ol oğlum!

Her akşam eve avdetim de bu sâlhorda kadının elini yarım ağızla öptükçe bunca seneden beri tarz ve şeklini değişmeyen bu duaya Mazhar ola ola, artık o kadar ehemmiyet vermeye, bazen ne dediğini bile işitmemeye başlamıştım. Dünyadan elini eteğini çekmiş, gittikçe müşerref harap ömrü fanisine rağmen ukbâsını i'mara çalışan, sâkit, sâkin seksenlik bir "Nakiye Hala" herkesi ne derece meşgul ederse, beni de o

kadar meşgul eylerdi. Lakin bilmem herkeste öyle midir? Ben pek küçük çocuklar, bir de tek ihtiyarlarla mükâlemeden lezzet yap olurum.

Birinin mazisi ma'dûm, diğerinin istikbâli mefkûl bu tulu' ve gurûb levhaları bana pek hoş pek tabî'i gelir.

Gittim Nakiye Halanın yanına oturdum. Kenarı oyalı yeşil namaz bezinin altından çıkan, kökleri ismirâr-ı hayattan ak, uçları kınadan kırmızı saçlarının - bir tane bile dişi kalmadığından içeri doğru çökmüş ince, uçuk dudaklarının - akları bile sarıya mâil soluk gözlerinin üstünde ağır ağır inip kalkan, göz kapaklarının... ki çubuğunun dumanını fosurdatarak savurdukça met ve ceziri pek aşîkar olan buruşuk, katmerli yanaklarının... halâlî gömleğin altında daima açık kalan kemikleri çıkmış pak, kırmızımtrak göğsünün hali bu akşam bana pek dokundu...

-Nakiye Hala sıcaklarla nasılsın? Bursa mı sıcak İstanbul mu?

Nakiye Hala pederimin süt nenesinin büyük kızı imiş.

Kendisi Moralı olup, muhaceretten sonra bütün ömrünü Bursa'da geçirmiş, orada teehhül etmiş, orada çocuklarını askere göndermiş bir mübarek ihtiyar idi.

Nakiye Hala askerliği askerleri pek severdi. İstanbul'a geldikten sonra, en büyük tenezzühü ekser cumalar, Kabataş'a kadar giderek buradan askerlerin avdetini temâşâ etmek idi.

Karakolların önünden geçerken nöbetçiye "selamünaleyküm oğlum!" diye mutlaka aşinalık etmek mu'tâdı idi. yolda gördüğü neferlerle, fırsat buldukça, lakırdı etmek pek merakı olduğundan o fırsatları hiç kaybetmez. Bazen onlara yemiş alır, tütün alır verir idi. çok defalar halanın kaldırım üstünden sökülmüş ayrı taşları - oğlu gibi sevdiği askerlerin ayağına çarpıp incitmesin diye - kaldırıp bir kenara koyduğu vakı' olmuştur.

-Oğlum Selimiye kışlası buradan çok uzak mıdır?

Selimiye kışlası tarafına bakarken - çubuğunun dumanları arkasından evet peyvent bir hayale karargâh olan o nuru soluk kara gözlerinin uzaklarda, pek uzaklarda hazin bir şeyler görür gibi gülerek yaşardığını gördüm.

Yumuşak tüylü, iri bir sarı yelpaze gibi kısmen ufka gömülmüş güneşin uçuk ziyası, kesif, zayıf, esmerin bir rüzgâr ile beraber, kameriyenin yarı sararmış asma

yabani gül dalları arasından süzülerek, halanın yeşil namaz bezini zayıf nevâzişlerle öpüyordu...

Kâinât mehib bir sükût içinde; Ağustos böceklerinin uzaktan işitilen uğultusuyla, Bağıın içindeki havuzun içinden kurbağaların fasılasız feryadı etrafa serpiliyor; üzüm kütüklerinin, gündüzün hararet-i şemsten ters dönmüş sarıya mail, yaprakları usul usul titriyor; sessiz sessiz, serin serin esen akşam rüzgârı etraftaki ağaçlara, çimenlere gece sefalara baygın bir tarâvet, nâzenin bir tazelik veriyor; feza'ya pek rakîk bir “akşam kokusu” yayılıyor donuk Mâi âsumânın ötesinde berisinde Beyaz bulut parçaları hareketsiz gibi duruyordu.

-Hala Selimiye kışlasını neye sordun?..

-Hiç!..

Bu “hiç” şu mübarek kadının bütün ömrü, bütün sergüzeşti hayatı, bütün mazisi idi.

Renksiz dudaklarının arasından, bir duayı Latif bu akşamın Ruhani revnakına karışarak dergâh-ı icabete doğru pervaz etti. Oh! Şu dakika peşimde üç şehit validesi o kadın ne Ulvi bir letafete büründü! Gözlerinin ucunda tayaran eden bir ibtisam-ı nur-mefharet bir şu'le-i şefkat-i asîle bana bir mesti-i hazini manevi vermişti. Başımı yanıma çevirdim. Duvarın kenarındaki kalın bir gölgenin altında, yarı yaprakları kurumuş, dökülmüş, tozlar içinde ezilmiş, yarısı solmuş, bükülmüş bir çiçeğin uçukluğu... Öte tarafta toprağa doğru çökmüş bir kuru kiraz ağacının manzarası, daha ileride köhne, boyasız kulübenin harabi-i ye'sin âlûdu gözüme ilişti:

-Merhumları yad ettin değil mi?..

Yüzüme bir nigâh-ı şefkat atfederek, eski yaralarını gösteren bir Gazi gibi hazin bir neşe ile yavaşça “evet” dedi:

-Böyle bir yaz akşamı idi. hüseyin'ciğimi sormaya gitmiştim. Bir zabıt deftere baktıktan sonra “yakından gelecek” dedi. sonra çıkıyordum bir nefer yanıma sokuldu “Hüseyin Ağa bizim nâil olamadığımız rütbeye nâil oldu.. Şehit oldu Valide!” dedi. Ağlamadım. Zaten pederi bana onlar memede iken “ya Gazi ya şehit” diye süt verdirirdi. Ne ona, ne hüseyin'ine, ne de damadıma teessüf ederim. ahirette beni bekleyecek şu üç kurbanımdan başka bir şeyim yok. Elbet onlar bana şefaate edeceklerdir. Gönüllü giden damadının şehadet haberi geldiği zaman; kızım ne kadar

olsa taze, cahil olduğundan hayli teessüf etti zaten zayıf idi... iflah olmadı. Üçüncü ay o da merhum oldu tazelik, yeni gelinlik ne gariptir. Ayrıldığı gece nasılsa kocası kendi kendine:

Bulmak güzel olmaz mı?

Yarın hak divanında;

Göğsü al al yaralı,

Nişanlını yanında...

Diye bir türkü söylemiş. Kızcağız bütün hastalığında kendisini kaybettiği zamanlar bu türküyü tekrar ederdi. Şimdi, şimdi ben de ancak onların bu hayalleriyle vakit geçirebilirim. Artık bunlar benim için dört kanattır, değil mi evladım? âh! Zaten ölecek olunca böyle gazâda, günahlarından silkinerek gitmeleri evlâ değil midir?

Arkadaşların söyleyişine bakılırsa üçü de alnından, göğsünden vurulmuş. Ah Hüseyin’ciğim... Ne yiğit ne hahraman idi? bana giderken! “nineciğim beni arkamdan vurulmuş diye içilersen sakın ruhuma okuma. Senden emdiğim süt bana haram olsun!” demişti. Zaten üçü de ölmek niyetiyle gitmişlerdi. Hüseyin’in şehit olduğunu haber alınca ağladığımı gören babası bana darıldı. Kendisi secde-i şükran’a kapanmıştı. o zamandan beri ne vakit gönlüme bir rikkat, bir acı gelse gözümü kapayınca onlar gözümün önünde yaralarıyla gelirler, gülererek ellerimi, yüzlerimi öperler... İnşallah sen de evlatlarının gaziliğini görürsün.

-Âmin halacığım.

Sonra göğsünden nüsha gibi İnce muşambada sarılı, buruşmuş kap yerleri yıpranmış bir kâğıt çıkararak dudaklarına götürdü, sararmış gözlerinden ağır ağır damlayan bir iki katre yaşla ıslattı; Hüseyin’in son mektubu diye bana uzattı.

“Hakikatli babacığım, şefkatli nineciğim!

“Ellerinizi öpüp cümleye selam ve senalar ederim. Size bir şey söyleyeceğim, daha doğrusu dinimizce bir müjde vereceğim. Ama acımayacaksınız, ağlamayacaksınız. Baba, istersen neneme söyleme hani sen bu kadar muharebe gördüm lakin bir türlü merâmıma nâil olamadım.. Demez miydin? İşte tamam Hüseyin merâmına nâil oldu... Şehit oldu. Üç gün evvelki muharebede bir geyik gibi çeviklik, bir aslan gibi yiğitlik gösterdikten sonra şehit oldu. Allah rahmet eylesin! Düşerken yanında idim. hakkınızı

helal etmenizi rica etti. Bir kurşunla şakağından ve iki kurşunla göğsünden yaralanmış. Bir güllede sağ elini götürmüştü. Kendi elimle gömdüm; toprağa girerken de çehresi gülümsüyordu. O ecdadımızın yadigârı, senin hediyen olan yatağını da beraber defnettim. Kınını da taş yerine başucuna diktim. Bilirsiniz ki rahmetli bunca senedir, geceleri bile yatağına o bıçakla yatardı... Ah babacığım, düşmana ne şiddetle saldırdık görseydin gözümün önünde senin muharebelerde ettiğin hücumlar geliyordu. Onları bize ne tatlı anlatırdın! Yaralarını ne sevinçle gösterirdin! Emin ol, babacığım, kardeşim senin evlatlığına layık olacak surette şehit oldu. Düşman ileriden kara bulut gibi geliyordu. Biz iki bölükten ibaret idik. Yıldırım gibi hücum gösterdik ilk hamlede yüz başımızı kaybettik. Çavuşumuz da yaralayınca kumandayı Hüseyin aldı. Ah babacığım, şöyle uzakta bulunup da, Hüseyin'in ya Allah diye bağırdığı vakit ayağımızın altındaki toprakların başımızın üstündeki ulu ağaçların zangır zangır titrediğini göreydin şaşardın! Nihayet düşmanı tepeden püskürttük kovalamaya başladık. en önde çarıkları çözülmüş, fesi düşmüş, baş açık yalın ayak yine Hüseyin koşuyordu.. Kuş gibi, rüzgâr gibi, alev gibi koşuyordu. Bu sırada düşman bir kere daha dönmeyi tecrübe etmezdi. İşte o dakikada Hüseyin'i yerde gördüm. Hırından, hiddetinden ne yapacağını bilmiyor; alnından dökülen kanlar içinde kıpkırmızı kesilen dişleriyle tetiği çekmeye çalışıyor; tüfeğinin namusunu ısıırıyordu. Gözleri kükremiş kaplan gözü gibi dışarı fırlamıştı. Onu naçar orada bıraktık. Düşmanı tamamıyla tarumar ettikten sonra yanına geldim. Geldiğimi duyunca gözlerini açtı sen her zaman demez miydin ki: “ben şehit oğluyum İnşallah şehit babası olacağım. İşte baba duan kabul oldu.” o hasretliği yârine şehadete kavuştu. Hem gazi oldu, hem şehit inşallah biz de ona kavuşuruz. Zannederim ki iki gün sonra yeni bir hücum daha olacak... Baki senin ve ninemin ellerinizden öperim. Duanıza muhtacım beni soranlara selam.

“Bu mektubu alayınızın mülazımını.. Beye yazdırdım. Kendisi de sizi tebrik ediyor ve ellerinizden öpüyor.”

Oğlumuz

Hüseyin Onbaşı

Sular kararmaya başlamıştı: Güneş İstanbul'un arkasına doğru gurûb ediyordu. Uzaktan, bir İshak, ara sıra kesik kesik ötüyordu. Gözlerim sulanmıştı. Akşamın zıll-i za'if-i hazîni altında – zîr-i türâbında kıymetli bir vücudun bukka-i ı'zâmı medfûn, Bir mezar taşına benzeyen - halanın solmuş çehresine baktım. Hareketsiz duruyor, tütün

tükenmek üzere olan çubuğunu içiyordu. Kâğıdı yine evvelki gibi muntazaman büktüm, iade etmek istedim, “bana bir kere daha okusan âa... ne olur?” dedi okuyamadım. Hasan’ın o biraderinin şehadetinden mütehassirane, mahrumane bahseden zayıf vücutlu, kavi kalpli Gazi-i civân-merd’in sûret-i şehadeti gözümün önüne geldi.

Dersaâdette avdet eden rufekâsının rivayetine nazaran Hasan esir düşmüş düşman ordugâhına götürülmüştü fakat bu hal nefesine pek ağır geldiğinden refakâsıyla beynlerinde verilen karar üzerine bir fırtınalı, yağmurlu, şimşekli, yıldırımlı bir gece yarısından sonra kapıları önünde duran nöbetçiye hücum ile ateş verdiği yakındaki cephane sandığının işti’âlinden yaralanıp kendisini takip eden düşmanın eline geçmemek üzere, yüksek bir bayırın eteğinden akan ırmağa atılmış, ertesi sabah bunu arayan düşman askeri cesed-i mübarekini parça parça derenin içinde bulmuşlar, bu sayede arkadaşlarından ekserisi de kurtularak, orduy-ı hümayuna avdret etmişler.

Bu Türk cevherinin, bu Türk terbiyesinin, bu Türk kalbinin, bu Türk şecâ’atinin birer numunesi olan bu iki dilber-i dilaver’in, bu iki şîr-i gazanferin, bu iki Kahraman bârika tînetin daha sadece - bu iki Osmanlı’nın hayal-i ulvîsi arasında kalan, oyalı yemenisi, kınalı saçları Yasemin çubuğu, zayıf göğsünü nîm örten, temiz halâlî gömleği, kurduğu bağdaşın altından uçları görürken siyah mestiyile bunca fedakârlığa mukabil şu mukaddime-i leyl-i hazînin uçuk zılâli altında, Pakize, masum, saf bir teslimiye-it dindarane ile karşımda bana gülümseyen Nakiye hala hâl-i Hüda pesendanesi pîş-i ibtisârımda bir levha-ı bülent ve bedi’ teşkil etti. Bir istiğrâk-ı amik beht içinde kaldım. Uzaklardan, yükseklerden doğru dalgalana dalgalanan gelen titrek bir sesle tilavet olunan akşam ezanı beni ikaz etti. Kameriye üstünden solmuş güller, yaseminler Nesim-i mesânın tesiriyle bu kadının başına, göğsüne, kucağına düşüyordu. Kalktım; Nakiye halanın iki ellerini öptüğüm zaman Hasan’la Hüseyin’in o iki şehid-i mübareğin validesi kelime-i şehadeti tekrar ediyordu.

Bu vak’anın üzerinden üç sene geçmişti. nakiye hala bir haftadan beri ağırca hastaydı. Bir sabah erken uyandım. Hiç unutmam, bir cuma sabahı idi. evin içinde herkeste bir sükût, bir ye’s nemeyân idi. “Sizlere ömür, hala gitti” dediler. En bu acı neticeye birkaç gündür, istemeyerek İntizar ediyordum. Yüreğime zehir gibi bir merâret, rûhani bir haşyet çöktü. “Allah rahmet eylesin!” duası o acının o bar-ı mehûf ye’sin altında ezilen gönlümden, bir sükûnet keshân ile dökülüyordu....

Halanın tabutu başında kırmızı yemenisi üstünde eskice bir şalıyla camiye doğru gidiyordu. Cuma namazından sonra bütün cemaat cenaze namazında bulundu. Bu namazı Eda eden cemaatin kısm-ı mühimmi neferat-ı askeriyeden müteşekkil idi. edilen duaya bütün o merhumenin çocuklarının silah arkadaşları “âmin” dediler. Âdâb-ı müstahsene-i diniyemizden olduğu üzere yine askerlerden mürekkep bir cemm-i gafır tabutun kollarına girerek takip ettiler. O mahmil-i uhrâ dalgalana dalgalana bir nâz-ı Ruhani ile yokuştan iniyordu. karacaahmet mezarlığına Defnolunmak üzere Üsküdar’a imrar için kaba taşla geçildi, caddeye gelince bizi bir mızıkla sadâsı İstikbal etti. İki üç tabur asker, bu asker validesinin tabutu önünde - mazarını bilirlermiş - bir hiss-i gıyâbi-i ihtiram ile ruhuna fatihalar okuyarak ağır ağır geçiyorlardı. Bu bir şehit ninesine tesadüfün son bir mükâfatı idi!

17 Temmuz sene 1313

3.14.2. Dünya Yaratılırken

Karanlık!... boğucu, ezici bir karanlık!... feza’yı kaplayan köpüklü dumanlar içinde bir telaş, bir gürültü!... Rüzgârlar akıyor; taşlar esiyor; alevler kaynıyor. Çağlayan ateşlerden girdaplar dönüyor, erimiş demirlerden fiskiyeler hâsıl oluyor; Dağlar yuvarlanıyor; denizler boşanıp doluyor. Bulutlar gümbürtülerle patlıyor, içlerinden yüzlerce, binlerce yıldızlar fırlayıp Ateş böcekleri gibi uçarak, süzülerek, çarpışarak, bir tarafa saplanıyor, kabaran, köpüren, kıvranan, alevlerle yükselen, kıvrılan, kavrayan sular biri biri üstüne atılıyor, sarılıyordu.

Kâinat dönüyor, dönüyordu!...

Dünyayı düzeltmeye memur olan melekler cihanın bir tarafından, diğer cihetin uçuyorlar, koşuyorlardı. Kimi alevleri dumanlarından, suları köpüklerinden donuyor; dağları itiyor, yıldızları kakıyor, şaha kalkan dereleri yatırıyor. Kimi dübb-i ekberi kuyruğundan sürüklüyor; hamli boynuzlarından çekiyordu.

Ve kainat dönüyor, dönüyordu!...

Bulutlar, sisler, dumanlar arasından bir şems’in hızıyla uçan fedakâr bir melek, tekrar mihverini değiştiren bir yıldızı, parlak güzel bir yıldızı, zühre’yi tutmak isterken onun hırçın bir dönüşüyle kanadını kırıyor. Ve kayalarla üstüne düştü, bayıldı.

Ayıldığı zaman gözlerinden taşların üstüne bir damla yaş yuvarlandı.

Yaratan ki bütün bu fedakârlıkları görmüş ve bu hizmetleri beğenmişti, bu acının, bu gözyaşının hatırasının kaybolmamasını istedi... Bu ilk gözyaşından ilk erkeği yarattı

Artık yavaş yavaş dünya düzeliyor, dereler yataklarına, denizler havzalarına, yıldızlar mihverlerine giriyor, yanardağlar sönüyordu. Güneş mevcûdâta her gün bir parça fazla renk, bir parça fazla hayat veriyor. Rüzgâr kâinata her gece bir yeni tazelik, güzellik ilave ediyordu... Damla Damla şafatlerden küme, küme Gül fidanları; katre katre bulutlardan çimen çimen muhabbet çiçekleri; zerre zerre yıldızlardan öbek öbek papatya tarlaları hasıl oluyor, bir avuç kûs-guzah bir tavus şekline giriyordu; ve dünya yaratılırken bunca emekler bunca emekler, bunca zahmetler çeken melekler için bu bedi'alar, girer mükâfât yerine geçiyordu.

Bu güzelliklerden, bu yeniliklerden lezzet almak için takım takım feriştehler salınarak geziyor, süzülerek uçuyor, her ağacın gölgesine giriyor, her kuşun sesini okşuyor, her çiçek kokusuna bürünüyorlardı.

İçlerinden biri en genci, en güzeli, fakat en yorgunu bu tatlılıkları daha sükûn içinde tatmak için Güneş doğarken onun zıyasına, göğüslerini, yapraklarını açan bir çiçek ortasına oturdu . Ve o da bütün mahlûkat gibi zuhûra gelecek mucizeyi bekleyerek dudaklarıyla, gözleriyle güneşin ışığını emmeye başladı. Bu sırada her kuşta bir parlak tüy, her goncada bir yeni renk, her ağaçta bir tatlı yemiş belirirken bu ferişteh'nin emdiği bir Damlacık ziya'dan da onun dudaklarında bir şey, bir güzellik, bir nur göründü. bu güzelli,k bu nur dünyada ilk tebessüm idi.

Yaratan ki meleklerin bütün fedakârlıklarını görmüş ve hizmetlerini beğenmişti. Bu tatlılığın, bu tebessümün hatırasının kaybolmamasını istedi... Bu ilk tebessümden ilk kadını yarattı.

Ve dünyanın işi de bitti!...

3.14.3. Bir Damla Kan

Eylül'ün karanlık bir sabahı, güneş doğmamıştı, yatağımdan fırladım, ale'l-acele giyindim. Rufe-kâ'mdan birinin köşkünün yarı açık kapısından girdiğim sırada arkadaşı bir iki ahbabıyla bana muntazır gördüm.. Ava gidecektik. Tedarik ettikleri bir çiftmeyi:

-Kısmetin kör olsun

Temenniyâtıyla omuzuma verdiler. Ortalık henüz ağarmaya başladığı sırada biz tarlaların arasında biçilmiş sarı, ıslak ekin sapları içinde yürüyorduk. Mektep firâriyelerinin keyfine benzer bir neş'e-i âzâdegî içinde kahkahalarımızla etrafımızda rastgelen kuşları da kaçırarak ilerliyorduk. Aramızda tecârüb-i seyyâdiyesinin vüs'atine i'timat eden biri, bize hedef, nişan, isabet kelimelerini bir gurur-i mütebahhirâne ile ibzâl ederek bir takım nazariyeler inşâd ediyor ve şimdi artık tüfekleri aşağı doğru eğerek, orta parmakları tetiklerin etrafında âmâde bulundurarak ayrı ayrı yürümemizi tavsiyede ısrar gösteriyordu. Böyle bir meşy-i serseriyâne ile bostancı civarına vasıl olmuşuz. Tüfek omuzda çalılar arasında ses çıkarmadan, hızlı nefes almadan bir haydut gibi tereddütler ve tecessüsler içinde bir cevelan-ı seheri yapmaktan bir lezzet, bir letâfet bulmak bahtiyarlığına nail olamayan bî-çare ben, neye ve niçin bu zahmetlere girdiğimi istiğrablar ve nedâmetlerle kendimden suâl ediyordum. Arkadaşlarınızdan yavaş yavaş daha ziyade ayrılmaya ve yekdiğerimizi nazardan kaybetmeye başlamıştık. Uzaktan çat pat tüfek sesleri işitiliyordu. Güneş doğmuş ve yükselmeye başlamıştı. Gecedен yağаn yağmurun rutubetiyle tarlalar belленmiş, arızalı topraklarına bata, bata ayaklarım gittikçe ağırlaşıyor ve güçlүkle yürüyordum. Elimdeki uzun ve ince değneğın ucunu bıldırcın kaldırmak hayal-i hâmiyla oraya buraya savuruyordum nasıl oldu bilmem? Değneğın ucundan siyah bir şey fırladı. Verilen ta'limata rağmen uçan bıldırcının arkasından bilâ-hareket baka kaldım. Kuş uçtu, gitti. Ben yine değneğimi bî-fikir ve bî-emel çalılara muttasıl vurmaya başladım. Etrafımdan kesik kesik, ince ince şakrak kuş cıvıltıları geliyordu. Ben iki tarafa bakıyor, hiçbir şey göremiyordum. Zannediyorum ki bu şeytancıklar benimle, acemiliğimle adeta eğleniyorlar. Şimdi bu mini mini kurnazlara karşı kaşlarımı çatarak tehditkarâne başımı sallар iken, onların yine istihzâyı andırır kahkahacıklarından bir neş'e-i rakîke hissettiğimden tüfeğimi bu kaba alet-i tahribi onlardan gizlemek istiyordum.

Artık böyle küs küs gitmeden çalıların başına beyhûde değnek vurmadan usandım, bıktım... Değneği attım tüfeği yanıma bıraktım. Orada gördüğüm bir taşın üstüne oturuverdim. İçim sıkılmıştı. Rufe-kâmı bularak avdeti teklif edecektim.

Zannediyordum ki onlar birçok kuş vurmuşlar da beni böyle elim böğrümde, bir taş üstünde uyuklamak taa olduğumu görünce meskenetime gülecekler, istihzâlarından kurtulamayacağım.

Bütün güzelliği, bütün tazeliğiyle, bütün büyüklüğüyle yükselen güneşe doğru bakıyordum. Boynumu bükmüş, ellerimi kavuşturmuş, dalmış gitmiştim... bu sırada başımın üstünden bir ruh-i hafif, mini mini kanatlı bir karaltı, hülyâ gibi bir sür'atle uçarak üç dört metre mesafedeki bir çalının üstüne kondu. Ve arkası bana doğru olarak başıyla güneşi selamlamaya rakîk bir sesle ötmeye başladığı bir anda idi ki bir redâet canavarâne ile tüfeği kavradım. Artık yüreğim çarpmıyor, dimağım düşünmüyor, gözüm görmüyordu... Arkadaşlarımın karşısına elimde bu küçücük kuşla, bu siyah leke ile çıkmak istedim.

Tetiği çektim ve koştum. Dumanın arkasından bir noktanın sıçrayarak yere yuvarlandığını gördüm.

Küçük bir kuş idi. Kanadını halsizce girdi ve can acısıyla geriye sıçradı. Gagasını bir iki defa açıp kaparken bir ah-ı âteşîn gibi ağzından dökülen pembe kanın, tozlara bulanmış gazel yapraklarının üstünde bir şekl-i hazîn istîzah aldığına bakıyordum. Elimde şerik-i cinayetim tüfeğim olduğu halde o demirden daha katı bir yürek, o demirden daha soğuk bir kanla, ahengi neş'erîz hayatından yalnız şu pembe kan baki kalan, bir ruh-i latîf ve hafifin pervazına, kuvvetin, acze tahakkümün en rakik, en vicdan fersa bir tecellisini bakıyordum... Evet, hala bakıyorum! Elimde tüfeğimle bakıyordum. Bu, ayağımın altında sürünen, boyuncuğunu uzatarak bi şehka-i iştikâ izhar etmeksizin soluveren küçücük çayır kuşuna, bir fakir kulübesini yakan yıldırım hissizliğiyle bakıyordum.

O kanın, o mini mini kuşun nârin gagasından dökülen o pembe kanın teşkil eylediği ince bir iz, bana bir umk-ı bî-intihâ-yı rikkat gösterdi.-

-Fakat, seni ben niye öldürdüm?

-Bilmem

-Evet, onu ben de bilmem! Seni öldürmek için öldürdüm değil mi?

İri, parlak güneş, eskimiş bir mâi kadifeye benzeyen göğün bir kısmını, tel tel olmuş lepiska şu'âlarıyla yaldızlayarak birer yamaya benzeyen beyaz bulutların arasında kayıp, hazanın bir rengi sükûn ve gumûm içinde bıraktığı şu nemnâk sahra'nın bir noktasından dökülen, bu mazlum kuşcağızın pembe kanı üstüne katarât-ı nurunu, bir nevaziş-i vâpesîn-i rahmet gibi döküyordu.

Tüfeğimi elimden attım. Dizüstü düştüm. Şu çalılığın arasında gözüme ilişen harap, metruk bir yuvanın, gelecek baharda bu zavallı kuşcağıza, bu küçücük kanatlara ne iştihaklarla âğuşunu açabileceğini düşünüyordum.

Bir hayli müddet böyle kalmış ım ki etrafımda birçok kahkahaların birden fırladığını duyduğum zaman arkadaşlarının benimle eğlendiğini gördüm. Sergüzeştim'den haberdâr olunca cümlesi sâfiyetime acıdılar.

İçlerinden biri bu kuşun - bana göstermek istemeyerek – “pilavlıkların arasına” latifesi ile bir ayrı mendile koyduğunu gördüm.

Bir hafta sonra idi ki arkadaşım bir dikkat veya bir istihza-i dakik eseri olarak bu kuşun cesedini doldurarak bana yollamıştı.

Hala bu kuş odamın bir köşesinde mahfuz ve dökdüğüm o pembe kanın izi ise gönlümde bir siyah leke olarak menkuştur.

3.15. Süleyman Nesip Bey

Fikret devri'nin gayri kabil-i ihmal her kanından biri de Süleyman Nesip nam-ı müste'ârî ile iştihâr eden Süleyman Paşazade Sami Beydir.

Elimize geçebilen birkaç nefis eseriyle ruh-i sanatını tahlil edebildiğimiz Süleyman Nesib, ince, hassas, bi'l-hassa tesbât-i şahsiyet etmiş bir şairdir.

Eserlerinde endişeli bir tekayyüt, muhteriz, ihtiyatkâr bir uslûb, kalp ve fikrinde rakik ve mûnis bir ihtizâz, derin bir salâbet ve vuzûh vardır.

Süleyman Nesib, Garp Edebiyatını, bi'-lhassa edebiyatımızı pekiyi tedkîk etmiştir. Dimağında mevzû'u bütün şümûlüyle kavrayan bir kudret-i ihâta, kuvvetli bir irade vardır.

3.15.1. Hakikate Doğru

Her gün yeni bir dert ile makuğur-i sefâlet

Her gün yeni bir mevt ile bir parça ölürken.

Âsâk-ı ümidinde mülevven ve müzeyyen

Bir ru'yeti âti ile titrer beşeriyet.

Mazi ebedi sahne-i pürhûn-i mezâlim
 Hal işte biraz süslü, fakat tıpkı o sahne;
 Âtî bilelim ki o da mazi gibi muzlem,
 Âtî bilelim ki o da mazi gibi köhne....

Artık yetiş ey dest-ii kerem dest-i rehâvet
 Anlat bize, ey nûr-i hakikat, bizi kandır,
 Anlat ki yalan, hepsi yalan, hepsi yalandır.

Anlat ki adâlet medeniyet gibi sözler,
 Derken yine kan, kan, yine hak namına kuvvet...
 Artık yeter, insanlara insanlığı öğret.

3.15.2. Tebessüm-i Zılâm

Bütün bedayi-i hissiye ve hayâliyem
 Boğuldu bir gecenin sîne-i zıllâmında
 Bugünkü halime ağlar tezallümât-ı verem
 Çiçeklerin bile elvân-ı ibtisâmında.

Okur semaların a'mâk-ı bî-tenâhîsi
 Sımâh-i cânıma hep bir neşide-i da'vet
 Zaman olur ki sönüp ruhumun bütün hissi,
 hayatına dökülür pâre pâre bir zulmet..

Bu zulmetin uyuşur ka'r-ı bî-meâlinde
 Bütün nevâ-yı şebâbın; zaman zaman meftûr
 Bir ibtisâm-ı sipehrinin olur gibi manzûr

Bir ibtisâm-ı sipehrinin... İşte en muzlem
 Zamanlarımda bana taze can veren zalim;
 Huzûr-i rahat ararken onun zevâlinde...

3.15.3. Hande-i Adem

İndim deniz kenarına bir şeb hava lâtif
 Âsûde, hep civâr-ı semâ tâbnak idi.
 Yer yer zalâm içindeki bir tâbiş-i kesîf
 Vermiştî karşı sahile bir reng-i sermedi.

Gâhî temevvüc eyleyerek bahr-ı pür-sükûn,
 Bir nûr serpilirdi ridâ-yı siyâhına.
 Bir ses ki gâh olurdu melâl-âver-i derûn,
 Benzerdi bir yetim kızın gizli âhına.

Birkaç balıkçı sandalı geçti uzaklara...
 Bahrin sükûn-ı hüznü yine avdet eyledi,
 Rûh-ı melûlü kendisine da'vet eyledi.

Daldım yümm-i tefekküre, gördüm ki kapkara
 Bir şey çeker beni u'mmâna dembedem;

Kaçtım; peyimde kakhaha-endâz idi a'dem.

3.16. Rıza Tevfik Bey

Fikret edebiyatın sâbit, parlak bir sahifesi de Rıza Tevfik Bey'dir

Hatiplik, doktorluk, filozofluk ile iştihâr eden Rıza Tevfik bizce her şeyden evvel muktedir yüksek bir şairdir.

Yazılarında: şahsiyetini gösteren, lâubâlî, metin bir üslûb, keskin kuvvetli bir hayal, bilhassa hassas ve sâyecev bir kalp, yükselmek isteyen, zulmetleri araştıran fa'âl bir fikir vardır.

Lisanı o kadar iyi ve pürüzsüz değilse de, Rıza Tevfik Bey güzel şiir söylemiştir.

3.16.1. Serâb-ı Ömrüm

On beş sene evvel küçücüküm, pederimle
Birlikte uzak yerlere ettim de seyahat.
Çoktan beri öksüzdüm... elimde idi firkat!.
Lakin yine şendim o felaketli serimle.

Ruhumda mekîn olsa da bir aşk-ı Dilâzâr
Zihnim o vefa-perveri bazen unutturdu.
Fıtrattaki Hüsnü ezeli... Şevk-i çimenzâr,
Avare çocuk gönlümü daim avuturdu.

Eylerdi denizler beni bir şevk ile meşhûn,
Enginlere hayretle sevâhilde gezerdim
-yâdıyla gelip gönlüme bir his diğer gün-
Öksüzlüğümü hasta bulundukça sezerdim.

Deryada, ufuklarda tecellîsine hayran!..

Gûyâ nazarım çehre-i dildârı arardı

Bir şüphe-i dilsûz idi varlık!. Onu vicdân

Her gördüğü timsâle.. Hayâlete sorardı.

Varlık! O nasıl sırrı hûydâ ki bilinmez!..

Varlık! O nasıl perde ki ardında hakikat!..

Varlık! O nasıl endişe ki bilmekle silinmez!

Varlık! O nasıl gül ki? Nasıl nuygu? Ne hâlet?

Bir zan ise vicdan ne demektir bu muammâ?

Her şeyi mütehavvil!. Yine her şeyi neye vardır?

Hem daim olur hem de yaşar böylece dünya

Bir üstüne bak Mehd-i vücut... Altı mezardır.

Lâkin o da âlem! O da mebde'! O da Neş'et!

Öyleyse niçin mevt ile deymûmeti bölmek?

Varlık o tahavvülle mi kâim bu ne Hikmet?

Lazım mı adem-i kaygısı? Beyhûde mi ölmek?

Ölmek bu sözün dehşeti meçhul idi bence;

Ölmek ne demek?.. Ben düşünürdüm bunu her gün.

Bir emr-i muhâl olsa da me'mûl idi bence,

Farz eyleler idin kim olacak vuslatı mümkün.

Onbeş senedir hayli dolaştım... Sefer ettim

Zihnimde temâsîl-i vukû'ât yer etmiş! ...

Gördüm nice bin sahne... Sevindim, keder ettim.

Endişeme rü'yâ-yı hayâtım işretmiş! ..

Hâlâ - yine girdâb-ı hayâlâta- dalıpta-

Dîdârını تنها geceler yâda getirse

Mâzi-i hayatım ona peyveste kalıpta

Sevdâsını Hasret-i dil nâşâde getirse

Birden silinip sahn-ı Cihan nazargehimden

Bir âlem-i diğer açılır ruhuma... mübhem!

-Mübhemde tecellâ-yı hakikat gibi rûşen!-

Rüya mı? Bedâhet mi? Hayatım mı? Ne bilmem?.

Ben pek küçücüktüm... o Cihân başına cihândı

Mübhemdi evet!. Başka temaşaları vardı,

Gezmiştim o vahşetkehi bilmem ne zamandı!.

Eşcârı büyük, ufku geniş, yolları vardı.

Bir gün o çimenzâra serin nağmeleriyle,

Akşamları bir hâb-ı mu'attar dağıtırdı.

Şeb-i pâreler eşcar'a derin nevhalarıyla
Bir lahn-i semâvi-i gam âver dağıtırdı.

Sazlıkları vardı o gölün, samt-i leyâlî
Fikretzede-i hüznün idi yorgun sularında.
Bir Hüsnü perakende'nin âvâre hayali
Savurtur idi her gece durgun sularında

Nergislerine refref Pinhâni riyâhın
Şehbâl-i kebûter gibi gâhî sürünürdü.
Ufkunda -beyaz dem-i fecrinde sabahın-
Bir bilmediğim çehre-i esmer görünürdü

Mehtâbı mükeddderdi... o solgun lemâtı,
Bir neş'e idi gündüzünün yâsemininde;
Gül goncaların kâidi dehânında hayatı,
Bir hasta güzellik var idi nestereninde.

Nilüfer âşüfte serin vez'ı latîfi
Râkid suların sathına endişe verirdi.
Seyyârelerin arza düşen nur-i hafifi
-Bir nazra-i hayret gibi- güllerde erirdi
Bir varlığı yâd ettiriyor bunca temasîl!..

Bir sahn-ı serâir ki hayalî bütün eşya!.

Bir neş'e ki bir anda eder ömrümü tefsîl!..

Bir neş'e ki âşüfte eder zihnimi hâlâ!..

Bilmem bu ne âlem, bu nasıl âlem-i Hülyâ?

Bir hatıra-ı subh-ı sabâvet mi bu Rûya?

3.16.2. Issız Geceler

Düşürür zihnimi bir neş'eye sevdâ-yı leyâl,

O mehtâplı karanlıkları ben pek severim,

Uçurur fikrimi enginlere ankâ-yı hayâl

Benzer eş'âra o halette melâl-i kederim

Düşünür ma'bed-i vîrâne de bir rûy-i gamîn

Ne duyarsam der-i divârda mübhemdir hep

Düşünür -vecd ile dembeste- semavat-i zemin

Ne görürsem o sükûnzârda ebkemdir hep.

O zaman ben ezeli aks-i sadâlar duyarım

O sükûnun zulümâtından nidâlar duyarım

Okunur aklımı hayrete koyan bilmeceler

Severim samt ile pervâzını seyyarelerin

Bana sevda-yı tefekkür verir ıssız geceler.

3.16.3. Balaban Dağları

Bir hakikat keşfeder gönlüm nigâh ettikçe ben...

Kudretin âsâr-ı i'câziyle mâlî dağlara”

Taşlarında muntabi âsâr-ı edvâr u duhûr

Muntafî her kabza-i hâkinde yüz bin kainat,

Müstetir hâkisterinde nûr-ı seyyâl-i hayât!

Münteşir etrafına âheng-i lahn-i rebg-i nûr

Âdeme takrîr-i hikmet eyler en âdî nebât

Bir yerogliftir tabî, itikâlât-ı suhûr

Nerde görsem hâtıra târih-i kevneyler hutûr

Hâdisât-ı hilkatın sinmiş meâlî dağlara!..

Her gece mahfî ağaçlarda ay uryân gezer

Bir sükût-i serseri vâdiye dağlardan iner

Mevceler peydâ eder zulmet uzaktan gâh gâh

Bir nice tayf-i siyâh ıssız gecelerden geçer

Sarayla meskûn her yer!bgölgelikler cilvegîr!

Zühreler, şeb pereler yüksekte taşlar rû-siyâh!

Kalplamış bir rûh-i sâhir vahşet âbâdı meğr

Hâkim olmuş bir peri sanki o hâlî dağlara...

Bir zamanlar o vahşetzârda şeb tâ seher

Aklımı sevdâya saldım, gönlümü gûş eyledim

Bildiğim âlemleri bir dem ferâmûş eyledim

Böyle bir sevdâya bilmem kim? Ne olmuştu sebep?

-Kendime bir kulûbe-i vîrânı etmiştim makar-

Hep güzellikler kıyafetinden soyunmuştu o şeb
 Her ne varsa reng reng nur-ı ‘aşk olmuştu hep
 İn’ikâs etmişti eflâkın celâli dağlara...

Mevkî’i cism-i alâiktan mücerred bir mecâl
 Eylemişti pür safâ bir alem-i cennet misâl
 Mahtâbı titretirdi refref-i lâhûtiyân
 Gölgesinde çamların hâbîde kalmıştı riyâh,
 Fikrimi okşardı bir şehbâl-i sevâ-yı nihân,
 Bûs ederdi mahremâne şî’rimi necm-i sabâh,
 Cümle mevcûdât ederdi bir güzel ma’nâ beyân,
 Fıtratın sûretgir olmuştu cemâlî dağlara!...

Âlem rengîn ma’nâdan gece mehtâb ile
 İnmiş âğûş-i cibâle bir cihân-ı manevi!
 Ses kesilmiş lânelerden ... çağlayanlarda bile
 Sem’a vâsıl olmadaydı bri sükût-i pür sürûr
 Gaşşı olup kalmıştı bir hey’ette eşkâl-i vücûd
 Serbehâk etmişti eşcârı o lâhûti sücûd
 “Her taraf pür samt-ı hayret.. bir lisân-ı ma’nevi”
 “Eyliyordu sanki takrir-i me’âlî dağlara.”

3.16.4. Gelibolu’da Hamza Bey Sahili Ve Ayazma İçin

O yerlerde güneş mahmûr-ı fîi’kret bir peridir ki
 Doğar sevdâlî akşamlar nigah-ı vapesininden...

O yerlerde sabâ bir bestekar-ı serseridir ki
 Perişan nağmeler perran olur güya enininden

Mübarektir o topraklar!. Gaza etmiş.. şehid olmuş.
 O sâhilden en evvel yol açıp tekbir alan erler.
 Mezarlar nabdîd olmuş, ağaçlar hep kadid olmuş,
 Meâl-i ayet-i feth'i bugün maziden ezberler

Vukû'atın bulup tarihini tenvir eder gûya
 Nigâh-ı âteşîni -her gece- bir necm-i şebtabın
 Kefen bir ser çıkıp ervâh içinde ka'r-ı na-yabın
 Uzun bir sergüzeşt-i pür-şeref takrir eder güya

Durur ulviyyet-i islam câmid kıblegâhında
 Temevvüc eyler avaz-ı zafer pîşinde mihrabın,
 Olur nûr-ı tecellâ rûşena cevî-i siyahında,
 Denizden reng-i fosforisi aksettikçe mehtâbın.

Mübarektir o topraklar!. İbadethaneler vardır
 Ki beş asrın vukû'âtı serilmiş âsitininde
 -Verir aks-i sadâ gezdikçe- çok viraneler vardır
 Ki, ma'mûriyetin tarihi medfûndur zemininde

Nazar-ı camid görür; lakin derûnî şî'r-'i pür-âhenk

O taşlıklar ki muzlemdir, hayâletlerle mâlîdir
 Düşüp deryaya mevcâ-mevc olan mehtâb-ı rengârenk
 O zulmette her şeb mültemi’-i fecr-i şimalidir.

Uyur samt-ı leyâli gündüzün umkunda deryanın
 Mücellâa sathı bazen cilde-gah-ı mah-ı mâhîdir,
 Uzaklar hep serâb olmuş vücûd-i tenâhîde,
 Tefekkürler verir, müphem durur ufkunda deryanın

Henüz gün doğmadan sisler gezer engin fezâsında;
 Değildir aks-i te’sir-i sadâ... bir ağlayan vardır;
 O vahşi sâhili tahdîd eden taşlar hizâsında
 Tükenmez giryeler ilham eden bir çağlayan vardır.

O medd-i cezir kim mahsûs olur her şeb nesîminde
 Leyâlin nefha-i bi-rû’hudur; âsûde.. hâb âlûd
 O yülksek taşların dîdâr-ı mahmûr-ı besiminde,
 Bütün geçmiş zamanın nazra-i la’kaydır meşhûd

Neler görmüş neler? Yâdındadır fersûde ahcârın;
 Acep kaç defa sahil-i bezm-gah-ı rezmgâh olmuş
 Tekâsûf eylemiş akşamları edvar-ı a’sârın,
 Bugün ma’bedlerin divarı sertâser siyah olmuş!

Yazılmıştır şüûn-ı hılkatin her yerde ma'nası,
 O sengistân-ı pür-ibret mezarlık taşlarındandır.
 Zemîninde biten vahşi çiçekler insan a'zâsı,
 Çimen-zârında şebnemler bütün gözyaşlarındandır.

Okurdum bir hakikat sahne-i dünyada gördükçe
 Hurafât-ı hayâtı muntabı', taşlarda izlerde..
 Sürerken ömrümün timsâlini rüyada gördükçe
 Gezerdi fikr-i çalâkım nihâyetsiz denizlerde.

Denizler! Pek küçük yaştan beri mir'ât-ı endişem,
 Denizler! Her zaman cevlan-geh-i fikr-i hayâlimdir,
 Gehi râkid, gehi pür-cûş o hayran olduğum âlem
 Benim timsâl-i ömrümdür; hayatımdır, meâlimdir.

Denizlerdir bana bir başka varlık gösteren mir'ât
 Serâb-ı zindegîde.. neş'e-i rüyâ-yı hestîde.
 Nesîm-i subh ile bîdar olur ufkunda ilhâmât,
 Zaman-ı hicr-i hasrette... dem-i pür-şevk-i mestîde

Uyurken kumrular hamûşi-i deycür-ı hâilde
 Leyâl-i günc-i tenhayı o taşlıklarda çağlardı.
 Serin bir yerde bir âsûde menba' vardı sahilde
 Onun dehliz i târîkinde dâim bir kız ağlardı.

Dökülmüş şeb-i yelda onun gîsû-yi târında.
 Seher bir nazra-i mahmûrîdir ufk-ı tecellâya,
 Olup şelâleler peyda sürûd-i târmarından ^
 Şafak vaktinde akseyler sevâhilden “Musalla”ya

Sekiz yıl ben o hüzn-efzâ temâşâgâh-ı ibrette,
 Dolaştım şâd-ı âvâre... bugün dil-hasta, mehcûrum
 Arar dalgın nigâhım âşina bir çehre hılkatte
 O taşlıklarda zahirdir; onun hüsnüyle meşhurum.
 O sahiller kii hâlâ gûşuma geçmiş zaman söyler,
 Sahâifdir -kopup kalmış- kitab-ı hâtırâtımdan;
 Verir aks-i sadâ her dalgası bir dâstân söyler,
 Yıkılmış kâinâtımden, hayâl olmuş hayatımdan.

3.17. Faik Ali Bey

1292

Edebiyat-ı Cedîdenin, Servet-i Fünûn hey’et-i edebiyesinin mühim ve tanınmış
 uzvuda Faik Ali’dir

Faik Bey “Mir’âtü’l-İber” sahibi meşâhirden Sait Paşa’nın mahdûmu ve edîb-i
 nezih Süleyman Nazif Bey’in biraderi olup 1292’de Diyarbakır’da tevellût etmiş
 İstanbul’a gelerek Mekteb-i Mülkiye’nin kısmı i’dâdi ve âlîsinde ikmal-i tahsil
 eylemiştir.

Tabî’aten şair yaratılmış olan Faik Ali hassas ve rakîk kalbinin teessürât ve
 âlâmını samimi kalemiyle henüz küçük bir yaşta iken anlatmaya muvaffak olmuştur.

Ekseriya âsârını mektep sıralarında iken yazmıştı. Üslubu vüs'at-i hayâli, rikkat-i beyanla mümtazdır.

Faik, bazen hafif, nahif kanatlarıyla keheşanlara, esîrî cihanlara yükselmek, orada Hamid'lerle görüşmek ister; bazen Ekrem'lerle, Cenap'larla hemhâl olarak yaşamak arzusundadır.

Mülhemeleri periler, muhatapları semavilerdir.

Fani tesellilerindeki ekser-i eş'ârı parlak birer hayal mahsulüdür. Tayf-ı Girizân, Leyâl-i Hayâl, Fecr-i Dûrâ-Dûr gibi diğer bazı âsârı daha olup henüz tab' edilmemiştir.

3.17.1. Tulû'dan Evvel

Uçar kartallar, etrâfında kürs-i temâşâmin.
Mücessem rûh-i şeb pervâzıdır gûyâ ki ilhamın;
Bütün fikr-i hâyâlim devreder fevkinde ecrâmın;
Selam îsâl eder bâd-ı mu'attır-ı fecr-i evvelden.

Hafâ-gâh-ı melâiktir mükevkeb perde-i deycûr;
Buhâr-ı lacivert altında eşya müstetir, manzûr;
Uçar göklerde yüzbin lahn-i mavcâ mevc-i dûrâ dûr;
Münâcât-ı umumidir ki sâ'id arşa esfelden.

Uyur Necm-i seher âğûş-i gülkevninde eshârın;
Bu bir timsal-i eflâkisidir efkâr-ı bî-dârın;
Sabâ estikçe gaşyeyler beni bûyile ezhârın;
Ki hâlâ pay-i insan değmeyen dağlarda peydadır.

Gelir a'sardan her dalga bir şi'r-i müşkildir,
Gider edvâr-i istikbâle kudretten müekkeldir;

Bütün ecrâm-ı ilâhiyâttan mesnu' heykeldir
 Ki bî-nutk-ı zebân manzûme hân-ı sun'-i mevlâdır.

Çimenler, cûyler, kuşlar bütün leb bir leb-i ülfet;
 Deniz, fikret nümâ.. gühsâr, duşa-dûş ulviyet
 Eder mechûl bir ses bir sadâ-yi manevî da'vet
 Ufuktan âlem-i sahrâya, sahrâdan bevâdiye.

Yeminim dest-i bî-payân, yesârım bir hıyâbândır;
 Bahar en sermedî feyziyle fevkinde nigehbândır;
 Bir âheng-i nihâni-i muhabbetle şetâbândır.
 Cebelden çağlayanlar, rûdler âğûş-ı vâdiye.

Ufuk, me'vâ-y-ı sevdâdır.. Şafak, gehvâre-i hülyâ;
 Ayândır bu'z-ı hûnîn, bu'z-ı gülkevn-i safha-i derya;
 Bu reng-i nâ-mu'ayyen zıll-i istikbâldir gûyâ
 Uçarken sâkıt olmuş hâke şehbâl urûcundan.

Bu elhân-ı seher fevkinde ulvî bir sadâ duyduum,
 Bir âheng-i semâvi, nidâ-yi âşina duyduum;
 Onun aksiyle vicdânımda meyl-i i'tilâ duyduum;
 Gelirdi kâinât şi'rin en yüksek burûcundan...

Bu ses şi'r-i bülend keder, evet, şa'ir-i a'zam,

Çocukluktan bana telkîn-i ulviyât eder her dem;
 Döner karşımda her dem şiirden mevzu' bir âlem
 Senin tertîl-i eş'ârın munacât-i tabî'iyem.

Serir-i haşmetin mevzu', bâlâsında ehrâmın,
 Hayır, burç daha fevkındadır kürsi-i ârâmın;
 Evet, siyah lâhûtisisin ecrâm-ı ilhâmın,
 Senin yâdınla efkârımda ilhâmât olur mülhem.

3.17.2. Hasbihâl

Her hırman ızdıraba daimi veya muvakkat, ebedi veya fani bir teselli mevcuttur: beşiklerin muhteşem şefkatleri, melekâne handeleri... çocukların nevâzişleri ma'sum şevkleri, lütufkâr nisyanları.. Gençlerin ümitleri, heyecanları, sevdaları.. İhtiyarlığın ebediyete ait hülyaları.. Mezarların birri yıldızlarla, biri ruhlarla dolu semaları.... Kum çöllerinin vaheleri... Çıplak ve âteşin ufukların serapları... Gecenin yıldızları... Hassas ve muzdarip ruhların şiirleri var.

İnsan sevdikçe, düşündükçe, duydukça... mevâsimin te'âkup ve teceddüdü mehasin-i elvâh gûnâ-gûnünü safâhat-ı hâk üzerinde tersim, gecelerin tevali-i esrar-ı meşhûnu sema'nın rûh-i bedâyi'ini tecsîm ettikçe.. Dağlardan çağlayanlar, ovalardan nehirler, ormanlardan nağmeler arktıkça.. Her sehâb, semaya kalb-i meyâhdan bir peyam-i hâkî... Her şahap, deryaya şebi siyahtan bir selam-ı eflâki ile uçup düştükçe... Rüzgârlar aktar-ı nâdide'den, kuşlar'dan, ebhâr-ı ba'îde den, yıldızlar a'sâr-ı medîdeden, bize tuhfeler teraneler, âşinâlıklar îsâl ettikçe... Hayat, hicran'ın, telâkînin, sürurun, kederin, saadetin, mahrumiyetin, ızdırabın, heyecanın, infi'âlin, inşirahın, melâlin ma'kes-i demâ-demi oldukça.. İnsan yaşamak için teselliye, teselli bulmak için ümide, ümitvar olmak için emel'e ihtiyacını duydukça... Ağaçlar yapraklarını, yapraklar çiçeklerini, çiçekler meyvelerini, ruh emellerini, emeller ümitlerini, ümitler giryelerini döktükçe.. vücut, istîfâ-yı ihtiyacât için hake.. Ruh îfâ-i münacat için eflâke teveccüh ettikçe... Hulasa her beşiği bir mezar ve her mezarı bir settâre bekledikçe (şiir)'in de imkân-ı zevâli ve o hayat-ı nâ-mahdûd içinde tahavvülât-ı azîmeye tabî' olmamak ihtimali yoktur.

İnsanlarda insanlar gibi doğar; büyür ve ölür. bir batnın tarz-ı tahassüsü bir başka batnın tarz-ı tahassüsüne benzemez. hatta her ferdin ayrı ayrı bir üslubu, müstakil fikirleri, hususi hisleri vardır.

Herkesinkine benzemeyen hâlât ve harekâtımızda benliğimizden bir şey görülemez. Onlar ma'at-teessüf bütün mevcudiyeti ruh ve nezahetten ibaret olamayan şahsiyetimize ihtilât ve münasebât-ı zaruriye-i ruzmere ile karışık birleşmiş i'tibârât-ı âdiyedir.

Bugün karabet diye bir nakîsa gibi, bir kabâhat gibi ta'yîb ve itham edilen hâlât-ı rûhiye ve müstesneyâtın hasbe sîmâ-yı manevimizin en ince, en gizli hudût ve eşkâlini gösteren şeylerin mecmû'unu yani asıl benliğimizi teşkil eder.

Temâyülâtımızı âmâlimizi, tarz-ı tefekkürümüzü şahsiyetimize nüfuz eden eşya-yı hâriciye'nin maneviyatımıza suret-i inkılâbını, sâha-i nazarımızın daire-i ittisânı, tabi'atla münasebât-ı mütekâbilemizin derecesini, ruhumuzun hararet-i garîziyesini, hissimizin adaâd-ı ihtizâzını, hayalimizin ib'âd-ı pervazını, bizim vücuda getirdiğimiz muhit-i hususi'nin, bizi vücuda getiren muhit-i umûmî'ye nisbetini anlamak, ölçmek, ta'yin etmek için o, en sahîh bir mikyâs, en doğru bir levha-i tetkîktir.

Daima bir gaye-i tekâmüle koşan cem'iyet-i beşeriyede edebiyatın şu'abât-ı sâire-i fûnundan ziyade terakkiye müste'it ve tahavvüle tabi olduğu her müntesib-i edep ve ma'rifet bilir. Bugünkü lisan dünküne nasıl benzemiyorsa yarınki de bugünküne benzemeyecek. "Lisanlar denizler gibidir temevvüc etmezse te'affün eder.". her telâtumunda bir mevc-nâme, bir mevc-i teceddüt ve nezahet uçan edebiyatımızı durdurmak için, kâh tehzil suretinde koparılan sayhalar -sanki her sadme-i seyâlesiyle mevcudiyetlerinden bir şey koparan- mevvâc bir denizin coş-ı hurûş me'âlisini nareleriyle dindirmek için bağırmaya benzer ki beyhûde izâ'a-i nefes'ten başka hiçbir netice vermez. Buna hatta o emvâci coşâ-coş kadar malik olduğu efvâc ve cuyûşa, hatta onu kamçılata serhas bile muvaffak olamamıştır.

Fakat şiir bütün beşeriyete hitap etmelidir.

3.17.3. Mehtâp

Sanırım bu levha-ı berrak'ı eyleyen ru'yet,

Leyâl-i zâhirenin dest-i âf ve şeffâfi

Yakar semada bir avize-i kamer – hey’et

Cenap Şahabettin

Gecenin cezr-i medd-i envârı,

Karışıp medd-i cezr-i derya’ya

İşte bir şest-i şûy reng-i zıyâ,

Dinliyor zemzemeât-ı esrârı

O melâl-i müebbet eşya;

Girecek âlem-i melâike hâs

Bir mükevkeb behşet rüyaya.

Bu seraser-i serâir istînâs

Şeb-i nûr’un bu hâb nevsîni..

Sallıyor Mehd-i leyl içinde derin

Bir sükût mudıy bütün şehrin

Harekâtı hayat ve köşesi.

Handedir, mevcedir, zıyâdır hep;

Öyle sandım bakınca mermereye;

Erimiş bir cihân sîm-i zeheb

Neb’ân etmiş ansızın karaya.

Çeşm-i hülyâ bu yerde Nadide

Bin temâşâ'yı kibriyaya dalar;
 Mehbet-i râzleyle olan adalar
 Bu mezheb-i semâ-yi hâkîde

Gölgelerdir, sehabelerdir ki
 Mütezehir-i şeste-i mehtâb.
 Sanki mücellâ-yı rûh olan hâkî
 Ma'kes etmiş bir incilâ-yı sehâb.

3.17.4. Mesire-i İlham

Bu mu'attar kenar-ı mahremde bir
 Teselli-i sermedi duyulur;
 Bu bahar-ı âşiyân hurrem'de
 Yaşayan başka türlü şair olur.

Renkler nağmelerle leb bir leb,
 Kayalar dalgalarla dût-â dût;
 Dereler, zirveler, kovuklar hep
 Müptesim pür-niğam huzzâr tepûş.

Şeceristan râz perverde
 Ebedi buseler tenessüm eder;
 Sanih-i ruh olan şiirlerde

Bu güzelliklerin, tecessüm eder

Bizce en mübhem, en hafî rengi,
En esîrî hayal-i âhengi.

Bu müşmis mezalle-i sevdâ
Mâ-i bir lanedir, muhât-ı bahar;
Çamların sâye-i ketûmünde
Ne kadar mâcerâ-yı sevda var!

Kim bilir kaç hayat-ı aşk ara
Burada tenvîm-i ızdırâb eyler;
Peyrev olmuş sürûr-i eşcâr'a
Ne kadar muhteriz müşâfeheler!

Leylin âğûş-i ihtirazında,
İki aşkın bir infilâkıyla
Unutulmuş geçen merâretler;

Ki neşibende, ki ferâzende,
O leyyin buse-i telâkiyle
Uyutulmuş zehirli hasretler.

Anlıyor burda hepsi birbirini
Mahtâb-ı seher, nebat-ı cemâd:
Gösterir zühre mâh'a nesrîni,

Mahremi ufkeder menkeşeyi bâd.

Fakat ey kâinât-ı nûrânî,

Bu nasıl sırr-ı mübhem-i muzlem?

Hâss-ı câmid ne varsa birbirini

Tanısın, anlasın da ben kalayım

Hisse, idrâke, rûha sahipken

Hisse, idrâk, rûha sahip olan

Ezeli âşinâmı bigâne.

Bu mu, ey rûh-i sermedi –nâlân,

Bu mu ey rûh-i âsuman- mesken,

Bu mu şâyân olan büyüklüğüne?

3.17.5. Hayme Nişin

Önünde bir koca Sahra, bir ufk-ı nâ-mahdûd

Uzak, bu dağdağalardan ve izdiham âlûd

Şehirlerin bu tekâzâ-yı haşmetinden uzak,

Koyunlarıyla Gezer pîr-i bahar olarak.

O, bir karış yere mahrum-i mâlikiyet iken,

Cibâl-ı deşt ona âzâde sade, bir mesken.

Yaşar tabi'atın âğûş-i neyl-kevninde;
Onun vizân olamaz hayme-i sükûnünde

Bu gerdbâd-ı kıyamet numûn hissiyat,
Ne arzu'yu tefevvuk, ne ihtiras-ı hayat.

Azîm o badiyeler mahşer-i sükûnettir;
Büyük kederlere bir melce-i sıyanettir;

Gelir menâtık-ı mechûle tuhfesiyle riyâh,
O kişt-i dâim derya ve deşt eden seyyâh,

O sâdegi-i tabi'îde nûr-i isti'dâd
Ebed zalâm-ı mekâdîr'den etmez istimdâd.

3.18. Hüseyin Siret Bey

Edebiyat-ı Cedîde de tanınmış bir çehredir.

Hüseyin Siret tabi'atın inceliklerini, derinliklerine nüfûz eden bir hassasiyete, bir hassasiyeti müfritaya mâlik muktedir bir şairdir.

Hayli müddet devam eden menfâ hayatı onun maneviyatından silinmez izler bırakmış, bu te'sirle yazdığı eserlerinde hazinmeler terennüm etmiştir. Lisanı o kadar iyi değildir; fazla mahmûldür. "Leyâl-i Girizan"ı şâyân-ı dikkat bazı eş'ârı ihtivâ eder.

3.18.1. Gurûbtan Sonra

Akşam olmuş.. Güneş gurûp eyler,

Seni ufk-ı Nâim üstünde

Açılır, nâzenin-i şerminde,
Deste hâlinde âteşin güller.

Bütün âlem sükûn-ı hâbe varır,
Kesilir kuşların teraneleri;
Kalmaz ormanda hiç hayat eseri,
Zıll-i dâmân-i leyl ile kararır.

Âfitâbın cemâl-i giryânı,
Dolaşır hüzn ile beyâbânı,
Şebîn âğuşuna düşer, ağlar.

Dâmen leyle gizlenen ecrâm
Bulmadan bir dakikacık ârâm
Serpilir âsumânî yaldızlar...

3.18.2. Yıkık Köy

Yığın yığın bütün enkâz-ı âşiyân Manzûr
Remide köyceğiz'in sîne-i şikâfında;
Beş on dakika mukaddem uyurdu mest-i huzur;
O şimdi halet-i nûmîd inhîsâfında.

Zavallı köy; ne felaket! Çoluk çocuk uryân
Koşar hararet nevşin büsteriyle müdâm;
Penîde kulübeler olmakta hufre-i lerzân,

Ve beş dakikada bir ra'ş-e-i kaza encâm

Eder gönüllerse müthiş kıyameti ihtâr;

Çatırdılar duyulur her tarafta vaveylâ...

Yıkık bir ev duvarından çıkar enîn-i bekâ,

Ya bir sabidir ezilmiş ya Sâl-hurda-i zâr.

Bu herc-i merc-i fecâ'at numûn mahşerde:

Şuyanda bir kadın ağlar; o genç, bir mader,

Metâf-ı çeşmi onun bir harabedir makber;

Hayatın mürdesi medfûn durur o makberde.

Su'ûd eden o dumanlar birer sehâb-i azîm,

Eder tehevvür arzı meleklerle îsâl,

Şu karye böyle neden oldu pâyimâl,

Çoluk çocuk ediyorlar hâlikı tekrim.

3.18.3. Mahmut Paşa'ya

Siyah bir gece.. Bir samt-ı uhrevi-i mezar;

Yıkık dökük bütün evler ganûde-i esrar

Şikeste pencereler perde pûş, pür hülyâ...

Zıyâ-yı ru'yeti sönmüş uyûn-i nâbînâ.

O evlerin dışı sanki siyah ile meftûr;

Derûnî âteş hummâ-y hicrile mahrûr.

Gezer sokakları her şeb kilâb-ı istibdâd;

Çıkar ganûde bir evden “babam!” diye feryat;
 Zavallı mâder-i bedbaht için için ağlar;
 Salıncağında uyanmış yetimi sallar.
 Eşinden ayrı düşen kuş gibi o nâlende,
 Tezallumâtı duyulmakta ninni halinde.
 O anda ailenin rehrev-i perişânı
 Aşar polisler ile âteşin beyâbânı
 Ya kanlı mermerenin sînesinde metfundur.
 Leb-i vedâ’ı çocuk bûsesiyle meşhûndur.
 Bütün o valideler, dullar, ihtiyar babalar
 Senin hayatına vakf-ı ümid edip ağlar.
 Zayıf bir nefes zârın, ey büyük insan,
 Ebnân ki sine-i millette berhayat nihân.
 Firâş-ı mevte uzandık da etmedik ric’at;
 Bugün Plevne’de eyler sebâtine hayret!...

3.18.4. Manş’ın Sahilinde

Ey Deniz, ey muhit-i hissiyât!
 İnliyor işte bir şikeste hayat...
 Kumlu sahillerinde pür hülya,
 Ağlarım bî-sebep tek ve تنها.
 Bu gece pek garip halin var.
 Anlaşılmaz bir infi’âlin var!
 Çarpınıp çırpınan hazîn mevcât,
 Parçalanmış kulûb-i bî-hevesât,

Ebedi şehkalarla inlerler.

Aks-i sâhil nevvâzı dinlerler;

Öyle kehvâreler ki pür heyecân,

Tıfl-ı sevdâ içindedir nâlân.

Nakledip mâcerâ-yı a'sârı,

Titretirler gücünü bî-dârı

Ağla, ey kalb-i kâinat deniz,

Yine kaldık seninle bak ikimiz.

Ah bilsem şu mâh-i şüyûnumu,

Bu gece gamlı ben miyim sen mi?

Ey hazin Bahr-i Mâhtâb-ı efser,

Geceler pek kısa uzun günler!

Her taraf hasta, her taraf solgun,

Çehre-i kâinat pek yorgun.

Ufk-ı hicrân'da mâh-ı hülyâ çîn,

Sarı bir gül nasılsa öyle hazîn,

Her taraf pür-su'âl sîne hırâş,

Bu gece kainat esir-i firâş.

Müteverrim Bahar hande nikâb,

Bütün eşyada ihtizâr-ı şebâb,

Hani evvelki handeler, güller?

Nerde kaldı o nazlı bülbüller?..

Ka'r-ı meşcer'de ağlıyor birisi,

Nevbaharın hayât-ı mâziyesi.

Ötme ey tâir-i figân muğber...

Geceler pek kısa uzun günler!

Bir büyük hastanedir bu Cihân,

Beşeriyet için de nâle Kenân.

Her tarafta kavâfil-i efrâd,

Çarpınıp çırpınır, eder feryat.

Koşuşurlar Serab-ı ümide,

Çalışırlar hayatı tes'îde.

Hepsinin sînesinde coşkunluk,

Her şeyin intihâsı yorgunluk.

Âsumâna açık duran eller,

Sanki boşluktan ıstikâ eyler.

Kara toprak bu bir firâş-ı memat,

Nakarât-ı beşer: necât! Necât!.,

Ey deniz, cûşeş figân eserin

Oluyor dembedem zevâle karîn.

Kayalarda şikeste şehbâlin,

Dalgalarda figân-ı seyyâlin.

Her taraf hasta, her taraf bitâb,

Çöküyor arza bir sükûn-i harâb.

Başlıyor işte infilâk-ı Seher.

Geceler pek kısa, uzun günler!

3.18.5. Ayşecik

Çoluk çocuk, bütün o halkı bir geniş odanın
 Heva-yi serdini teshîn eden küçük sobanın
 Başında söyleşiyorlardı pür-neşât ve sürûr;
 Zemine katre feşândı sehâib-i meftûr.
 Zalâm içinde sokak, tâziyâne-i bârân
 Ederdi darbe-i serdiyle camları lertzân.
 Sedirde vâlid-i müşfik, yanında mahdumu.
 Çıtır, pıtır konuşurdu lisân-ı ma'sûmu.
 Gözünde gözlüğü, kırpıntı bohçası yerde,
 Dikiş dikip otururken değirmi minderde,
 Çocukları alıp etrafına büyük anne
 Diyordu esneyerek:

-Nerde mavişim, sûdne?

-Masal mı söyleyeceksin, büyük hanım bu gece?

Bizim de işlerimiz bitti işte erkence.

Çocuk, o tâir prişne-i, pürkeşâ-yı şetâb,

Küşâde buldu önünde bir âşiyân-ı harâb.

Verirdi Neş'e-i Cennet bu yavru âileye,

Çiğerde hâtime her şeb o günkü gaileye.

Bu neş'eli, sarışın, mavi gözlü yavru Melek

Zavallı sütnine senden yarın cüdâ düşecek.

Ne müşkilât ile süttten kesildi on gündür...

Kadından evdekiler pek ziyade memnundu,
 Fakat bu ayrılışından kadın da mahzundu.
 Düşüncesi aranırsa, köyünde ayşeciği,
 Ne haldedir acaba şimdi?.. Aç mı uryân mı?
 Sezâ-yi sîne olan goncası perişan mı?...

Olurdu böyle tefekkürle muzdarip, giryân;
 Zaman zaman yüreğinden kopardı bir halcân;
 Kadıncağz bu gece hem kederli, hem memnun:
 Gözünde girye-i şâdı, nazarları mahzûn.
 Zavallı, evdekilerle helalleşip geceden,
 Veda' edip gidecektir, yarın sabah erken.
 -Ne ağlıyorsun âsudne, çocuk musun sen de?
 Gelir kızınla beraber kalırsınız bende..

-Evet hanımcığım, isterseniz sahih oraya
 Gidince, Âyişemi ben yollayayım hemen buraya.
 Sizin için gece gündüz dua eder dururum;
 Benim yanımda kalırsa sefil olur yavrum.
 Zavallının, daha dünyaya gelmeden pederi
 Şehit düşüp bizi yakmıştı ayrılık haberi,
 Benim kızım hamarattır, güzelce hizmet eder;
 Gelin edersiniz Allah yetiştirirse eğer.
 Yiyip içer, geçinir sayenizde bir öksüz;

Eğer kabâhat ederse azarlayın, döğünüz...
 Hayatımı ederim ben fena onun yoluna,
 Sakın dokunmayınız yavrumun sakat koluna!

3.18.6. Nevâ-yı Hicrân

Uzak, uzak, mütevekkil, yabancı bir köyde,
 Kenara şöyle atılmış, garip, bî-sâye,
 Ki berk-i bârı perişan, Nihâl giryânı.
 Duyulmuyor ve duyulmaz enîn-i hicrânım.
 Araştırır beni öksüz yuvamda bî-vâye
 Garip yavrum ile bir hayâl-i pejmürde.

Diyor musun: “baba gel! Gel!” kızım her akşam sen,
 Senin hayâl-i yetimlikle ağlıyorken ben?...
 Güneş batar, dağılır ufka hep tahayyül şâm,
 Bütün menâzırı tazlil-i hüzn eder sâkin;
 Uzakta bir ovoidan çingirak sadâsı gelir;
 Akın Akın sürüler hepsi avdet etmededir.
 Koyunları dağılan bir çoban gibi dalgın,
 Ne beklerim yolun üstünde böyle her akşam?

Arar mısın beni bilmem, huceste, yavrum sen,
 Senin hayâl-i yetiminle ağlıyorken ben?...

Siyah bir gece, orman sükûn içinde uyur,

Cenâh-ı muzlemi altında bir küçük hâne.
 Yukarıda, pencereden hasta bir zıyâ-yı fütûr
 Batar, çıkar; görünür; sanki bir settâre-i dûr;
 Kavuşmak istiyorum ben o dâr-ı hicrana,
 Bırak, yeter beni ey iftirâk-ı mel'ûn, dur!

Görür müsün beni rüyâda bazı yavrum sen,
 Senin hayâl-i yetiminle uykusuzken ben?...

3.18.7. Bûlbûl

Sükût... Her taraf âsûde; bir yeşil orman,
 İçinde ben dolaşırdım, Mükedder ve تنها;
 Yeşil kanatlı ağaçlarda gizli bir halcân
 Açardı ufk-ı nigâhımda revzen-i hülyâ.

Şu nâzenin koruyu hangi mâtem dildâr
 Kesif sâye-i hüznüyle eyliyor gamgîn?
 nesîme hemser olan nazlı bir şemîm bahar
 tahayyülâtımı ta'tîr ederdi, sevda çîn.

Hazîn hazîn düşünürken derûn-i meşcereden
 Döküldü ruhuma bir bûlbûlün figânı hemen;
 Bu sanki şehka-i leyl-i vedâ' muğberdi,

Bütün vücud-i tab'iat o anda ürperdi,

yavaşça revzen-i ufku açıp hilâl-i mesâ
ağaçların arasında göründü pür-hülyâ.

3.19. Hüseyin Cahit Bey

Osmanlı tarih-i edebiyatında unutulmaz isimlerdendir. Fikret devr-i edebî'sinin en mübarek ve en gayûr bir zekâsı olan Hüseyin Cahit; efkârındaki üslûbundaki metânet ve safiyyetiyle kesb-i temâyüz eder. Romancılığa; vefa i'dâdisinde bulunduğu sırada başlamış, Nâdide'yi o zaman yazmış idi.

Mekteb-i mülkiye'den ikincilikle Neşet eyledikten sonra hizmet-i ma'ârifeye girerek orada da bütün gayretiyle çalışmış, vefa i'dâdisi müdür muavinliğinde, Mercan Mektebi müdüriyetinde -muhîtin'in darlığına rağmen- bir hayli ıslâhât ve teceddüdât göstermiştir.

Devr-i meşrutiyette; en ziyade harîs olduğu hayat-ı matbû'âta tanîniyle atılıp sâha-i mesâ'isini tevsi' ve münâfi-i milliye ve vataniyeyi müdâfa'aya vakf-ı hayat eylemiştir. "Hayât-ı Muhayyel"i; edebiyat ve hikâye nüvislik nokta-i nazarından muhalled bir eserdir, diyebiliriz.

Hayât-ı hakikiye sahneleri; müsemmasına muvafık olup hayât-ı beşeriye'nin rakîk, ulvî sahifelerini terennüm eder.

"Kavgalarım" bi'l-hassa şâyân-ı mütâla'a, tarihi bir mecmû'a-i intikadiyedir; Dokadan nâm müzîfânesiyle husemâ tarafından zümre-i şübbân-ı üdebâ'ya savrulan bir sürü galîz hezeyanlara bir sabr-ı medîd ve mütevekkilâne ve fakat bir eda-yı vâkıfâne ve cesûrane ile verilen cevapları orada okuyarak o zamanki âlem-i edebiyat hakkında bir fikir peyda edebiliriz.

Külliyât-ı Sarf ve Nahvî mevcut kavâit kitaplarının en iyisi olup bununla lisan-ı Osmanî'ye ettiği hizmet pek büyüktür.

3.19.1. Hayat-ı Muhayyel

Bu şimdiki âlemlerden pek uzaklara gitmiş idik; mazi ile aranızda ebedi fırtınalarla cenkleşen büyük denizler vardı.

Şimdi her şey yeni idi; hatta kalplerimiz, hatta hislerimiz, hatta ilk günlerde kubbe-i sâf ve lâciverdisi altında misafir olduğumuz sema-yı mükevkeb bile yeni idi. Şu çimenlerini çiğnediğimiz topraklar, ufuk üzerinde teressüm ettiğini gördüğümüz ormanlar, reh güzârımızı ta'tîr eden çiçekler bile yeni, bâkir idi. Ve bu sâf ve ma'sum tabî'atın sîne-i müşfikinde bizim için yeni başlayan bu hayat, -ah, bu hakikate-i iktiran etmeyecek hayat-ı muhayyel!- bi'l-hâssa bu hayat-ı muazzez hepsinden yeni, hepsinden sâf ve tabî'i idi.

Köyümüzü, sahilin en şirin, en sevimli bir noktasında intihap etmiştik. Adamızı ihâta eden bahr-i harûşânın heybetli dalgaları bizim sahilimize gelinceye kadar ilerideki kayalara çarparak kırılırdı.

Ve birer elmas gibi parlayan beyaz, temiz kumlarımızı hafif hışırtılarla tehzîz ettiği zaman, zannederdik ki bu ummân-ı bî-payân bir şu ıssız sahilin hep bir hiss-i uhuvvetle birleşen garîbü'd-diyâr mihmanlarına bir terâne-i tebrik ve tesci' ihdâ ederdi.

Zaten bütün tabî'at bize bu hüsn-i kabulü göstermişti: cesim ormanların nesim-i müferriha tevdî' ettikleri teveddü-i revâyih, bir hiss-i iğtirâb ile ihtilaç etmek isteyen sinelerimize kuvvetbahş bir devâ-yı teselliyet getirir, ileride çağlayan sular bize cesâretler verir kuşlar bize birer neşide-i metânet okur, bütün tabî'at-ı muhîta -pak ve tabî'i bir hayat ile zinde, fa'âl görünen bu valide-i müşfika- bizi âgûşuna alır, bağrına basar, bu derin, bu umûmi hayat içinde kederlerimizi unutturur, etraftaki aheng-i hayata karışmak, yaşamak- oh, serbestçe, insanca yaşamak- arzularını bize verirdi.

Köyümüzün önünde ufk-ı mevvâcın beyaz köpükleriyle hasbihâl eder gibi hâl âşına duran rahim ve saldîde, büyük bir ağacın altında ilk akşamlar toplandığımız zaman, yanımızda oynayan parlak saçlı sevgili çocuklarımız, mütehayyir gözlerle baktıkları cesim vadilerimize, daha cesim ormanlarımıza, semalarımıza doğru kollarını bazen açarlar, sanki bu nâ-mütenâhilikleri ruhlarına doldurmak isterlerdi. Ve bu tavırlarıyla da bize vazifemizi tecessüm ettirirlerdi: evet, bu aziz çocuklar büyütülecek, bu vadiler işlenecek, çalışılacak, daima çalışılacak idi...

Biz bu çalışmamaya iptida köyümüzü inşâdan başlamıştık. Zaten planlar hazır idi; bunlar uzun uzun münakaşât-ı samîmiye neticesinde hep karargîr olmuştu. Köşklerimiz öyle büyük, müzeyyen değildi. İhtiyâcâtımıza, ancak ihtiyaâcâtımıza kifâyet edecek kadar küçük, kışın fırtınalarına dayanacak kadar metîn, fakat zarîf,

sevimli, sâde, bi'l-hassa sade idi. Hepsinde birer büyük iş odası, birer küçük salon, çocuklarımıza birer küçük oda, birer yatak odası vardı.

İhtiyâcâtımızı da mümkün olduğu kadar azaltmıştık. Zaten süslü salonlardan, gayri tabi'i, iyi mülevves hayatlardan kaçınıyorduk. Bizi sade, elzem, yalnız elzem olan esâs-ı beytiye memnun edebilirdi. Biz bahtiyar olmak için yaldızlı döşemelere, ipekli halılara, antika mesnû'âta müftakir değildik. Hiss-i âile, bu refâkat-ı muhibbâne, sa'y-ı gayret bizi mes'ut ediyordu. Birbirimizin yanında yaşamaktan, zihinlerimizde insaniyet için layık gördüğümüz bir hayat ile yaşamaktan, birbirlerimizi sevmekten, çalışmaktan, çocuklarımızı büyütmekten, bu sâf hayattan, bu sade hayattan, -ah, bu hayat-ı muhayyel ve mu'azzez'den mesut idik.

Köyümüzün ortasında müşterek bir bina var idi. Burası, hepimizi istî'âb edecek kadar geniş bir yemek salonundan, yine büyük bir salonla bir kütüphaneden tereyküp ediyordu. Sabah, akşam bütün âileler bu sofranın etrafında birleşirdik. Çocuklarımız yanlarımıza oturur, bu velvele-i şetâret, bir heva-yı samimiyet içinde neş'eli bir ta'am başlardı. Hizmetçilerimiz yoktu; hepimiz birbirimizin hizmetçisi, esiri idik. Her akşam bir aile mütenaviben ifâ-yı hizmet ederdi. Ve böyle sevdiklerimizin bir işini görmekte, onların tabaklarını kaldırmakta, yemeklerini vermekte, ayrı bir lezzet, derin bir meserret duyardık. Sonra balkonda kahveler içilir, latifeler temâdî ederdi. Salona çekildiğimiz zaman şetâretli muhâvereler arasında köyün hayatına müte'allik meseleler hallediliverir, her şeyden bahsolunur, sonra biraz piyano çalınır, biraz şiir okunur, saatlerin tayerânından bî-haber kalınırdı. Küçük meleklerin pak nazarları mahmurlaşarak göz kapakları düşmeye başladığı zaman artık anlardık ki vakt-i müfârakat gelmiştir; âdetâ derin teessürlerle veda eder, ayrılırdık. Herkes çocuklarını elinden tutarak kendi yuvasına çift çift dönerdi.

3.19.2. Hasta Çocuk

İlk defa kendisini görmüşüm, sıcak bir bahar güneşinin etrafa hayat ve ümit vermek isteyen bir feyzan ile parladığı berrak ve mütebessim bir Mayıs gününde idi. Güneşe karşı âtilâne serilen köpeklerle, bazı yerlerde topuklara kadar çıkan tozlarla karşıkı viraneye dökülüvermiş süprüntülerin pis kokularıyla dolu olan bu تنها sokakta, eski yamalı bir beldirme giymiş ihtiyar bir kadının kucağında kalın hırkalara gömülmüş, güneşe, Bir parça hayata karşı kapının önünde yatıyordu. Göz ucuyla gördüğüm, ziyade

bakmaktan içtinap ettiğim bu levhanın hayalimde mürtesim olan tesiru'l-menâkından kurtulmak istiyor gibi âdetâ kaçmışım.

Fakat sapsarı çehresi, birer badem gibi süzölmüş çekik kara gözleri, o donuk, Bulanık, hiçbir şey ifade etmeyen fersiz gözleri, pamuklu hırkalar içinde bile incinmesinden korkulan, erimiş, kadid olmuş vücuduyla bu çocuk, beş altı senelik sefâlet ömrünü hande-nâk güneşin hayat vermesi me'mül şua'larına yayan bu zavallı alîl gözümün önünden ayrılmıyordu. Kalbimde, ruhumda bir nokta vardı ki ezilmişti; ağlıyordu...

Sonra onu çok defa gördüm: o pis sokağın toz bulutları içinde güneşin bî-mürüvvet şua'ları altında kendisine saatlerce hayat dillendiriyorlardı. Fakir ve pejmürde kadının, o büyük validenin gözlerinde sanki giyân bir ifade-i iştikâ vardı ki hiç şüphesiz yavrusunu saf havalı bir sayfiyeye götürememekten, bu ümitsizlikten ileri geliyordu. Fakat onun, rengi gittikçe koyulaşıp kirlenen, boynu gittikçe inceleşip bükülen, yüzünü kemikleri gittikçe teressüm eden çocuğun, o hiç bir yeri yaşamayan bî-nasîp hayatın gündün güne süzülen, donuklaşan gözlerinde hiçbir mana yoktu; o Bizim dünyamızdır benden, ademden bakıyordu. Bütün etrafındakilere, bütün üstünde ağlaşanlara o kadar bigâne idi.

Fakat ey müterakkıb-i fena olan tıfl-ı alil... kalbimin şu cansız ümitlerine, solgun emellerine ne hazîn müşâbehetin var.. Her gün seni güneşin lakayt şua'larına bî-faide arz ettikleri gibi ben de her gün kalb-i meftûrumu lakayt nazarlarla karşı bî-fâide tahlil ediyorum. Sen her gün İstanbul'un تنها, ıssız bir sokağında memâta bir hatve daha tekarrup ettiğin gibi, metruk, muğber, zavallı kalbimde de her gün bir ümit düşüyor, bir emel sönüyor....

3.19.3. Doktorun Odası

İptida küçük kasvetli bir odaya aldılar. Yer bulmak müşkildi. Ayı, kamburlaşmış vücudunu şiddetle sarsan öksürüklerden biraz vakit bulan ihtiyar yanında siyahlar giymiş bir kadına, iterek yer açtı. Oda da on kadar bekleyen vardı. Havada elîm bir durgunluk kalbe basıyordu; hep susuyorlardı. Yalnız öksürüklü ihtiyarın hırıltılı nefesi bu sükûn-i müz'ici tırmalıyordu. Arada, sağdaki kapı açılarak yukarıdan, doktorun yanından biri indikçe sırası gelen tahâlikle kalkıyor, boş kalan yeri yeni

gelenler tarafından işgâl ediliyordu. Hastaların daimi şu gelip gidişinden bu odaya derin bir ye's ve hüznün dökülüyordu. Sanki her giren çıkan neş'e-i hayatını zehirleyen musibetin bir kısmını buraya bulaştırıyor, fütûr ve gam gittikçe artıyordu.

Yukarıda doktorun kapısı karşısında, kütüphanesinde ikinci intizâr daha müellim idi. Mukadderat-ı hayat hakkında doktorun ağzından hemen biraz sonra sâdır olacak hükmün tahayyülü i'tidâl-i demi ihlâl ediyordu. Burası bütün bütün bir sükûnete boğulmuştu. Türlü türlü hastalıklarla, felaketlerle, gözyaşlarıyla meşbû' gibi hissedilen havada bir hâin sessizliğiyle insanın ciğerlerine sokulan ölümün mahûf kanatları titriyor gibi geliyordu. Ve kapı açıldıkça aşağıdan akseden öksürüklü inilti bu bârid sükût-i memât içinde bütün bütün büyüyerek ayaklar altında bekleyen bir mezar haşyetini veriyordu.

Doktorun odası bu herâsı tezyîd ediyordu: şaşırان nazar, ne olduklarını birdenbire fark edemediği ufak tefeklerle dolu raf üzerinde bir kafa iskeletine tesâdüf ediyor, derin bir felsefe-i ademle mütebessim gibi duran, bütün tedavilerin, bütün emellerin hiçliğini bir sükûnet-i müstehziyâne ile haykıran şu insan başından ayıramıyordu.

Şimdi doktor, uzun sandalyeye yatırdığı hastasını dinliyordu. Şu müstehzi kafanın boş gözleri arkasından fırsat gözetleyen ölümün âğûş-i bâridinde yok olmamak hırsıyla, o nâ-kâbil ictinâb-ı beliyeden kurtulmak ümidiyle şu aynı sandalyeye bugüne kadar, me'yûs ve ümit-perver, uzanan yüzlerce hayat dilencilerinden şüphesiz birçoklarının bugün toprak olduklarını düşünmekten kalbe süzülen kahr-ı memât altında aksakallı doktorun meyyâl tezelzül-i vücudunda tecessüm eden kudret-i beşerin za'fı, kifâyetsizliği bütün acılığı, bütün ümitsizliği ile mahsûs oluyor, aşağıdan akseden öksürük sesleri, hasta ilintileri memât ile karşı karşıya gelinen bu mehîb odada bütün bütün büyüyerek tekmil-i beşeriyetin sefâlet-i hayatiyesine, pür-acz-i nâ-tuvân bir timsâl teşkil ediyordu.

3.20. Mehmet Rauf Bey

Servet-i Fünûn'la başlayarak tekâmülü bir hayat yaşayan Edebiyat-ı Cedîdenin münevver bir uzvu da Mehmet Rauf Bey'dir

Rauf Bey 1290'da İstanbul'da doğmuş Portsmouth Mekteb-i bahriyesinde ikmal-i ma'lûmât eylemiştir.

Mehmet Rauf; ruh-i beşer'in en muğlak derinliklerine nüfuz etmiş, felsefe-i hayatı pekiyi teşrih ve tahlil eylemiş bir ediptir.

Uslûbu zarif ve metin, efkâr ve hissiyatında derin bir asâlet ve dikkat vardır.

“Eylül”ü romancılık sanatının yüksek bir mevki'ini işgâl ediyor. Fikrimizce, Mehmet Rauf, bu müstesna eseriyle üstadı Halit Ziya'ya bile tefevvuk etmiştir.

Siyah İnciler, İntizar, Âşıkâne, Pençe, Ferdi ve Şürekâsı (piyes) cümle-i âsâridir.

3.20.1. Mehtâp

Deniz karşıki sahilin kumları üstünde dalgın dalgın nefes alıyor, manzara mahmur bir sükûn-i tam içinde tulû-i kameri bekliyor, yavaş yavaş tekâsûf eden zıll-i arz Beykoz'un üstünde neb'ân eden sabah nurlarına benzer billûrîn iltimâ'larla gecenin eşbâha verdiği kısr_ı muzlem lerzân üzerine bir sath-ı envâr çekiyor, deniz zıpkî bir rûkûd ile hâmûş, pür-hâb-ı sükûn; yalnız dalgalar, uzaklarda derin derin inleyen dalgalar...

Birdenbire çehre-i kamer infilâk etti. Pak ve mahmur, sema'nın bütün nücûmu zerrin bir tebessümle titreştiler, suların üstünde pürnûr handeler terennüme başladı. sevâhilin sükûn-i mağmûmânesine bir vakâr-ı melûl geldi. kamerin gittikçe beyazlaşan zıyası, gecenin gittikçe lacivertle şen zulmeti içinde yeniköy dubasının yeşil zıyaları mâileşiyor; ümûr yerindeki kırmızı zıyalar sâkit bir nigâh-ı recâ gibi bakıyor; kamer'in zıyası o kadar da donuk ki duman zannolunur, bir mehtâb değil bir hale....

Ah bana bu ketûm mehtâp dokunuyor; sırf nûr-ı cevher'den mehtâblar istiyorum yahut yok, zulmetler olsun; hiçbir nigâh-ı zıya ile titrememiş sâf zulmetler olsun; hiçbir enîn-i beşerle sızlamamış ezeli sükûnetler olsun; gideyim, enîn-i âmâlimi orada inleyim, mürde-zâd ümitlerimi oraya gömeyim.

3.20.2. Bârân-ı Bahar

Bir gün gelir; müzeyyen ağaçlar, şûh çiçekler, yeşil çayırlar bir nevha-i mün cemide-i şitâ ile kuruyarak, solarak, sarararak harap olurlar; yapraklar düşer; çiçekler teverrüm eder; çayırlar çanlar; tabi'at ölür.

Fakat sonra bir gün, hınçlı yağmurlardan sonra yine bir gün bu ağaçlar, çiçekler, çayırlar titreşerek serpilirler; bir hayat-ı nev, bir ra'şe-i zindegî, bir tarâvet-i emel gelir: yeniden bahar olur.

Benim de müzeyyen ümitlerim, nihayetsiz emellerim, gizli kederlerin, gayrı mahsûs elemelerin dest-i kahrında kurudu, soldu, sarardı: ruhum öldü.

Fakat benim ruhumun, benim bu zavallı ruhumun baharı gelmiyor.

3.20.3. Bahr-ı Muhîtte

Haftalardan beri tehevvürlerle, köpüklerle, coşuşlarla gürleyen dumanlı denizin hırs ve gazabı, bütün kudurmuş dalgaların, gayızlı rüzgârların tehevvürleri, köpükleri, coşuşları artık yorulmuş gibi rehin-i ihtizâr olmuş, bu siyah ve hevl-âlûd nihayetsizlik içinde teselliyetsiz mâtemlerle uluyan rüzgârın, ulu ulu inleyen denizin enîn-i hicranından başka bir şey kalmamıştı. Bir sükûn, bir sükûn-i mevt ve şüyûn.

Ve ben orada gözümün önünde mağmûm mağmûm kararan gecenin, ufukta birkaç hûn âlûd leke ile ağlayan gurûbun karşısında, bu inleye inleye bir nihayetsizlikten gelip bir nihayetsizliğe giden dalgaların arasında zannettim ki ezelden başlayıp ebede giden bir enîn-i beşer içindeyim.

3.21. İbrahim Cehdi Bey

Servet-i Fünûn neşriyat-ı edebîyesindn İbrahim Cehdi nam-ı müsta'ârı altında şâyân-ı dikkat yazılarıyla bize kendini tanıtan üdebâmızdan biri de Süleyman Nazif bey'dir.

Süleyman Nazif Bey, bizce, nazımdan ziyade nesirde isbât-ı iktidâr etmiştir.

Yazılarında, hele manzmelerinde ağır bir üslup, cebri bir sa'y, bir zulmet ve rehâvet vardır. Efkârı metindir. Hüviyet-i edebîyesinnda rikkat ve şairiyetten ziyâde salâbet veya nazz'a aramalıdır. Servet-i Fünûn'da, Mecmû'a-i Ebu'z-Ziyâ'da neşrolunan âsârı şâyeste-i mütâla'adır.

3.21.1. Bahar-ı Münkesir

Müteverrim gibi bu yerde bahâr

Eriyor pür melâl, bî-hande;

Hüzn-i vahşetle ağlayan dağlar
Müncemid bir figâna benzemedi.

Bu muhît-i kesîf içinde bütün
Bu hazâret siyah olup gidiyor;
Hüzn-i vahşetle ağlayan her gün
Ömrümüzdür tebâh olup gidiyor.

Rûhlar neşreder havâ-yı bahâr,
Feyz-i tâb-ı rebi' ile ezhâr
İnkişâf eyledikçe mestâne.

Mest ü sâkit durur hayat, fakat
Bu sükût-i kesîf ile hılkat
Beşerin ağlıyor sefaletine!

3.21.2. Tekâsüf-i Âmâl

Mücadelât-ı medîde ile intifâya karîb;
Bütün dakikaları ömrümün durur meftûr;
Fakat likâ-yı ebed'den gelen şua-i garîp
Verir hayatıma bir incilây-ı dûra dûr.

Temâyülât-ı hazîni dil-i mükedderimin
Terâne zâr şebâba döker durur şuyûn;
Bu tendbâd-ı tahassüsle ben emellerimin

Sükûtunu duyarım her sarır hâmemden.

Geçen zamanları ömrüm geçer tahatturla,
O hâ-yü hûy meserret uyur bu mâtemde;
Yanar... Yanar... Yanarım sûzeş-i tahassürle,
Sönerse belki bu ateş söner cehennemde!

Onun melâli içinde boğuldu ümidim,
Tevahhuş etmedeyim şimdi her hakikatten;
Bir ihtimal-i hafiye koşar gider dâim,
Budur nasibi hayatın füyûz-i hilkatten.

O ihtimal-i hafinin zılâlıdır şimdi
Olan fezâ-yi hayâlimde ye's ile sâir;
Fenâ içinde boğulmak, yok olmak ümidi
Benim bu varlığının en güzel emelleridir!

3.21.3. Ebuzziyâ Tefik Beyefendiye

Üstad meâlî nihâdımız efendimiz hazretleri.

Fezâil-i mübeccelesini küçük yaşımdan beri takdis ve hatavât-ı mesâ'isini dikkat ve hürmetle takip ettiğim zat-ı sami-i edebiyâneleriyle bir münasebet-i samimiye te'sîsi bendelerince bir nuhbe-i âmâl, bir (ideâl) idi. Tenezzülen ihsan buyurulan cevapnameyi lütf-i iştîmâl bir nimet-i muhayyelenin tahakkuk-ı husûlü kadar mes'adet bahş ve hayâl oldu. Minnettarâne arz-ı şükran ederim.

Yazı yazmaktan gına ve nefret gelmiş olması pek tabi'idir. Ma'sûkesini yâdelerde zelilâne sürünür görmek kadar insanı hiçbir şey müteallim etmez. Bu hakikat-i elîme ile beraber yazmak, melûl ve münşerih, her tab'-ı nezâhetkâr için iskât-ı

nâbzîr bir ihtiyaçtır. Hususiyle tâli'inin her lütfunu ve her kahrını bu yüzden görmüş olan Ebu'z-Ziya Tevfik Bey için.

Evet, Birinci Leopold hakkında (Müntehabâtı Tasvîri Efkâr)'daki makâlenin mübdi'ini efendimizden bi'l-vâsita sormuş ve cevabını aylarca beklemiştim. İ'tikadımca Kemal Bey Merhum'un kudret-i dâhiyanesi ekser-i âsârından ziyade şu birkaç satırda görünür. O zamana kadar memleketinden harice çıkmamış ve hatta henüz meslek-i edebi'sini bile tayin etmemiş olan yirmi altı, yirmi yedi yaşlarındaki bu sahib-i kalemin o kadar ceyyid ve bülent efkârı, o kadar fevka'l-âde bir lisan ile (Hususiyle lisanımızın kırk bu kadar sene evvelki anâsırı beyanı ile) bu hadise karşısında (en büyük dehaların bile zaman ve sükkânına merbut bulunduğu) hakikati hiç olmazsa bir müddet mebhût-ı hayret kalır. Eserin Şinasi Efendi Merhum'a ihtimal-i âidiyeti bu sebeple hatıra tebadür etmişti. İhtâr-ı sâmilerine teşekkür eder e kırk sene evvelki ahvâl-i edebiyemiz hakkında ihsan buyurulacağı lütfen va'd buyurulan ma'lûmât-ı müfideyi şiddetle intizar eylerim.

Kemal Bey, bizde edebiyat ile siyaseti mahâret ve muvaffakiyetle te'lîf eden e'âzım-ı erbâb-ı kalemin en büyüğüdür. Akif Paşa'nın bir maksad-ı umumi'den ziyade gayz-ı hususisine, hadim olan (Tebşira)'sı efkârdan ziyade lisanın teceddüdüne hizmet etmiş, Şinasi Efendi Merhumun makâlât-ı güzidesi ise kemiyetçe halkın ne gözünü, ne fikrini doyurabilmiştir. Kemal Bey muassırın ve hatta ahlâfının a'sâb-ı harâbından bir cereyân-ı hayat geçirdi. Şecere-i yâbise-i edebe midâd-ı feyyâzı öyle bir nesğ-i nüvîn oldu ki, hâlâ o sayede idâme-i berk-i esmâr ediyor. Edebiyat-ı Osmaniye'nin a'zam-ı evliya-yi nimetidir. Revân-ı hâtîrâtına rahmet ve hürmet olsun.

Leopold'e dair olan makalesi -yine itikad-ı hakîrânemce- (Cezmi)'sine (Celal)'ine müraccah iken, himmet-i intihab-ı nihrîrânelerine tesadüfle dirilmemiş olsaydı, bi'l-küllîye gubâr-ı nisyana inkılap eder, giderdi. Halbuki o birkaç satır muhalled, mu'âsırın ve ahlâfının hafıza-i tebcîlinde müebbeden yaşamaya müstehaktır.

Kemal bey'in ehemmiyetçe Leopold makalesine muadil olmayan birçok âsârı anlayan, anlamayan birçok adamların mahfuzu iken bu makalenin (Müntehabât-ı Tasvîr-i Efkâr) sahâifinden başka bir yerde görülmemesi avâmın mahiyet-i takdirine güzel bir misal olabilir. O takdir-i avâm ki "avam-ı memnun görüyorum, bir münasebetsizlik mi ettim" diyen Fevkiren psikolojisini iki bin bu kadar seni evvel îcâz ve i'caz ile ira'e etmiştir.

Kemal Bey Merhûm'a dâir uzunca bir eser tahlili yazmak öteden beri menvi-i vicdanımdır. Bu babda müteaddit esbâb-ı sâika ile yalnız bir mânia var! Mani olan aczimdir. Sâiklere gelince: bu meyanda, merhumun hemen umûmuna karîb âsâr-ı münteşiresiyle birçok nâ-matbû' eserlerini adeta ezbercesine okumuş olduğumu ve hayat-ı edebiyesine dair âcizane, fakat samimi birçok tettebbuâtım bulunduğunu arz edebilirim.

Fikr-i teşebbüste kudret derecesinde memdûhtur. Aczimi ta'yîb edecek olanlar hiç olmazsa cür'eti takdir ederler. Fakat efendimiz gibi evdâ-yı kirâmı ihzâr-ı vesâik buyurmazlarsa Kemal Bey gibi bir cihan-ı edebî tasvîr ve ihatası mümkün olmaz. Hususiyle benim gözüm ve hususiyle benim idrakımla.

Hz Musa'nın Rabb-i İzzet'e karşı (İn hiye illâ fitnetük) demiş olması izzet-i rububiyete îrâs-ı halel edememiş olduğu gibi, Kemal Bey Merhum'un bî-hadd-ı aded olan büyüklükleri huzurunda bazı küçüklükleri de... Estağfirullah!.. o deha-yı bülende küçüklük isnadı... dır. Yalnız hoşâ gitmeyen bazı büyüklükleride göstermek uluvv-i şânına hürmetsizlik addolunmaz ümidindeyim.

Zaten böyle olmasa intikâd mahrum-i istifâ kalır. Bu hoşâ gitmeyen büyüklüklere aklımın erdiği kadar bir iki misal arz edeyim:

Bir kısım eshab-ı edeb, Kemal Bey'in teşbih ve isti'âreyi zevk-i kârî'i yoracak derecede sü'-i isti'mâl etmiş olduğunu nakısa addediyor. Ve diyor ki: bu teşbihlerin, isti'ârelerin şa'sa'a-i şathiyesi altında istinad etmek isteyen bazı fikir boşlukları vardır. Bu noktadan yürütülecek bir tenkîd pek de kolaylıkla reddolunamaz. Fakat temyiz-i kemterânemce Kemal Bey'in en büyük kusuru seri'u'l-infiâl olmasıdır. Gayz ve infi'âlinin sevkiyle yazdığı şeylerde -şiddet ve savletle yükseklerde uçarken kanatlarını şahikalara çarparak kıran kartallar gibi- ekseriya kendi kendisini ceriha-dar ediyor.

Bir iki misal arz edeyim:

Tahrîb-i Harâbât mukaddimesinde zavallı Nevres Efendiye bir vâsf-ı gayri mülhak isnat ediyor. Her ne olursa olsun, Nevres Efendi fazıl ve insaniyetten tecrit ve teb'ide nâ-müstehak bir insan-ı kâmil idi.

Emil Fake (Tetkîkât-ı Edebiye) sinin on dokuzuncu asra ait dördüncü cildinde Viktor Hugo'yu teşrih ederken, ahlâfının evsâf-ı mümeyyizesinden olabilecek bazı menâkıb-ı husûsiyesinizikrediyor. Victor Hugo kendisini kürsi-i hitabette gülünç

bulmuş olan Mösyö Vuongşetm-i galiz ile anasına sövmüş ve bazı eş'ârını beğenmemiş olan Mösyö Nizar'dan otuz sene sonra bi'l-münâsebe, daha doğrusu bilâ-münâsebe bahsederek (Mösyö Nizar'a benzeyen bir eşek anıyor) demiştir.

Vâkı'an büyük adamların, her şeyleri gibi, gayz ve azimleri de büyük olur. Fakat Emil Fake bu münakıbi Victor Hugo'nun defteri a'mâline hasenât şeklinde kaydetmiyor. Nevres Efendi'nin âsârını tenkit ile iktifâ etmiş olsaydı, Kemal Bey'in muhâcemeti daha müessir olurdu. Hâlbuki tahrîb ve ta'kipteki bir iki hücum, Nevres'in i'sret ve cinnetle zaten mütezil olan hüviyet-i edebiyesini fazla sarsmayacak derecede hafif ve sehlü'd-def'dir.

Mecmu'a-i aliyelerinin elli ikinci nüshasındaki mektubunda (Victor Riye Sardo) ile kendisi arasında bir mukâyese tesis etmek isteyen bir rus münakkidine fevka'l-âde hiddet ediyor. Ve bu hiddet arasında (Sardo'nun Silistre kadar oynanmış eseri olmadığı) da'vâ-yı acîbini meydana koyuyor. Tahminimde yanılmıyorsam, biz de Victoria'dan Sardo'dan en evvel (Sâl-nâme-i Hadîka) ile efendimiz bahsetmiş idiniz. Binâen-aleyh herkesten iyi bilirsiniz ki hâlâ berhayat olan Victoryen'den Sardo Kemal Bey'den dokuz, on yaş büyük olduğu gibi piyesleri ve bi'l-hassa mektûb-ı mevzu'-i bahis olan (Patri)'si, Avrupa temaşa nüvislerinin âsârı meyânında en çok oynanmış oyunlardandır. Bu hususta Victoryen Sardo'ya mu'âdil bir bahtiyar müellif, hatta avrupa'da bile gösterilemez.

(Gustave Lanson) edebiyat-ı fransaviye tarihinde Victoryen Sardo'nun rağbet-i nâsı celbetmek maksadına muktezayat-ı sanatı feda edecek derecede sahneî temâşâdaki muvaffakiyetlere harîs olduğunu, bir kusur olarak zikrediyor, işte Kemal Bey Merhum serî'u'l-infi'âl olmasaydı orada bilâ-tahkîk bu sözü söylemeyecek ve binaen aleyh bugün haksız bir tefâhurda bulunmakla bi-hakkın mu'âteb olmayacaktı.

Sevk-i infi'âl ile vücuda getirdiği eserlerin birisinde (Tahrîbât-ı Harâbât)'tır ki serâpâ muhtâc-ı ta'mirdir. Kemal Bey'e olan hürmet ve şükran-ı tilmîzâne muhafaza ile ve yine hürmetle denebilir ki merhum, tahrifte bildiği mesâil kadar bilmediği mebâhis ile iştiğâl ve âdetâ Ziya Paşa'yı muâheze etmek isterken kendi nefsi-i bülend mâhiyetini hücum ve pâmâl ediyor.

Mesela (Sekt-i Melîh) gibi muhassenât-ı nazmiye'ye –(Melih) sıfat-ı sarîhasından bi't-teâmî (münasebetsizlik) namını vermesi ve (hâmûn) vezninde olan (kânun) kelimesinin (cehlûn) vezninde isti'mâli arûzen kâbil olamayacağı yolunda, kavâ'id-i arûza vakıf olupta inşâd-ı şiirde kâsır olan bi'l-umum mütevağğılîn-i evzânı hayret edebilecek müdde'iyât-ı gayrı vakıfânenin dermayân olunması pek gariptir.

Merhumun Mustafa Reşit Bey'e yazmış olduğu mektuplardan ikisini de burada mevzu bahis etmekten men'-i nefis edemeyeceğim. Bu mektuplar Kemal Bey'in vefatından birkaç sene mukaddem (Bedâyi'-i İnşâ)'nın birinci cüz'üyle neşrolunmuş idi. Birincisinden şu satırları aynen naklediyorum:

"... Gelelim vasf-ı terkîbî bahsine: kelimelerden pek de kolay anlayabilirsin ki vasf-ı terkîbî hakikatte iki ismi birbiriyle kalbederek vasfîyete nakletmektir. bu tarife göre mef'ûl gibi sıfat-ı müşebbehe gibi, fâ'il gibi zaten vasıf olan şeylerin tekrar vasiyete nakli için bir isim veya sıfatla terkibine ne ihtiyaç kalır?...

“Benim tahripde ismi mef'ullerden bahsedişim mevzû'-i da'vâ ism-i mef'ûl olduğundan idi.”

“(Fahâmetmevfûr) nasıl caiz değilse (belâgatkâil) veya (mülâhazareşît) terkipleri de onun gibi manasızdır...”

Bu mektuptan on altı gün sonra yazılmış 26 Zilkade 1294 tarihli ikinci bir iltifâtnâmeden da şu satırları yine aynen naklediyorum.

“(Fehâmetmevfûr) hakkında ne tuhaf şey soruyorsun. Bu yaşta ateş mi getirdin.

“Şöylece (Fehâmetmevfûr) yazılırsa evvela vasf-ı terkîbî olmaz. Terkîb-i izâfî olur. Sâniyen o terkîb-i izâfîde de mana bulunmaz. Sâlisen menfûr fehâmete vasıf olacak ise müennes olması iktiza eder. Râbi'an bir terkîb-i izâfî sıfat suretinde kullanılamaz...”

Bu satırları Kemal Bey Merhum'un yazmış olduğunda şüphe yoktur. başka birisi olsaydı vasf-ı terkîbînin, hatta ale'l-ıtlak sıfatın, izafetin, sarftaki ism-i fâ'il ve ism-i mef'ûl sıfat-ı kıyâsiyesi ile nahve âit ve sıfat olmaları kat'iyen gayr-i kâbil olan fâ'il ve

mef'ûl'ün ne olduğundan bî-haber bir adam olduğuna hüküm olunurdu. bir i'dâdî mektebinin en gabî bir şakirdi bu derecede vukûfsuzluk izhâr etse mektepten çıkarırlar.

Vâkı'an Kemal Bey'in meâlî şigâr-edep olan ankâ-yı dehâsı, lisanın mesâil-i âdiyesiyle uğraşmaya tenezzül etmemekle makdûh değil memdûh addolunur. Ve bu takdirde fitratındaki kudret-i hârîka-i ibdâ', halka daha ziyade îrâs-ı hayret eder. Zaten her lisanın kavâ'id-i bir dereceye tekemmül-i teşekkülünden sonra büleğâsının âsârı tedkîk ve tahlil ile tedvin olunduğu malumdur. ihtimal ki Shakespeare'de o kadar hârikalar göstermiş olduğu ingilizcenin kavâ'id-i sarf ve nahvini bilmezdi. Fakat muallimlik etmeye kalkışınca adamdan vukuf, ma'lûmât isterler. Hususiyle merhumun kendi tabirince (adam olmaya isti'dat gösteren reşitçik)'in meseleyi daha iyi anlamış olduğu şu mektuplardan anlaşılıyorken, Kemal Bey tağlîz etmekte ısrar ediyor. Burada şâir-i a'zam Abdülhak Hamid Bey'in şu güzel sözü hatıra gelmemek kabil değildir:

“Hatayı tashih için ne yapalım ki en büyük hata musahhihten sadır oluyor.”

Tahribât-ı Harâbât için aslında daha uzun bir intikat yazılmadıkça tamiri kabil olmayacak bir muâheze namedir. Cür'etyab-ı tahrir olmak istediğimi arz ettiğim eser tahlilinde bir tefsîl-i tedkîk edilmek üzere burada yalnız bir fıkrasını daha nazar-ı insafa arz ile tahrib bahsine hıtâm vereceğim:

Nefi'nin Harâbâtında münderiç bir kasidesinden:

Nâvik-i fikrim ider tîr-i gaza gibi gezer

Olsa pûlâd Dimeşkîden eğer heft-i ecrâm

Beytini bî-rahimâne tenkit ederken, her türlü nezâhet-i edebiye dairesini tecavüzle (geçirmek kadar müstekreh) diyor. bu doğru ve layık mıdır?.. (Nâvik-i fikr)'i (Tîr-i gaza)'ya teşbih eden bir beyit, fahriye tarzında da olsa yine sevilir. Husûsi ile yalnız ecrâm-ı seb'a yı değil, bi'l-umum mükevvenaâı yarıp geçmek fikrin şanındandır.

Ziya Paşa gibi pek muhterem bir büyük kardeşini bu kadar haksız ta'n ve takbîh etmesini hiçbir sebep, meşru ve mübah kılmaz. Paşa'nın vefatından sonra tasvîr-i müşterekleri arkasına yazdığı kıt'a-ı garrâ, o belâğat-ı azîme ve sahîhasıyla beraber, yine bir terziye-i kâfiye değildir zannederim.

İrfan Paşa'nın:

Kabul etmez uluvv-i kadr-ı şan'ın şîn-i red asla

Dahil-i dergehin gamdan emindir ya Resûlallah

Beyti lütfen, manen, mantıken, tamamıyla merbût iken, Kemal Bey'in mektub-ı meşhûrunda (iki mısra'ı yekdiğerine rabdetmek için zincir mi taharrî edelim) demesi garip olduğu gibi, o mektuptaki haksız hücumlar yalnız şu bî-günah beyt'e inhisar etmekle de kalmıyor. Vakı'an İrfan Paşa'nın tali'siz bir mersel-i ilîhî olduğu o mektuptan başka huccet beka-yı nâmı olabilecek bir mazhariyeti yoktur. Fakat bu eserden muhatabı değıl, muharriri mes'ûl tutulur. Uluvv-i cenâbın en yükseğı, düşmanlara karşı olunanıdır.

Şarkın en büyük şair-i hekimi olan Ebu'l-Alâ Mu'arrinin söz aramızda kalsın - pek güzel bir kıtası harâbât'a dercolonmasına mukabil ateş-efşan gayz ve tenfîr olduğu sırada, mehd'den lahde kadar hekim istiğnâkâr yaşamamış olan, o büyük şaire -hâşâ sümme hâşâ- habis sıfatını isnâd ediyor. Bu tecavüzü şair-i müşârun ileyhın rûh-i meâlî garibi affetse bile, ervâh-ı zekiye, eslâf ve ahlâf, çirkin bir hak nâ-şinaslık suretinde telakki ve teessüfle ta'yîb edecektir.

3.21.4. Nağme-i Hayat

Bir samt-ı zi-meâl tahayyürle muzdarip,

Cevf-i hayat-ı şi'ri - ki meşhûn giry'e'dir-

Mevhûm bir sedâ-yi tahassürle inletir

Bir Nağme-i garîb

Bir Nağme-i merîzayı bin beste -i siyah

Çarpa cidâr-ı târına leyl-i tevahhuşun;

Gûş-i hayâle ağlayan ehvâl-i intiba

Bir gölgedir bütün.

Her zıl-i bestekârı servet meşiyetin

İnler, ve rehğüzârı enîninde câbcâ

Eylerken işti'âl

Bin Herc-i merc mürun ile bir ufk-i bî-semâ;

Dinler bu hevl-i hılkati bir nağme-i Nevin

Mahzûz ve bî-mecâl!

3.21.5. Evgene Delacroix

Bir ibtisâm nalemde gizlenen feryat

Nasıl dökerse lika-yı gammına ibr sükût,

Senin de dest-i beyanında bin servet samût

Eder tabi'ate rağmen hayatlar inşâd.

Bir iktihâm dehâetle ruh-i çâlâkın

Zalâm-ı şekki uzaklaştırır serâirden,

Bütün serâir-i rûhiye haşrolur birden,

Bülenttir o kadar ka'r-i hiss-i idrâkın.

Senin elinle tabi'at hayat eder inşâd,

Birer cihân serâir penâh olur meşhûd,

Ki ruhlar uçuşur her yerinde pür heyecan...

Garip feyzine mazhar-ı tabi'atın ferçen

Mesîl-i hiss-i hayalin olurken ey üstad,

Verir telatum hiss-i hayale şekl-i vücud!

3.22. Hüseyin Suat Bey

Hüseyin Cahit Bey'in büyük kardeşi olup Avrupa mekteb-i edbisinin tanınmış çehrelerindendir. Edebiyat, tabâbet gibi mensûb olduğu iki rakîk, iki ulvî sanat, hatıra-i millette kendisine iyi bir mevki' te'min etmiştir.

Feminist bir şâir olan Suat'ın terennüm ettiği parçalar, mütehassıs bir hayâlin rekîk bir hissin, hassâs bir kalemin mahsûl-ı müşterekidir. Hüseyin Suat bey'in hayat-ı temâşada da muvafakiyyetler yaşatmaktadır. Son yazdığı piyesleri – ma'at-tessüf âlan yetişemeyen- Osmanlı sârâları, rejânları tarafından temsil edilmiş görmek isterdik ki rûh-i sanat anlaşılsın.

“Leyâl-i Girizân” mecmû'a-i âsârından bir kısmı ihtivâ eder

3.22.1. Hilâl-i Nev

Akşamın çehre-i melâlınden
Bir hazîn renk alır cibâl-i vakur;
Gecenin lâne-i zılâlınden
Yayılır arza bir buhâr-ı huzur;

Her taraf hâbe râm olur, mahmur,
Kalmaz âfâkta hayat eseri;
Nâgehân-ı âsumanda durar dûr
Bir hilâl-i nevin nigâh-ı teri.

Görünür sehâbeden handân;
Uyanub sanki hâb-ı hûlyâdan
Bir dakika durur üfûl eyler.

Rûh-i eşya olur odem makber;

“Sen mi aldın?..” diye bütün dağlar

Birbirinden suâl edip ağlar.

3.22.2. Tabut

İki ip parçasıyla bir tâbût

İniyordu mezaristâna

Duruyorduk ayakta hep mebhût

Tevekkül-i Cenâb-ı Rahmâna...

Bilirdim ki ben o tâbûtun

Na’ş-i pâkiyle bri zaman.. yok yok

Söylemem, söylemem, onun mahzûn

Macerâ-yı felâketi pek çok.

Sanki ben bî-haber gibi bundan,

Bakıyordum yabancı halinde

Görmüyorlardı bir sürü insan

Onu bir servinin zılâlinde

Nagehân bir sadâ-yı kerbinde

Durma öyle dedi helâlinden

“Bir avuç toprak alda at sende...

Geçmiyordu hiç hayâlimden

Üstüne bir avuç toprak atmak?.

Bak bu ömr-i sefile ruhum bak!

3.22.3. Şûhu-i Nevbahar

Gözlerden uçan nazra-i hülya gibi mahmur,

Leblerde gülen bûse-i şeydâ gibi lerzân,

Sevdâ-yı rebî'isine nâlende ve meşhur

Eyler bütün âlemi bir şûhi-i uryân

Oldukça hırâmân

En taze sabâlar gibi en saf ve tabî'i

Hisler pür-safından olur diller perân,

Bir şûhi-i elhân ki iki şekl-i rebî'i

Arzeyler o her sâha-i hazrâda pür-elhân

Oldukça hırâmân

Ya şekl-i tezehhürde: yatar sahn-ı çimende

Bir zanbak-ı reyhân gibi âğuş-i semende,

Rü'yâsına elhan döker avare hezârın

Ya şekl-i teessürde: bir âsûde mezârın

Üstünde büküp boynu bî-vâye vü muğber,

Bir sünbül-i nâlân gibi rikkatle gülümser.

3.23. Celal Sahir Bey

Edebiyat-ı Cedîde'nin hassas ve nezih şâiri Celal Sâhir, Yemen Vali ve Kumandanlığında üfûl eden İsmail Hakkı Paşa'nın oğlu olup bin iki yüz doksan dokuzda İstanbul'da doğmuştur.

Rüştiye tahsilini ikmâlden sonra vefâ i'dâdiyesinden şehâdetnâme almıştır. Fransızca ve Acemce'yi hususi muallimlerden gördü. Edebiyata intisâbı pek eskidir. Numûne-i Terakki Mektebinde iken küçücük mefkeresinin, kalb-i ma'sûmânesinin tercümanı olan bazı parçaları ra'sedâr elleriyle muallimlerine gösterir, onların nevâziş-i müşvikânesiyle sâha-i mesâ'isini takviye eylerdi. Ekseri tevzi'-i mükâfatlarda mahsul-i karihası olan nutukları okurken tarz-ı teblîğinde görülen metânet ve letâfet istikbâlin parlak bir nâtika perdâzı ololacağını tebşîr ediyordu. O hüküm pek doğru imiş. Bugün gençler içinde Celal kadar şiir okuyan nâdirdir, desek mübâlağa etmemiş âsârı ekseriyâ yeknesak olup birçoğu mülhemeler taht-ı te'sirinde yazılmıştır.

Üslûbu sade olmakla beraber ara sıra yükselir. Metin hayali ona bazen şûh, perân şiirler, bazen müellim, me'yûs feryâtlar ilhâm eder. Nazımla iştiğâli ziyâde olmakla beraber nesri daha kuvvetlidir.

Celal'in güzâriş hayatı, tavr-ı ifâdesinde büyüml te'sir icra etmiştir. Bu münâsebetle terennüm ettiği şiirlerin ekserisi tercümân hissiyâtı ve binâen aleyh samimi ve tabi'idir.

Beyaz Gölgele, Buhran, Siyah Kitap semere-i tefekkürât ve tehassüsâtıdır.

3.23.1. Babama

Sen şimdi o çöllerde perişân ve mükedder

Bir toprağa kalboldun, o fifâ-yı siyâhın

Âfâk cahîminden esen sıtmalı, kızgın

Rüzgarlar olur fevk-ı mezarında şenâver.

Efvâc-ı muhîtat âçar kabrine sîne ;

Pür-hande-i mehtâb münevver gecelerde

Envâr-ı kevâkib akarak sath-ı zemîne

Eyler gibidir hâtıra-i rûhuna secde...

On üç senedir kalbimin üstünde mükedder

Öksüzlüğümün ruhu kadar sâmit ve gamgîn
 Bir leyle-i yeldâ-yı azâb olmada sâkin.

Yalnız seni ihsâs ediyor kalbime ekser
 Tâ ordaki çöllerden esen nağme-i nârî,
 Tehzîz ediyor ruhumu bir lerze-i sâri.

15 Temmuz 316

3.23.2. Enîn

Ne çabuk soldu reng-i nermînin,
 Ey bütün bir zavallı âilenin
 En muazzez nihâl ümidi,
 Hangi rüzgârla örselendikdi,
 Ne için böyle nâgehân kuruduk?
 Şimdi sensiz yetim olan yürüdük
 Kokusuz, gölgesiz, tesellisiz
 Sızlıyor, bir hayâl-i ye's engîz
 Geziyor ufk-ı mâtemde melûl...
 Etsede başına bir bahâr hulûl
 Doğamazsın değimli sen tekrâr,
 Olamazsın bu ufka sâye-nisâr?
 Çünkü artık yed-i harîsâne
 O rakîk, incecik vücudunu da
 Doymayan kanmayan obur toprak...
 Aaah, senden kalaydı ban bir yaprak,

Bir küçük bûy-i müskir-i muğfil,
 Bir gün olsaydı avdetin kâbil
 Ey muazzez nihâl-i nerm-şebâb!...
 Kalbim olmazdı böyle zâr-ı harâb...

Ölüm âh ey bütün rûya-vü yalan
 Âleminde yegâne doğru olan
 Gâye-i mutlak ey siyâh pençe;
 Sana lâyük mı söyle bir gonça?
 Bu kadar bekleyenlerin varken
 Onu almak revâmı erkenden?...

Kânûn-i Sâni 326

3.23.3. Ufûlün

Yapraklar gibi sararak, çiçekler gibi sâkının üstünde boynun bükerek soldun. Yavrum kuşlar gibi ince, nârin, titrek sesinle haykırı haykırı öldün. Yaprakların, çiçeklerin, kuşların düşmanı olan kış senin nazik hayatının da düşmanı oldu.

Bütün ufuklar sencâbileştiği, mavi göklerin bulutlanarak ağladığı, güneşin parlak, hayatbahş çehresini nazarlardan sakladığı, bütün eşbâh üzerinde, hassâs bir vücûdu gezen soğuk bir ra'ş'e gibi rüzgârların dolaştığı bir günde, son senenin son gününde söndün, nur yavrum. Senenin son günü senin bedbaht hayatında son günü oldu.

Evet, yapraklar gibi, çiçekler gibi, kuşlar oldun kızım. Tıpkı kuşlar, çiçekler yapraklar gibi... Otlar nasıl hasret bahara tahammül edemeyip çabuk ölürlerse sende hicrân-ı âkıbete dayanamadın. Yalnız iki ay onon ümid-i avdetiyle sabırlanıp bekledin, nihâyet nevmîd, kendini ölüme teslim ettin, o seni aldı, siyah kanatları üstünde bizden uzaklara, mechûl ufuklarla muhât-ı nâ-mer'i bir âleme kaçırdı.

O âlem kim bilir bir adn-i ervâh, belki bir iklîm-i âdemdir!

Evet, son sene ile berâber öldün yavrum. Bir sene duvarlarda sararıp solduktan sonra son yaprağı koparılıp kendisi dışarı, sokaklara atılan eski takvimler gibi sende ciğerinden. Âah o mel'ûn merazın delik deşik ettiği zavallı ciğerden kopan son nefesini bütün sevdiklerinin ruhuna üfledikten sonra öldün ve na'sın kara toprakların koynuna atıldı.

Her zaman boynuna kapananannenin şefik kolları yerine şimdi toprağın siyâh kolları seni kucaklayacak!

Hayatları etrafında kiler için, hayatları kendileri için azâp olanlar varken, hayatları herkes için bir bela olalar varken onlar ölmedi kızım, bedbaht yavrum, sen öldün. Onlar yaşarken, onlar sürüklenirken sen ölsün melek yavrum.

Herkes, bütün sevdiklerin, bütün seni sevenler, annen, baban, ben ve başkaları ağladı. Yabancılar ağladı. Herkes ağladı. Mavi gökler bile bulutlanarak ağladı. Ufuklar sencâbileşerek, güneş gizlenerek, rüzgâr nleyerek ağladı... Evet, hepsi ağladı. Bizde ağladık, ağladık, fakat işte; o kadar... Çıldırmadık, ölmedik, hasta bile olmadık...

Yarın yine mavi gökler gülecek güneşler parlayacak, ufuklar açılacak, rüzgârlar susacak ve biz ağlamayacağız. Şimdi kalplerimizde her cerihadan daha vahîm bir yara halinde kanayan mâtemîn bile kapanacak ve seni hatırladığımız zaman bile yalnız yeri sızlayacak.

Melek yavrum, işte insanlar hep böyle; işte hayat hep bu... Sakın bizden iğrenme. Eğer şimdi semâdan toprağa bakıyorsan bizden irtifâ'ını düşün ve bu sefil arzın sefil sâkinlerini affet kızım...

3.23.4. Girit

Sana ben her ne zaman sevk-i hayâl eylersem

Görürsem ufk-i dimâğımda mükedder, hûnîn

Bir heyûlâ ki döker sem'ime sâmit bir enîn;

Kavurur ruhu'l-menâkimi muhtefî bir sem,

Bir heyûlâ ki cebîninde mücâdil, mübhem,

Gölge halinde hep enkâz heyâhâ-yı sittîn;

Mavi emvâc ebedi âşıkıdır sinesinin;
Okur enzârıma her zerresi meşhûn elem

Bir uzun menkıbe-i pür heyecân
Ki derûnunda bütün kan hep kan.
Buğzu pür galgale: bir savt-ı zafer;

Buğzu bir sayha: nidâ-yı isyân;
Buğzu pür nâle: enîn-i mazlum;
Buğzu bir kahkaha; bir hande-i yûm

3.23.5. Ye's

Mâtemî bir güneş ufuklarıma
Yine nûr-i siyâhını saçtı;
Kalbimin sâk-ı ra'se dârında
Yine bir gonca-i siyâh açtı.

Açarak hande, gül kanatlarını
Uçtu artık leb-i melâlimden;
Yine kış geldi, kerîh bârânı
Dökülür çeşmi pür leyâlimden

Daha gencim bahâra müştâkım;
Gülmek, eğlenmek en büyük hakkım.
Çekil ey çehre-i şitâ-yı azâp!

Ne kadar benziyor yüzün ölüme;
Durma karşımda istemem gelme!...
Gülme beynimde ey sadâ-yı gurâb!...

SON

4. SONUÇ

Antolojiler, yazınsal ürünlerden seçme parçalar alınarak oluşturulurlar. Seçilen parçalar genelde antolojiyi hazırlayanın beğenisine göre seçilir. Ancak antolojide yer bulan yazarların çağında hatta daha sonra bile beğenilmiş, sevilmiş parçaları da seçilebilmektedir.

Çalışmamız, Galatasaray Lisesi Muallimleri Refet AVNÎ ve Süleyman BAHRÎ tarafından 1911 yılında Osmanlı Türkçesi ile hazırlanan *Resimli Müntehabât-ı Edebiyye* adlı antolojik eserin çeviriyazı ve incelemesi üzerine hazırlanmıştır. Tanzimat ve Servet-i Fünûn Dönemi yazarlarının bir araya toplanmasıyla oluşturulan bu eser, 509 sayfadan oluşmaktadır. İki yazarlı olan eserimizde hangi yazarın nereyi hazırladığı belirtilmemiştir. Eserde yer verilen yazarlarla ilgili kısa bir biyografik tanımdan sonra onların eserlerinden seçilen metinler manzum ve mensur ayrımı yapılmaksızın sıralanmıştır. Tanzimat ve Servet-i Fünûn Dönemi yazarlarını konu alan bu eserimiz; Türk Edebiyat tarihinde Tanzimat ve Servet-i Fünûn Dönemine ışık tutmuştur. Oluşturulduğu dönemin yazarlarına ve yazarların metinlerine tek elden rahatça ulaşma imkânı sağlamış, bu anlamda önemli bir ihtiyacı gidermiştir. Çeviriyazı ve incelemesini yaptığımız bu eserde ele alınan ilk yazarımız; toplumumuz adına Tanzimat'ın ilanı ile başlayan batılılaşma sürecinin ilk ve en önemli yazarlarından biri olan Şinasi'dir. Batı tarzı edebiyatının kurucusu kabul edilen Şinasi, Türk toplumunu batı tarzındaki edebi türlerle tanıştırmış tiyatro, makale gibi Batılı edebi türlerin ilk örneklerini vermiş yenilikçi fikirleri ve edebiyat sahasındaki çalışmalarıyla kendi döneminin aydınlarını etkilemiş değerli bir şahsiyettir.

Yirmi üç yazar biyografisi ve seçme metinlerinin yer aldığı bu antolojik eserde toplam 167 seçme parçaya yer verilmiştir. Seçme metinler; şiir, makale-deneme, roman-hikâye, gezi yazısı, mensur şiir, tiyatro ve mektup türlerinden oluşmaktadır. Eserde yer bulan Tanzimat ve Servet-i Fünûn Dönemi yazarlarından en fazla örnek edebi seçme parçasına yer verilen yazarımız yirmi beş seçme parça ile Tefik Fikret olmuştur. Onu, on yedi örnek edebi parçasına yer verilen Abdülhak Hamid Tarhan, on altı edebi örnek parçasına yer verilen Rezaizade Mahmud Ekrem ve on beş edebi örnek parçasına yer verilen Halid Ziya Uşaklıgil takip etmiştir. Örnek olarak verilen edebi seçme parçalarına en az yer verilen yazarlar ise ikişer parça ile Ziya Paşa ve Nabizade Nazım olmuştur.

Çeviriyazı ve incelemesini yaptığımız eserin yüz doksan dokuzuncu sayfasında Samipaşazade Seza'nın biyografik bilgileri yer almaktadır. Bu bilgiler arasında Samipaşazade Sezai'ye ait *Şîr* adında bir tiyatro eseri olduğundan ancak eserin bulunamadığından bahsedilmiştir. Müellifinin Zeynep Kerman olduğu 2009 yılında Türk Diyanet Vakfı tarafından hazırlanmış *TDV İslam Ansiklopedisi* otuz altıncı cildinin yetmiş yedi ve yetmiş sekizinci sayfasındaki Samipaşazade Sezai kısmında Sezai'ye ait *Şîr* adındaki üç perdelik tiyatronun 1926 yılında yazıldığı bilgisi yer almaktadır. *Resimli Müntehabat-ı Edebiyye* adlı eserdeki bilgilere bakılacak olursa Sezai'ye ait *Şîr* adındaki tiyatronun 1911 senesinde ya da 1911 senesinden önce yazıldığı anlaşılmaktadır.

Çalışmamızda dikkate değer bir ayrıntı da eserde konu alınan şair ve yazarlarla ilgili yapılan öznel değerlendirmeler olmuştur.

Eserin yirmi dokuzuncu sayfasında; Namık Kemal'in *Celalettin Harzemşah Cezmi* gibi eserleri ile edebiyat alanında kendini kanıtladığını ancak edebiyat yönündeki eksikleri ve sıkıntılarının olduğunu bunların siyasete olan ilgisinden kaynaklandığını belirten ifadeler.

Eserin altmışınca sayfasında; Recaizade Mahmud Ekrem için Şinasi'nin tesis etmiş olduğu yeni edebiyat anlayışı çalışmaları ve ihtiyacına en uygun eserler veren isim olduğunu ve kendisine sonsuza dek saygı duyulacak bir üstat olduğunu belirten ifadeler.

Eserin doksanınıcı sayfasında; Abdülhak Hamid'in şiir ve edebiyat namına ölümsüz bir yazar olduğunu ayrıca gerçek anlamda ilk şiirin Abdülhak Hamid'ten işitildiğini belirten ifadeler.

Eserin iki yüz otuz üçüncü sayfasında; İsmail Safâ'nın Edebiyat tarihinin an acıklı ve masum simalarından birinin de İsmail Safâ olduğunu, onun sanatın asil bir çehresi olduğunu, asabi kanatları ile edebiyat tarihinde söz sahibi olmak için çaba harcadığı ancak gölgerde yaşadığını belirten ifadeler.

Eserin yüz doksan sekizinci sayfasında: Samipaşazade Sezai'nin Namık Kemal ve Abdülhak Hamid kadar göz kamaştırıcı olmasa da mahrem ve samimi bir nur ile parladığını belirten ifadeler.

Eserin üç yüz on beşinci sayfasında: Halid Ziya'nın becerikli ve değerli bir yazar olduğunu, batı edebiyatının tüm incelikleri ve derin hassasiyetini araştıran bir kişiliğe

sahip olduğunu ayrıca batı edebiyatını Osmanlı edebiyat dünyasına hiç kimsenin onun kadar iyi uygulayamadığını belirten ifadeler.

Eserin üç yüz elli dördüncü sayfasında: Cenap Şahabettin'in yeni edebiyat anlayışının en belirgin ve seçkin siması olduğunu belirten ifadeler.

Eserin üç yüz doksan beşinci sayfasında: Reşit Bey'in Mütevazı, iyi huylu, fevkalade bir zekâ ve hafızaya sahip kıymetli bir edip olduğunu belirten ifadeler. Eserdeki öznel değerlendirmelere örnek gösterilebilmektedir.

Hazırladığımız çalışmada yer alan şair ve yazarların yaşamı ve bu şairlerin antolojide yer alan seçme edebi parçaları, şair ve yazarlarla ilgili bilgi verici niteliktedir. Bu yönüyle çalışmamız bundan sonra antolojik eserler ve eserde yer bulan şair ve yazarlarla ilgili yapılacak çalışmalarda bilgi vermek adına istifade etmek isteyen araştırmacılara kolaylık sağlayacaktır. Çeviriyazısını yaptığımız bu antolojik eser, Tanzimat ve Servet-i Fünûn Dönemi ile ilgili yapılacak çalışmalarda da bakılması gereken eserlerden biri konumundadır.

5. KAYNAKLAR

- Akbaş, O. 2012, Mustafa Reşit'in Müntehabât-ı Cedîde İsimli Antolojisinin Çeviri Yazısı ve İncelenmesi, Yüksek Lisans Tezi, *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Afyonkarahisar.
- Akdeniz, S. 2000, Arap Harfli Yeni Türk Edebiyatı Antolojilerinin (1839–1928) Karşılaştırmalı İncelemesi, *Muğla Üniversitesi SBE Dergisi*, S. 2 33-52
- Akün, Ö. F. 2006, Namık Kemal, *TDV İslam Ansiklopedisi*, Cilt 32. 361-378.
- Aliş, Ş. 1994, Servet-i Fünun Dergisinde Küçük Hikâye – Mensur Şiir – Manzum Hikâye, Doktora Tezi, *Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü*, İstanbul, 53
- Banarlı, N. S. 1983, Resimli Türk Edebiyatı Tarihi II, *Milli Eğitim Basımevi*, İstanbul.
- Çaldak, S. 2019, *Şair-i Mader-zâd İsmâil Safâ Bütün Şiirleri*. Çeviren: Prof. Dr. Bahir Selçuk & Doç. Dr. Özcan Bayrak & Doç. Dr. Hasan Şener & Öğr. Gör. Mesut Algül, *Hiper Yayınları*, İstanbul.
- Develioğlu, F. 2010, Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat, *Aydın Kitapevi*, Ankara.
- Enginün, İ. & Kerman, Z. 2011, Yeni Türk Edebiyatı Metinleri 2 Hikâye, *Dergah Yayınları*, İstanbul.
- Enginün, İ. 1975, Abdülhak Hamid Tarhan Tarık, *Milli Eğitim Basımevi*, İstanbul.
- Enginün, İ. 1989, Cenap Şahabettin, *Kültür Bakanlığı Yayınları*, Ankara.
- Gürbüz, S. U. 2021, Tevfik Fikret Hikâyeciliği, *Dil ve Edebiyat Araştırmaları (DEA)*, 99
- İpekten, H. 1986, Türk Edebiyatının Kaynaklarından Türkçe Şu'arâ Tezkireleri, *Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Yayınları*, Erzurum.
- Kaplan, M. & Enginün, İ. & Emil. B. 1974, Yeni Türk Edebiyatı Antolojisi, *Edebiyat Fakültesi Matbaası*, İstanbul.
- Kaplan, M. 1998, Şiir Tahlilleri 1 Tanzimattan Cumhuriyete “Tanzimattan Cumhuriyete”, *Dergâh Yayınları*, İstanbul.
- Kiriş, F. B. 2009, Bulgurluzade Rıza'nın Müntahabat-ı Bedâyi-i Edebiye İsimli Antolojisinin Çeviriyazı ve İncelemesi, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, *Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Afyonkarahisar,
- Kolcu, A. İ. 2010, Servet-i Fünûn Edebiyatı, *Salkımsöğüt Yayınları*, Erzurum.
- Kolcu, A. İ. 2010, Tanzimat Edebiyatı I-II. *Salkımsöğüt Yayınları*, Rize.

- Korkmaz, F. 2016, Matbû'at Tarihine Medhal İlk Büyük Muharirler'den Şinâsî, *Detay Yayınları*. Ankara.
- Korkmaz, F. 2021, Cezmi Namık Kemal, *Kopernik Yayınları*, Ankara.
- Parlatır, İ. & Enginün. İ. & Huyugüzel. Ö. F. & Ercilasun B & Özbacı. M. & Karaca. A. 2011, Servet-i Fünûn Edebiyatı, *Akçağ Yayınları*, Ankara.
- Parlatır, İ. 2014 Edebiyatımızın Ziervesindekiler Abdülhak Hamid Tarhan. *Akçağ Yayınları*. Ankara, 24 85-109
- Refet, A. ve Süleyman, B. 1329 Resimli Müntehabât-ı Edebiyye, *Dersaadet Matbaası*, İstanbul.
- Selim, Ö. 1996, 1860 – 1926 Yılları Arasında Düzenlenen Türk Edebiyatı Antolojileri. Atatürk Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi , *Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Erzurum.
- Şemseddin, S. 2004, Kâmûs-i Türkî, *Çağrı Yayınları*, İstanbul.
- Tanpınar, A. H. 2007, XIX Asır Türk Edebiyatı Tarihi. *Yapı Kredi Yayınları*, İstanbul.
- Tevfik, F. 1984, Tevfik Fikret Rübâb-ı Şikeste Kırık Saz Bütün Şiirleri: 2. Haz. Asım Bezirci. *Özal Basımevi*, İstanbul.
- Tevfik, F. 2019, Rübâb-ı Şikeste, *İnkılap Kitabevi*, İstanbul:
- Tikdemir, H. 2019, Türk Halk Şiiri Antolojileri Bibliyografyası. Kastamonu Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, *Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Kastamonu.
- Uysal, Z. 2016, “Kurucu Bir Figür Olarak Halid Ziya”, *Yunus Emre Enstitüsü TR Kültür Sanat Edebiyat Dergisi*, 7. 112-113.
- Uzun, M. İ. 2006, Müntehabât, *TDV İslam Ansiklopedisi*, Cilt 32. 28-29.
- Yarba, N. 2011, Faik Reşat'ın Yeni Letâif-i İnşa Yahut Muharrerât-ı Nadire İle Muharrerât-ı Nadire Yahut Hazine-i Müntahabât İsimli Antolojilerinin Çeviri Yazısı ve İncelenmesi, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, *Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Afyonkarahisar.
- Yazıcı, N. 2011, Tasvîr-i Efkâr. *TDV İslam Ansiklopedisi*, Cilt 40. 138-140.
- Yetiş, K. 2007, Dönemler ve Problemler Aynasında Türk Edebiyatı, *Kitapevi Yayınları*, İstanbul.

WEB KAYNAKLAR

Aras, O. 2013, Galatasaray Liseli Yazarlar ve Kitaplar

from <https://www.oktayaras.com/galatasaray-liseli-yazarlar/tr/4>]

[Erişim Tarihi 16 Temmuz 2022].

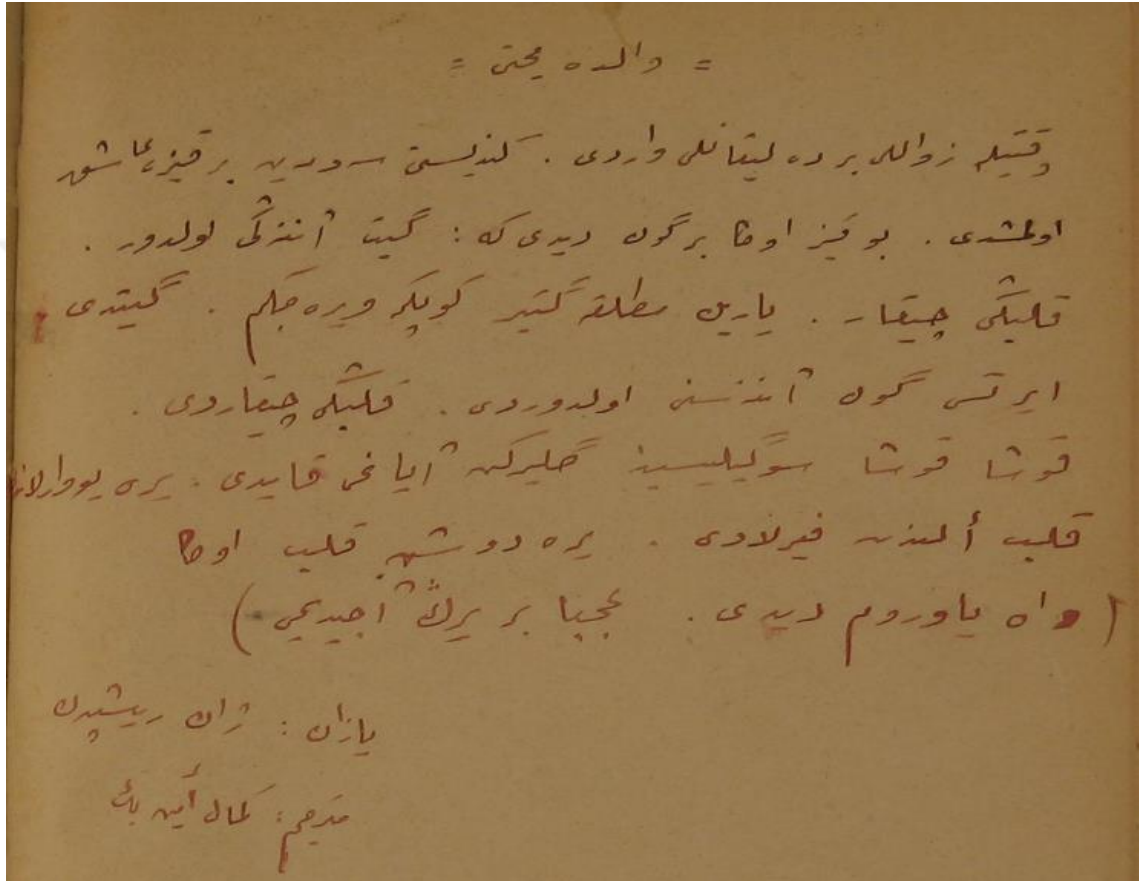
<https://9lib.net/document/myi4ejky-s%C3%BCleyman-bahri.html>

[Erişim Tarihi 16 Temmuz 2022].

6. EKLER

Çeviriyazı ve İncelemesini yaptığımız Refet Avni ve Süleyman Bahri tarafından hazırlanan *Resimli Müntehabât-ı Edebiyye* adlı beş yüz dokuz sayfadan oluşan antolojik eser matbu olarak basılmıştır. Eserin matbu kısımdan sonra sayfa sayısı belirtilmeyen son sayfada kimin tarafından yazıldığı belli olmayan el yazması ile kaleme alınan aşağıdaki kısa hikâye yer almaktadır:

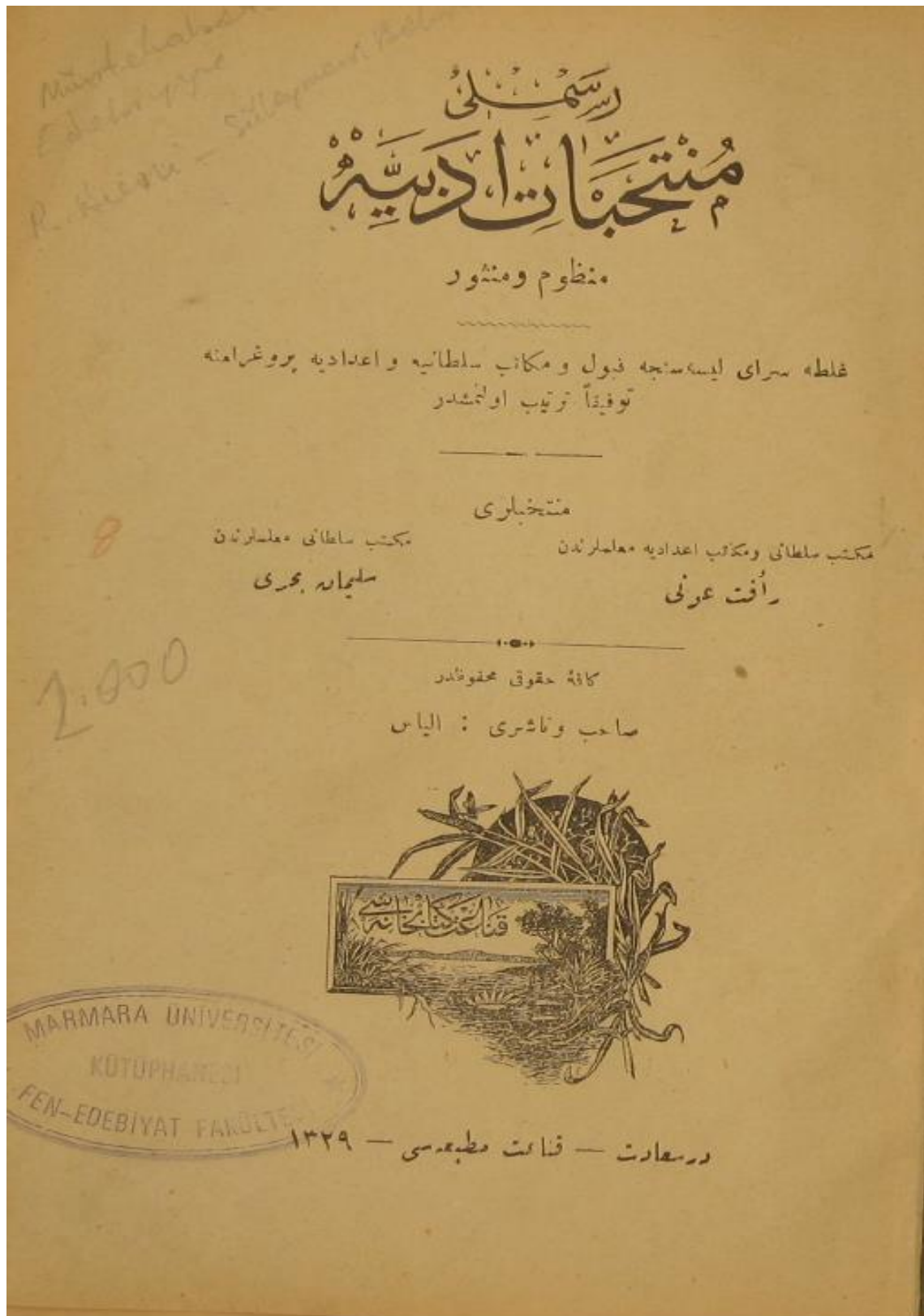

Ek: 1

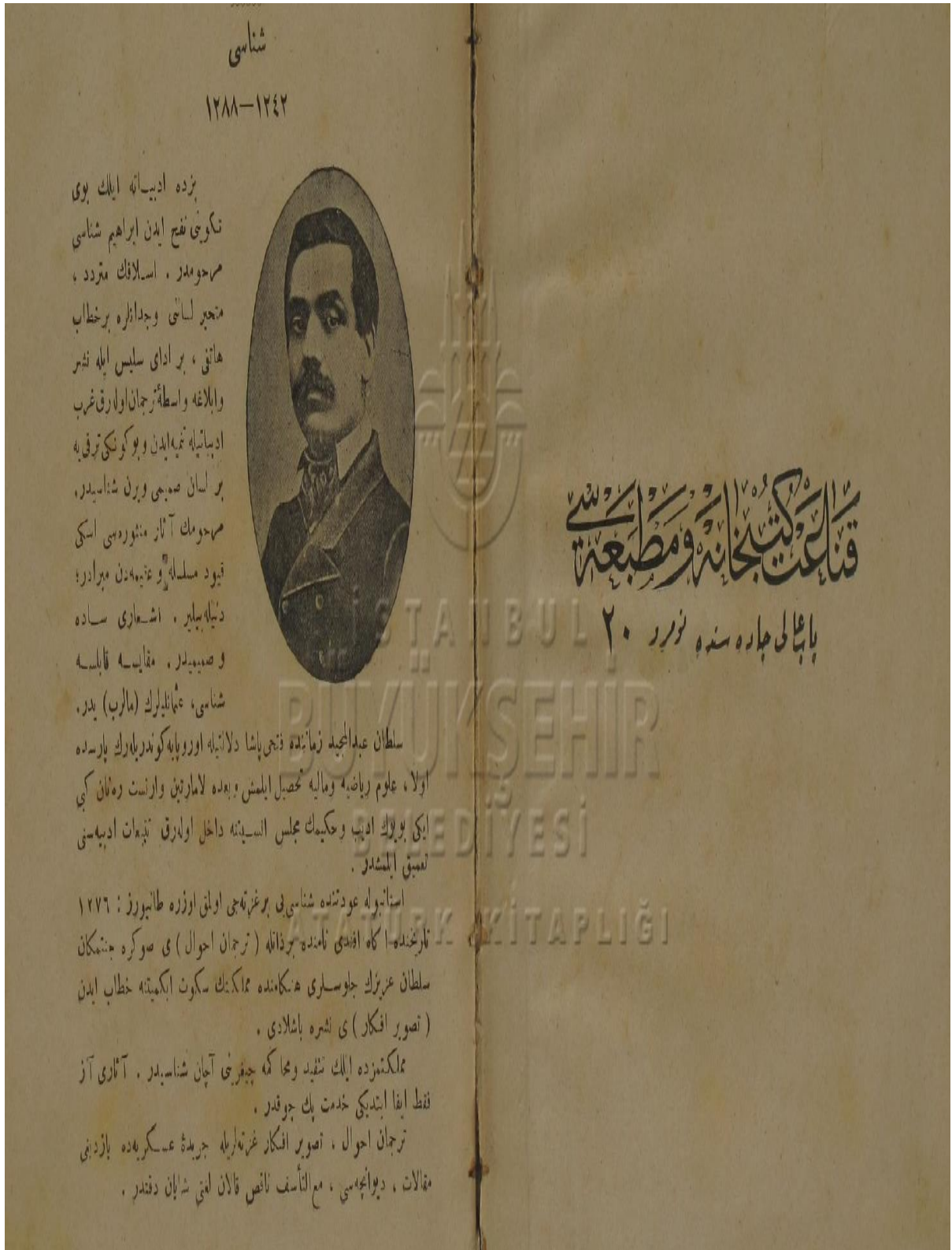
“Vaktiyle zavallı bir delikanlı vardı. Kendisini seven bir kıza âşık olmuştu. Bu kız ona bir gündedi ki: Git anneni öldür, kalbini çıkar, yarın mutlaka getir köpeğe vereceğim. Gitti ertesi gün annesini öldürdü. Kalbini çıkardı. Koşa koşa sevgilisine gelirken ayağı kaydı yere yuvarlandı. Kalp elinden fırladı. Yere düşen kalp ona: (Vah yavrum dedi. Acaba bir yerin acıdı mı)

Yazan: Jan Rişpedek

Mütercim: Kemal Emin Bey”

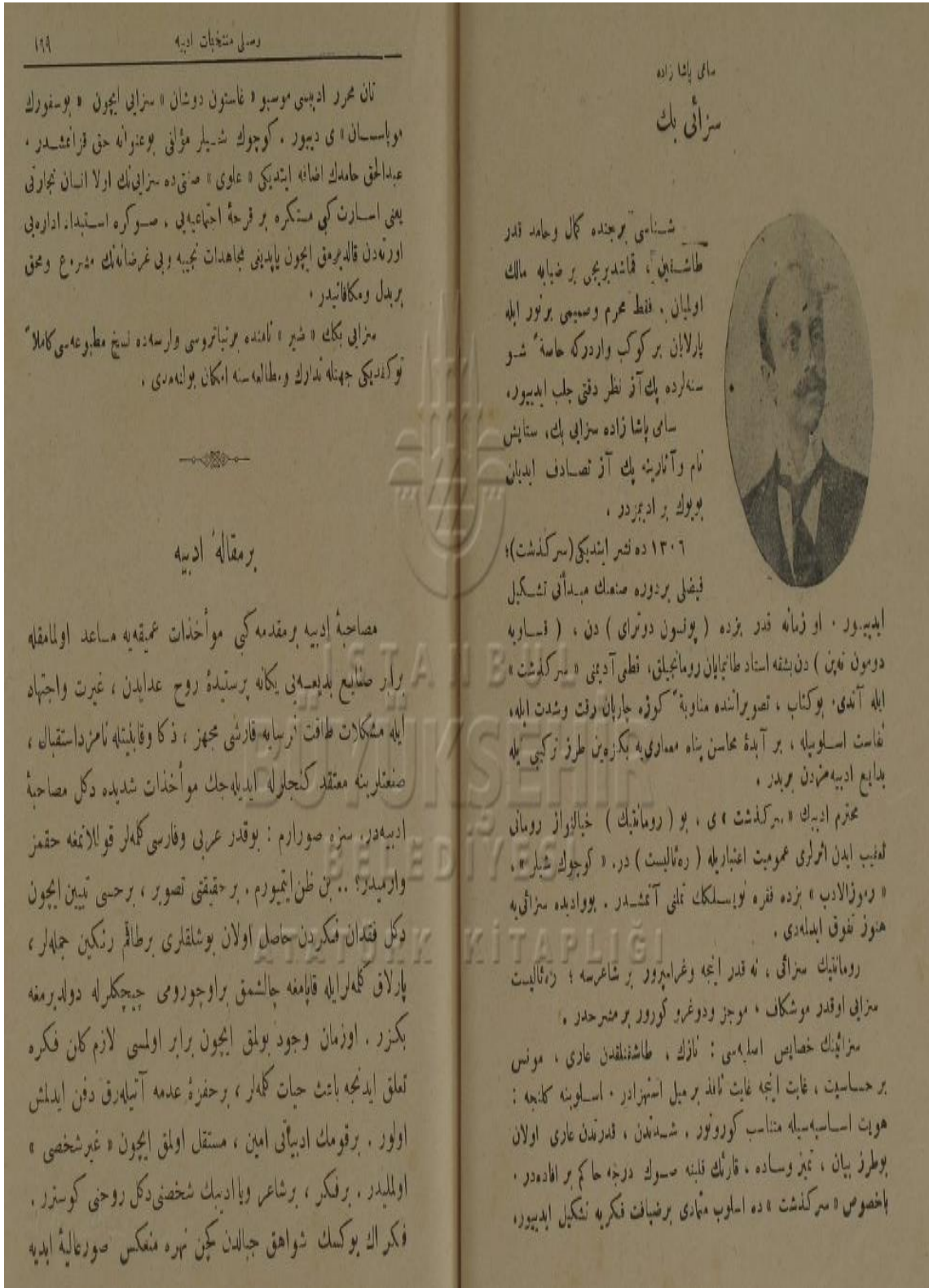
Ek: 2

Resimli Müntehabât-ı Edebiyye Adlı Antolojik Eserin İç Kapak Sayfası

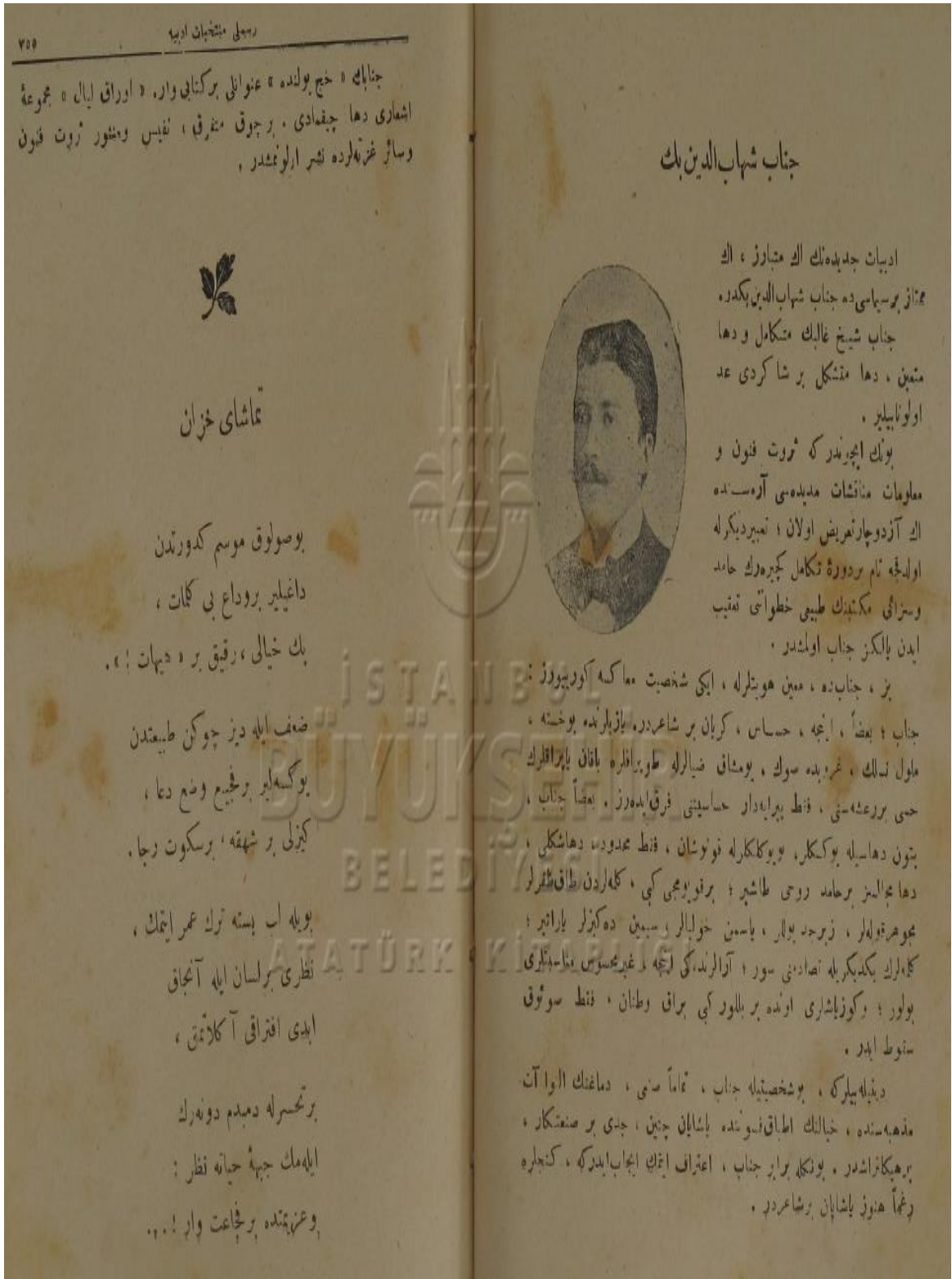
Ek: 3

Resimli Müntehabât-ı Edebiyye Adlı Antolojik Eserde “Kanaat Kütüphanesi Ve Matbaası Bâb-ı Âli Caddesinde Numro 20” yazılı giriş sayfası ve Tanzimat Dönemi Yazarlarından Şinasi’nin Yer Aldığı Sayfa.

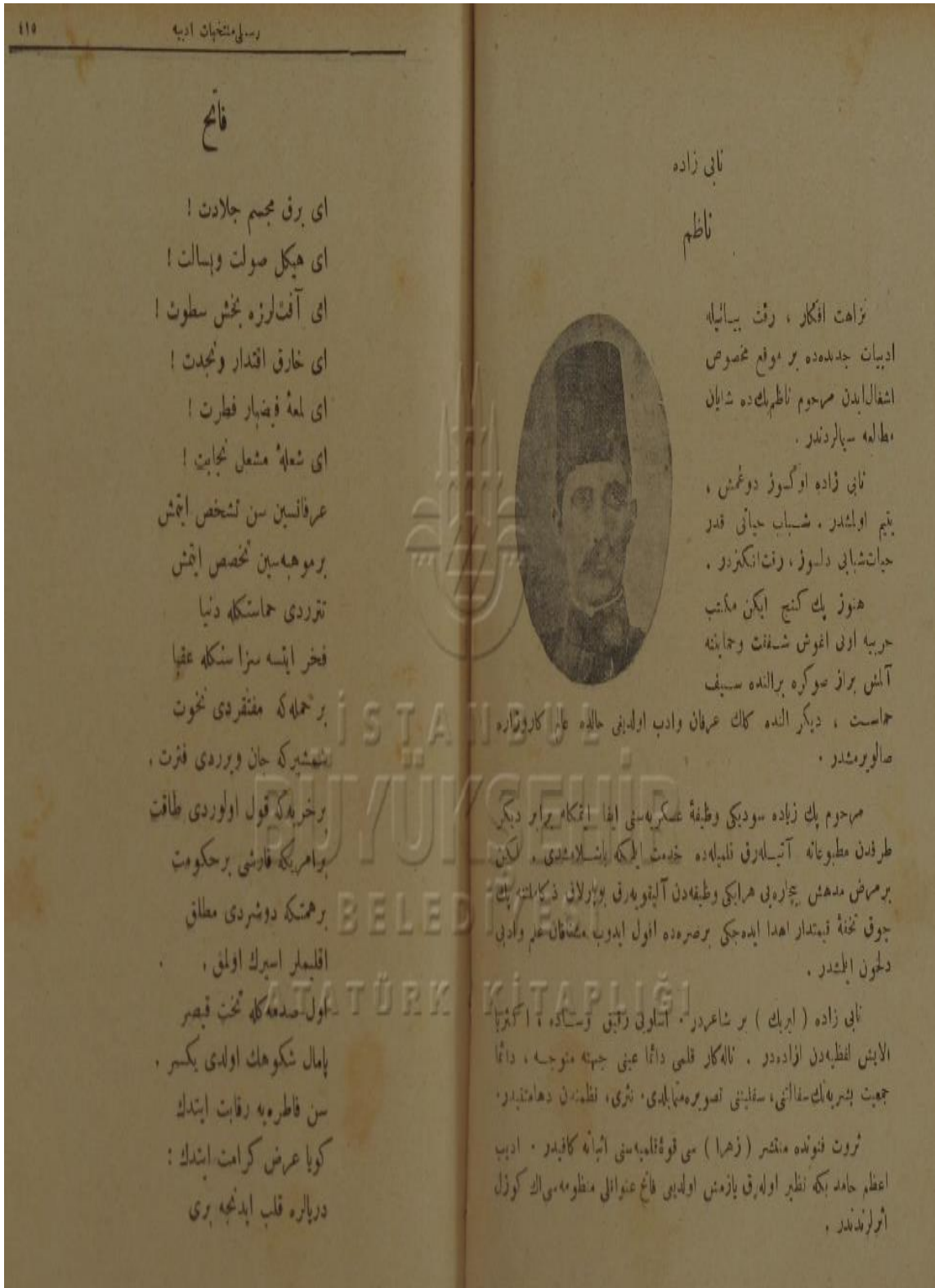
Ek: 4

Resimli Muntehabât-ı Edebiyye Adlı Antolojik Eserde Samipaşazade Sezai'nin Yer Aldığı Sayfalar.

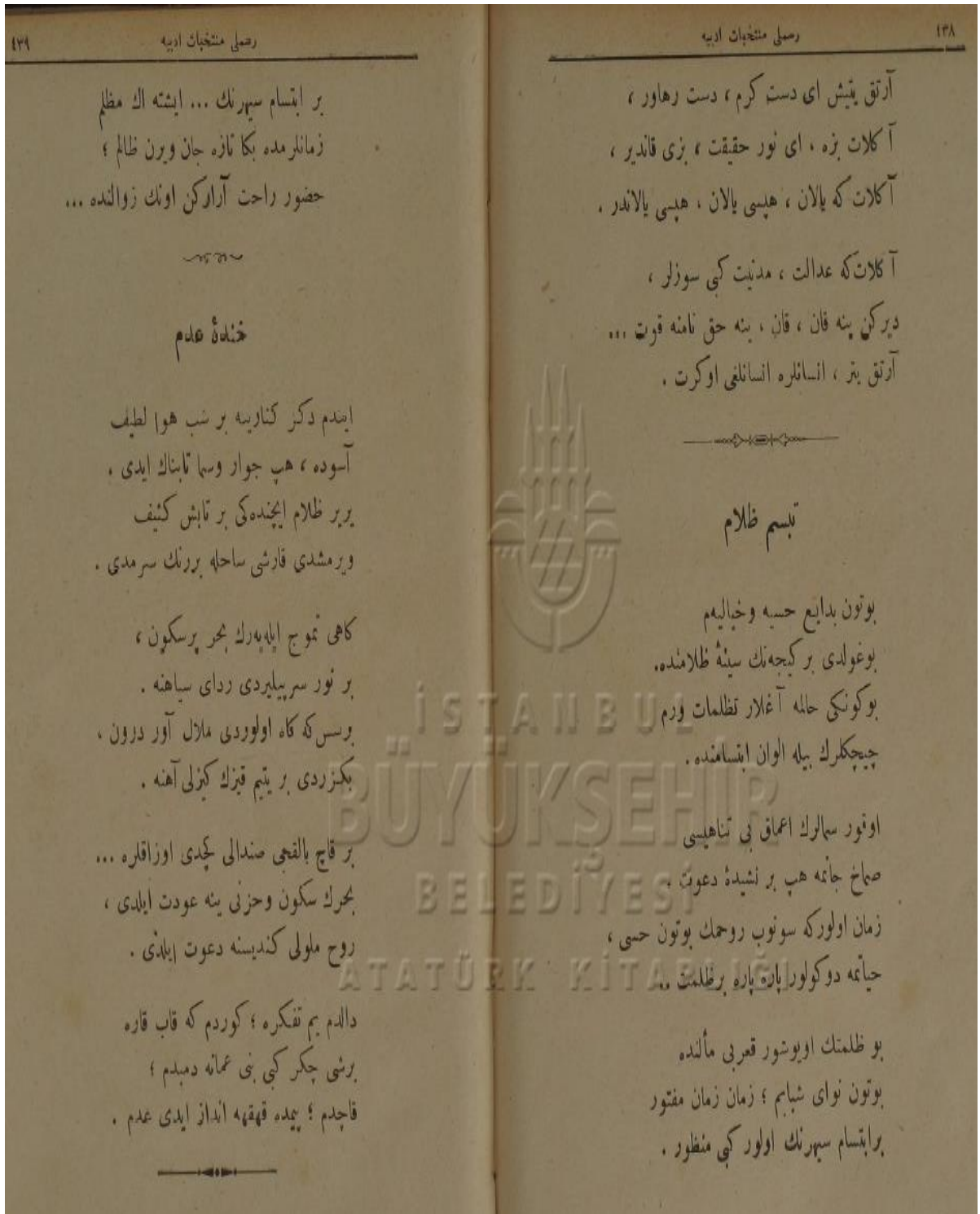
Ek: 5

Resimli Müntehabât-ı Edebiyye Adlı Antolojik Eserde Cenap Şahabettin'in Yer Aldığı Sayfalar.

Ek: 6

Resimli Müntehabât-ı Edebiyye Adlı Antolojik Eserde Nabizade Nazım ve Onun
“Fatih” adlı Edebi Parçanın Yer Aldığı Sayfalar.

Ek: 7

**Resimli Muntahabât-ı Edebiyye Adlı Antolojik Eserde Süleyman Nesip Bey'in
“Tebessüm-i Zılâm” ve “Hande-i Adem” adlı Edebi Parçalarının Yer Aldığı
Sayfalar.**

حیات مخیل

بوشیدیکی عالمردن پک اوزاقلره کیمش ایدک؛ ماضی ایلر ارامزده
ایدی فیرطنه لرله جنگله شن بو بولک دکزلر واردی .

شمدی هرشی بکی ایدی؛ حتی قلبلرمز، حتی حسلرمز، حتی
ایلمک کونلرده قبه صاف و لاجوردلینی آلتده مسافر اولدیمز سای
مکوک بیلر بکی ایدی . شوچنلرینی چیکنه دیکمز طور اقلر، افق
اوزونده رسم ایندیکنی کوردیکمز اورمانلر، رهگذارمزی تعطیر
ایدن چیچکلر بیلر بکی، باکر ایدی . و بو صاف و معصوم طبیعتک
سینه مشفقده بزم ایچون بکی باشلایان بو حیات، - آه، بو حقیقه
اقتران ایتمه بیک، حیات مخیل ! - بالخاصه بو حیات معزز هپسندن
بکی، هپسندن صاف و طبیعی ایدی .

کومیزی، ساحلک الک شیرین، الک سوغلی بر نقطه سنده اتخاب
ایتمشدک، اطهمزی احاطه ایدن بحر خروشاآک هیتلی دالغعلری
بزم ساحلمزه کلنجیه قدر ایلریده کی قیالره چاربارق فیریلردی .

وهرر الماس کبی بارلایان بیصاص، تمیز قوملرمزی حقیق
حشیرتیلرله تهریز ایندیکی زمان، ظن ایلرلدککه بو عجمانی پیلان شو
ایصمر ساحلک هپ بر حسن اخونه برلشن غریب الدیارلرله مهمانلرینه
برترانه تبریک و تشجیع اهدا ایلردی .

ذاتاً بوتون طبیعت بزه بو حسن قبولی کوسترمشدی : جسم
اورمانلرک نسیم مفرجه نودیج ایندکاری نوده رواج، برحسن اغتراب

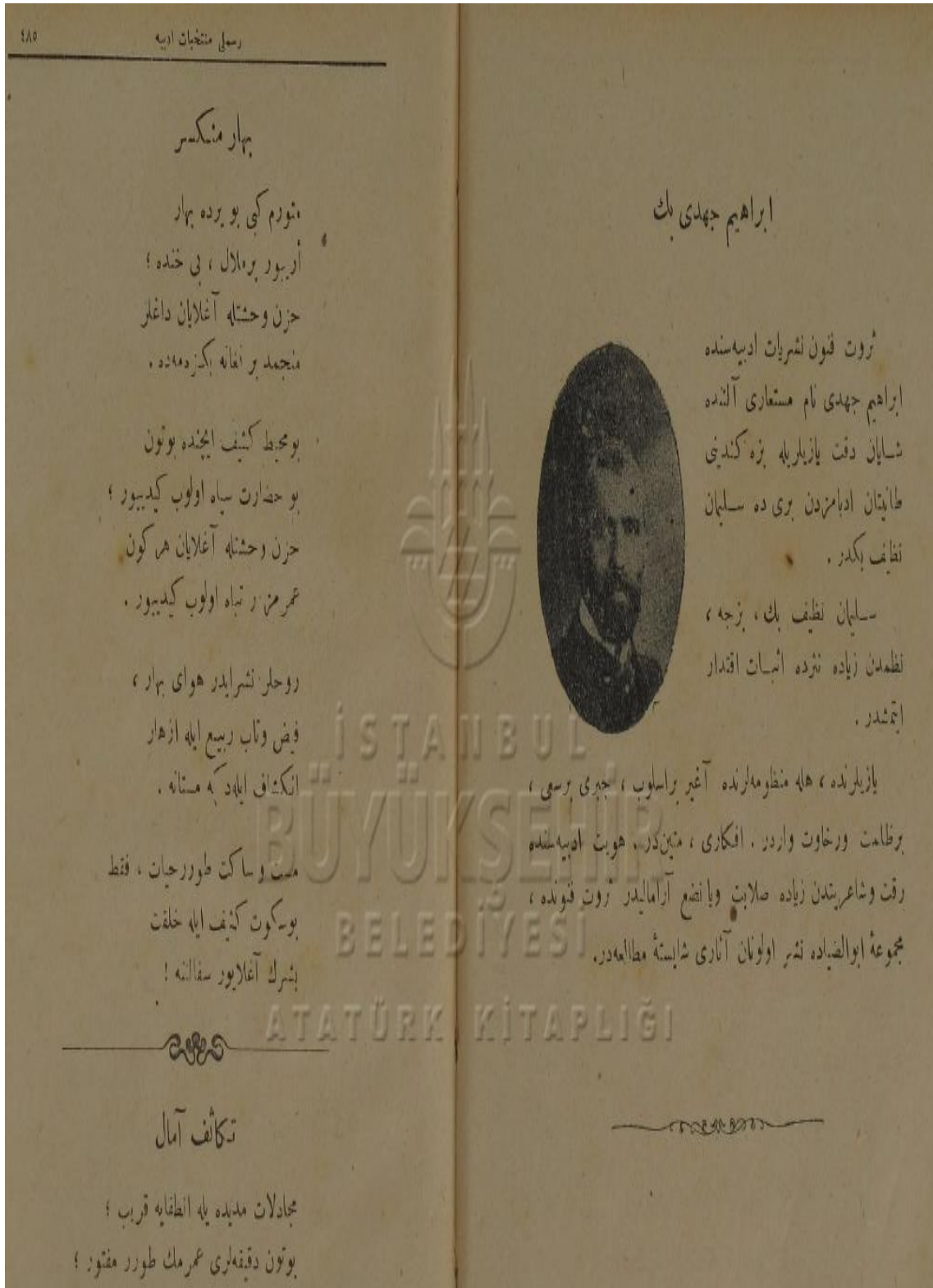
ایله اختلاج ایتمک ایستین سینه لرمزه قوت بخش بر دواى نسلیت
کنبرر، ایلریده چاغلایان صولر بزه جـارتلر و بربر، قوشلر بزه
بر نشیده ثنات اوقور، بوتون طبیعت محیطه - پاک و طبیعی بر حیات
ایله زنده، فعال کورون بو والدۀ مشفق - بزی آغوشنه آلیر،
باغرینه باصار، بودرین، بو عمومی حیات ایچنده کدرلرمزی
اونوتدورر، اطرافده کی آهنگ حیاته قاربشمق، یاشامق -، اوج،
سر بستجه، انسانجه یاشامق - آرزولرنی بزه ویرردی .

کومیزک اوکنده افق مواجک بیاض کوبوکریله حسب حال ایلرکی
حال آشنا دوران رحیم و سالدیده، بو بولک بر آغاجک آلتده ایلمک
اقتشاملر طوبیاندیغمز زمان، یانمزده اویناشان بارلاق ساحلی سوکیلی
چوچقلرمز، متعجب کوزلرله باقدقلری جسم وادیلر مژه، دها جیم
اورمانلرمزه، سهارمزه دوعرو قوللرنی بعضاً آچارلر، صانکه
بو امانتاهلکگری روحلرینه دولدورق ایستردی . و بو طور لرله ده
بزه وظیفه مزی تجسم ایندی برلردی : اوت، بو عزیز چوچقلر
بو بوتیه جک، بو وادیلر ایشله جک، چالیشیلاچق، دایما چالیشیلاچق
ایدی ...

بزو چالیشمه یه ابتدا کومیزی انشادن باشلامشدق . ذاتاً بارلار
حاضر ایدی؛ بونلر اوزون اوزون مناقشات صمیمیه نتیجه سنده
هپ قرارکیر اولاشدی . کومیزلرمز اویله بو بولک، مزین دکلدی،
احسنا جاتمزه، انجق احسنا جاتمزه کفایت ایده جک قدر کوچک،
قیشک فیرطنه لرینه دایله جق قدر متین، فقط ظریف، سوغلی،
ساده، بالخاصه ساده ایدی، هپسندۀ بر بویولک ایش اوطلسی، بر کوچوک
صالون، چوچقلرمزه بر کوچوک اوطه، بر یاناق اوطلسی واردی .

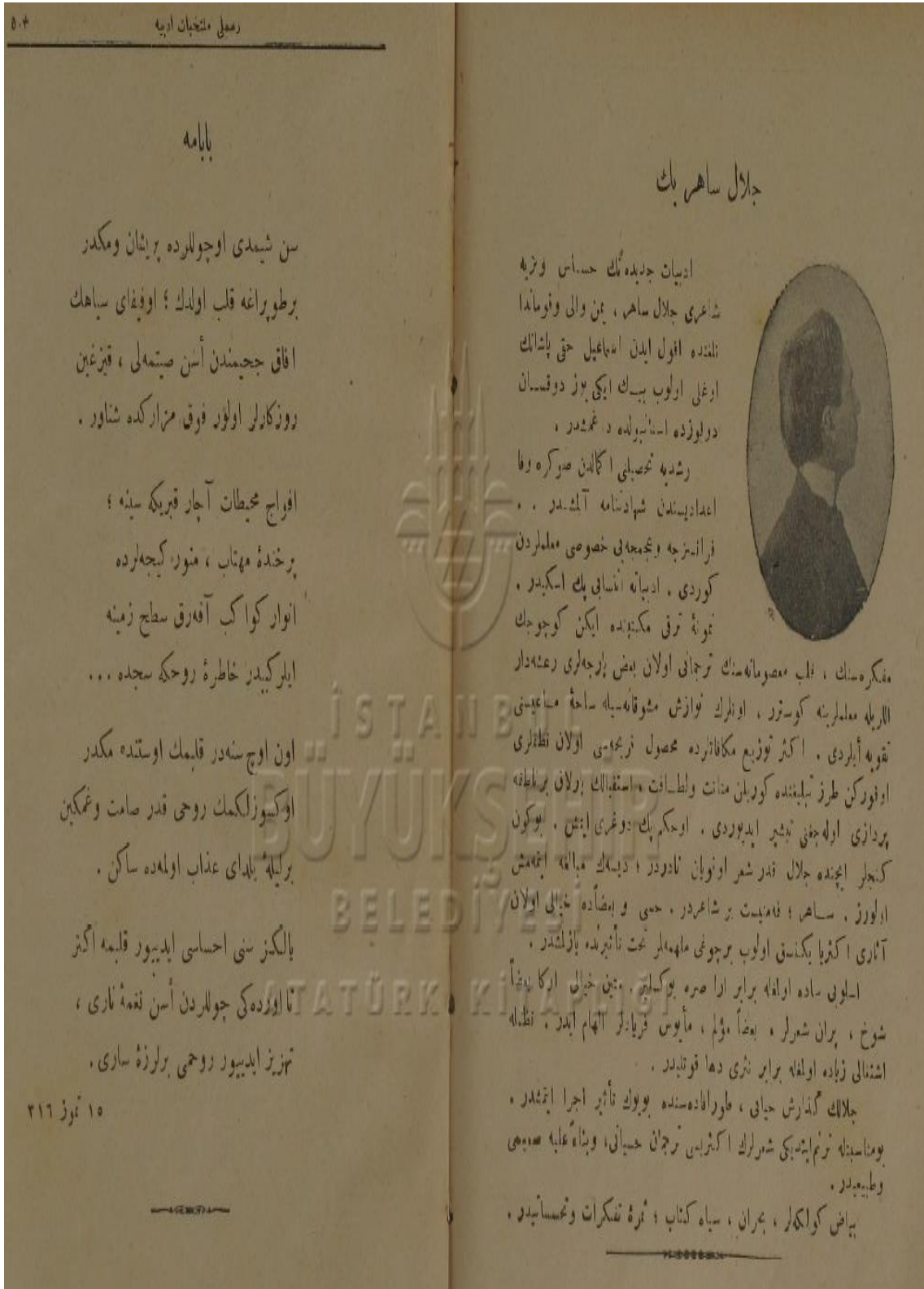
Ek: 8

Resimli Muntahabât-ı Edebiyye Adlı Antolojik Eserde Hüseyin Cahit Bey'in
"Hayat-ı Muhayyel" adlı Edebi Parçanın Yer Aldığı Sayfalar.

Ek: 9

Resimli Muntehabât-ı Edebiyye Adlı Antolojik Eserde İbrahim Cehdi Bey ve
Onun “Bahar-ı Münkesir” adlı Edebi Parçanın Yer Aldığı Sayfalar.

Ek: 10

Resimli Muntehabât-ı Edebiyye Adlı Antolojik Eserde Celal Sahir Bey ve Onun
 “Babama” adlı Edebi Parçanın Yer Aldığı Sayfalar.